

**1990 SONRASI YENİDEN YAPILANAN DÜNYADA
TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK SİYASASI**

Fikret BİRDİŞLİ

**İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü KAMU
YÖNETİMİ ANABİLİM DALI’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.**

(Malatya, Haziran,2007)

**1990 SONRASI YENİDEN YAPILANAN DÜNYADA
TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK SİYASASI**

Fikret BİRDİŞLİ

Danışman: Doç.Dr. Mihriban ŞENGÜL

**İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü KAMU
YÖNETİMİ ANABİLİM DALI’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ
Olarak Hazırlanmıştır.**

(Malatya, Haziran,2007)

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitümüz Yüksek Lisans Öğrencisi Fikret BİRDİŞLİ tarafından Doç.Dr. Mihriban ŞENGÜL danışmanlığında hazırlanan “1990 SONRASI YENİDEN YAPILANAN DÜNYADA TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK SİYASASI” başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan :.....

Üye.....

Üye.....

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

...../...../ 2007

Prof. Dr. S.Kemal KARTAL
Enstitü Müdürü

Onur Sözü

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “1990 Sonrası Yeniden Yapılanan Dünyada, Türkiye'nin Güvenlik Siyaseti” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakça da yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Fikret BİRDİŞLİ

ÖNSÖZ

1970'lerden itibaren kapitalizm yeni bir evreye girmiştir. Küresel ölçekte tek bir piyasa yaratılması ve sermaye birikim sürecinin dışında kalan tüm alanların sermaye birikimine eklenmesi hedefiyle yol alınan bu evrede ulus devletler ve uluslararası ilişkiler alanı da köklü biçimde yeniden yapılandırılmıştır.

Kapitalist birikim sürecinin ulaştığı bu son noktada devletlerin geleneksel işlevleri ve örgütsel yapıları da değişmiştir; “sosyal devlet” “düzenleyici devlet”e dönüşmüştür. Devletin sosyal ve ekonomik alandan hızla küçülerek çekilmesi sonucu doğan boşluklar özel sermaye ya da yabancı yatırımcılar tarafından doldurulurken oluşan siyasal boşluklar ise küresel karar mekanizmaları tarafından kapatılmaya başlanmıştır.

Ulus devletin temel dayanaklarından biri olan “güvenlik siyasaları” da bu dönüşümden önemli oranda etkilenmiştir. Şimdiye kadar çoğunlukla bölgesel ve durumsal (konjonktürel) nitelikler taşıyan “güvenlik siyasaları”, devletin temel varlık nedenleriyle ilişkilendirildiğinden üst düzey bir siyasa olarak görülmüştür. Oysa ki özellikle 1980'lerden sonra yaşanan neoliberal süreçte ulus devlet, küresel sermayenin önünü açacak siyasal, hukuksal ve yönetsel düzenlemeleri yapmaya başlamış, yeni güvenlik siyasaları ile de küresel sermayenin güvenliğini sağlayacak önlemler almıştır. Güvenlik siyasaları, piyasanın beklentilerinin belirleyici olduğu önceliklere dayalı olarak oluşturulmaya başlanmıştır. Güvenlik siyasalarının değişimindeki temel etken neoliberalizimin küresel ölçekte egemen olmasıyla değişen “tehdit algılamaları”dır.

Bu çalışmada küresel ölçekte yaşanan neoliberal dönüşümle birlikte tehdit algılamaları bağlamında ulusal ve uluslararası güvenlik siyasasında görülen değişim ortaya konmaya çalışılmıştır. Bunun için güvenlik siyasalarının tarihsel süreç içinde üretim modeli ve birikim süreci ile olan ilişkisi incelenmiştir. Gelişmekte olan bir ülke olarak küresel sisteme eklenmeye çalışan Türkiye'nin güvenlik siyasası da bu bağlamda ele alınmıştır.

Yoğun bir çalışma ve geniş bir bakış açısı gerektiren bu araştırmanın gerçekleşmesi sırasında ihtiyaç duyduğum çalışma enerjisini, kendisini büyük bir hayranlık ve hayretle izlediğim Kamu Yönetimi Bölüm Başkanı değerli hocam Sayın

Prof. Kemal KARTAL'dan aldım. Ayrıca çalışmalarım sırasında bana akademik disiplini kazandıran ve bir bilim adamının nasıl olması gerektiğini gösteren değerli danışmanım Sayın Doç.Dr. Mihriban ŞENGÜL'e de içten teşekkürlerimi sunarım. Yüksek Lisans dersleri boyunca her birisinden büyük ilgi gördüğüm ve akademik birikimlerini cömertçe faydalanmamız için sunan Kamu Yönetimi Bölümü öğretim üyelerine ve büyük bir nezaketle bizlere yardımcı olan idari personeline de teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca yüksek lisans öğrenimim boyunca neden olduğum her türlü sıkıntıya sabır ve özveriyle katlanan değerli eşim Ayşegül hanıma ve sevgili çocuklarıma beni her zaman destekleyen ve verdiğim kararlarımda en büyük dayanağım olan babama ve her zaman benim arkamda olduklarını gösteren annem ve kardeşlerime sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Fikret Birdişli
Malatya, Haziran, 2007

1990 SONRASI YENİDEN YAPILANAN DÜNYA'DA TÜRKİYE'NİN GÜVENLİK SİYASASI

Yüksek Lisans Tezi

Fikret BİRDİŞLİ

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs 2007

Danışman: Doç.Dr. Mihriban ŞENGÜL

ÖZET VE ANAHTAR KELİMELER

Güvenlik duygusu insanlığın temel kaygıları arasındadır. Başlangıçta varoluşsal nedenlere dayalı olan güvenlik, tarihsel süreç içerisinde toplumsal yapıya ve üretim araçlarına bağlı olarak değişmiştir.

“Soğuk Savaş” dönemi boyunca devletlerin temel değerlerini ve varlık nedenlerini dış düşmanlara karşı korumaya yönelik askeri önlemlerden oluşan güvenlik siyaseti 1990 sonrası dönemde neoliberal politikaların etkisiyle değişime uğramıştır. Bu değişim içinde sermaye birikimine ve ekonomik değer taşıyan sosyal yapının her ögesine yönelik tehditler önem kazanarak güvenlik siyasetinin konusunu oluşturmuştur.

Bu yeniden yapılanma içinde gelişmiş ülkeler ulusal çıkar ve beklentilerine uygun davranışlar sergilerken az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler Batı kapitalizminin evrensel çıkar ve isteklerine uygun siyasetler geliştirmek zorunda bırakılmıştır.

Devlet tecrübesi ve toplumsal yapısı bakımından tarihsel derinliğe ve zenginliğe sahip olan Türkiye Batı'nın geçirmiş olduğu sosyo-ekonomik evrimden yoksun olarak gelişmeye çalıştığından küreselleşmenin yoğun baskısı altında bir güvenlik siyaseti takip etmektedir.

Anahtar Sözcükler: Ulusal Güvenlik Siyaseti, Küreselleşme, Neoliberalizm, Uluslararası politik ekonomi

SECURITY POLICY OF THE TURKEY AT RECONSTRUCTION

WORLD AFTER 1990's

Master Thesis

Fikret BİRDİŞLİ

Institute of Social Sciences, İnönü University, May 2007

Supervisor: Doç.Dr.Mihriban ŞENGÜL

ABSTRACT AND KEY WORDS

Security is fundamental worry of the humankind. At the beginning, subject of the security is ontologic. But all long of the history, subject of the security has changed related with the model of cumulating capital and economic system.

Period of the cold war saw an implicit realist conception of security take root, focused on safeguarding the “core values” of the state from external military treats, principally through the use of force or the treat to use force. But after 1990 neoliberal policy has effected conseption of the security and geting broaden its.

In this changing, threats wich are intended of every element of the social structure is become subject of the new security policies.

At the new global structure developed country while behaveing suitable of their self interest , under developing country getting forced to fallow universal values and interest of the west as security policy by.

Turkey is under developing country which has deep history of state tradition. Because Turkey is trying to develop without any social and economic evulation like west, so he's security policies are reshaping under the pressure of the globalization .

Key Words: National Security Policy, Globalization, Neoliberalization, İnternatonal Politic Economy

**1990 SONRASI YENİDEN YAPILANAN DÜNYADA
TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK SİYASASI**

Fikret BİRDİŞLİ

KISA İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ KESİM: ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, DENENCESİ, AMACI VE YÖNTEMİ.....7

**İKİNCİ KESİM: 1990 SONRASI YENİDEN YAPILANMA SÜRECİNDE
DÜNYA DA YAŞANAN EKONOMİK VE SİYASAL DÖNÜŞÜMLER VE
GÜVENLİK SİYASETİNE OLAN ETKİLERİ**

2. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE TEHDİT ALGILAMALARI VE
GÜVENLİK SİYASASI.....17
3. 1990 SONRASI DÜNYADA YAŞANAN EKONOMİK VE SİYASAL
DÖNÜŞÜMLER VE NEDEN OLDUĞU TEHDİT ALANLARI.....32

**ÜÇÜNCÜ KESİM: 1990 SONRASI DÜNYA’NIN YENİDEN YAPILANMASI
BAĞLAMINDA GÜVENLİK SİYASALARI VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ**

4. DÜNYA’NIN NEOLİBERAL DÖNÜŞÜMÜ VE GÜVENLİK SİYASASI75
5. DÜNYADA NEOLİBERAL YENİDEN YAPILANMANIN TÜRKİYE’NİN
GÜVENLİK SİYASASINA ETKİLERİ.....107
6. TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK SİYASASININ GELECEĞİ.....156

DÖRDÜNCÜ KESİM: GENEL DEĞERLENDİRME

7. BULGULAR, VE SONUÇ.....159
- EKLER**.....164
- KAYNAKÇA**.....169

**1990 SONRASI YENİDEN YAPILANAN DÜNYADA
TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK SİYASASI**

Fikret BİRDİŞLİ

İÇİNDEKİLER

Onay Sayfası	
Onur Sözü	
Önsöz	
Özet ve Anahtar Kelimeler	
Abstract and Key Words	
İçindekiler	
Çizelgeler ve Grafikler Dizelgesi	
Kısaltmalar	

BİRİNCİ KESİM: ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, DENENCESİ, AMACI VE YÖNTEMİ	7
1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi.....	7
1.2. Araştırmanın Denenceleri ve Amacı.....	9
1.3. Araştırmanın Yöntemi ile Bilgi Derleme ve İşleme Araçları.....	10
1.4. Kavram Tanımları.....	10
1.5. Araştırmanın Sunuş Sırası.....	12

**İKİNCİ KESİM: 1990 SONRASI YENİDEN YAPILANMA SÜRECİNDE
DÜNYADA YAŞANAN EKONOMİK VE SİYASAL DÖNÜŞÜMLER VE
GÜVENLİK SİYASETİNE OLAN ETKİLERİ**

2. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE TEHDİT ALGILAMALARI VE GÜVENLİK SİYASASI	17
2.1. Kavramsal Olarak “Güvenlik”, “Tehdit”, “ve “Güvenlik Siyaseti”.....	18
2.2. Tarihsel Bağlamda Tehdit Algılamaları ve Ürettikleri Güvenlik Siyaseti.....	20
2.2.1. Sanayi Devrimi Öncesi Dönemlerde Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Siyaseti.....	22
2.2.2. Sanayi Devrimi Sonrası Dönemlerde Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Siyaseti.....	26
3. 1990 SONRASI DÜNYADA YAŞANAN EKONOMİK VE SİYASAL DÖNÜŞÜMLER VE NEDEN OLDUĞU TEHDİT ALANLARI	32
3.1. 1990 Sonrası Dünyanın Neoliberal Yapılanmasının Ekonomik ve Stratejik Nedenleri.....	33
3.1.1. Neoliberalizmin Yükselişi ve Küresel Sermaye Birikimi.....	36
3.1.2. Soğuk Savaşın Sona Ermesi ve Seçilmiş Küresel Güçlerin Stratejik Açıdan İncelenmesi.....	41
3.1.2.1. Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa.....	42
3.1.2.2. Soğuk Savaş Sonrasında ABD.....	45
3.1.2.3. Soğuk Savaş Sonrasında SSCB ve Rusya.....	49

3.2. 1990 Sonrası Dünyanın Neoliberal Yapılanmasının Doğurduğu Tehdit Alanları	52
3.2.1. Sermayenin Güvenliğine Yönelik Tehditler	53
3.2.2. Küresel Terörizmin Neden Olduğu Tehditler	56
3.2.3. Enerji Güvenliğine Yönelik Tehditler.....	63
3.2.4. Çevreye Yönelik Tehditler.....	71

ÜÇÜNCÜ KESİM: 1990 SONRASI DÜNYANIN YENİDEN YAPILANMASI BAĞLAMINDA GÜVENLİK SİYASALARI VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

4. DÜNYANIN NEOLİBERAL DÖNÜŞÜMÜ VE GÜVENLİK SİYASASI.....	75
4.1. Yeniden Yapılanan Dünyada Yeni Güvenlik Yaklaşımı ve Geliştirilen Siyasalar	77
4.1.1. Gelişmiş Ülkelerin Tehdit Algılaması ve Güvenlik Siyasaları	81
4.1.1.1. Gelişmiş Ülkelerde Sermayenin Güvenliğine Yönelik Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Siyasaları.....	83
4.1.1.2. Gelişmiş Ülkelerde Terörizmin Neden Olduğu Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Siyasaları.....	89
4.1.1.3. Gelişmiş Ülkelerde Enerji Güvenliğine Yönelik Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Siyasaları	93
4.1.1.4. Gelişmiş Ülkelerin Çevreye Yönelik Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Siyasaları.....	95
4.1.2. Azgelişmiş ya da Gelişmekte Olan Ülkelerin Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Siyasaları	97
4.1.2.1. Azgelişmiş ya da Gelişmekte Olan Ülkelerin Sermayenin Güvenliğine Yönelik Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Siyasaları	100
4.1.2.2. Azgelişmiş ya da Gelişmekte Olan Ülkelerde Terörizmin Neden Olduğu Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Siyasaları	103
4.1.2.3. Azgelişmiş Ülkelerde Enerji Güvenliğine Yönelik Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Siyasaları.....	103
4.1.2.3. Azgelişmiş ya da Gelişmekte Olan Ülkelerin Çevreye Yönelik Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Siyasaları	105
5. DÜNYADA NEOLİBERAL YENİDEN YAPILANMANIN TÜRKİYE’İNİN GÜVENLİK SİYASASINA ETKİLERİ	107
5.1. 1990 Öncesinde Türkiye’nin Güvenlik Siyasası	108
5.1.1. Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Döneminde Güvenlik Siyasası	108
5.1.2. Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluşundan II. Dünya Savaşı Yıllarına Kadar Olan Dönemde Güvenlik Siyasası	112
5.1.3. II. Dünya Savaşından 1990’lı Yıllara Kadar Olan Dönemde Güvenlik Siyasası	115
5.2. 1990 Sonrası Yeniden Yapılanan Dünya’da Türkiye’nin Yeri ve Önemi.....	118
5.3. Yeniden Yapılanan Dünyada Türkiye’nin Tehdit Algılamaları ve Güvenliğini Tehdit Eden Sorunlar.....	122

5.3.1. Sermayenin Güvenliğine Yönelik Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Siyasaları	123
5.3.1.1. Dış Borçlar.....	124
5.3.1.2. Gelir Dağılımında Eşitlikçilik	127
5.3.1.3. İstihdam Sorunu (işsizlik).....	130
5.3.1.4. Ekonomik Krizler.....	131
5.3.2. Enerji Güvenliğine Yönelik Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Siyasası.....	134
5.3.3. Türkiye’de Çevreye Yönelik Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Siyasaları.....	137
5.3.4. Siyasal Sorunlar	138
5.3.4.1. Etnik Milliyetçilik (Kürt Sorunu) ve Kültürel Yozlaşma.....	139
5.3.4.2. AB ile İlişkiler.....	143
5.3.4.3. Soykırım İddiaları	146
5.3.5. Stratejik ve Askeri Sorunlar.....	148
5.3.5.1. NATO’nun Yeni İşlevi ve Türkiye	148
5.3.5.2. İran’ın Nükleer Faaliyetleri	151
5.3.5.3. Yeni Çatışma Alanları	152
6. TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK SİYASASININ GELECEĞİ	156

DÖRDÜNCÜ KESİM: GENEL DEĞERLENDİRME

7. BULGULAR VE SONUÇ	159
7.1. Bulgular.....	159
7.2. Genel Sonuç	160
EKLER	164
EK. 1: Dünya Haritası Üzerinde AGİT’e Üye Devletleri.....	165
EK. 2: Dünya Haritası Üzerinde OECD Üye Ülkeleri	166
EK.3: Avrasya Ham Petrol Boru Hatları (Ekim 2006).....	167
EK.4: Avrasya Doğalgaz Boru Hatları (Ekim 2006)	168
KAYNAKÇA.....	169

ÇİZELGELER VE GRAFİKLER DİZELGESİ

Çizelge.1: II. Dünya Savaşı Sonrasında Doğan Küresel ve Bölgesel Oluşumlar	39
Çizelge.2: Zengin ve Fakir Ülkeler İçin Seçilmiş Göstergeler, 1950–980	40
Çizelge.3: Üç Büyük Gücün 1990–2002 Yılları Arasındaki Savunma Harcamaları	57
Çizelge.4: Üç Büyük Gücün 1985–2003 Yılları Arasındaki Asker Sayısı	58
Çizelge.5: 1973–2004 Arası Dünya Enerji Tüketimi Dağılımı	70
Çizelge.6: Gelişmiş Ülkelerin Ekonomi Siyasetleri	87
Çizelge.7: Gelişmiş ve Azgelişmiş Ülkelerin Enerji Tüketim Miktarları	94
Çizelge.8: 2002 Yılı Amerika'nın En Büyük On Savunma Müteahhit Firmaları ve Yaptıkları Satış Kontratları	102
Çizelge.9: Seçilmiş Bazı Ülkelerin Önemli Sorunları ve Askeri Harcamalarının GSMH'ya Oranı	102
Çizelge.10: 2002–2005 Yılları Arası Devletlerarası Silahlı Çatışmalar	104
Çizelge.11: OPEC'e Üye Ülkeler	105
Çizelge.12: 1990 Sonrasında NATO'nun Katıldığı Uluslararası Görevler	121
Çizelge.13: 1990 Sonrasında Dünyanın Neoliberal Yapılanmasının Türkiye'de Neden Olduğu Sorunlar	126
Çizelge.14: 1970–2006 Yılları Arası Türkiye'nin Dış Borçları	127
Çizelge.15: 1963–1994 Arası Türkiye'de Gelir Dağılımı	129
Çizelge.16: 2002–2003 Yıllarında Seçilmiş Ülkeler Arasında Gelir Dağılımı Karşılaştırması	130
Çizelge.17: Seçilmiş Bazı ülkelerle Karşılaştırmalı İşsizlik Oranları	130
Çizelge.18: Türkiye Petrol ve Doğalgaz Üretim ve İthalat Bilgileri (1998–2005)	134
Çizelge 19 Çizelge Dünyanın Çeşitli Bölgelerindeki Kişi Başına Enerji Tüketimi (2001 Yılı)	135
Grafik.1: Dünya Nüfusunda Yaşanan Artış	27
Grafik.2: Yıllara Göre Uluslararası Terör Olayları Sayısı	59
Grafik.3: Uluslararası Terörizmde Ölüm Oranı	59
Grafik.4: 1970–2006 Dünya Ham Petrol Fiyatları	65
Grafik.5: Dünyada Enerji Hareketleri (1996)	68
Grafik.6: Dünya Petrol Üretim Kapasitesi	69
Grafik.7: 1971'den 2004'e Dünya da Toplam Enerji Arzında Görülen Değişim	70
Grafik.8: 1816–2002 Yılları Arasında Uluslararası Savaşlar	76
Grafik.9: NATO Üyesi Ülkelerin Asker Sayıları	120
Grafik.10: İran'ın Füze Menzilleri	152

KISALTMALAR DİZELGESİ

AGIT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
ArGe	: Araştırma-Geliştirme
ASEAN	: Association of Southeast Asian Nations (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği)
ECT	: Energy Charter Treaty
EU	: European Union (Avrupa Birliği)
FDI	: Foreign Direct Investment (Doğrudan Yabancı Yatırımcılar)
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade (Ticaret ve Gümrük Tarifeleri Genel Anlaşması)
IEA	: International Energy Agency (Uluslararası Enerji Ajansı)
IMF	: International Money Fon (Uluslararası Para Fonu)
IPE	: Internatioal Political Economy (Uluslararası Politik Ekonomi)
OPEC	: Organization of the Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç eden Ülkeler Birliği)
OECD	: Organisation for Economic Co-operation and Development (Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü)
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UN	: BM-Birleşmiş Milletler
WB	: World Bank (Dünya Bankası)

1990 SONRASI YENİDEN YAPILANAN DÜNYADA

TÜRKİYE’NİN DEĞİŞEN GÜVENLİK SİYASASI

Fikret BİRDİŞLİ

BİRİNCİ KESİM: ARAŞTIRMA HAKKINDA AÇIKLAMALAR

Bu kesimde araştırmanın konusu, denenceleri ve yöntemi anlatılarak araştırma ana hatlarıyla tanıtılmaktadır.

1.ARAŞTIRMANIN KONUSU, DENENCESİ, AMACI VE YÖNTEMİ

Bu bölümde araştırmanın konusu ve denencelerine yer verilerek araştırmanın amacı hakkında okuyucunun ilk elden bilgilendirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca araştırmanın gerçekleştirilmesinde kullanılan yöntem anlatılarak araştırmanın genel akışı ve araştırmada yer alan bilgilerin güvenilirliği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Önemi

Araştırmanın konusu 1990 sonrası günümüze kadar olan zaman diliminde dünyada yaşanan siyasal, ekonomik ve askeri değişimler bağlamında geliştirilen güvenlik politikalarıdır. Bu araştırmada, geleneksel güvenlik yaklaşımının dışına çıkılarak zaman içinde evrilerek gelişen iktisadi düşüncenin güvenlik politikalarına olan etkileri incelenmiştir. Bunun için “üretim modelleri-tehdit algılaması” ilişkisinin güvenlik politikalarına nasıl yansıdığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu araştırmanın diğer bir sonucu ise, 1990 yıllarında dünyanın yaşadığı neoliberal dönüşümün ülkemizin güvenlik politikalarına nasıl yansıdığını incelemektir.

Söz konusu dönemde dünyanın geçirdiği belirgin değişimlerin sonucu, Sovyet Bloğu yıkılarak Soğuk Savaş sona ermiş ve bu durum tüm dünyada bir dizi stratejik ve konjonktürel değişimlere neden olmuştur. Dış politikalarını iki kutuplu dengeye göre oluşturmuş ve hatta birçok siyasi ve ekonomik kararlarını bu yapılanmaya göre alarak onları (dış ilişkilerini) bir bakıma içselleştirmiş olan birçok devlet, değişen bu koşullar çerçevesinde kendilerine yeni çıkış yolları ve hedefler saptamaya çalışmışlardır. Bu değişimin etkileri neredeyse her alana yansımış hatta

Soğuk Savaş sonrası insanların kendilerini tanımladıkları kimliklerinde ve bunların sembollerinde bile dramatik değişimler yaşanmıştır. Siyaset boyutunda yaşanan bu değişimlerin ise en belirgin ve önemli yansımalarından biri de güvenlik siyasası'nda olmuştur. Dünyanın yeniden neoliberal yapılanma sürecinin ülkelerin güvenlik siyasetlerini nasıl biçimlendirdiği ve bu kapsamda yeni tehdit algılamalarının neler olduğu araştırmamızın temel sorusudur. Yeniden yapılanan dünyada güvenlik politikalarını belirleyen temel etkenin toplumun mu, yoksa devletin mi tehdit algılaması olduğu sorusu ise araştırmanın bir diğer boyutunu oluşturmaktadır.

Şüphesiz ki bu değişimden her ülke farklı biçimlerde ve oranlarda etkilenmiştir. Ülkelerin kendi siyasal ve ekonomik çıkarları doğrultusunda farklı sosyo-ekonomik çözümler üretmeye çalışmaları doğaldır. Burada dikkatten kaçırılmaması gereken şey; Soğuk Savaşın sona ermesi aynı zamanda küresel kapitalizmin zaferi anlamına da gelmektedir. Bu nedenle yeterli sermaye birikimine sahip olan devletler genel olarak dünyanın bu konjonktürel değişiminden avantajlı çıkmakta ve takip eden gelişmelerde belirleyici rol oynamaktadırlar. Yani bir kısım ülkeler kendi siyasal ve ekonomik çıkarları doğrultusunda politikalar geliştirirken, yeterli sermaye birikimine sahip olmayıp pre-kapitalist dönemin belirgin özelliklerini üzerlerinde taşıyan kimi ülkeler ise ancak egemen güçlerin küresel çıkarlarına bağımlı politikalar oluşturabilmektedirler. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler diye adlandırılan bu grubun üyeleri dış politikalarını temelde ekonomik bağımlılıkları nedeniyle serbestçe oluşturamamaktadırlar (Sönmez,1998,49). Hatta küresel ekonomiyle bütünleşme çabaları nedeniyle dış siyasetle ilgili küresel güçlerin kararlarını içselleştirmekte ve küresel güçlerin çıkarları tümüyle o devletin sosyal, ekonomik ve siyasal hayatında belirleyici rol oynamaktadır (Sönmez,1998,18).

Bu araştırma ile küresel güçlerin siyasal ve ekonomik çıkarlarının ülkemizin politikalarını ne şekilde etkilediği ortaya koymaya çalışılmıştır. Çıkarılan sonuçlar aynı zamanda ülkemizde siyasal karar mekanizmalarının ne ölçüde ulusal kararlar alabildiğinin de adeta bir göstergesi olacaktır. Ayrıca araştırma, sosyo-politik sonuçlar içermenin ötesinde güvenlik bağlamında geleceğe yönelik öngörülerde bulunmanın da konjonktürel altyapısını oluşturmaya yardım edecektir.

Araştırmanın konusu her ne kadar “1990 Sonrası...” diye başlıyorsa da toplumsal ve siyasi değişimler bir süreç içinde gerçekleştiği için, konu tarihsel

bağlam içinde çözümlenmiştir. Özellikle Sovyet Bloğunun yıkılmasına neden olan dünyanın neoliberalist dönüşüm süreci 1990 yıllarından bir on yıl öncesine kadar uzanmaktadır. Türkiye’de de bu değişim 1980 sonrası yeniden yapılanan siyaset çerçevesinde hissedilmeye başlamıştır. Fakat etkilerinin belirginleşmesi ve yoğunluk kazanması 1990 yıllarına rastlamaktadır. 1989 yılında Sovyetler Birliğinin dağılması bu dönemin başlangıcının en önemli göstergesidir. Bu nedenle konu “1990’lı yıllar” olarak adlandırılmaktadır.

1.2. Araştırmanın Denenceleri ve Amacı

Bu araştırmada “1990 Sonrası Dünya neden ve nasıl yapılanmaktadır?”, “Bu yeniden yapılanma koşulları hangi etkenler tarafından belirlenmektedir?” Dünya’da yaşanan yeniden yapılanma az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin güvenlik politikalarını nasıl etkilemektedir?” sorularına cevaplar aranmıştır. Araştırmada yöntem olarak tümdengelim yöntemi izlenmiştir. Bu yöntemin sistematik bir biçimde olaylara ve olgulara uygulanmasıyla dönemsel olarak dünyamızın yaşadığı siyasal ve ekonomik değişimler ana hatlarıyla gözler önüne serilmeye çalışılmıştır. Bu değişim sonucu ortaya çıkan konjonktürden, gelişmekte olan ülkeler ya da az gelişmiş ülkeler için çıkarımlarda bulunulmuş, özel de ise ülkemiz için güvenlik siyasası ile ilgili sonuçlara ulaşılmaya çalışılmıştır.

Dünyanın yeniden yapılanması süreci içinde yeniden ele alınan birçok siyasa içinde “Güvenlik Siyasaları”nın özellikle seçilmesinin nedeni ise; ülkelerin bağımsız bütünlüğünü ve ulusal çıkarlarını doğrudan korumaya yönelik olan ve bu kapsamlı özelliği nedeniyle de diğer tüm siyasalar için nirengi noktası oluşturan temel siyasa, güvenlik siyasasıdır. Bu açıdan güvenlik siyasaları alınan siyasi ve ekonomik tüm kararlar için de belirleyicidir.

Konjonktürel, stratejik ve milli nedenlerle kendine özgü ve bağımsız oluşturulması gereken güvenlik siyasası kapitalist ve emperyalist baskılar nedeniyle çoğunlukla merkez ülkeler ya da küresel güçler tarafından etki altına alınmaktadır. Özellikle 1990 sonrası dönemde alınan politik kararların ulusal çıkarlarımızla ne ölçüde örtüştüğü ve küresel güçlerin ülkemizden beklentileriyle olan paralelliğinin saptanmasının bu savımızın ispatı için yeterli olacağı düşünülmüştür.

Bu kapsamda araştırmanın denenceleri aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur.

Denence 1. Neoliberalizmin küreselleşmesi sürecinde az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin güvenlik siyasaları, küresel güçlerin bu ülkelerde bulunan ekonomik ve siyasal çıkarlarının korunması ve devamlılığının sağlanması çerçevesinde gerçekleşmektedir.

Denence 2. 1990 sonrası Dünya'nın yeniden yapılanması sürecinde Türkiye'nin güvenlik siyasası, küresel güçlerin Türkiye'deki ekonomik ve siyasal çıkarlarının korunması ve sürdürülmesi çerçevesinde gerçekleşmektedir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi ile Bilgi Derleme ve İşleme Araçları

Bu araştırmada tarihsel ve betimsel araştırma yöntemleri kullanılmış, basılı ve elektronik ortamdaki yazılı kaynakların taranması yoluyla bilgi toplanmıştır. Elde edilen bilgiler “niteliksel çözümleme” tekniği ile işlenmiştir.

1.4. Kavram Tanımları

Bu bölümde konu içinde geçen kavramlar ve tanımlarına yer verilmiştir.

Liberalizm: *Liberal* kelimesi Latince *liber*'den (özgür) türemiştir.

Ekonomik ve siyasal bir felsefeyi yansıtır. Piyasa serbestliğini savunur, kapitalizmin üretkenliğinden söz ederek kapitalizmin sınırlandırılmaması gereğinden bahseder. Böylelikle toplumsal zenginliğin artırılabilceğini savunur (Kymlicka,2004,142).

Modern liberalizm pradigmatik ifadesini J.S.Mill'in yazılarında kapsamlı bir ideoloji olarak bulmuştur (Gray,2004,307). Günümüzde ise temel bir referans, tartışılmaz bir doğru olarak kabul gören ve sosyo-ekonomik, sosyo-politik süreçleri açıklamak ve anlamlandırmak için başvurulan bir söylem haline gelmiştir. (Polanyi,2001,1).

Neoliberalizm: Uluslararası ilişkilerde uluslararası örgütlerin ve devlet dışı aktörlerin önemini vurgulayan neorealist bir öneri. Klasik liberalizm üzerine geliştirilen teori Soğuk Savaş süresince artan devletlerarası ilişkilerin şekillenmesine önemli katkılarda bulunmuştur. Teorilerin öncüleri Robert O.Keohane ve Joseph S.Nye olarak kabul edilir (Polanyi,2001,1).

Strateji: Bir savaşta siyasal iktidarın belirlediği amaca ulaşmak için askeri kuvvetleri kullanma sanatı. Bir devletin güttüğü siyasete uygun olarak seçtiği

hedeflere ulaşmak üzere her çeşit aracın kullanılması genel stratejiyi oluşturur (Clausewitz,1984,47)

Güvenlik Politikaları: Bir ulusun toplumsal, iktisadi ve siyasi kurumlarının güvenliğini, diğer bir bağımsız devletten kaynaklanan tehditlere karşı artırmaya ve korumaya yönelik geliştirdiği politikalar (Özdemir,2003,3).

Jeopolitik: Geo (yer) ve Policy (politika) kelimelerinin birleştirilmesinden oluşturulmuştur. Politik coğrafyacıların ilgilendiği alanlardan biridir. Coğrafik bilginin (verilerin) ve coğrafik yaklaşımın ülkelerin dış politikalarının oluşturulmasında kullanımındır. Coğrafya satranç tahtası gibi uluslararası politikanın temel ilkelerinden biridir (Sloan,2003,14).

Jeopolitik kuram uzamsal ilişkiler ve tarihsel nedenlerle ilgili bir kuramdır. Bu kuramda çeşitli coğrafi kavramların günümüz politikası ve gelecekteki politikayla ilişkilerini ortaya koyan açıklamalar çıkmıştır (Gray,2003,14).

Tehdit: Kavramsal olarak tehdit olumsuz bir eylemi ifade etmekle birlikte siyaset, ekonomi ve güvenlik alanlarında öznesine göre derinlik kazanan bir kelimedir. Büyük Larousse Ansiklopedisine(1986,11348) göre tehdit genel olarak şu anlamlara gelmektedir: 1-Bir kimseyi yakın bir tehlike ile korkutma, 2- Tehlikeli ve zararlı bir şeyi önceden hissettiren işaret belirti, 3- Bir kimseyi bir şeyle korkutarak, sindirerek o kimseden bir şey elde etme, onu zorlama yöntemi, gözdağı. Bu anlamlardan anlaşılacağı gibi tehdit bir amaç değil araçtır. Bu nedenle birçok şey tehdit ögesi olarak kullanılabilir. Tehdit ögesi olarak kullanılan araçlarla kişi, devlet, ya da kurumlardan ödünler vermesi istenir veya beklenir. Sonuç olarak tehdit; siyasi, askeri, ekonomik, sosyal, ahlaki, dinsel içerikler taşıyarak ödün koparma aracı haline gelir.

Gelişmiş Ülkeler: Ekonomileri gelişmiş yeterli sermaye birikimine sahip, kapitalist gelişim sürecini tamamlamış veya tamamlamak üzere olan ülkeler. Gelişmiş ülke sınıflandırılmasında endüstrileşme oranı, kişi başına düşen milli gelir, insan hakları ve demokratikleşme gibi veriler temel alınmaktadır. En temel gösterge ekonomik gelişmişliktir. Gelişmiş ülkeler endüstrileşmiş ülkeler olarak da anılmaktadır (Sönmez,1998,49).

Az gelişmiş Ülkeler: Batı ülkeleriyle yapılan ticaretin ve sömürgeci politikaların etkisiyle ekonomik ve sosyal yapılarında çarpıklık beliren prekapitalist

üretim tarzının başat olduğu, kapitalist üretim ilişkilerinin henüz yerleşmediği ülkeler (Sönmez,1998,49)

Gelişmekte Olan Ülkeler: Yeterli sermaye birikimine sahip küresel ekonomiye yön veren ve gelişmiş kapitalist ilişkilere sahip ülkeler tarafından kabul edilmiş ekonomik göstergelerin içerisinde yer alan gelişmemiş fakir ülkelerle zengin ülkeler arasında bulunan ülkeler gelişmekte olan ülkeler olarak kabul edilirler (Ellsworth,1984,247).

Çokuluslu Şirketler (ÇUŞ): İkinci dünya savaşı sonrasında gelişen kapitalist ilişkiler çerçevesinde ortaya çıkmıştır. Sahibi, kontrolü ya da üretim tesislerinin bir kısmının birkaç ülkede bulunduğu şirketlerdir. Çokuluslu Şirketler (ÇUŞ)'in ortaya çıkış nedeni, hızlanan kapitalist rekabet ilişkileri içinde küreselleşmenin üretim ve dağıtım avantajlarından faydalanmaktır. Bu rekabet yabancı sermayedarlarla ya da ülkelerle yatay ve dikey ilişkiler geliştirmeyi gerekli kılmıştır. Büyük üretim şirketlerinin ihtiyaç duyduğu hammadde ve ara ürünlerin çoğu başka ülkelerde bulunmaktadır. Dikey entegrasyonla bu ülkelerde faaliyet göstererek dağıtım ve servis imkânlarını daha iyi koşullara yükseltirler. Yatay entegrasyonla ise ÇUŞ'ler tekeli güçlerini daha iyi korur ve artırır. Ürünlerini yerel şartlara ve tatlara uyarlayarak ürünlerinin kalitesinden emin olurlar. ÇUŞ'lerin başarısı ürünlerinin ekonomik değerlerine, finansmanlarına, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine bağlıdır. Bu nedenle faaliyet gösterdikleri ülkelerin pazar ve ekonomi bilgilerine sosyal ve siyasal eğilimlerini bilmeye ihtiyaç duyarlar. Bu durum ÇUŞ'lerin faaliyetlerini ekonomik alanların dışına da taşımalarına neden olur (Salvatore,2001,411).

1.6. Araştırmanın Sunuş Sırası

Bu araştırmada dört kesim yaklaşımı uygulanmıştır. Konunun anlam gelişimine uygun olarak birinci kesimde araştırma hakkında bilgiler ve araştırmanın denenceleri verilmiştir. İkinci kesimde tarihsel süreç izlenerek 1990 sonrası dünya'da yaşanan yeniden yapılanmanın kuramsal çerçevesi çizilmiştir. Kesim içerisinde yer alan bölümlerde güvenlik algısına olan yaklaşımın hangi temel nedenler doğrultusunda geliştiği ortaya konmakla birlikte 1990 sonrası yaşanan dönüşümün beraberinde ne gibi sorunları da getirdiği açıklanmıştır. Bu bağlamda konu başlıkları

toplumsal ve ekonomik yönden sıralanabilecek belki yüzlerce sorunu kapsayan temel nedenler arasından seçilmiştir. Böylelikle her biri tek başına bir araştırmanın konusu olabilecek derinliğe sahip olan sorunlar araştırmanın hedeflerine uygun başlıklar altında toplanmıştır.

Üçüncü kesimde 1990 sonrası yaşanan dönüşümün güvenlik siyasasına etkileri araştırılmıştır. Ekonomik ve siyasal gelişmişlikleri dikkate alındığında bu yapılanmadan her ülkenin farklı etkileneceği düşünülmüş bu nedenle de konu gelişmişlik ve az gelişmişlik bağlamında ele alınmıştır. Özellikle ekonomik ve sosyo-politik nedenlerin güvenlik siyasasının temel kaynakları olduğu saptandığından sebepler ve sonuçlar bu iki ülke gurubu için ayrı ayrı incelenmiştir. Bir sonraki bölümde daha özele inilerek konu Türkiye örneğine indirgenmiş ve 1990 sonrası yaşanan değişimin Türkiye'nin güvenlik siyasasını nasıl etkilediği ortaya konmuştur. Bunu başarmak için öncelikle Türkiye'nin güvenlik siyasası tarihsel süreç içerisinde araştırılmış daha sonraki aşamada yeniden yapılanmanın Türkiye'de neden olduğu sorunlar incelenmiştir. Üçüncü kesimin son bölümünde ise araştırmanın sonuçları kapsamında Türkiye'nin güvenlik siyasasının geleceğine yönelik öngörülerde bulunulmuştur.

Dördüncü kesimde araştırma sonunda elde edilen bulgular sıralanmış ve önermelerde bulunulmuştur. Önermelerle birlikte konunun son başlığını oluşturan sonuç kısmında ise hem bu konuda araştırma yapmak isteyen akademisyen ve ilgililer için hem de siyasal karar mekanizmaları için özet bilgiler ve temel saptamalara yer verilmiş ve çalışma sonuçlandırılmıştır.

İKİNCİ KESİM: 1990 SONRASI YENİDEN YAPILANMA SÜRECİNDE DÜNYADA YAŞANAN EKONOMİK VE SİYASAL DÖNÜŞÜMLER VE GÜVENLİK SİYASETİNE OLAN ETKİLERİ

İnsan yaşamın ve toplum hayatının her bir aşaması değişik bilimsel çalışmalara kaynaklık ettiğinden her bilimsel disiplin, tarihi değişik açılardan ele alarak iktisadi, askeri ve sosyal yönlerden incelemiş ve kendi akademik kuralları çerçevesinde tipolojiler geliştirerek çalışma alanlarını düzenlemişlerdir. Bu değişik yaklaşımlar ise insanlık tarihinin değişik ölçütlere göre bölümlendirilmesiyle sonuçlanmıştır. Tarihi, ya da insan davranışlarını sınıflandırma gayretleri, insanlar ve davranışları hakkında kullanışlı genellemeler üretmeyi amaçlamıştır (Haviland,2002,33). Bu nedenle kimi çalışmalarda bilim adamları, insanlar üzerinde karşılaştırmalı çalışmalar yaparak benzerlikleri ve farklılıkları yakalamaya çalışmışlardır. Mesela antropolojik çalışmalarda, insanlığın doğa ve çevre ile olan biyolojik adaptasyon sürecinin incelenmesinin yanında, avcılık ve toplayıcılıktan yerleşik hayata geçiş süreci de aşamalı olarak incelenerek insanlık tarihi paleontolojik olarak bölümlendirilmiştir (Nanda,1987,10). Diğer bir yaklaşımda ise insanların istek ve ihtiyaçlarını karşılayacak yeterlilikte ürüne sahip olmamalarını toplumlarda egemen olan bir hayat gerçeği olarak kabul edip, insanların ekonomik çabaları doğrultusunda üretim biçiminde yaşanan değişimleri tarihsel ve sosyolojik sınıflandırmalar için bir neden olarak göstermişlerdir (Heilbroner ve Thurow,1981,327). Bir diğer yaklaşımda ise Karl Marx'ın tarihin açıklanmasını, insan ihtiyaçlarının ve insanın üretici güçlerinin gelişiminin incelenmesine dayandığını görüyoruz (Denis,1997,443). Daha teknik yaklaşımlarda ise tarih, askeri ve siyasi dönemlere ayrılmış önemli fetih hareketleri, devrimler ya da toplum hareketleri tarihsel bölümlerin başlangıcı olarak kabul edilmiştir. Aydınlanma çağı ve sanayi devrimi sonrasında ise bu ayrımın daha işlevsel ve ekonomik yönlerden gerçekleştirildiğini ve bilimsel çalışmalarda referans olarak alındığını görüyoruz.

I. Dünya Savaşı sonrasında devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri ve savaşı engelleyememeleri liberalizmin ideolojik bir teori olarak yükselişe geçmesine neden olmuştur. Devletlerin birbirleriyle olan ilişkilerini salt siyasetten çekip çıkararak ve ekonomik ilişkilerin nasıl karşılıklı bir bağımlılığa neden olduğuna dikkat çeken teori aslında savaşların yıkıcılığından büyük zarar gören büyük sermaye sahiplerinin birikimlerini güvenceye alma çabalarının ideolojik yansımalarından başka bir şey değildir.

Bu teorinin tüm beklentilerine karşılık II. Dünya Savaşı'nın çıkması engellenememiştir. II. Dünya Savaşı'nın yıkıcı sonuçları dünya ekonomisini önemli oranda etkilemiş, savaşı tüm yıkımıyla topraklarında yaşayan İngiltere, Rusya ve Avrupa devletleri bundan olumsuz etkilenirken savaşı kendi toprakları dışında sürdüren ABD bu savaştan en karlı çıkan devlet olmuştur. II. Dünya Savaşının sonucunda ABD Avrupa'yı siyasi ve ekonomik egemenliği altına almıştır.

I. Dünya Savaşı sırasında başlamış olan zihinsel dönüşümler II. Dünya Savaşı sonucunda siyasal dönüşümlere neden olmuş bunun ilk somut dışa vurumu Rusya'da Ekim Devrimi şeklinde yaşanmıştır. Bu siyasal dönüşüm dünyayı çift kutuplu bir düzene taşıyan temel olgulardan biridir.

Soğuk Savaş boyunca güçlenerek büyüyen küresel sermaye, ideolojilerle birlikte bu ideolojilerin temsilcilerini de yıpratmıştır. 1989 yılında Berlin Duvarının yıkılması Soğuk Savaş'ın sona ermesinin başlangıcı olarak kabul edilmiş çift kutuplu dünyadan yeni bir dünya düzenine geçişin süreci başlamıştır. 1990'lı yıllar olarak adlandırılan bu sürecin ilk yılları dünyada birçok siyasal ve ekonomik yapılanmanın da başlangıcını oluşturmaktadır. Yaşanan ve bugün de devam eden siyasal ve ekonomik yapılanma geleneksel güvenlik yaklaşımına farklı boyutlar kazandırmıştır. Uluslararası sistemde düşmanlıklar ve sıcak çatışma riskine dayandırılmış olan devlet davranışları yerini ekonomik çıkarların önde tutulduğu politik davranışlara bırakmıştır (Spanier,1993,20). Varşova Paktının dağılmasıyla bağlantısız kalan devletlerin aynı zamanda önemli üretim kaynaklarını ellerinde tutmaları ve büyük bir pazar haline gelmeleri nedeniyle konvansiyonel güvenlik yaklaşımlarıyla neoliberal politikalar iç içe girerek tehdit algılarını ve güvenlik önerilerini büyük oranda değiştirmiştir. Bu sırada Mackinder'in mihver devletler olarak adlandırdığı ve kalpgah olarak tanımladığı bölge devletleri (Özdağ,2001,3), bu yeni dönemde ekonomik güçsüzlükleri ve yetersiz sermaye birikimleri nedeniyle konjonktürel güvenlik politikaları geliştirme telaşı içine girmişlerdir.

Araştırmamızın bu ikinci kesiminde 1990 sonrası dünyanın yeniden yapılanma sürecinde yaşanan ekonomik ve siyasal dönüşümler dönemsel olarak incelenmiş ve nedenleri sonuçlarıyla birlikte ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu değişimin nedenleri olarak ileri sürülen NATO ve Varşova Paktı ekseninde yaşanan ideolojik çekişmenin sona ermesi 1990 sonrası yaşanan yeniden yapılanmayı

açıklamak için oldukça yetersiz kalmaktadır. Çünkü Soğuk Savaş sonrası yaşanan neoliberal yapılanma değişimin temel nedeninin üretim şekilleri ve sermaye birikim modelinde yaşanan değişimler olduğunu göstermektedir. Bu dönemde ekonominin uluslararası ilişkilerde ağırlığının iyice artması nedeniyle pazar ve kaynak denetimi stratejik bir önem taşımaktadır. Bu nedenle Soğuk Savaş sonrası algılanan tehditler ve üretilen güvenlik siyasaları önceki dönemlere kıyasla oldukça farklılaşmıştır. Girilen bu yeni dönemde politik ve askeri gücün ulusal sınırların korunması yerine ekonomik çıkarların uluslararası düzeyde savunulmasına ve küresel sermaye akışının kontrol edilmesine yoğunlaştığını görüyoruz (Magdoff,2005,175). Hiçbir sosyolojik değişim birden bire ortaya çıkmamıştır. Bu nedenle 1990 sonrası yaşanan yeniden yapılanmanın kökleri de tarihsel bir süreç içerisinde incelenmiş ve toplumların ya da devletlerin tehdit algısının nasıl oluştuğu ve üretilen güvenlik siyasaları bu kesimde incelenmiştir. Konu kendi bütünlüğü içerisinde sanayi devrimi öncesi ve sonrası diye bölümlenerek türdeş dönemler bir başlık altında toplanmıştır. İkinci kesimin son bölümünde ise yaşanan bu değişimlerin neden olduğu sorunlar seçilmiş başlıklar altında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE TEHDİT ALGILAMALARI VE GÜVENLİK SİYASASI

İnsanın doğasında bulunan güvenlik arayışı toplumsal anlamda da gelişerek zaman içinde kurumsallaşmış ve günümüzde güvenlik sorunu siyasal ve akademik açıdan uluslararası ilişkilerin önemli bir alt dalı olmasını sağlamıştır (Newman,2001,240).

Tarihler, asırlar boyunca, devletlerin ve şahısların hayatta kalmak için verdikleri mücadeleye tanıklık etmişlerdir. Bu kapsamda devletler toplumsal ve bireysel anlamda güvenliği tehdit eden sorunlarla sürekli mücadele etmişler ve güvenlik sorununu her zaman kökünden çözmeye çalışmışlardır. Güvenlik duygusu ya da güvenlik ihtiyacı tehdit algılamasıyla yakından ilgilidir. Kişinin ya da toplumun kendini güvende hissetmesi, algıladığı tehditleri kendinden uzaklaştırabilmesi ile mümkündür. Bu nedenle güvenlik konuları her zaman tehditlerle birlikte anılır ve incelenir olmuştur.

Algılanan tehdit somut ya da soyut olabilir, zamana, yere, üretim modeline ve toplumsal niteliklere göre farklılaşabilir. Belirli bir zaman dilimi içinde tehdit olarak algılanan herhangi bir olgu daha sonra tehdit olma özelliğini yitirebilir. Bu nedenle kapsamlı ve bir o kadar da göreceli anlamlar taşıyan tehdit algılamasını, çalışılan alana göre kısıtlamak ve özelleştirmek zorunlu olmuştur. Uluslararası ilişkilerde ulusal varlığı ve toplumsal çıkarları tehlikeye düşürecek her şey tehdit olarak algılanır. Bu tehlikeleri uzaklaştırmak ya da oluşmadan önlemler almak bir dizi uzun vadeli çalışmayı gerektirir. Bu çalışmalarda izlenen yöntem ve uygulamalar ise güvenlik politikalarını oluşturur. Uluslararası ilişkilerde ve siyasal bilimlerde incelenen güvenlik politikaları “Ulusal Güvenlik” ya da “Milli Güvenlik” başlıkları altında incelenmiştir. Bu haliyle teknik anlamlar içeren güvenlik kavramı düşmanlıkların ve dostlukların konuşulduğu siyasal bir ortam oluşturmuştur. Belirli bir süreç içinde gerçekleşen dünyada yeniden yapılanma, tehditlerin içeriğini de değiştirmiş güvenliğin somuttan soyuta doğru geniş bir alanı kapsamasına neden olmuştur. Tehdit ve güvenlik olgusu sanal ortamdan, toplumsal psikolojiye, askeri ve teknik tehditten, küresel ve çevreyle ilgili (ekolojik) tehlikeye kadar neredeyse her şeyi içine almaya başlamıştır (Ünder,1996,3). Tarihin başlangıcında sadece ontolojik kaygıların konusu olan tehdit ve güvenlik anlayışı; avcı ve toplayıcı toplumdan, yerleşik topluma, daha sonra sanayi toplumuna ve daha sonra da bilgi toplumuna

geçiş aşamalarında değişime uğrayarak günümüzde daha da karmaşık ve içinden çıkılmaz bir hal almıştır.

Bu bölümde toplumsal tehdit algılamasının tarihsel süreç ve üretim modeli ilişkileri içinde nasıl algılandığı incelenmiş ve geliştirilen güvenlik politikaları ortaya konmuştur.

2.1. Kavramsal Olarak “Güvenlik”, “Tehdit” ve “Güvenlik Siyaseti”

Sosyal bilimlerde önemli bir yere sahip olan “güvenlik” kavramı ve güvenlik ihtiyacı insanın temel ihtiyaçları ya da kaygıları arasında sayıldığından (Maslow,1943,377) başta psikoloji olmak üzere birçok bilimi ilgilendiren disiplinlerarası bir özellik taşımaktadır. Sözlüklerde genel olarak “tehlike bulunmaması, emin ve rahat olma hali” olarak açıklanan (M.Larousse, 1985,462) güvenlik, içeriği nedeni ile çoğu zaman tehdit ve tehlike kavramlarıyla birlikte ele alınmaktadır.

İnsan neden güvende olmak ister sorusunun cevabı öncelikle kişisel niteliklerinde gizlidir. Psikanalizde kişisel gelişimin önemli bir evresi kabul edilen güvenlik kaygısı veya güvenlik duygusu (Atkinson ve Hilgard,1995,540), insanları yabancıların baskılarından ve birbirlerine verebilecekleri zararlardan korunmaları, çalışmalarının ve ürünlerinin kendilerini beslemesi ve böylece tatminli yaşamalarını sağlamak için en temel gereksinimler arasında sayılmıştır (Hobbes,2005,129). Bu bağlamda insanların güvenlik ihtiyaçlarının biyolojik ve sosyal, zayıflıklarından kaynaklandığını söylemek doğru olur (Fromm,2005,52).

Kişisel olarak var oluşsal (ontolojik) nedenlerle ilişkilendirilen güvenlik duygusu siyaset bilminde ise devlet kuramları içerisinde ele alınmaktadır. Önemli bir siyaset kuramcısı olan Thomas Hobbes (1588–1679) “devletin temel amacının bireysel güvenlik “ olduğunu ileri sürmektedir. Devletin oluşum sürecini açıklarken Hobbes, doğal olarak özgürlüğü ve başkasına egemen olmayı seven insanın güvenlik söz konusu olduğunda kendi iradesini ve kişisel özgürlüklerini gönüllü olarak topluluğa devrettiğini anlatmaktadır (Hobbes,2005,127) .

18.yy.’ın önemli düşünürlerinden olan Montesquieu (1998,206) ise insanların varlıklarını devam ettirebilmeleri için bir devlet örgüsü altında birleşmeleri gerektiğini ve devletin ise güvenliği sağlayabilmek için yeteri büyüklükte ordular

beslemesi zorunluluğuna işaret ederek bunun devletlerin varlık nedenleri kadar doğal ve yasal hakları olduğunu belirtmiştir.

Dođunun en önemli dūřünürlerinden olan Farabi (2004,89) ise “İdeal Devlet” kitabında insanların varlıklarını tek başlarına sürdürmelerinin imkânsız olduğunu bu nedenle diğer insanlarla iş birliği yapması gerektiği ve bu iş birliğinin en temel gerekçesinin ise tehlikeleri kendilerinden uzaklaştırmak olduğunu ileri sürmüştür.

Tüm bu yaklaşımlar bağlamında insanların güvende olma isteklerinin temel gerekçesinin kendi varlıklarıyla ilgili kaygılarından kaynaklandığını düşünmek ve bunu sağlamanın en güvenli yolunun ise siyasal ve kurumsal bir yapı altında birleşmekten geçtiğini söylemek olasıdır. Böylelikle güvenlik ihtiyacı ile devlet ve güvenlik politikaları arasındaki mantıksal nedensellik kurulmuş olur.

Devletin en önemli varlık nedenlerinden biri olan güvenlik gereksinimi aynı zamanda devletin sahip olduğu erk’in temel dayanağı kabul edilmiştir (Özdemir,2003,3). Bu bağlamda üzerlerine aldıkları güvenlik sorumluluğunu yerine getiremeyen ya da halklarının güvenliğini sağlayamayan devletler hukuksal geçerliliğini (meşruiyetini) de kaybetmiş olur (Atatürk,1997,290).

Devletler toplumsal sözleşme ile üzerlerine aldıkları bu görevi yerine getirmek için “Güvenlik Siyaseti” geliştirirler. Güvenlik siyaseti bir devletin uluslararası toplumda varlığını, bağımsızlığını ve bütünlüğünü içte ve dışta sürdürmek için yürütmüş olduğu çok yönlü ilişkiler anlamına gelir. Devlet olarak hayatta kalmanın ve bir ulusun güvenliğini sağlamanın en temel gereği ulusal bir güce dayanmak ve ulusal bir siyaset geliştirmektir (Atatürk,1997,292). Bu siyaset milli güvenlik siyasetidir. Milli güvenlik siyaseti üç kurumsal sistemi korumaya yönelik olarak geliştirilir.

- (a) Politik Sistem
- (b) Ekonomik Sistem
- (c) Kültürel ve ahlaki Sistem

Bu üç sistemi bozmaya, değiştirmeye ya da tahrip etmeye yönelik her türlü eylem tehdit olarak algılanır (Özdemir,2003,3).

Geleneksel olarak uluslararası ilişkilerde güvenlik konusu ulusal sınırların korunmasıyla ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Bu nedenle askeri güç üzerine

temellendirilmiş bu yaklaşım “realist” yaklaşım olarak değerlendirilmiştir (Newman,2001,240).

Soğuk Savaş sonrası neoliberalizmin yaygınlık kazanmasıyla insanların ya da devletlerin güvenliğine yönelik tehditlerin değişime uğradığı düşünülmüştür. Algılanan bu yeni tehditler diğer devletlerden çok salgın hastalıklar, açlık, çevresel kirlenme, sokak suçlarında artış ve toplumsal şiddet gibi olgulardan kaynaklanmaktadır (Newman,2001,241). Bu nedenle bugüne kadar, güvenliğin içeriği hem devletler hem de şahıslar tarafından dikkate alınmış olmasına rağmen, güvenlik konusunda ortak bir anlaşmaya varılmış olduğunu iddia etmek oldukça zordur. Halen, “Güvenlik ne demektir?”, “Kimin güvenliği daha üstündür, devletin mi, yoksa şahısların mı?”, “Uluslararası politikadaki hangi değişiklikler akademisyenleri güvenlik meselesini genişletmeye zorlamaktadır?”, “Esirlikten kurtulma (hürriyet) ile güvenlik arasında bir ilişki var mıdır?”, “Güvenlik politikalarına etki eden, kişilerin mi yoksa devletlerin mi tehdit algılamalarıdır?” gibi pek çok soru siyaset adamları, bilim adamları, kuramcılar (teorisyenler) ve öğrenciler gibi pek çok kesimi zihinsel olarak meşgul etmeye devam etmektedir. Bu nedenle, “güvenlik” konusunun içeriğini genişletme ve farklı yaklaşımlar geliştirme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Fakat kesin olan şu ki, Soğuk Savaş sonrası özellikle neoliberalizmin etkisiyle yapılan tartışmalarda yeni güvenlik yaklaşımı, devletlerin güvenliğinden, sermayenin güvenliğine doğru değişim göstermeye başlamıştır (Buzan,1991,355; Newman,2001,242;Thomas,2003,206 ve diğerleri).

2.2. Tarihsel Bağlamda Tehdit Algılamaları ve Ürettikleri Güvenlik Siyaseti

İnsanlığın tarih sahnesine çıktığı ilk dönemlerde toplumsal yapıyı insan-insan ve insan-doğa ilişkileri saptamıştır. Rousseau’ya (2002,123) göre İnsanın ilk duygusu varlığını hissetmesi, ilk özeni de kendi varlığını koruması özenidir. Bu nedenle güvenlik duygusu ya da arayışı insanın temel kaygıları arasında kabul edilmiştir. Hayatta kalmanın, isteklere ulaşmanın, kişisel ve toplumsal tatminin, bir şeye sahip olmanın ve sahip olunanları korumanın yolu hep güvenlikten geçmektedir. Güvenlik ve tehdit ise tıpkı gece ile gündüz gibi bir birlerini sonuç veren iki durumdur. Tehdidin ortadan kalkması güvenliği doğurur, güvenliğin

ortadan kalkması ise tehditlerin varlığının sonucudur. İnsanın varlık nedenleriyle temelden ilişkili olan bu kavram başta sosyal bilimler olmak üzere her alanda disiplinlerarası incelemelere konu olmuştur.

Günümüz devlet içi ve devletlerarası siyasanın en önemli konularından biri olan güvenlik sahip olduğu tarihsel derinlik ve kavramsal genişlik nedeniyle akademik ve siyasal tartışmalara konu olmuş ve halen de olmaktadır. Bu nedenle konuyu doğru anlamak ve zaman içerisinde güvenlik yaklaşımı ile tehdit algılamasında yaşanan değişimin temel dinamiklerini kavramak için tarihsel süreç içerisinde bir değerlendirme yapmak yerinde olacaktır. Bu değerlendirme içerisinde şu soruların cevapları aranmıştır:

(a) Tarih içinde tehdit algılamaları nasıl değişmiştir?

(b) Değişen tehdit algılamalarına karşı geliştirilen güvenlik siyasaları neler olmuştur?

(c) Güvenlik kimin için öncelik taşır? Devletin mi yoksa kişilerin mi güvenliği önde gelir?

Başlangıçta en temel kaygılarla sınırlı olan güvenlik yaklaşımı insanın sosyalleşmesi ve moderniteye doğru yol alması sırasında farklı içeriklere ve kavrayışlara sahip olmuştur. Mesela, Neolitik dönem ve öncesi insanın temel kaygıları arasında doğa şartlarına karşı yürüttüğü savaş ve ontolojik güvenlik kaygısı yer alırken toplayıcılıktan avcılığa ve daha sonra da tarım toplumuna geçiş insanlığın tehdit algılarını ve güvenlik problemlerini de değişime uğratmıştır. Bu değişimin ise temel nedeni toplumun üretim modelindeki değişim olmuştur. Çünkü avcılığın egemen olduğu toplumlarda av bölgelerini korumak güvenlik problemlerinin başında gelirken tarım toplumunda artık ihtiyaç fazlası üretimin korunması ve dağıtılması önemli güvenlik problemlerinden biri haline gelmiştir. Tarım toplumu ve yerleşik hayatla birlikte toplumun ürettiği bu ekonomik birikim siyasal, sosyal ve kültürel farklılaşmalara dönüşerek zaman içinde toplumların yapılarında değiştirici (transformatör) güç rolünü oynamıştır (Şenel,1995,306). Bu nedenle tehdit algılamalarında ve güvenlik siyasasında değişimin en temel nedeni, toplumun üretim modelinde yaşanan değişim ve bu değişimin sosyo-ekonomik yansımalarıdır. Üretim modeli ve güvenlik siyasası ilişkisi aslında sanıldığından daha eskilere

dayanmaktadır. Çünkü Aristoteles'e (1975,18)göre güvenliği sağlamanın en temel araçlarından biri olan savaş sanatı mülk edinme yollarından biridir.

Tarihsel süreç içerisinde güvenlik ve tehdit algılamalarında yaşanan değişim üretim modeli bağlamında incelendiği için konu “Sanayi devrimi öncesi” ve “Sanayi devrimi sonrası” başlıkları altında ele alınmaktadır. Konunun akışı içinde kapsam bütünlüğünü sağlamak amacıyla MS 5’nci yüzyıl ile 17’nci yüzyıl arası dönem “Sanayi devrimi öncesi dönem”, MS 17’nci yüzyıldan günümüze (2007) kadar olan dönem ise “Sanayi devrimi sonrası dönem” başlığı altına toplanmıştır. Eşit olmayan bu tarihsel ayrımın nedeni ise ilkel topluluğun türdeş, uygar topluluğun ise farklılaşmış bir toplumsal yapıya sahip olmasıdır (Şenel,1995,303). Bu nedenle sanayi devrimi öncesi dönem çok uzun bir zaman dilimini içermekle birlikte tehdit algılamaları ve ürettikleri güvenlik politikaları nedeni ile türdeşdir. Sanayi devrimi sonrası ise toplumların gelişmişlik düzeyleri ve gelişme hızları birbirinden farklıdır. Ancak gelişmiş topluluklardaki bu farklılaşmanın temelleri yine ilkel topluluklara kadar dayanmaktadır. İkel toplulukların uzun bir durağan dönem yaşamasının nedeni ise üretici ekonomiye geçememiş olmalarıdır. Uygar toplumların gelişme hızları ise ürettiği toplumsal artı değer ya da sermaye birikimleri ile eşdeğer oranda artış göstermiştir.

2.2.1. Sanayi Devrimi Öncesi Dönemlerde Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Siyaseti

Tehdit ve güvenlik, insanın varlığıyla doğrudan ilişkili iki önemli kavramdır. İnsanlık tarihine bakıldığında toplumsal evrimin uzun yıllar aldığı ilkel bir dönemle, öncesine kıyasla baş döndürücü bir hızla ilerleyen uygar toplum dönemini görüyoruz. Kabaca ikiye ayırdığımız bu insanlık tarihi, toplayıcılıktan, avcılığa ve tarım toplumuna daha sonra ise sanayi toplumuna dönüşen bir yaşam biçimini evrilerek yaşamıştır. İnsanlığın geçirdiği her aşamanın ya da bu toplumsal evrimin en belirgin özelliği ise üretim ve tüketim kalıplarındaki değişimle bu değişimin yol açtığı düşünsel biçim olmuştur. Bu nedenle toplumsal biçimin, üretim ve tüketim alışkanlıkları ile yaşamsal ve düşünsel biçimin toplamından oluştuğunu söylemek mümkündür (Şenel,1995,17).

Tarihsel süreç içinde tehdit algulamalarında yaşanan değişimin üretim araçları, yöntemleri ve ilişkileri ile nasıl bir etkileşim içinde olduğunu gözlemlemek için toplumsal yapının ilkel ekonomik dönemden sanayi devriminin yaşandığı 17-18'nci yüzyıllara kadar izlediği süreci ve toplumların tehdit algulamalarının hangi nesnel koşullar altında değiştiğini incelemek yerinde olacaktır. Sanayi devriminin yaşandığı 17'nci ve 18'nci yüzyıllardan geriye doğru gidildiğinde geniş bir zaman diliminin (üretim ilişkileri açısından) ilkel dönem ve feodal dönem olarak ikiye ayrıldığını görmekteyiz. Her iki dönemin en belirgin ve ortak özelliği ise üretim aracının toprak olmasıdır.

Neolitik dönemler olarak adlandırılan ilkel geçiş topluluklarında hayat bütünüyle toprağa bağlı olarak sürdürüldüğünden üretim ilişkileri son derece basittir. Neolitik geçiş toplulukları, içyapılarının gelişmesiyle değil doğal ve toplumsal dış etkiler (savaşlar ve güvenlik sorunları) nedeniyle kendilerinden daha uygar bir toplumsal modele zaman içerisinde geçmişlerdir (Şenel,1997,178).

Başlangıçta ana üretim aracının toprak olması ve üretim araçları ile yöntemlerinin gelişmemiş olmasından dolayı ilk insanların yaşam koşulları bitki örtüsüne ve doğa şartlarına çok bağlı kalmıştır. Çevresel koşullardaki olumsuz değişiklikler nüfusların azalmasına bazen de bir bölgedeki ilkel bir topluluğun tümüyle yok olmasına neden olmuştur. Bu nedenle ilk insanların güvenlik kaygılarının arasında doğa şartlarına karşı mücadele edebilmek ve hayatta kalmaya çalışmak önemli yer tutmaktadır. Başlangıçta yerleşik bir hayat yaşamayan bu topluluklar avcılık ve toplayıcılığa dayalı sadece varlıklarını sürdürme kaygılarıyla hareket eden ve herhangi bir üretimin olmadığı gruplardır. Acıktıkları zaman ava çıkan ve avladıklarını hemen tüketen bu topluluklar arasında ekonomik ilişkilerden ya da bir alış veriş kültüründen bahsetmek mümkün değildir. Bu dönemde güç, fiziksel kuvvete ya da toplulukların sayısal üstünlüklerine dayalı olduğundan kendi varlıklarını vahşi doğa koşullarına ve diğer avcı-toplayıcı toplumlara karşı korumak başlıca güvenlik kaygıları olmuştur.

Yerleşik hayata geçmekle doğum aralıkları kısalmış ve nüfus yoğunluğu artmıştır (Diamond,2003,99). Artan nüfus yoğunluğu karşısında ilkel dönemin ilk geçim kaynakları olan avcılık ve toplayıcılık artık ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kalmıştır. Bu nedenle doğada bulunan yabani bitki ve hayvan türleri

evcilleştirilmiştir. Böylelikle tarım toplumunda, ıslah edilmiş hayvan ve bitki türleri ile daha fazla sayıda insanı doyurma olanağı bulunmuştur. Bu sayısal üstünlük aynı zamanda yiyecek üreten kabilelerin yaban hayvan ve bitkileriyle geçinen kabileler karşısında kazandığı stratejik üstünlüklerin de birincisidir (Diamond,2003,95). Tarihsel süreç içinde insanlığın avcılık ve toplayıcılıktan yerleşik hayata ve tarım toplumuna geçmesi aynı zamanda ekonomik ve askeri ilişkiler geliştirmesinin de başlangıcını oluşturur.

Yerleşik hayatın etkisiyle hızla çoğalarak topluluklar oluşturan insanoğlunun güvenlik sorunu gittikçe daha karmaşık hale gelmiştir. Çünkü avcılık, toplayıcılık aşamasında genellikle bireysel olan ontolojik güvenlik kaygısı yerleşik hayatla birlikte artık daha sosyal ve kolektiftir. Bu dönemde üretim kaynağı artık topraktır. Avcılık ve toplayıcılık tamamen ortadan kalkmamasına rağmen ilkel ekonomik düzende önceliğini kaybetmiştir.

Yerleşik hayatın diğer bir önemli sonucu da bu tarz yaşamın yiyecek fazlasının depolanmasına elverişli olmasıdır. Avcılıktan tarım toplumuna geçen ilk insanlar ihtiyaçlarından fazlasını biriktirerek ilk sermaye birikimine neden olmuşlardır. Uzun zamanda tüketilecek ve yararlanılacak emek ürünleri aslında ilkel sermayenin nesnel koşullarını da oluşturmaktadır. Bu nedenle toplayıcı (asalak) ekonomiden üretici ekonomiye geçiş insanlık tarihinin en önemli olaylarından biri olarak görülür (Şenel,1994,148).

İhtiyaç fazlası ürünlerden oluşan bu küçük sermaye birikimi insanoğlunun varlıksal (ontolojik) güvenlik kaygısına, sahip olduğu ilkel sermayeyi korumak endişesini de eklemiştir. Böylelikle ontolojik güvenlik kaygısıyla birlikte iktisadi güvenlik kaygısı da insanlığın gündemine girmiştir. Bu bağlamda insanoğlunu tarih sahnesine çıkaran şeyin ontolojik güvenlik ve özgürlük arayışının yanında (Davutoğlu,2004,37) iktisadi mal varlığını koruma kaygı ve çabası olduğunu da söylemek mümkündür.

Tarım toplumu ve yerleşik hayatla birlikte insan ilişkileri toplumsal anlamda gelişmiş yeni bir ekonomik ve siyasal örgütlenme şeklinde kendini göstermiştir. Bu yeni dönemde üretim kişi ve toplulukların kendi ihtiyaçları için gerçekleşmekte ve güç geniş toprakları ellerinde tutan feodal beylerin elinde bulunmaktadır. Toplumda üretimin asıl unsuru olan köylüler neredeyse karın tokluğuna çalışmaktalar elde

ettikleri kazanç ise zengin toprak ağalarına akmaktadır. Bu kişilerin elinde biriken ihtiyaç fazlası üretim feodal beylerin gittikçe güçlenmesine ve soylularla siyasal çıkar ilişkileri içerisinde girmelerine neden olmuştur. Bunun karşılığında feodal beylerin üretimin emekçileri olan köylülere sağladıkları ya da sağlamayı vaat ettikleri tek somut fayda ise onların güvenliklerini sağlamak olmuştur (Bloch,2005,111).

Tarımsal üretimde yaşanan yoğunluk tarım gereçlerinin yapıldığı ve teknik alanda uzmanlaşmanın yoğunlaştığı şehirlere olan ilgiyi de artırmıştır. Şehirlerin gelişmesiyle ticarete gelişmiştir. Feodal asiller de o zamana kadar görmedikleri ve mekanizmalarını bilemedikleri bu yeni kaynaktan yararlanmak istemişlerdir. Fakat bunun için küçük esnafın ve üreticinin korunması gerekmektedir. Böylelikle şehirler kendi güvenlik kurumlarını ve siyasalarını geliştirmek durumunda kalmışlardır (Mardin,1995,10).

Feodal beyler ve krallıklar için aynı zamanda güvenlik, var olan sistemin devamını sağlamak şeklinde de algılanmıştır. Bu güvenlik siyasasının etkin araçları ise kaleler, şatolar ve paralı askerlerdir.

Yapılan coğrafi keşifler ve uzun deniz yolculukları diğer toplumlarla olan iletişimi artırmış başka kıta ve topraklardan getirilen baharat, yiyecek ve altın gümüş gibi madenler sermaye birikimini hızlandırarak aristokrasinin güçlenmesini sağlamıştır. Bu aşamada gittikçe artan bir ticaret ilişkisi tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sırasındaki ara dönemin iktisadi temellerini oluşturmuştur (Bloch,2005,114).

Erken dönem sanayi birikiminin yaşandığı bu devirde birikimin önemli bir ögesi olan ticaret mallarının korunması ve bu ticaret için hayati önem taşıyan deniz ticaret yollarının güvenliği en önemli güvenlik problemlerini oluşturmuştur. Bu nedenle öncelikle algılanan tehdit rakip krallıklar ve diğer ticaret şirketleri olmuştur. Ticaret güvenliğini sağlamak için büyük tüccarlar her zaman kralların veya aristokratların himayesine girmiş böylelikle üretim modeliyle güvenlik politikaları ilk olarak birbirlerini tamamlayan sosyo-ekonomik öğeler halinde ilişkilendirilmiştir. Bu tehditlere karşı askeri önlemler geliştirilerek deniz ticaret yolları ve koloniler krallar tarafından korunmuştur. O dönemin en güçlü devletleri güçlü deniz filolarına sahip olanlardır. Bu devletler ekonomik alanda rekabet edebilmek için kolonileştirme

hareketlerine girişmişler dünyanın verimli toprakları ağır ağır paylaşılmaya başlanmıştır² (Riley, Byrom ve diğerleri,2004,4).

1050 yıllarından 1300 yıllarına kadar olan zaman içinde ekonomik ve finansal büyümeyle birlikte yine önemli nüfus artışlarına şahit oluyoruz. Bu ekonomik büyüme İtalyan Rönesansının temel materyali haline gelmiştir. Ekonomik ve siyasal büyüme 14'ncü yüzyıldan 16'ncı yüzyıla uzanan zaman dilimi içerisindeki kültürel devrimin enerjisi haline gelerek sosyal değişimin temellerini hazırlamıştır. Bu çağlarda Avrupa'da ki şehir devletlerinin arasındaki güç dengelerini sarsan entelektüel hareketlenme, güvenlik kaygılarına soyut anlamlar kazandırmıştır (Buckler,1995,406).

Böylelikle sanayi öncesi toplulukların tehdit algılamaları sosyal ve ekonomik yapılarıyla doğrudan ilişkilendirilmiştir. Bu tehditlere karşı geliştirilen güvenlik siyasası askeri önlemlerle var olanı korumak veya yeni alanlar kazanmak şeklinde gerçekleşmiştir. Bu nedenle klasik anlamda güvenlik yaklaşımının temellerinin bu dönemlerde atıldığını görüyoruz.

2.2.2. Sanayi Devrimi Sonrası Dönemlerde Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Siyasası

Tarihsel süreç içinde 17'nci yüzyıldan itibaren özellikle Avrupa'da üretim biçiminde yaşanan değişimler toplum üzerinde sosyal ve iktisadi dönüşümlere yol açmış bu dönüşüm dünya tarihinde sanayi devrimi olarak anıla gelmiştir. Sanayi devriminin dinsel, siyasal, bilimsel ve felsefi içerikler taşıyan düşünsel nedenleri başta olmak üzere hızlı nüfus artışı, tarımda yaşanan gelişmeler, yaşam düzeyinde görülen yükseliş ve tüm bunlara bağlı olarak üretim biçiminde yaşanan değişimler gibi sosyo- ekonomik nedenleri de vardır. Bu bağlamda sanayi devrimi sadece ekonomik büyümenin hız kazanması değil daha çok büyümenin iktisadi ve sosyal dönüşüm nedeniyle hızlanması anlamındadır (Tanilli,1999,27).

Bu değişim ve dönüşüm içerisinde Rönesans ve Reformasyon özel ve önemli bir yer işgal eder. Çünkü bu fikir devrimi ortaçağın skolâstik ve disipliner anlayışına önemli darbeler vurmuş (Armaoğlu,1997,19) ve insanların fikir yapılarındaki özgür

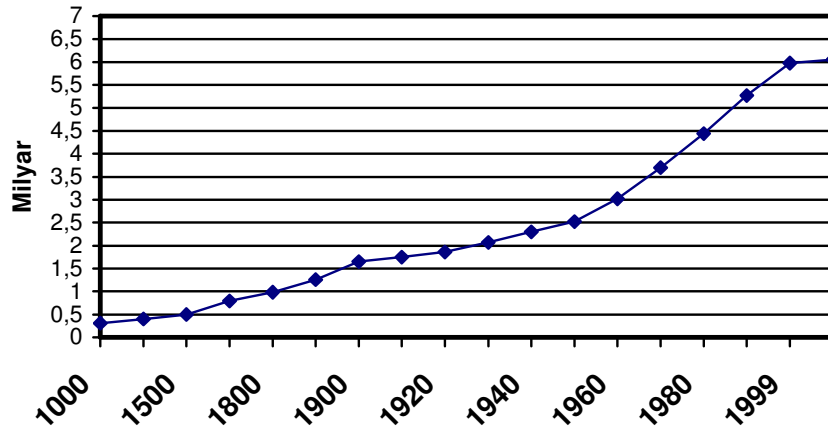
² Bu paylaşımın sosyolojik temelleri ve psikolojik gerekçeleri toplumları harekete geçiren din ve daha sonra vatanseverlik duyguları gibi öznel (subjektif) değerler ön planda taşınarak atılmıştır.

düşünce eğilimi, ekonomik ve sosyal hayatta liberal yaklaşımların da önünü açmıştır. Bu nedenle Fransız ihtilalinin doğurduğu sonuçlar insanlığın siyasal ve askeri tarihi bakımından önemli olduğu kadar iktisadi tarihi açısından da büyük önem taşır.

Yine sanayi öncesi toplumlarda başlayan iktisat ve siyaset ilişkisi ilk defa bu dönemde kuramsal tartışmalara dönüştürülerek yeni iktisat politikaları geliştirilmiştir. Bu çalışmalar konuyu tipolojik kuramsallaştırmanın ötesinde emeğin verimliliğini artırmaya yönelik bilimsel çalışmalar olmasından dolayı kapitalist düşüncenin de ideolojik temellerini oluşturmaktadır. Erken dönem iktisat kuramcıları toplumsal imkân ve beklentileri açıklamaya çalışırken sanayileşen toplumun yüz yüze kaldığı sorunları da bu önermeler çerçevesinde açıklamaya çalışmışlardır. Adam Smith'le başlayan modern iktisadi kuram geleneği gittikçe sanayileşen ve liberalleşen bir toplumsal yapıyı teorilerle yönlendirmeye çalışmış ve aslında siyasal ekonominin de çerçevelerini çizmiştir (Barber,1997,18). İlk dönem klasik yaklaşımı olarak adlandırılan bu açıklama girişimleri aynı zamanda kişisel çıkarlarla serbest rekabetin altın kurallarını da hazırlar.

İlerleyen zaman içinde nüfus artışı ve tarımdaki gelişmeler bu sektördeki nüfus ihtiyacını azaltarak bu nüfusun kentlere göç etmesine neden olmuştur (Grafik. 1).

Grafik.1: Dünya Nüfusunda Yaşanan Artış

Kaynak: (UN,2005,5)

Kentlerde biriken bu nüfus ise gelişecek olan sanayi için hazır iş gücünü oluşturmuştur. Yaşam düzeyinin yükselmesiyle tüketim mallarına olan talep artmış bilimsel buluşların ve felsefi düşüncelerin yaygınlaşmasıyla tarihsel süreç içerisinde

sanayi devriminin alt yapısı hazırlanmıştır. Buharlı makinenin icadıyla sanayide makineleşme dönemi başlamış üretim kalıplarında önemli değişiklikler yaşanmıştır. Makinelerle birlikte artan sanayileşme hızı kömür gibi enerji kaynaklarına ve demir, çelik gibi hammadde kaynaklarına olan ihtiyacı artırmıştır.

Yaşanan bu gelişmeler bağlamında o dönemde yaşanan sosyal ve siyasal değişimlerin sonuçlarını şu şekilde özetlemek mümkündür;

- (a) Sanayide makineleşme ve seri üretim
- (b) Hammaddeye olan ihtiyacın artması
- (c) Üretimde yaşanan artışlar nedeni ile yeni pazarlar bulma zorunluluğu
- (d) Bilimsel buluşlar ve felsefi düşünceler nedeni ile toplumlar arası artan etkileşim ve benzeşme eğilimleri
- (e) Tüketim mallarına yönelik talebin artması
- (f) Artan sermaye birikimi
- (g) Kapitalizmin doğuşu ve gelişmesi

Bu değişimin uluslararası alana olan siyasal yansıması ise yeni kaynak ve pazar arayışının neden olduğu sömürgecilik hareketleridir. Yine bu dönemde sermaye hareketlerinden dolayı hızlı kentleşme ve neden olduğu sorunlar iç güvenlik siyasasının belirleyici öğeleri haline gelmiştir. Sömürgecilik hareketleri Avrupalı devletler arasında rekabeti artırarak doğal zenginliklere sahip ülkeler için ciddi güvenlik problemleri oluşturmuştur (Tanilli,1999,198). Önemli sömürgelere sahip emperyal devletler sahip oldukları sömürgeleri elde tutmak için bir yandan her türlü yerelliği karşı koymuş, sömürgelerindeki sosyal ve siyasal ve ekonomik olayları kontrol altında tutmaya çalışmışlar ve yerel ekonomiyi çökerterek dışa bağımlılığı artırırken bu ülkelerin iktisadi zenginliklerini hızla kendi ülkelerine aktarmışlardır. Ayrıca bu dönemdeki mutlakıyetçi monarşilerin yaşanan gelişmeler karşısında duydukları korku ve gösterdikleri tepkiler, dönemin güvenlik yaklaşımını derinden etkileyerek güvenlik siyasalarının muhafazakâr karşıt tepkiler içermesine neden olmuştur. Aynı zamanda tarihin bu dönemi Avrupa'da kapitalizmin ve burjuvazinin yükseldiği dönemdir.

18'nci yüzyılın sonlarına ve 19'ncü yüzyılın başlarına gelindiğinde Batı'da tarım, sanayi ve ulaşırmada dev adımların atıldığı görülmektedir. Ekonomiyle birlikte sanayi daha da güçlenir (Tanilli,1999,135). Uzun süren bir gelişimin üretim

ve tüketim biçimlerinde neden olduğu değişimle birlikte zengin ve güçlü bir sınıfın oluştuğu fark edilmektedir. Üretim gereçlerini ellerinde tutan bu zengin sınıf savaşlar, ideoloji ve politika gibi üst yapıdan etkilenir ve zaman zaman da etkiler. Üretimin arttığı ve teknolojinin geliştiği bu dönemde güvenlik politikası enerji üzerine odaklanmaya başlar. Ağır sanayinin gereksinimi olan hammaddenin temini ve enerji kaynaklarının güvenliği sorunu sanayileşmiş ülkelerin dış politika oluşturma süreçlerinde belirleyici olmaya başlar.

İngiltere ve Fransa'nın giderek sanayileşen Almanya'ya karşı olan kuşku ve büyük güçler arasında giderek hızlanan sömürgecilik yarışı uluslararası toplumda kutuplaşmayı hızlandırmış ve siyasal açıdan Birinci Dünya savaşını olanaklı hale getirmiştir (Kenedy,2001,306).

Gerçekte dünyanın yaşadığı kapitalist dönüşümün neden olduğu siyasal sürtüşmeler savaşın tarihsel bahaneleri olmuş gittikçe sanayileşen dünyanın kaynak arayışı onu bir dünya savaşına doğru sürüklemiştir.

I. Dünya Savaşı sonuçlarından tatmin olmayan büyük güçler Almanya'nın Polonya'yı işgaliyle savaşa girerler (Hart,2002,18). Savaş boyunca Avrupa'nın iktisadi birikimi erir, üretim tesisleri büyük zarar görür. Savaştan sonra yeniden inşa faaliyetlerinin Avrupa ve Japonya'da yarattığı büyük atılım kar oranlarını yeniden yükseltmiş sanayi yatırımlarını alabildiğine kamçılammış, dünya ticaretine ise büyük hız vermiştir.

II. Dünya Savaşından sonra ortaya çıkan çift kutuplu dünya düzeni karşılıklı güvenlik ve askeri harcamaların sürekli tırmanmasına neden olduğundan kamu harcamaları önemli oranda etkilenmiştir (Rosecrance ve Thompson,2003,379). Bu dönemde kapitalizmin gelişmiş olduğu ülkelerde Keynescilik gibi istihdamı artırıcı politikaların uygulandığı görülmektedir. Çift kutuplu dengeye ve ideolojik tehdit algılamalarına bağlı olarak bu dönemin güvenlik politikalarında klasik güvenlik yaklaşımının başat olduğunu görüyoruz. Şüphesiz uluslararası alanda yaşanan bu gelişmeler yalnızca ekonomik faktörlerle değil, dünyadaki genel siyasi durum ve güçler dengesi gibi ekonomi dışı faktörlerin etkisiyle de gerçekleşmiştir. Bu dönemin sosyo-politik karakteristikleri nedeni ile çoğu ülkenin güvenlik politikaları "durumsal" (konjonktürel) özellikler göstermiş olup sahip olunan konumu korumaya yönelik muhafazakâr eğilimler taşımıştır.

Batıdaki kapitalist sistemin II. Dünya Savaşından sonra ABD öncülüğünde yaşadığı yükselişin hızı 1970'li yıllarda yeniden kesilmiştir. Bunun sonucu olarak doların istikrarı bozulmuş kutuplar arası yaşanan gerginliğin yanında ABD ve Avrupa ülkeleri arasında da rekabet kızılmaya başlamıştır. İşte 1980'li yıllar ekonomik koşullardaki değişime bağlı olarak, egemen ekonomi politikalarında da değişiklik ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle II Dünya Savaşı sonrasında gözde olan Keynesçi politikalar artık yavaş yavaş terk edilmeye başlanır (Savran,2004,2). Yine bu dönemde yüksek kamu harcamalarını gerektiren kapitalist devletçilik politikası krizlerin yaratıcısı ilan edilerek suçlanır. Bunun yerini devletin iktisadi devlet teşebbüslerinden ve eğitim, sağlık, ulaşım, iletişim gibi kamusal alandan elini çekerek ekonomiyi tamamen piyasanın serbest rüzgârlarına bırakmasını ve tüm kuruluşların özelleştirilmesini savunan neoliberalizm alır. 1990'lı yıllarda dünya Doğu Bloğunun çökmesiyle neoliberal politikaların yayılmasına şahit olur. Dünya'da ekonomi yaklaşımında yaşanan bu köklü değişimler sınırların yabancı saldırılara karşı askeri önlemlerle savunulması anlamına gelen klasik güvenlik anlayışının da artık terk edilmesini gerektirmiştir. Burada gözden kaçırılmaması gereken nokta güvenlik yaklaşımında yaşanan temel değişimlerin Sovyet Bloğu'nun çökmesinden değil ekonomi ve üretim modelinde yaşanan neoliberal değişimden kaynaklandığıdır.

Girilen bu yeni dönemde ise çokuluslu şirketler sayıca artmış ve güçlenmiştir. Bunun sonucu olarak karşılıklı ekonomik ilişkilerin neden olduğu karşılıklı bağımlılık askeri saldırı riskini de oldukça düşürmüştür. Bu dönemde artık ulusal güvenlik anlayışı başka ülkelerin saldırı olasılığına dayalı ulusal sınırları korumaya yönelik askeri yaklaşımlar yerine ekonomik kapasite ve üretkenlik ile ilişkilendirilmeye başlanmıştır (Ripsman ve Poul,2005,206). Bu dönemin ürettiği tehditler ise ekonomi, gıda, sağlık, çevre, etnik, kültürel ve politik bağlamda ele alınmaya başlanır. Algılanan tehditlerde yaşanan bu değişim neoliberal politikalar bağlamında klasik güvenlik yaklaşımının değişerek temel insan ihtiyaçlarının da içinde bulunduğu piyasa ekonomisini merkeze alan yapısalcı (Constructivism) bir anlayışa dönüşmesine neden olmuştur (Newman, 2001,247).

Uluslararası alanda neoliberalizm üç şey hakkında serbest ve sınırsız hakları savunmaktadır. Bunlar;

- (a) Malların ve hizmetlerin serbest dolaşımı
- (b) Sermayenin serbest dolaşımı
- (c) Yatırım serbestîsi ya da özgürlüğü

1980'ler den sonra giderek artan mal ve sermaye birikiminin emilmesi için “coğrafi yayılma ve mekânsal yeniden örgütlenme” kaçınılmaz hale gelir (Harvey,2004,23). Bu nedenle sermaye piyasası ve bankacılık alanlarında yaşanan gelişme ile birlikte yeni üretim ve tüketim alanları arayışı büyük sermayelerin güdümündeki siyasal iradeyi yeni sömürgeler arayışına zorlamaktadır (Ferro,2002,48).

J.A.Hobson, “Imperialism: a Study” adlı eserinde kapitalistler için “*ülkede satamadıkları ve kullanamadıkları mal ve sermayeleri için yabancı pazarlar ve dış yatırım olanakları peşine*” düşüyorlar demektedir (Toprak,1995,5).

Bu nedenle devletlerin ve sermaye sahiplerinin emperyal çıkar ilişkileri içinde birlikte hareket ettikleri görülmektedir. Askeri önlemler ve savaşlar ise bu çıkar ilişkilerinin korunması ve beklentilerinin gerçekleştirilmesi için araç olarak kullanılmaktadır.

3. 1990 SONRASI DÜNYA'DA YAŞANAN EKONOMİK VE SİYASAL DÖNÜŞÜMLER VE NEDEN OLDUĞU TEHDİT ALANLARI

1990 Sonrası dünyanın yeniden yapılanma sebeplerini ve neden olduğu sorunları ele almadan önce dünyayı o yıllara ve yeniden yapılanma sürecine getiren olayları kısaca özetlemek gerekir.

II.Dünya Savaşı sona erdiğinde Avrupa ekonomik ve sosyal yönlerden I.Dünya Savaşından sonraki dönemden daha kötü durumdaydı. Stoklar tükenmiş, makinelerin yenilenmesi mümkün olmamış ve yeni binalar yapılamamıştı. Birkaç yıl öncenin alacaklısı durumundaki Avrupa şimdi borçlu duruma düşmüştü. 1940'lardan önce ABD'nin, Avrupa üzerindeki etkisi ezici nitelikte değildi. Sanayi açısından Avrupa, ABD'nin gerisindeyse de ticaret akışı yönünden dünyanın birincisi konumundaydı (Tanilli,1999,317). Savaşı kendi toprakları dışında sürdüren ABD savaştan en az zararlı kurtulmuş ve savaş sırasında yer yer harabeye dönmüş Avrupa karşısında ezici hâkimiyetini kurmaya başlamıştır.

II. Dünya Savaşının sonuçları Amerika'yla birlikte Rusya'yı da etkin bir konuma sürüklemiş savaş sonunda kapanmayan hesaplar, iki yeni kutup ve bağluları arasında düşük yoğunluklu bir soğuk savaş şekline bürünmüştür. 1980'li yıllara kadar yoğunluğunu artıran bu mücadele Rusya öncülüğünde oluşan Sovyetler Birliğini içten içe aşındırmıştır. SSCB etrafında yoğunlaşan rejimin en önemli tikanlıklarından biri yönetime halkın katılımının az olması, sosyal ve siyasal bir demokrasinin oturtulamamasıdır (Tanilli,1999,612). Bunun sonucunda gittikçe totaliter bir rejime dönüşen yönetimin baskıcı politikaları nedeniyle sosyal doku gittikçe zayıflar.

Sovyet Bloğunu dağılma sürecine getiren bir diğer tikanlık ise ekonomide yaşanmıştır. Dünya'da yaşanan ekonomik krizler SSCB'yi son derece kötü etkilemiş sosyal dokusu zayıflayan ülkeler iktisadi yönden bunalıma sürüklenmekten kurtulamamıştır. Varşova paktını oluşturan ülkelerde de 1960'lı yıllardan itibaren sanayi üretiminde büyük düşüşler yaşanmıştır. Çin'de "İleriye Doğru Büyük Sıçrayış", "Kültür Devrimi" gibi bunalımı aşma çabaları sonuç vermemiştir (Tanilli,1999,612). Rusya'da ise sanayi yatırımları ve üretim kapasitesi sürekli düşüş göstermiş ve 1979 yılında kalkınma hızı sıfırlanmıştır. Kötü giden Rus ekonomisi ABD başkanı Ronald Reagan'ın başlattığı "Yıldız Savaşları Projesi"

nedeniyle artan kamu harcamalarının etkisi altında daha da zor durumlara sürüklenmiştir (Beason ve Bellamy,2003,347). Bu gelişmeler karşısında Rusya yeni teknolojileri takip etmekte zorlanır. Gittikçe hantallaşan bürokrasinin ağırlığı altında sosyal ve ekonomik dönüşümleri gerçekleştiremez ve hızla aşınır. Artan sivil toplum hareketleri ve özgürlük arayışlarının etkisiyle yönetime yönelen tepkiler Sovyetler Birliği'ni oluşturan devletlerde hızla yayılarak birliğin dağılmasına neden olur.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra iki kutuplu dengeye dayalı eski dünya düzeni bozulmuş ve artık yeni bir döneme girilmiştir. Dünya'ya Amerikan hegemonyası egemen olurken ekonomide yaşanan neoliberal dönüşüm de hızlanır (Beason ve Bellamy,2003,345). 1990'lı yıllarda yaşanan birçok olay dünyanın gerek siyasi gerekse iktisadi olarak yeni bir döneme girdiğinin işaretlerini taşımaktadır. Bu yeniden yapılanma birçok sorunu da beraberinde getirir.

Bu bölümde yukarıda anlatılanlar kapsamında Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra dünyanın girdiği yeniden yapılanma sürecinin nedenleri ve bu yapılanmanın sonuçları incelenmiştir. Yeniden yapılanma ekonomik ve sosyal yönlerden incelenirken güvenlik siyasasına olan etkileri saptanmaya çalışılmıştır.

3.1. 1990 Sonrası Dünyanın Neoliberal Yapılanmasının Ekonomik ve Stratejik Nedenleri

Kapitalizmin dinamik boyutunu oluşturan sermaye birikiminin hızı ve biçimi toplumsal yapıyı ve bu yapıya özgü siyasal örgütlenmeyi her zaman etkilemiş ve değişime uğratmıştır. Kapitalizm, her ne kadar ekonomi ağırlıklı anlamlara çağrışım yaptırda da belirli bir toplumsal modeli ve yaşam biçimini de her zaman bünyesinde barındırmıştır (Şaylan,2003,36).

Tarih boyunca girdiği her krizlerden güçlenerek çıkan kapitalizm bu süreç sonunda sermaye birikim modelini ve toplumsal yapıyı değişime uğratariken sermaye birikimine duyarlı olan modern devletin örgütsel yapısını da bu değişime uyumlu hale getirmiştir.

Sermaye birikimi için iç barışı korumak ve güvenli bir pazar oluşturmak gayreti, sürekli bir orduyu ve yapılan kuralları yorumlayıp uygulamakla yükümlü yargıyı, sermaye birikim modeline uygun siyasal yapılanmanın temel kurumları haline getirmiştir (Şaylan,2003,40). Bu işlevleri yerine getirmek için kamu

finansmanına ve etkin bir ekonomi politikasına ihtiyaç duyulduğundan devletin başta güvenlik siyasası olmak üzere tüm kamusal işleyişi bu ekonomik model doğrultusunda yeniden düzenlenmektedir.

Tarih boyunca kapitalizmin girdiği bunalımların çeşitli nedenleri olmasına karşın, üretimin piyasanın ememeyeceği kadar fazla olması ya da tam tersine düşük gerçekleşmesi bunalımların temel nedenini oluşturur. II. Dünya Savaşı sonrası uygulanan Keynesçi Politikalarla ve refah devleti modeliyle sürekli bir büyüme gerçekleştirilmiş ancak ekonomide motor güç görevi gören ABD ekonomisinin 1970'li yıllarda krize girmesiyle de ciddi bunalımlar yaşanmıştır. 1973 ve 1978'de yaşanan petrol şokları ise bunalımın yeni bir aşamaya girerek yaygınlaşmasına neden olmuştur (Şaylan,2003,120). Bu bağlamda 1990'lı yıllarda görülen yeniden yapılanmanın ekonomik ve siyasal gerekçeleri bu yıllarda ortaya çıkmıştır. Üretim sürecine egemen olan büyük firmaların küçükleri ezmesi, bu nedenle sermaye birikiminin belirli alanlarda yoğunlaşması ve teknolojiye yapılan yatırımların istihdam ve talep üzerindeki olumsuz etkileri, sosyo-ekonomik dokuyu olumsuz etkileyerek 1980'li yıllarda yeni bir yapılanmaya gidilmesine neden olmuştur. Sanayi sonrası toplumu oluşturan bu sosyal ve ekonomik yapılanmanın temel nitelikleri; üretimde uzmanlaşma, mal üretiminden hizmet üretimine doğru kayma ve bu bağlamda mühendislerden, teknisyenlerden ve bilim adamlarından oluşan yeni bir egemen sınıfın doğması gibi öğelerden oluşur. Ayrıca teorik bilginin merkezileşmesi ve ekonomide hizmetlerin payının artması da yine bu dönemin önemli göstergelerindedir. Teknolojide ve üretim modelinde yaşanan bu değişim daha önceki tarım ve sanayi toplumlarından çok farklı özelliklere sahip bir toplumun, yani "Bilgi Toplumunun" ortaya çıkmasına neden olmuştur (Emmerij, Jolly ve Weiss,2005,211). Neoliberal yapılanma olarak adlandırılan bu yeni modelde devletin giderek küçülmesi, ekonomik yatırımlardan vaz geçmesi ve iş dünyasının çıkarları doğrultusunda yapısal değişimini tamamlaması hedeflenmiştir.

Bu bağlamda dünyanın 1990 sonrası yaşadığı neoliberal dönüşümü hızlandıran nedenler şunlardır:

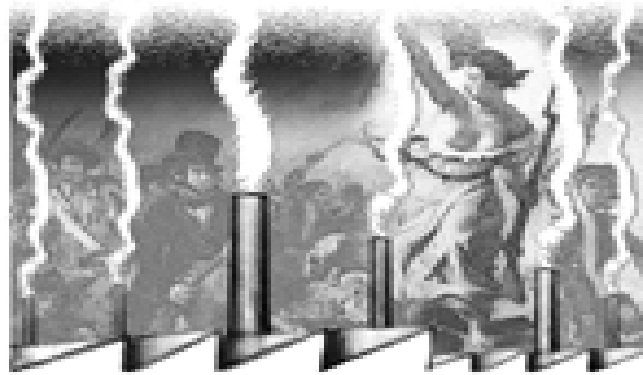
- (a) Teknolojik ilerleme
- (b) Enerji kaynaklarına artan talep
- (c) Sermaye birikiminin en üst düzeylere ulaşması

- (d) Sosyal ve siyasal düşüncelerde liberalleşme
- (e) Sovyet Bloğunun dağılması
- (f) İletişim ve bilişim alanında devrim niteliğinde ilerlemeler
- (g) Sermayenin küresel boyutta bütünleşmesi (entegrasyonu)
- (h) Ekonomik küreselleşmenin neden olduğu sosyal etkileşim (Shin,2000,20).

Aslında bu yeniden yapılanmanın ekonomik kökleri 1970 ve 80'li yıllara dayanmasına rağmen neden olduğu jeopolitik değişim Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla kendini göstermiştir.

Bu bölümde çok kutuplu dünya düzeninden tek kutuplu bir hegemonyaya dönüşen jeopolitik ve jeostratejik yapılanmanın temel gerekçeleri ekonomik ve stratejik bağlamda ele alınmaktadır.

Dünyanın neoliberal yeniden yapılanması bağlamında üretim, değişim ve bölüşümün piyasa tarafından saptanması eşitsizliklere yol açtığından sınıflar arasındaki gelir farkının artması ve giderek orta kesimin azalması toplumsal gerilimleri artırmıştır. Ayrıca enerji kaynaklarının güvenceye alınması ihtiyacı emperyalist çıkar ilişkilerini geliştirerek yeni pazar arayışları içerisinde yeni bir sömürgecilik anlayışının tekrar doğmasına neden olmuştur. Bu nedenle soğuk savaşın önemli tarafları olan ABD, Avrupa (Avrupa Birliği anlamında) ve Rusya gibi küresel güçler dünyanın jeopolitik, jeoekonomik ve jeostratejik politikalarının merkezi konumdadırlar. Bu kapsamda, neoliberalizm'in kısa tarihsel gelişimi ile birlikte bu ülkelerde yaşanan stratejik değişimlere de aşağıda kısaca değinilmiştir.

İllüstrasyon: Turgay Tüysüz (Turhanlı,07)

3.1.1. Neoliberalizmin Yükselişi ve Küresel Sermaye Birikimi

II. Dünya Savaşının sonunda sermaye birikimi altın çağını yaşamıştır. Siyasal arenada ABD'nin öncülüğündeki kapitalist bloktan ve SSCB'nin önderliğindeki sosyalist bloktan oluşan çift kutuplu bir düzen kurulmuştur. Savaş sonrası Amerikan ekonomisi askeri silah araç ve gereçleri üreten imalat sektörüne dayalı hızlı bir sermaye birikimini yaşamıştır (Şaylan,2003,138).

Bu gelişmenin kaynaklarını ise;

(a) Teknolojik gelişme nedeniyle üretim verimliliğinde artış

(b) İş gücü arzı fazlalığından kaynaklanan ücretlerin düşük olması yönündeki baskılar

(c) Hammadde fiyatlarının düşük olması

(d) Askeri harcamalarda ve savunma giderlerindeki artış oluşturmuştur (Zakaria,1997,8).

Bu sırada Rusya'nın önderliğinde ve siyasal etkisi altındaki SSCB ülkelerinde ise yoğun bir sosyalist yapılanma ve sanayileşme süreci yaşanmaktaydı. ABD önderliğindeki Batı dünyasında hızlı bir sermaye birikimi yaşanırken birçok açıdan geri kalmış ülkelerin yer aldığı Sosyalist Blok ülkeleri ise yeniden yapılanmanın getirdiği ağır maliyete katlanmak zorunda kalmıştır.

II. Dünya Savaşı sonunda özellikle Avrupa üzerinde siyasal egemenlik kurmayı başarmış olan Amerika'nın birçok liderleri, müttefiklerinin Amerika'ya olan bağlılığını sürdürmenin yolunun Avrupa'da sosyal ve ekonomik dengeyi korumak ve ekonomilerini yeniden düzeltmelerini sağlamaktan geçtiğini düşünmektedirler. Bu nedenle uluslararası finans sektöründe dengeyi sağlamak ve dünya ticaretinin serbestleşmesini temin etmek amacıyla ABD'nin New Hampshire eyaletinin Bretton Woods kasabasında bir araya gelinmiş, IMF ve Dünya Bankasının temelleri atılmıştır. Ayrıca ABD için dev bir pazar oluşturan Avrupa devletlerinin ihracat hacimlerinin büyümesi için ticarete liberalizm desteklenmeye başlanmış ve 1947 yılında 23 devletle "Gümrük Vergileri ve Ticaret Genel Anlaşması", (GATT-General Agreement on Tariffs and Trade) adında bir anlaşma yapılmıştır. 1980'li yıllarda bu anlaşmaya taraf olan devletlerin sayısı ise 90'a ulaşmıştır (Emmerji, Jolly ve Weiss,2005,212).

1960'lı yıllardan itibaren ABD ve Japonya gibi ileri düzeyde sanayileşmiş ülkelerde toplumun temel niteliklerinde köklü değişim eğilimi görülmektedir. Artık bu toplumlar sanayi toplumundan farklılık gösteren yeni özellikler taşımaya başlamışlardır. Bu farklılıkların başında mal üretiminden hizmet üretimine kayış ve profesyonellikte artış gelmektedir. 1970'li yıllara yaklaştıkça değişimin hızı artmış bu nedenle ekonomik büyüme ve genişlemenin sadece askeri harcamalara dayandırılmayacağı açıkça görülmüştür. Bu durumda dünyayı hızlı bir dönüşümün içerisine sokmak ve ABD'nin pazar payını artırmak için dünya ticaretini geliştirmek kaçınılmaz görülmektedir. Bu nedenle diğer ülkelerin ticaret kapasitelerini geliştirmeleri ve onların dünya ekonomisinin motor gücü haline gelen ABD ile alışverişlerini artırmaları hedeflenmiştir. 20'nci yüzyıl'da yaşanan şaşırtıcı teknik ilerlemeler bir yandan modern bir toplumun oluşumunun temel yapı taşlarını oluşturmuştur. Bu değişim tüketim harcamalarını artırıcı yönde etkilemiş başta Amerika olmak üzere bu teknolojinin üreticisi konumunda olan ülkeleri önemli bir pazar haline getirmiştir. Bu değişimi hızlandıran ve sosyal canlılığı ekonomik ivmeye dönüştüren en önemli ideolojik yaklaşım ise "Liberalizm" olmuştur. Çünkü liberalizm sadece ekonomik dönüşümleri hızlandıran bir yaklaşım olarak kalmamış sosyal ve siyasal temelli bir düşünce akımı haline gelmiştir (Zakaria,97,3).

Dünya ekonomisinin motor gücü olan Amerikalılar, ticaretin ekonomik büyümeyi ve sosyal dengeyi sağladığı, demokrasiyi geliştirdiği ve uluslararası ilişkilerde barışı sağladığı fikrine sahiptirler. Bu nedenle serbest ticaret sisteminde diğer ülkelerin ayırım yapmaksızın pazarlarını diğerlerine açmaları ve ulaşım kolaylıkları sağlamaları gerekmektedir. Bu yönde Amerikalılar dünya ticaretini liberalleştirme girişimlerinde bulunmuşlar ve ilk başlarda aşılması güç engellerle karşılaşmışlardır. Özellikle Amerikan sermaye sahiplerinin rekabet alanı olan hizmet sektörü ve tarım sektörü o yıllar için aşılması güç engeller taşımaktaydı.

Bu sırada bilim ve teknolojiye yaşanan hızlı gelişmeler yeni ticaret anlayışının gelişmesine neden oldu. Bunların arasında tarımda genetik değişikliğe uğratılmış organizmalar ve elektronik ticaret önde gelmekteydi. İşte bu nedenle ekonomide hızlı canlanmış ve gittikçe artan ticaret açığı Amerika'nın liberalizme sadece ticari bir yaklaşım değil siyasal bir irade olarak da sahip çıkmasına da neden olmuştur. II. Dünya Savaşı sonrasında dünyada 1973–1974 ve 1979–1980 yıllarında

yaşanan küresel kriz ve durgunluklar Amerikalıların durumdan kendilerine bir ders çıkarmalarına ve rekabet kurallarını değiştirmesine neden oldu (Şaylan,2003,148). 1970 yıllarının sonuna doğru birçok ülke özellikle Güney Kore, Hong Kong, Meksika ve Brezilya gibi yeni sanayileşen ülkeler uluslararası pazarda gittikçe güçlenen rakipler olmaya başlamışlardır. Bu sırada dünyada yaşanan teknolojik gelişmeler ulaşım ve iletişimi kolaylaştırmış, büyük sermayeye sahip şirketler birçok ülkede faaliyet göstermeye başlamışlardır (Şaylan,2003,150). İkinci ve üçüncü ülkelerin sağladığı ucuz iş gücü, vergi indirimi ve ticaret kolaylıkları ürün maliyetlerini düşürürken artı değer³ artmasına ve daha fazla sermaye birikimine neden olmaya başlamıştır.

1980 ve 1985 yıllarında Amerika'nın dış ticaret açığı nedeniyle dolar aşırı değerlenmiş ve Amerika'nın ticaret yaptığı bazı ülkelere göre %40 değer artışı yaşanmıştır. Bu nedenle Amerikan ihracatı aşırı pahalıya mal olurken diğer ülkelerden ithalat ucuzlamıştır. İlerleyen yıllarda ticaret açığı daha da arttıkça dolar değer kaybına uğramış ve diğer ülkelerde yaşanan büyüme Amerika'ya olan ihracat taleplerini de artırmıştır. 1990 yılına gelindiğinde ise ABD'nin ticaret açığı iyice büyümüştür. Bu arada petrol fiyatlarında yaşanan artış da az gelişmiş ülkelerin dış ticaret açığı vermelerine ve borç krizi yaşamalarına neden olmuştur.

Birikim sürecinde yaşanan bunalımlar siyasal yapılanmalarda önemli değişikliklere neden olmuştur. Kapitalizmin girdiği her krizden güçlenerek çıkması aslında bu süreci siyasal bir dönüşüme çevirerek diğer ülkeleri küresel sermayeye eklenecek yapılanmaların içine girmeye zorlamasından kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda 1960'lı yıllardan itibaren gerçekleşen küresel ve bölgesel oluşumlar Çizelge 1'de gösterilmektedir.

³ “Kapitalist, emekçiden emek gücünü atın alır. Emek gücünün kapitaliste maliyetinin üzerinde değer yaratması söz konusudur. Artı değer emek gücünün yarattığı değer ile maliyeti arasındaki farktır. Bu ikisi arasındaki oran sömürü oranını verir” (Sönmez,1998,27).

Çizelge.1: II. Dünya Savaşı Sonrasında Doğan Küresel ve Bölgesel Oluşumlar

	ADI	KURULUŞ TARİHİ	KURULUŞ AMACI	MERKEZİ
BÖLGESEL OLUŞUMLAR	EU (Avrupa Birliği)	1957	Ekonomik ve Siyasal	Brüksel
	NAFTA (Kuzet Amerika Serbest Ticaret Anlaşması)	1994	Ekonomik	Ottava
	APEC (Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği)	1989	Ekonomik	Singapur
	ASEAN (Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği)	1967	Ekonomik ve Siyasal	Jakarta
	OAU (Afrika Birliği)	1963	Ekonomik ve Siyasal	Addis Ababa
	COTONOU Agreement	1975	Ekonomik	Benin
	MERCOSUR(Güney Amerika Ortak pazarı)	1991	Ekonomik	Montevideo
	Balkan İstikrar Paktı	1999	Ekonomik ve siyasal	-
	EUROMED(Avrupa Akdeniz Ekonomik Kalkınma)	1995	Ekonomik	Barselona
	NATO (Kuzey Atlantik İş Birliği Örgütü)	1949	Ekonomik ve Siyasal	Brüksel
KÜRESEL OLUŞUMLAR	WTO (Dünya Ticaret Örgütü)	1995	Ekonomik	Cenevre
	IMF (Uluslar arası Para Fonu)	1946	Ekonomik	Washington
	WB (Dünya Bankası)	1944	Ekonomik	Newyork
	UN (Birleşmiş Milletler)	1945	Siyasal	Cenevre
	OECD (Ekonomik kalkınma ve İşbirliği Teşkilatı)	1960	Ekonomik	Paris
	ICC (Uluslar arası ticaret odası)	1919	Ekonomik	Paris
	WEF (Dünya Ekonomik Forumu)	1972	Ekonomik	Geneva

Kaynak: (Mai,2006)

Dünya ekonomisindeki hızlanma ve uluslararası sermayenin eşitsiz dağılımı ülkeler arasında derin farklılıklara neden olmuştur. Uluslararası sermayeye yön vermek ve para akışını denetlemek amacıyla kurulan IMF, Dünya Bankasının referanslarını kullanarak ülkeleri sınıflandırmış ve tüm uluslararası finans kuruluşları için risk analizleri yapmaya başlamıştır (Çizelge.2).

Çizelge 2: Zengin ve Fakir Ülkeler İçin Seçilmiş Göstergeler, 1950–1980

GÖSTERGELER	1950	1960	1980
I. Gelir. Gerçek GNP, (USA Doları)			
Sanayileşmiş Ülkeler	3841	5197	9684
Orta gelirli Ülkeler(Middle- Income)	625	802	1521
Az gelirli Ülkeler(Low-Income)	164	174	245
II. Sağlık. Ortalama hayat beklentisi (yaş)			
Sanayileşmiş Ülkeler	66	69	74
Orta gelirli Ülkeler(Middle-Income)	52	54	61
Az gelirli Ülkeler(Low-Income)	35	42	50
III. Eğitim. Yetişkinlerde okuma yazma oranı (Yüzde)			
Sanayileşmiş Ülkeler	95	97	99
Orta gelirli Ülkeler(Middle-Income)	48	54	71
Az gelirli Ülkeler(Low-Income)	22	29	38

Kaynak: (World Bank, 1980,34)

Bu bağlamda herhangi bir ülkenin ekonomik performansını değerlendirirken üretim miktarına, istihdama, fiyat kararlılığına ve gelir düzeyine bakılmaktadır (Şaylan,2003,130). Kredi veren uluslararası kuruluşların ekonomik ölçütlerinin tutturulması ise söz konusu ülkelerin küresel sermayeye eklemlenmek için gerekli siyasal düzenlemeleri yapmalarına, iç pazarlarını yabancı sermaye için güvenli hale getirmelerine bağlıdır. Bu durumda siyasal irade, askeri kapasite ve yargı, kurulu düzenin meşruluğunu kabul ettirecek tutum ve kararlılığı sergilemekte kullanılmaktadır. Çünkü neoliberal sistemde sermaye devletin işlevlerini, kapsam ve içeriğini sınırlayan yapısal bir güce ulaşmıştır (Şaylan,2003,130) ve iş dünyasını, sermaye piyasasını karşısına alan bir hükümetin ise siyasal olarak da başarılı olması mümkün değildir.

Neoliberal politikaların hedeflediği toplum modelinde toplum daha fazla lükse özentiyeye ve tüketime sürüklenmektedir. Fakat teknoloji tabanlı lüks tüketimin maliyeti oldukça fazla olduğundan bu politikalar elit bir sınıf oluşturmuştur. Yeni tüketim kalıpları ise toplumsal eşitsizlikleri artırarak sosyal gerilimleri derinleştirmekte ve piyasayı yatırımlar için güvensiz hale getirmektedir. Bu olumsuzluğu gidermek için güvenlik politikaları daha fazla içselleştirilmekte ve sermaye hareketleri için güvenli ve güvenceli bir ortamın oluşturulması

amaçlanmaktadır. Uluslararası ilişkilerde karşılıklı bağımlılığın artması nedeniyle klasik anlamda devletlerarası sıcak çatışma riski azaldığından kolluk kuvvetlerinin caydırıcılığı iç ve dış piyasaların güvenceye alınması için kullanılarak yüksek savunma giderleri ve askeri üretimlerin devamı için de haklı bir neden oluşturulmaktadır.

Küreselleşme ve neoliberalizmin neden olduğu diğer bir önemli değişiklik ise Çok Uluslu Şirketler (ÇUŞ)'in çoğalarak güçlenmeleridir. Birikmiş sermayenin dolaşıma girmemesi değerini düşüreceğinden coğrafik olarak genişlemesi ve yeniden yapılanması zorunludur. Bu nedenle bir yandan ulusal sınırları aşarak yeni piyasalara ulaşması diğer yandan bölgesel avantajları kullanarak (hammadde ve enerji kaynaklarına yakınlık, ucuz iş gücü ve düşük pazarlama maliyeti gibi) birikimini artırması kaçınılmazdır. Teknolojik gelişmelere paralel olarak ulaşım ve iletişimde yaşanan kolaylıklar dünya pazarlarının ekonomik bütünleşmesini ve karşılıklı etkileşimini de hızlandırmıştır. Bu bilgi teknolojisi tabanlı pazar rekabeti fon transferlerini de artırarak ülkelerin karşılıklı ekonomik ilişkilerinin akışını kolaylaştırmıştır (Shin,2000,20).

Dünya ekonomisine yön vermeye başlayan bu sermaye devleri birçok ülkede örgütlenmeleri nedeniyle ekonomik güçlerin iç politikadaki etkinliğine benzer bir şekilde küresel politikaların saptanmasında ve takip edilmesinde etkin rol oynar hale gelmişlerdir (Helleiner,1995,315). ÇUŞ'lar, sahip oldukları ekonomik güçle merkezi otoriteleri daha siyaset üretimi aşamasında etkisi altına almakta ve karar mekanizmalarını etkilemektedir. Bu nedenle dünyadaki sermaye hareketlerini izlemeden siyasal olayları anlamlandırmanın olanağı da yoktur.

3.1.2 Soğuk Savaşın Sona Ermesi ve Seçilmiş Küresel Güçlerin Stratejik Açından İncelenmesi

1980'lerin başından beri ABD ve önde gelen kapitalist devletler neoliberalist politikalar izleyerek, ekonomik ve siyasal yapılarında gerekli değişiklikleri yapmışlardır. IMF, Dünya Bankası gibi oluşumlar ve küresel kurumları kullanarak Latin Amerika, Afrika, Asya ve Doğu Avrupa'daki devletlere bu politikaları yaygınlaştırma gayreti içerisine girmişler ve yapısal uyum programlarıyla da bu devletlerdeki siyasal dönüşümleri küresel ekonomiye uyumlu hale getirmişlerdir.

Hızla artan sermaye birikimi ve küreselleşme; teknik, ekonomik, politik ve ulusal kimlik yetersizliği nedeniyle Sovyetler Birliğinin beklenmedik bir anda çökmesine neden olmuştur (Castells,2003,35). Ekonomik dönüşümün siyasal sonuçları olarak değerlendirilebilecek bu parçalanma, dünyanın önemli stratejik noktalarında ciddi güç boşluklarına neden olmuş ve dünyaya egemen olan küresel güçlerin tutumlarını yeniden gözden geçirmelerinin de başlıca nedeni haline gelmiştir.

Sahip oldukları sermaye birikimiyle küresel ekonomiye yön veren Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa'nın bu yeni sürecin baş aktörleri olarak etkinliklerini sürdürdüklerini görüyoruz. Bu nedenle, bu bölümde Soğuk Savaş sonrası dünyayı yeniden yapılandırmaya çalışan bu iki küresel güç ve bunların karşısında bölgesel etkinliğini yeniden kurmaya çalışan Rusya'nın konjonktürel değerlendirmelerine yer verilmiştir.

3.1.2.1. Soğuk Savaş Sonrasında Avrupa

1990'lı yılların başında sosyalizmin çöküşü Avrupa (AB) için son derece önemli bir gelişme olmuştur. 1980'li yıllarda bile ciddi anlamda öngörülemeyen bu çöküş ile kapitalizm, 21'nci yüzyıla rakipsiz girebilme şansını yakalamıştır. Bu durumda Batının temsil ettiği toplumsal ve ekonomik sistem tüm dünya'da egemen bir konuma yükselmiştir (Şaylan,2003,153).

Kuşkusuz bu değişim son on yılda insanlığın yaşamış olduğu en kapsamlı ve yüksek tempolu bir değişimin sonucudur. Bu yüzyılda yaşanan değişimin 17'nci yüzyılda yaşanan değişimle olan ortak yönleri ise her ikisinde de yaşanan bilimsel ve teknolojik ilerlemedir. Teknoloji, toplumların sosyal yapısında değişime neden olan temel bir öge olduğundan Carl Schmitt'in daha 1940'lı yıllarda öngördüğü "Ulus Devlet anlayışını aşan yeni bir bölgesel düzen" (İnce,2004,92) beklentisi 1990'lı yıllarda en geniş anlamıyla gerçekleşmeye başlamıştır.

1990 sonrası Avrupa'nın politik yapısı daha çok AB ve AGİT kapsamında gelişme göstermiştir. Soğuk savaş öncesi Doğu ve Batı arasındaki gerginliği azaltmaya yönelik bir girişim olan AGİT, o yılların nükleer tehdidine ve klasik (konvansiyonel) silahlanmasına karşı alınmış uluslararası bir siyasal nitelik

taşımaktadır. Uluslararası hukuka göre yasal bir statüye sahip olmamasına rağmen dönemin ihtiyaçları kapsamında işlevsel bir nitelik taşımıştır.

AGIT'e resmiyet kazandıran Helsinki Nihai Senedine göre "İnsan haklarına ve temel özgürlüklere saygı" ilkesinin güvenliğin bir ögesi haline getirilmesi Sovyetler Birliğinin ve komünist sistemin çökmesinde etkili olmuştur. Bu madde sayesinde liberalizm Doğu Bloğu ülkeleri üzerinde etkin olmaya başlamıştır. Kasım 1990 Paris Anlaşmasıyla da tüm Avrupa ulusları Batı sistemi demokrasiye ve pazar ekonomisine uyum sağlamışlardır (Brad,1995,272). Soğuk Savaş sonrasında Avrupa'nın amacı Rusya'nın kendisi de dahil olmak üzere eski SSCB ülkelerini Batının politik, ekonomik ve kurumsal sistemlerine eklemlenmek olmuştur. Bu nedenle 1990 sonrası AGIT'in güvenlik kavramına yaklaşımı da değişmiş önleyici diplomasi, güvenlik artırıcı önlemler, ekonomi ve çevre güvenliği gibi konular bu kavramın içerisinde yer almıştır (Baharççek,1999,77). Bu yaklaşımlardan AGIT'in güvenlik anlayışının klasik yaklaşımdan realist yaklaşıma doğru değiştiği anlaşılmaktadır. AGIT neoliberal politikalarla Avrupa'da iç pazar güvenliğinin korunmasını amaçlayan uluslararası bir örgüte dönüşmüştür. Avrupa'nın güvenlikle ilgili gelecek vizyonunda 18'nci ve 19'ncü yüzyıllardaki Alman felsefesinin etkileri açıkça görülür. İki yüzyıl önce Immunuel Kant "Sonsuz Barış" tezinde her ülkenin savaş ve barış konusunda kararlarının tek bir yönetici yerine halkların alması durumunda sonsuz barışa ulaşılabileceğini iddia etmişti (Jakobson,1998,17).

Soğuk Savaşın bitmesiyle sıcak çatışma riskinin de ortadan kalktığı düşünülürken Avrupa'nın tam ortasında patlayan "Yugoslavya sorunu" soğuk savaş sonrası iç dengesini tam olarak sağlayamamış Avrupa için güvenliğin hala geleneksel tehditler barındırdığını göstermiştir. Askeri anlamda bir yaptırım gücü olmayan AGIT neoliberal yaklaşımın mantığına da uyumlu olarak kriz yönetimi sorumluluğunu üstlenecek siyasal bir yapılanma olarak varlığını devam ettirme garantisi almıştır (Ruhle ve Williams,1998,123).

Maastrich Zirvesinde AB liderleri yeni baş gösteren konjonktürel durum karşısında AB üye devletlerinin dış politika ve güvenlik konularında ortak hareket etmesini kararlaştırdılar. Gerçekte ise liderler ulusal politikaları tehdit edilmedikçe silahları ele almakta isteksizdiler. Balkan krizinde yaşanan gecikme de bu isteksizlik nedeniyle olmuştur.

Günümüzdeki kriz ve çatışmalarda yaşanan farklılıklardan biri de medya faktörüdür. Bu nedenle kamuoyu baskısı oluşturulmakta ve politik kararlar etkilenebilmektedir.

Avrupa'da yaşanan krizlerde ABD'nin tutumu da benzerdir. Tarih boyunca ABD müdahalesinin sınırları olmuştur. ABD genellikle kara birlikleri kullanmayıp hava gücüne ağırlık vermeyi tercih etmektedir. 1942 yılının Mayıs ayında başkan F.D.Roosevelt SSCB Dış İşleri Bakanının ziyareti sırasında savaş sonrası ortak güvenlik vizyonunu şöyle açıklamıştır: “Dört büyük güç vardır; ABD, İngiltere, SSCB, Çin, (Fransa sonradan eklendi) bu güçler dünyada barışı korumak için ortak hareket etmeli ve polis gibi davranmalıdır. Diğer ülkeler silahsızlanmalı ve onlardan biri polise karşı gelirse cezalandırılmalıdır.” (Russel,1985,97).

Varşova Paktı'nın dağılması sonrasında Batının ilgisi Doğu Avrupa ülkeleri üzerine yoğunlaşmıştır. Bosna trajedisi Doğu ve Orta Avrupa ülkelerinin ortak değerler ve kolektif güvenlik için kuvvet kullanma isteğinin de bir bakıma sınırlarını göstermiştir.

Soğuk Savaş sonrası NATO'nun görevi (misyonu) konusunda Avrupa'da bazı tartışmalar yaşanmıştır. Doğu Avrupa ülkelerinin katılımıyla genişleme düşüncesi önceleri tereddütle karşılanmıştır. Çünkü NATO üyesi Avrupa ülkeleri, NATO ile ilgili sorumluluklarını azaltarak bütçelerini, rahatlatmak istemişlerdir. Değişen şartlar karşısında NATO'nun yeni görevi tartışılmıştır. Bu bağlamda NATO Genel Sekreteri Waren Cristopher (1994,2) NATO toplantısında, NATO için geleneksel savunma görevi yerine kriz yönetimi ve barış koruyuculuğunu önermiştir.

Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in AB'ye katılmasıyla AB'nin kuzeye ve doğuya olan jeopolitik bakışı da değişmiştir. Finlandiya'yla birlikte AB, Rusya'yla ortak sınırları paylaşmaya başlamıştır. Tüm Baltık bölgesi AB tarafından kapsanmaya başlanmıştır. Bu durumda haritaya bakıldığında bir sonrası atılması gereken en mantıklı adım Estonya, Litvanya gibi çevre ülkelerinin AB içine çekilmesiydi. Polonya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovakya, Romanya ve Bulgaristan'la birlikte bu ülkelerin 1995 sonunda AB'ye üye olmaları hedeflendi. Soğuk Savaş sırasında zorunlu olarak Batı Avrupa'yla bütünleşemeyen bu ülkeler Soğuk Savaş sonrası önlerine çıkan fırsatı değerlendirmekte gecikmediler ve tüm Avrupa'yı kucaklayan küresel bir güç haline geldiler. AB'nin bu yeni konumunda

Almanya, Avrupa'nın motor kuvveti haline geldi. Eğer Avrupa bölünmüş halde kalsaydı Almanya bir sınır ülkesi olmaya devam edecekti. Herhangi bir çatışma ya da karmaşa durumunda Orta ve Doğu Avrupa'da ki dengenin sağlanması konusunda bu ülkelerin AB'ye katılımı son derece önemliydi. Ayrıca Almanya'nın kültürel ve ekonomik etki alanı içindeki bu ülkeler Almanya için stratejik önem taşımaktadır. Bu birleşmenin ekonomik maliyetini karşılamak için ise AB'nin ortak bir tarım politikası geliştirmesi ise zorunluydu (Jakobson,1998,18).

3.1.2.2. Soğuk Savaş Sonrasında ABD

SSCB'nin dağılmasından sonra ABD hayatta bir defa ele geçebilecek bir fırsatı yakaladı. Dünya'nın geleceğini şekillendirebilecek bir konuma tek başına gelmişti. Daha önce karşılıklı güç dengesi yüzünden siyasi alanda sorumluluğu karşıya yükleyen Amerika, Soğuk Savaş sonrası konjonktürel dengeleri etkileyebilecek bir süper güç olmuştur.

Ortaya çıkan yeni konjonktürde stratejik bir görüş(vizyon) sahibi olmadan dünyayı yeniden şekillendirmek mümkün değildir. Çünkü görüş eksikliği en basit görevleri bile tehlikeye sokabilir. Bu bağlamda jeostratejik bir yapıyı oluşturmak için öncelikler belirlenmeli ve vazgeçilmez öğeler saptanmalıdır. Tehdit sıralaması yapmak ve meydan okumalara karşı güvenlik siyasası bağlamında yeni yaklaşımlar geliştirmek, sahip olunan gücü elde tutmaya devam etmek ve zirvede kalabilmek için zorunludur.

Tek kutuplu dünya zirvedeki süper güç için beraberinde büyük riskleri de getirir. Dış İşleri ve güvenlik siyasasının ülke içerisinde geniş katılımlı bir tabana sahip olması halinde bu riskler azalır.

SSCB'nin dağılmasından sonra iş başına gelen ABD yönetimleri bu bağlamda uzun bir süre strateji arayışı içine girmişlerdir. SSCB'nin dağılmasından sonra ABD Savunma Bakanlığı Soğuk Savaş sonrası girilen yeni dönemde küresel tehditlere karşı geliştirdikleri stratejilerin yerini artık "Bölgesel Savunma Stratejileri"nin alacağını duyurmuş ve uluslararası politikalarında yapacakları içerik değişiminin de sinyallerini vermişti (Cheney,1993,7).

Amerikan Savunma Bakanlığı yeni bölgesel savunma stratejilerinin hedeflerini şu şekilde açıklamıştır (Khalilzad,1995,57):

(a) Ulusal çıkarları ilgilendiren bölgelere egemen olarak düşman güçlerin önüne geçmek.

(b) Demokratik ülkelerle iş birliğini artırarak tüm dünyada demokrasiyi güçlendirmek

(c) Uluslararası dengesizliklerin kaynaklarını ortadan kaldırarak çatışma ihtimalini azaltmak ya da azaltılmasına yardım etmek.

Bu stratejinin kamuoyuna sızmasıyla birlikte üzerinde büyük tartışmalar yaşanmıştır. Bu strateji Başkan George Bush tarafından desteklenmesine rağmen ekonomide yaşanan sıkıntılar nedeni ile hayata geçirilmesi o gün için mümkün olmamıştır. Daha sonra ise seçim sürecine girilmesiyle de bu politika bir süre için askıya alınmıştır. Temmuz 1994 yılında Bill Clinton'un seçilmesiyle ABD yönetimi yeni bir girişimle "Ulusal Güvenlik ve Genişleme Stratejisi"ni açıkladı. Daha önceki Bölgesel Savunma Stratejisi gibi yeni yönetimin politikalarında da müttefikler arası işbirliğinin güçlendirilmesi hedeflenmiştir. Bu belgede öncekinden farklı olarak bölgesel işbirliğinin artırılmasının yanı sıra piyasa ekonomisi ve liberal demokrasinin desteklenmesi de vardı. Yine bu belgede de bölgesel tehditlerden söz edilmiştir. Bu yeni stratejide ek olarak barışı koruma operasyonlarından, ekonomik konuların öneminden, demokrasinin küresel anlamda yaygınlaşması gereğinden bahsedilmiştir. Ayrıca çevre sorunları da ihmal edilmemiş ve bu yeni strateji belgesine girmiştir.

Söz edilen konulara ek olarak "Barışı Koruma (Peace Keeping)", "Barışı Sağlama (Peace Enforcement)" ve benzeri diğer operasyonlar için askeri hazırlık derecesi özellikle vurgulanmıştır. Tüm bunların dışında belgenin önemli eksiklikleri de vardır. Bunlar arasında Rusya'nın yeniden emperyalist amaçlar taşımasının ve Çin yayılmacılığının nasıl önleneceğine karşın öneriler geliştirilmemiş ve öncelikler belirlenmemiştir (Clinton,1994,7).

Clinton yönetimi boyunca bu stratejide ciddi ilerlemeler yaşanmamıştır. Bunun ise başlıca iki nedeni vardır: Bunlardan birincisi belge ABD kamuoyunda yeterince destek bulamamıştır. Diğeri ise, Soğuk Savaş sonrasında uluslararası alanda yaşanan aşırı belirsizlikler belgede bahsedilen hedefleri anlaşılabilir hale getirmiştir.

Soğuk Savaş boyunca Sovyet yayılmacılığına, nükleer silahlanmaya ve ideolojik yayılmacılığa odaklanmış olan ABD dış politikası, SSCB'nin dağılmasından

sonra görüş (vizyon) sıkıntısı çekmeye başlamıştır. Belki de bu nedenle ABD açısından Soğuk Savaş dönemi ve sonrası arasında ki en temel fark budur.

Soğuk Savaş sonrası ABD'nin önünde birkaç stratejik seçenek bulunuyordu. Bunlardan biri; ABD'nin küresel liderliği bırakıp içine kapanmasıdır. Böylelikle ABD 17'nci ve 19'ncü yüzyıllarda olduğu gibi güç dengesinin kendiliğinden oluşmasını bekleyebilirdi. Diğeri ise; küresel liderliği ele alıp süreci kendisinin yönlendirmesidir.

Küresel liderliğin bırakılması savunma harcamalarının azalmasına olumlu katkılarda bulunur ve böylelikle bütçe açığı azaltılarak önemli boyutlara ulaşan dış borç problemi çözülebilirdi. Ayrıca ABD vatandaşları Bosna, Haiti, Irak gibi dünyanın çeşitli bölgelerinde harcanmazdı. Böylelikle savunma harcamaları azaltılırken diğere devletlerin savunma harcamaları artmaya devam edecek ABD ise iç sorunlarının üzerine daha fazla yoğunlaşabilecekti.

Fakat gerçekçi olarak (realist) düşünüldüğünde neo-izolasyonist politikalar çoğunlukla çatışma tehlikesi olasılığını artırıyor. Stratejistlere göre ABD içe dönük bir politika izlemeye başlarsa muhtemel senaryolar şu şekilde gerçekleşir (Khalilzad,1995,59):

(a) SSCB'nin dağılmasından sonra Doğu Avrupa'da oluşan boşluğu doldurmak ve etki alanı içine almak için Batı Avrupa ülkeleri arasında özellikle İngiltere ve Rusya arasında güç yarışı oluşacak.

(b) Japonya kendi güvenlik ve askeri kapasitesini geliştirerek Güneydoğu Asya ülkeleri üzerinde Japon hegemonyası kuracak. Hatta Japonya, Çin'in askeri kapasitesini dengeleyecek güce hızla ulaşabilir(Nükleer kapasite dahil).

(c) Japonya, Çin ve Rusya arasındaki güç dengesinin değişmesi Hindistan, Endonezya ve Birleşik Kore gibi potansiyel bölge güçleri arasında savaş riskini tırmandırabilir.

(d) Benzer şekilde Avrupa ülkeleri arasında bölgesel egemenlik savaşı Avrupa'yı, Doğu Asya'yı savaş riskine sürükler ve bu gibi gelişmeler bölge üzerindeki Amerikan çıkarlarını tehlikeye sokar.

(e) İran körfezinden Amerika'nın çekilmesi İran ve Irak arasında bölge ülkeleri üzerinde egemenlik çekişmesine neden olabilir. Bölgedeki petrol zengini ülkeler ve Suudi Arabistan kendi nükleer silahlarına sahip olma yarışına gidebilir.

Bölgedeki olumsuz gelişmelerden etkilenen petrol fiyatları ABD ve dünya ekonomisine önemli oranda zarar verir.

(f) ABD'nin Orta Doğudan çekilmesi özellikle İsrail'in güvenliğini tehlikeye sokar.

Diğer bir seçenek de çok kutupluluktur. Bu yaklaşımın bazı faydaları var fakat aynı oranda tehlikeleri de mevcuttur. Mevcut realiteye göre potansiyel büyük güçler Japonya, Çin, Almanya ya da AB ve Rusya'dır. Gelecekte bu listeye Hindistan, Brezilya ya da Endonezya eklenebilir. Bu teoriye göre eşit büyük güçler ve egemenlik alanları yaratarak çok kutuplu bir dünya yaratılabilir. Bu teoride mevcut ekonomik güçlerin politik ve askeri güçlere de sahip olması ve çıkarlarını temin için dengenin bozulmamasını istemelerine bağlıdır (Khalilzad,1995,61). Amerika'nın uluslararası sitemde diğer bir seçeneği ise küresel liderliktir. Bu seçeneğin ABD'ye göre kendisi için önemli avantajları var: Birincisi küresel çevre ABD için her zamankinden daha fazla açık hale gelecektir. Böylelikle - ABD demokrasisi, serbest piyasa ve adalet anlayışı gibi Amerikan değerleri daha hızlı yayılacaktır. İkinci olarak küresel sorunlara ABD egemenliği altında diğer küresel güçlerle daha uyumlu yaklaşmak mümkün olacaktır. Son olarak ise ABD liderliği diğer rakip güçlerin sivrilerek dünyayı düşmanca bir tutum içinde başka bir kutuplaşmaya ya sürüklemesinin önüne geçilecektir.

Khalilzad'a (1995,65) göre ABD orta ve uzun dönemde bu planlarını hayata geçirebilmek için aşağıda sayılan konuları dış politikasında rehber edinmelidir.

(a) Demokratik barış kuşağı üzerindeki etkinliğini artırarak genişletmelidir

(b) Stratejik bölgelerde diğer küresel güçlerin egemenliğine engel olmalıdır.

(c) Rusya'nın ve Çin'in eski egemenlik alanlarında yeniden etkin olması engellenmelidir.

(d) ABD askeri gücünün üstünlüğünü sürdürmelidir.

(e) ABD ekonomisini güçlendirmeli uluslararası ekonomik sistemi kendi etkisine açık hale getirmelidir

(f) Gücünü akıllıca kullanarak uluslararası güvenlik sorunlarında ve çatışma alanlarında sorumlulukları diğer devletlerle paylaşmalıdır

(g) Küresel anlamdaki egemenlik siyasasına kendi halkından ve aydınlarından destek sağlamalıdır.

3.1.2.3. Soğuk Savaş Sonrasında SSCB ve Rusya

Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsız kalan SSCB Cumhuriyetleri bölgede yeni karışıklıkların ve düşmanlıkların çıkmasına neden olmuş ve uluslararası sistemde dengesizliklerin kaynağı haline gelmiştir. Yetmiş yıllık ideoloji temelli bir yönetimin dağılması elbette kolay değildi. Birliğin dağılmasıyla Rusya siyasal, idari ve hukuksal yönden birçok problemle de yüz yüze gelmiştir (Porter,1995,46). Bu nedenle Rusya'nın liderleri bir süreliğine iç işlerine yoğunlaşmak zorunda kalmışlardır. SSCB'nin dağılması Amerika Birleşik Devletleri ve Batılı müttefiklerinin oldukça ilgilerini çekmiştir. Rusya'nın coğrafik büyüklüğü, geniş nüfusu, zengin doğal kaynakları, büyük ordusu ve hala karşı konulmaz olan nükleer kapasitesi ile uluslararası ilişkilerde önemli bir yere sahip olduğu kuşku götürmezdi. Bu noktada Rusya'nın dış ilişkilerinin SSCB'den ne oranda ve hangi yönde farklılaşacağı merak konusu olmuştur. Çünkü bölgedeki belirsizlikler bu konuda öngörüler geliştirilmesini zorlaştırmaktaydı (Brad,1995,267).

Bu kapsamda yapılan stratejik öngörülerden birine göre bölgedeki reform yanlısı bazı hükümetlerin hala Rusya'nın etkisi altında kalmaya devam edeceği beklenmekteydi. Bir diğerine göre ise bölgenin totaliter yönetim yapısında bir değişimin yaşanmayacağı düşünülüyordu. Üçüncü bir öngörüye göre ise SSCB'nin dağılmasıyla serbest kalan cumhuriyetler daha bağımsız politikalar izleyecek ve farklı ekonomik politikalar ve dış ilişkiler yürütecekti.

Soğuk Savaş süresince SSCB'de dış politika dört temel öge üzerine kurulmuştur.

- (a) Marksist- Leninist ideoloji
- (b) Geleneksel Rus davranışları ve ulusal karakteri
- (c) Sovyetler Birliğinin çokuluslu ve federal yapısı
- (d) II. Dünya Savaşı'ndan sonra edinilen soğuk savaş tecrübeleri ile Sovyet liderlerinin davranış ve karakterleri.

Bu bağlamda Sovyetler Birliğinin dağılması Rusya'nın çokuluslu imparatorluğunun ve geliştirilmiş uluslararası politikalarının da sonunun geldiğinin işaretiydi (Brad,1995,69).

Marksist-Leninist ideoloji SSCB'yi uluslararası sistemde Batının kapitalist sistemine karşın devrimci ve meydan okuyan bir güç haline getirmiştir. SSCB'nin

Batı Bloğu karşıtı dış politikalarının temel dayanağı da bu yaklaşım olmuştur. Aslında Sovyet liderleri de Batıda olduğu gibi dış tehditleri abartmış ve Moskova'nın ilgisini Üçüncü Dünya Ülkeleri üzerine çekmiştir. SSCB komünist partiler yoluyla Afrika, Latin Amerika ve Uzak Doğu ülkeleri üzerinde etki kurmaya çalışmış böylelikle rakip güç olan ve kapitalist ideolojinin temsilcisi ABD'yi kuşatmaya çalışmıştır. Bu nedenle SSCB'nin dağılması kapitalist ideolojinin bir zaferi olarak da kabul edilebilir. Marksist-Leninist ideolojinin tek edilmesiyle soğuk savaş sonrası Rusya'nın politikalarında aşağıdaki değişiklikler görülmüştür (Porter,1995,312).

(a) Genişlemeci (ekspansiyonist) ve dramatik Batı düşmanlığı ile ABD karşıtı söylem terk edildi.

(b) Batının endüstriyel güçleriyle işbirliği isteği arttı (mesela Rusya'nın Dış İşleri Bakanı Andrei Kozyrev Batıyı Rusya'nın doğal müttefiki olarak tanımlamıştır).⁴

(c) Rusya'nın üçüncü dünya ülkelerine olan ilgisi azaldı. Kuzey Afrika, Güneydoğu Asya ve Orta Amerika'dan çekildi.

(d) İdeolojik bağları bulunan komünist devletlerle ilişkisi giderek azaldı. (Küba, Vietnam, Çin gibi) Marksist-Leninist ideolojinin terk edilmesi güvenlik ve dış politika konularında komünist partinin liderlik rolünü sona erdirdi.

SSCB'nin dağılmasıyla dış politikada ve uluslararası sahada yaşanan hızlı ve radikal değişimler iç politikaya da paralel olarak yansımıştır. İç politikadaki reformlar nedeniyle liberal demokrasiye doğru bir yöneliş yaşanmış ve serbest seçimler düzenlenmiştir. Politik partiler çoğalmış daha önceki yıllara göre ifade özgürlüğü artmış, kiliseyle olan ilişkiler de yumuşatılmıştır. Buna rağmen içerde yaşanan kargaşa (kaos) aslında dışarıya verilen izlenimden daha sert politikaların içerde uygulanmasına yol açmıştır. İzlenen ekonomik politikalar nedeniyle girişimci sınıfın artmasına ve sermaye birikimiyle birlikte Ekim Devriminden bu yana ekonomik orta sınıfın yükselişine şahit olunmuştur (Porter,1995,347).⁵ Avrupa'nın etkisiyle ortaya çıkan ve artan bu sınıf, özel sektörün hızla büyümesine neden olmuş ve bu toplumlara Batının etkisine açık hale getirmiştir (Porter,1995,350).

⁴ Andrei Kozyrev," Preobrazhennaia Rossia Unovom Mire" (A Transformed Russia in the New World), Izvestia, 2 January 1992.

⁵ Entelektüel ve bürokratik orta sınıf SSCB zamanında da mevcuttu.

1992’de baş gösteren Ermeni-Azeri çatışmasıyla birlikte Kafkaslarda kökten dincilik ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri’ne yönelik Pan-Türk hareketler yükselişe geçmiştir. Eski Sovyet Cumhuriyetleri ise hızla diğer devletlerle ekonomik ve siyasal ilişkiler geliştirmeye başlamışlardır (Estonya ve Litvanya; İskandinav ülkeleri ile Belarus; Polonya ile Moldova; Romanya’yla, Ukrayna, Polonya, Macaristan, Romanya, Almanya ve Çin’le, Azerbaycan; İran ve Türkiye ile ve diğer Orta Asya ülkeleri Türkiye ile).

Önemli petrol ve doğal gaz kaynaklarına sahip Ukrayna ise Almanya ve Çin’le yakın ilişkiler geliştirmiş 7 milyon dolarlık gaz ve petrol anlaşmaları yapmıştır. Zengin doğal kaynaklara sahip olan bu ülkenin Rusya’nın uzun vadeli çıkarlarının aleyhine gerçekleşen dışa açılımı Rusya’yı harekete geçirmiş yeniden ortak dış politika ve ekonomik alanlar yaratılmaya çalışılmıştır. Çünkü Rusya’nın dış dünya ile olan ilişkilerindeki başarısı sadece ABD ve Avrupa ile olan ilişkilerine değil Ukrayna, Belarus ve Kazakistan gibi önemli eski birlik üyelerine de bağlıdır. Rusya bu ülkeler üzerindeki etkisinin azalmasının sadece bölgesel güvenlik açısından değil kendi güvenliği açısından da büyük risk taşıdığını fark etmiştir.

Bölgede yükselen etnik tansiyon sadece bölgesel sıkıntılar yaratmakla kalmayacak, gelecekte yaşanması muhtemel çatışmalara da kaynaklık edecektir. Bunlara ek olarak yaşanan ekonomik duraklama, otoriter rejimlerin neo-faşist eğilimlerini güçlendirerek bölge ülkelerini daha da savunmasız hale getirecektir. Bu durum ise dış kuvvetlerin bölgeye müdahalesini artıracaktır (Doğu Avrupa ülkelerinde Batı ve ABD destekli renkli devrim girişimleri bu endişeleri haklı kılmıştır).

Bu gelişmeler üzerine Rusya bölge üzerindeki egemenliğini kaybetmemek için Çin, Kuzey Kore, Pakistan, Türkiye ve Afganistan’a yüksek seviyeli askeri ve politik temsilciler gönderip yeni ilişkiler kurmaya çalışmıştır. Ülke içinde istikrarı sağlamak ve bölgede ise alternatif bir güç oluşturmak için iç politikada sert önlemler alınmaya devam edilmiştir. Dış politikada ise Şanghay İşbirliği Örgütü ile yeni dengeler kurulmaya çalışılmıştır (Brad,1995,316).

3.2. 1990 Sonrası Dünyanın Neoliberal Yapılanmasının Doğurduğu Tehdit Alanları

Daha öncede belirttiğimiz gibi Sovyet Bloğunun dağılması dünyanın yaşadığı ekonomik ve siyasal değişim sürecinin bir sonucu olmuştur. Bu süreç birçok devlette ekonomiyle birlikte sosyal ve siyasal alanlarda da aşınmalara ve değişimlere neden olmuştur.

Soğuk Savaş sonrası gittikçe hızlanan küreselleşme ise ekonomik bütünleşmeyle (entegrasyonla) birlikte dünyayı, kültürel kimlik kayıplarından derinleşen sınıfsal farklılıklarına, sosyal ve siyasal bunalımlardan çevre felaketlerine kadar birçok sorunla yüz yüze bırakmıştır.

Bu bölümde bahsedilen sorunların hemen hepsi sadece dünyanın yeniden yapılanma sürecinde ortaya çıkan sorunlar değildir. Mesela ontolojik güvenlik sorunları gibi bazıları insanlığın tarih sahnesine çıktığı ilk günden zamanımıza kadar taşınmıştır. Sermaye güvenliği ve çevre sorunları gibi olanlar ise sanayileşme süreciyle ortaya çıkmış ve yoğunluk kazanmıştır. 1990'lı yıllardan itibaren dünyanın yaşadığı yeniden yapılanma süreci ise bu sorunları daha karmaşık hale getirmiş ve küreselleşme ile teknolojik gelişmenin etkisiyle alanları genişlemiştir.

Şüphesiz dünyanın küreselleşme ve yeniden yapılanma sürecinde karşılaştığı sorunlar bu bölümde ele alınan başlıklardan ibaret değildir. Toplumsal etkileşimin artması nedeniyle dünyanın adeta bir köy gibi küçülmesi problemlerin iç içe geçmesine ve karmaşık hale gelmesine neden olmuştur. Buna rağmen anlatım kolaylığı sağlamak ve konunun dağılmasını önlemek amacıyla bir genelleme yapmak zorunlu hale gelmiştir. Bu nedenle de konun akışı içerisinde birçok sorunu kucaklayan kapsamlı başlıkların kullanılması tercih edilmiştir.

1990 sonrası ortaya çıkan ontolojik güvenlik sorunlarının temelinde Batıda yaşanan bir zihniyet dönüşümü vardır. Bu zihniyet dönüşümü ilk olarak kendisini politikacılarda görülen “ayrımcılık” eğilimiyle göstermiştir. Sosyal problemlerin de başlangıç noktası olan bu yaklaşım, dünyayı yeniden tanımlama işine girişen kuramcılarının (teorisyenlerin) işe coğrafik farklılıkları ele alarak başlamalarından kaynaklanmaktadır.

Bu girişimler, ekonomik ve sosyal ayrımcılıkla beraber ontolojik güvenlik problemlerinin daha da derinleşmesine neden olmuş ve küresel terör sorununu

dünyanın gündemine taşımıştır. Hızlı sanayileşme ve neoliberalist dönüşüm sürecinde doğal kaynakların sorumsuzca tüketilmeye başlanmasıyla da çevre sorunları yadsınamayacak boyutlara ulaşmıştır.

Enerji güvenliği ise sanayileşmeyle birlikte dünyanın gündemine girmiş ve enerjiye olan taleple doğru orantılı olarak gündemde kalmaya devam etmektedir.

Sermayenin güvenliği sorunu ise dünyanın yeniden yapılanma gerekçelerinin en önemlilerinden biridir. Günümüzde uluslararası politikaya yön verme kudretine erişmiş olan küresel sermaye, siyasal karar mekanizmalarını doğrudan etkileyen önemli bir etkidir.

Beşeri ilişkilerin yerini, çıkar ilişkilerinin aldığı kazanma hırsının her şeyin önüne geçtiği, tarihsel ve kültürel birikimlerin tüketim zihniyetine feda edildiği, sonradan edinilmiş nitelikler yerine doğuştan kazanılmış niteliklerin belirleyici olduğu bu yeni dünyada, sermayenin siyasal mekanizmalarla olan çıkar ilişkisi nedeniyle siyasal erkin kararlarının öncelikle ekonomik beklentiler çerçevesinde olduğu gözlemlenmektedir.

Bu alt bölümde yukarıda kısa girişlerin yapıldığı küresel sorunlar genel hatlarıyla ele alınarak 1990 sonrası gelişen güvenlik politikalarının mantığına bir temel oluşturulmaya çalışılmıştır.

3.2.1. Sermaye'nin Güvenliğine Yönelik Tehditler

II.Dünya Savaşı'nın ardından dünya ekonomisinin yapısı uluslararası sermayenin hareketlerine, yönüne ve özelliklerine göre yeniden şekillenmeye başlamıştır. ABD merkezli kapitalist dünya ekonomisi günümüzde ulaştığı noktayı, girdiği krizler sonunda güçlenerek çıkmasına borçludur. Yaşanan her krizden sonra girilen yapısal değişimler siyasal düzenlemelerle desteklenmiş ve gittikçe küreselleşme eğilimi göstermiştir. 1944'de Bretton Woods'da dünya finansmanı Amerikan dolarına endekslenmiş ve uluslararası sermaye hareketlerini kontrol edecek olan merkez bankalarının dışında bir küresel girişimin temelleri atılmıştır. ABD dolarının dünya parası olması ise Amerikan bileşik sermayesinin küresel ölçekte genişlemesini kolaylaştırmıştır (Arrighi,2000,446).

1973'de yaşanan petrol şoku nedeniyle sarsılan küresel sermaye, şokun atlatılmasından hemen sonra siyasal girişimlerle kendini güvenceye alacak yeni

anlaşmalara imza atmışlardır. Küresel sermaye kendi güvenliğini iki yönlü geliştirmiştir. Birincisi kendilerine yönelik olanıdır ki; siyasi anlaşmalar ve ticaret bağlantıları sayesinde az gelişmiş ülkelerde yoğun bir şekilde bulunan hammadde kaynaklarına ulaşımı ve ekonomik çıkarlarını garanti altına almaya çalışmışlardır (örnek olarak GATT). Diğeri ise; az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri ekonomik yönden kendilerine bağımlı kılmak için yatırım finansmanı biçiminde sağladıkları dış borçların geri ödenmesinin güvence altına almışlardır. Dünya Bankası ve IMF ise bu işlevi yerine getirmektedir.

Bu kapsamda beş ekonomik sorun sermaye güvenliğinin ana temalarını oluşturur. Bunlar sırasıyla:

- (a) Genel fiyat seviyeleri
- (b) Ticari karlar
- (c) Hisseler
- (d) Faiz oranları
- (e) Maliyetler

Genel fiyat seviyelerini olumsuz etkileyen olaylar genellikle savaşlar ve ekonomik krizlerdir. Bunun önüne geçmek için savaşları önleyecek siyasi girişimler ve yeni yatırım politikaları hızla hayata geçirilmiştir (Cottle,1962,6). İki dünya savaşının çıkmasına engel olamayan uluslararası topluluk II. Dünya Savaşı sonrasında Birleşmiş Milletler (BM) çatısı altında yeniden organize olmuş ve olası çatışmalara karşı diplomatik girişimlere ağırlık vermişlerdir.

Ticari karların güvenceye alınması için enflasyonun, gönenç seviyesinin, görece ekonomik dengenin ve ekonomik duraklamaların kontrol altında tutulması gerekmektedir. Bunu sağlamak için ise gerekli yasal düzenlemelerin, hükümet politikalarının ve ekonomi uygulamalarının küresel ekonomi politikalarına eklenmesi gerekir ki bu görev önerdiği yapısal uyum politikaları ve ekonomi modelleri ile IMF'ye düşmektedir.

Vergi düzenlemeleri, finansal genişleme programları, planlar ve sayısız etkenler ticari hisseler ile ortaklıklar üzerinde etkin rol oynamaktadır. Neoliberal politikaların yaygınlık kazanmasıyla çokuluslu şirketlerin çoğalması ve üretim tesislerinin farklı ülkelerde kurulmaya başlanmasıyla hisse oranları ve ticari ortaklıklara yönelik yerel engeller sermaye güvenliğinin en önemli gündem

maddeleri haline gelmiştir. Ticari karlarını artırmak için üretim tesislerini ucuz iş gücünün ve hammadde kaynaklarına bulunduğu ülkelere kurmak isteyen küresel sermaye söz konusu devletlerin bu konuda yasal kısıtlamalarını aşabilmek ve taleplerini karşılayabilmek için paranın ve siyasetin gücünü kullanmaktadır. Genelde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin teknoloji sorunlarını çözmek için yatırım sözü verilmekte ve karşılıklı faydaların gözetileceği bir ticaret anlaşması gerçekleştirilmektedir. Yönetişim ve doğrudan yabancı yatırımlar (FDI-Foreign Direct Investment) karşılaşılan bu engelleri aşmak için türetilen mucize sözcüklerdir. Bu küresel devler kazan-kazan (Win-Win) anlayışının temel ticaret felsefeleri olduğunu ifade etmelerine rağmen aldıkları hammadde ve birincil kaynaklar karşısında bilgi ve teknoloji ihraç etmekte ve pahalı yatırım danışmanlıklarıyla karşılıklı ticaretin dengesini kendi çıkarları doğrultusunda değiştirmektedirler. Yani sonuçta değişen bir şey olmamaktadır.

Faiz oranları bir ülkenin ticari hayatının yapısına ve para politikalarına göre değişmektedir. Ani çıkışlar ve düşüşler ekonomik dayanıklılıkla (kondüsyon) olduğu kadar sosyal kırılmalıklarla da ilişkilidir. Bu nedenle üretime dayalı olmayan ekonomiler, spekülasyon hareketlerinden kolaylıkla etkilenirler. Aynı zamanda bu ülkelerin ekonomilerinin dış yatırımcılar tarafından baskı altına alınması da kolay olur. Bu nedenle küresel sermaye borsa yatırımları ve uluslararası finans kuruluşları yoluyla öz varlıklarını garanti altına almaya çalışırlar. Her zaman olduğu gibi spekülasyon iniş ve çıkışlarla gerektiğinde siyasal ödünler koparmakta mümkündür (Graham,1962,20).

Maliyetler faiz oranlarıyla yakından ilişkilidir. 1990 sonrası uygulanan neoliberal politikalar sermayenin küreselleşmesini sonuç vermiştir. Sermayenin küreselleşmesinin en önemli amaçlarından biri de maliyetleri düşürmektir. Küresel sermaye emek yoğun işleri sosyal güvence haklarının düşük olduğu, ucuz işçiliğin yaygın bulunduğu ülkelere yatırım yaparak maliyeti düşürürler. Üretim tesislerini pazar açısından hedef seçtikleri ülkelere taşıtarak ulaşım başta olmak üzere maliyete doğrudan yansıyan çıktı fiyatlarını en aşağı seviyede tutarlar. Bu sermayenin anavatanı olan ülkelerde ise yönetim karargâhları ve ArGe laboratuvarları bulunur. Böylelikle düşük maliyetli işçiler çalıştırmakla kalmayıp işçilerin sendikal haklarından doğan taleplerden de kendilerini uzak tutarlar. Ayrıca

istihdam yaratacakları için üretim tesisi kuracakları ülkelerde birtakım ödünler ve avantajlar elde etmekten de geri kalmazlar

Yatırım yapılacak olan ülkenin sermaye için güvenli olup olmadığını araştırmak amacıyla uluslararası derecelendirme kuruluşları bulunmaktadır. Bu kuruluşlar müşterilerine ekonomik ve sosyal verilerden yola çıkılarak hazırlanmış raporlar sunarak küresel sermayenin akışına yön verirler.

1990 sonrası bu veriler kapsamında sermayenin güvenliği daha da önem kazanmıştır. Fakat ülkelerin neoliberalleşme sürecine gönüllü girmeleri ve yapısal uyum programlarını uygulamak yönünde gösterdikleri içten gayret bu konuda işleri kolaylaştırmaktadır.

1990 sonrası sermaye güvenliğini tehlikeye sokan ekonomik ve siyasal yapı sorunlarına bir de terör sorunu eklenmiştir. Gelişen teknoloji ve iletişim kolaylığı terör sorununu zamanla en ön sıralara çıkartmıştır. Çünkü küresel terör askeri tesis ve kuruluşlardan çok ekonomi plantasyonlarını ve küresel sermayenin temsilcilerini hedef olarak seçmektedir.

3.2.2. Küresel Terörizmin Neden Olduğu Tehditler

Soğuk Savaş sonrası kutuplar arasındaki geriliminin bitmesiyle insanlık tarihine dinamizm kazandıran güvenlik kaygısının da artık azalacağı düşünülmüştür. 1990 öncesi uluslararası dengeler ve siyaset, Varşova Paktı devletlerinin kastedildiği Doğu ile AB ve ABD'nin kastedildiği Batı arasında geçen küresel yarış ve ideolojik gerilime dayalıydı. 1980'li yıllardan itibaren liberal kapitalist süreç içerisinde Batı'da sermaye birikiminin gittikçe artması ulusal devlet sınırlarını zorlamaya başlamıştır. Bilimsel alanda kat edilen mesafelerin ekonomik alana yansımaları olan teknoloji hâkimiyeti ile sermaye ve siyaset bağlantıları, toplumları neoliberalist baskı altına almıştır (Özüerman,2006,2). İletişim ve ulaşımda yaşanan gelişmeler küresel sermaye akışını ve ticareti kolaylaştırmış ve uluslararası alanda karşılıklı bağımlılığı da artırmıştır.

1990 sonrası dağılan Sovyetler Birliği Cumhuriyetleri geniş demografik yapısı ve zengin doğal kaynakları ile küresel sermaye için yeni bir cazibe merkezi haline gelmiştir. Soğuk Savaşın bitmesiyle komünizmin yayılma tehlikesi ortadan kalkmış ve ekonomik yetersizlikten dolayı teknolojisini yenileyemeyen Rusya'nın

ise artık tehdit olmaktan çıktığı düşünülmüştür. Tek kutuplu dünyanın tartışmasız egemeni haline gelen ABD, Soğuk Savaş sonrası küreselleşmeyi bir modernleşme teorisi olarak tüm dünya devletlerinin önüne sürmektedir. Devletler, sadece kendi çıkarlarını tehdit edebilecek kapasitede gördükleri rakip ülkelere karşı kendilerini savunmak için geleneksel olarak örgütlenmişlerdir. Fakat 1990 sonrası gelişen teknoloji ve bölgesel örgütlenmeler nedeniyle artan karşılıklı bağımlık, ülkeler için geleneksel savaş tehlikesini gittikçe azaltmıştır (Ripsman,2005,201). Çünkü gelişen savaş teknolojisi nedeniyle iki devlet arasında gerçekleşebilecek bir modern savaşın etkisi, geleneksel bir savaşın sonuçlarından daha yıkıcıdır. Uluslararası örgütlenmeler ise siyasal gerilimlerin savaşa kadar tırmanmasına izin vermeyecek kadar karşılıklı çıkar ilişkileri içerisine girmişlerdir. Sermayenin küreselleşmesi ekonomik çıkarları da bölgeselleştirmiş, bu nedenle de uluslararası ilişkiler de diplomasiinin etkinliği artmıştır. Tüm bu gelişmeler karşısında bazı siyaset uzmanları büyük savaşların bittiğini ancak küçük ülkeler arasında etnik temele dayalı düşük yoğunluklu çatışmaların yaşanabileceğini ileri sürmüşlerdir (Thompson,1989,23; Holsti,1996,36 ve Held,1999,101) .

Çizelge.3: Üç Büyük Gücün 1990–2002 Yılları Arasındaki Savunma Harcamaları (Milyar Dolar)

ÜLKE	1990–1992	1994–1998	2001–2002
ABD	354	274	379
Rusya	80	31	44
Çin	15,4	19	27

Kaynak: (Ripsman,2005,207)

Çizelge 3’de de görüleceği gibi sıcak çatışma riskinin azalması düşüncesi savunma sanayine kaynak aktarımında hemen kendisini göstermiştir. Özellikle 1990–2000 yılları arasında üç büyük gücün savunma harcamalarında önemli düşüşler yaşanmıştır. Aynı durum bu güçlerin asker sayılarında da görülmektedir (Çizelge.4).

Çizelge 4: Üç Büyük Gücün 1985–2003 Yılları Arasında ki Asker Sayısı

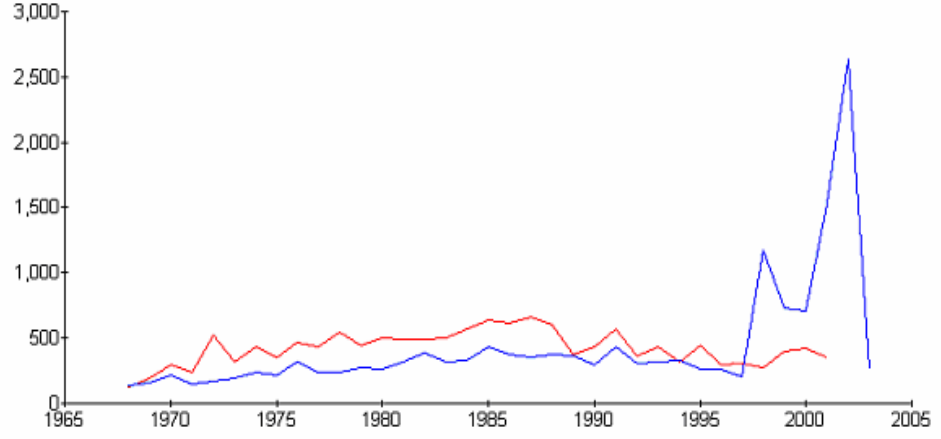
ÜLKE	1992	1998	2002
ABD	2,1 milyon	1,4 milyon	1,4 milyonun üzerinde
Rusya	5,3 milyon	4 milyon	1 milyonun altında
Çin	3,9 milyon	Veri yok	2,3 milyon

Kaynak: (Ripsman,2005,207)

Dünyanın en büyük ekonomilerini bir birine bağlayan küreselleşme, imkân ve kapasite patlamasına neden olmuş ve dünya ekonomisine şimdiye kadar yaşadığı en büyük ivmeyi kazandırmıştır. Başlangıçta ekonomi geliştikçe güvenlik alanının da artacağı düşünülmüş bu nedenle 11 Eylül saldırılarının gerçekleştiği 2001 yılına kadar askeri harcamalarda sürekli bir gerileme yaşanmıştır (Çizelge.4). Fakat 11 Eylül 2001 yılında Amerika’da ikiz kulelere yapılan saldırı, durumun hiç de beklendiği gibi olmadığını göstermiştir. Küreselleşme ve ekonominin gelişmesi küresel güvenliği artırmamış tam tersine zayıflatmıştır. Fakat 21’nci yüzyılda güvenliği tehdit eden şey artık devletler ya da ordular değil organize olmuş terör örgütleridir.

Çizelge.5’da 2001 yılından sonra bu üç büyük gücün asker sayısında azalmanın devam ettiği görülmektedir. Savunma sanayine aktarılan kaynaklarda 2001 yılı sonrası tekrar artış yaşanmasına rağmen asker sayısının azalmaya devam etmesinin nedeni, ileri teknoloji ve askeri alanda uzmanlaşmadır.

Grafik 2: Yıllara Göre Uluslararası Terör Olayları Sayısı

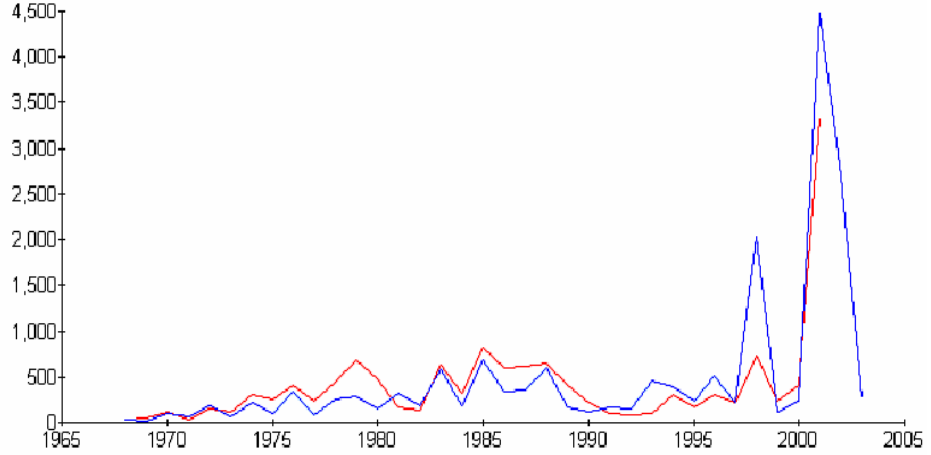

Kaynak: (Johnston's Archive,2006)

Not: Kırmızı çizgiler Ortadoğu kaynaklı terör olayları eklenmeden yaşanan terör olaylarını gösterir.
Mavi çizgiler Ortadoğu kaynaklı terör olayları eklenerek elde edilmiştir.

Grafik.2 ve 3'de görüldüğü gibi özellikle 2001 yılından itibaren terör olaylarının sayısında önemli oranda artış yaşanmış, kapsam ve etkileri de artmıştır.

Grafik 3: Uluslararası Terörizmde Ölüm Oranı

Kaynak: (Johnston's Archive,2006)

2001 yılından sonra teröre bağlı olarak artış gösteren güvenlik sorunlarının en büyük farkı ise saldırıların geleneksel askeri yöntemler kullanılarak gerçekleştirilmemesidir. 11 Eylül saldırılarını gerçekleştirenlerin çoğu Amerikan

vatandaşı ya da Amerika'ya yasal yollardan giren sivil insanlardır ve terör eyleminde kullandıkları silahlar ve gereçler ise ne askeri ne de konvansiyoneldir. Saldırıdan sonra yapılan yorumlar ise bu çapta bir organizasyonun ancak bir devlet desteğinde gerçekleştirilebileceği yönünde olmuştur. Fakat terör saldırıları ile bağlantılı olarak Afganistan'da Taliban rejiminin çökertilmesine rağmen El Kaide örgütünün ayakta kalması belki de Taliban rejiminin El Kaide desteğine dayandığının en çarpıcı göstergesi olmuştur (Beeson ve Bellamy,2003,342). 11 Eylül saldırılarından sonra Rusya'nın asker sayısı ve askeri harcamalarının 1990 yılları öncesindeki dönemlerden daha aşağı seviyelerde kalmaya devam etmesine rağmen özellikle ABD ve Çin asker sayılarını tekrar artırmış ve daha fazla finansman ayırmaya başlamışlardır. ABD'nin askeri harcamaları ortalama 105 Milyar dolar artarak 2002 yılında 379 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu rakam 1992 yılındaki askeri harcamalarından bile 25 milyar dolar fazladır. Çin'in askeri harcamaları ise 1992 yılından yaklaşık iki kat artış göstermiştir. Her üç devletin asker sayılarında ise artış yaşanmayıp düşmeye devam etmesi ise orduların modernleşerek daha da profesyonelleştiğini gösterir.

Geleneksel tehdit algılamasının kapsamında yaşanan kaymanın sosyolojik temelleri de Soğuk Savaşın bitmesini takip eden yıllara dayanmaktadır. Varşova Paktının dağılmasıyla bağlantısız kalan Doğu Avrupa devletlerini yeniden Batıyla bütünleştirmek ve ABD'ye karşı ekonomik ve sosyal yönden alternatif üretmek düşüncesi nedeniyle politikacılarda "ayrımcılık" eğilimlerinin arttığı görülmüştür. Bu ayrım Doğu ve Batı ayrımıdır. Özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında Doğu medeniyeti, Batı medeniyetine karşı tehdit olarak gösterilmiştir. Coğrafik tanımlamaların amaçları yeterince tarif edememesi nedeniyle ekonomik ve sosyal verilerin baz alındığı ve Batı demokrasisinin varlığının temel gösterge kabul edildiği birinci, ikinci ve üçüncü dünya ülkeleri kavramları uluslararası ilişkilerde daha çok kullanılmaya başlanmıştır. Gelişmiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler olarak da adlandırılan bu ayrım temelde ekonomik tabanlı olup devletlerin sermaye birikimi ve sosyopolitik gelişmişlikleriyle ilgilidir. Yapılan tüm tanımlamalarda Batı kendisini "demokratik ve özgür" olarak nitelerken "başkalaştırdığı" diğerlerini ise "Doğulu, aşırı (extremist), anti demokratik ve yanlış yönetilen" olarak görmekte ve göstermektedir (Beeson,2003,341).

11 Eylül olaylarıyla Batının kendinden farklı gördüğü bu dünyayı yeniden yapılandırma istekleri ise giderek artmış ve entelektüel destekten siyasal ve sloganik bir ayrıma dönüşmüştür. “West and Rest” (Batı ve gerisi), “axis of evil”(şer eksen), (Woodward,2003,94) gibi yaklaşımlar çözümden çok sorunun kaynağı haline gelmiştir. Bu yaklaşım Batı karşıtlığının aykırılışmasına (marjinalleşme) ve dünyanın başat güvenlik problemleri arasına giren “uluslararası terör” sorununun daha da kronikleşmesine neden olmuştur.

Gerçekte ABD hegemonyasının birer simgesi haline gelen ikiz kulelere yapılan saldırı, bu ayrıma karşı bir meydan okuma olarak algılanabilir. Bu saldırıyı gerçekleştirenlerin hemen hepsinin de Batı tarafından öz kaynakları sömürülen Arap dünyasına ait insanlar olmaları ise bu bağlamda daha da anlamlı bulunmaktadır.

1990 sonrası yapılan stratejik analizlere göre Amerikanın tek kutuplu dünya da alternatifsiz kalmak istemesi potansiyel meydan okumaların önceden önünün kesilmesi gereği gibi aşırı (extremist) bir düşünceye saplanmasına neden olmuştur. Dünyanın yaşamış olduğu teknolojik gelişmeler sınırları daha geçirgen kılmış, uluslararası anlaşmalar ve küresel sermaye nedeniyle askeri seçenekler arzu edilen sonuçlar için son derece kaba bir enstrüman haline gelmiştir. Amerika, Vietnam, Yugoslavya ve Somali tecrübeleri ile istediği sonuçları alamamıştır. Küreselleşmenin ürünleri olan internet, geçirgen sınırlar, ucuz seyahat ve haberleşme ise geleneksel güvenlik yaklaşımlarını artık geçersiz kılmaktadır. Özellikle illegal yapılanmada terör örgütlerinin yasal olmayan uluslararası ticaret ve para akışından beslendikleri ortaya konmuştur. Bu nedenle 1990 sonrası yaşanan temel güvenlik problemlerini çözümlen başlıca yolunun askeri kapasiteden çok ekonomik hedeflerden geçtiği düşünülmektedir.

Singer ve Wildavsky (1993,26) gibi bazı kuramcılar (teorisyenler) dünyayı “barış kuşağı” ve “karmaşa kuşağı” diye adlandırılarak karmaşa kuşağında; savaşların, diktatörlüklerin ve anarşinin egemen olduğunu öne sürmüşlerdir. Oysaki barış kuşağında yer alan Batılı güçlerin, kuruluşlarının ve NGO’ların (Non Governmental Organisation), “karmaşa kuşağı” ülkeleriyle olan sıkı ilişkileri ise gözden kaçırılmıştır.

Bu ülkelerdeki karmaşanın kaynağında zengin yeraltı ve enerji kaynakları vardır. Mesela Sierra Leone, dünya elmas piyasasının %80'ini elinde tutan “De Beers” şirketi tarafından bir iç savaşa sürüklenirken, Yugoslavya ve Somali’de gelinen durumdan önce bu ülkelerin ekonomilerinin daha önce IMF politikaları nedeniyle çökmüş olması göz ardı edilmemelidir (Beeson,2003,343).

ABD’nin gücü neoliberal ekonomik düzenden kaynaklanmaktadır ve bu sistemin gelişmekte olan ülkelerin aleyhinde olduğu da bir gerçektir. ABD hegemonyasına ekonomik boyuttan baktığımızda bu gücün askeri, politik ve ideolojik etkenlere dayandığı görülmektedir. “Amerikan tarzı savaş” olarak da adlandırılan bu içerik, yüksek teknolojinin ekonomik güçle ve liberal fikirlerle birleşmesinden oluşmaktadır. Daha da önemlisi neoliberal düzen dünyaya zorla ve güç kullanarak değil gönüllü bir itaatle kabul ettirilmektedir. Şüphesiz ki bu gönüllülüğün altında tüketime özendirilmiş olmanın psikolojik baskıları da yer almaktadır.

Küreselleşmenin terörist eylemlere karşı dünyayı savunmasız bırakması, çevre felaketleri, uyuşturucu trafiği ve teknolojinin neden olduğu sosyal kırılma, 1990 sonrası dünyanın yüz yüze kaldığı en büyük güvenlik problemleri olarak karşımıza çıkmaktadır. İnternet sayesinde karmaşık bomba düzenekleri bile her kesin ulaşabileceği sıradan bilgiler haline gelmiş, terör örgütleri eylem talimatlarını yine internet üzerinden vermeye başlamışlardır. Küreselleşmenin neden olduğu kolaylıklarla eylem boyutları artan bu örgütler, askeri hedeflerden çok sivil hedeflere yönelmektedirler. (Amerika’da İkiz kuleler saldırısı, İngiltere’de metro saldırısı, İstanbul’da sinagog saldırısı, Mısır’da turizm merkezlerine saldırı, Tokyo’da yine metro saldırısı gibi). Eylem alanı olarak seçilen ticaret bölgeleri, ekoloji ve toplum sağlığı gibi savunulması zor alanlardır. Bu nedenle uluslararası ilişkilerde illegal yapılanmalara yönelik işbirliğinin önemi artmış ve ayırım kabul etmez bir hal almıştır.

3.2.3. Enerji Güvenliğine Yönelik Tehditler

Devletler için jeostratejik öneme sahip olan enerji kaynakları güç parametrelerinin en önemlisidir. Doğal kaynakların kullanımı ya da enerji ihtiyaçlarının uygun kaynaklardan sağlanması devletlerin iç ve dış politikalarını etkileyen önemli bir etkidir. Bu nedenle enerjinin üretilmesi, dönüştürülmesi, iletilmesi, depolanması, işlenmesi ve kullanılması günümüzde dünyanın en önde gelen teknik, sosyal, ekonomik, siyasal ve savunma konuları arasına girmiştir. Çünkü dünya ekonomisinin gelişmesi güvenilir ve sürdürülebilir enerji teminine bağlıdır.

İlerleyen teknolojiyle birlikte enerji ihtiyacı sadece artmakla kalmamış aynı zamanda çeşitlenmiştir. Günümüzdeki devletlerin enerji ihtiyaçları sadece kömür ve petrolden ibaret olmamakla birlikte bunlar yine de ihtiyaç kalemlerinin en başında gelmeye devam etmektedir. Bugün dünya enerji pazarı trilyonlarca dolar civarında olup, enerji alanında yapılan ArGe harcamaları ise büyük ekonomilere sahip ülkelerde milyarlarca dolarların üzerindedir(BP,2006).

Genel olarak enerji alanındaki araştırmalar büyük hacimli, yüksek maliyetli ve uzun sürelidir. Bu nedenle teknoloji öngörüsü yapılırken, ülkelerin sınırlı kaynaklarının en doğru alanlarda kullanılması sorunu jeopolitik önem taşımaktadır.

Dünya enerji ihtiyacının birincil kaynakları petrol ve doğalgazdır. Kömür önemini yitirmemiş olmakla birlikte sanayide kullanım alanı oldukça daralmıştır.

Bu enerji kaynakların yanında kullanılan ve geliştirilmeye çalışılan diğer enerji kaynakları;

- (a) Nükleer enerji
- (b) Hidrolik
- (c) Jeotermal
- (d) Rüzgâr
- (e) Biokütle
- (f) Toryum ve uranyum gibi madenlerden oluşmaktadır.

Devletler için enerji güvenliği konusunun stratejik öneme sahip öncelikli politikalar arasında olduğundan daha önce bahsedilmişti. Burada enerji güvenliğinden kastedilen, güvenilir ve yeterli miktarda enerjinin uygun fiyatlarda piyasaya arzı anlamına gelir. Güvenilir ve yeteri miktarda enerji ise küresel

ekonominin ihtiyaç duyduğu enerjinin kesintisiz sağlanması anlamına gelmektedir. Fiyat uygunluğu ise serbest piyasa koşullarında olduğu için arz talep dengesine göre farklılık gösterebilmektedir. Bunların ötesinde enerji güvenliği konusu başta politik, askeri olmak üzere teknik ve ekonomik birçok boyutu içerir.

Ekonomistler enerji güvenliği konularıyla öncelikle yüksek enerji maliyetlerinin ya da çeşitli nedenlerle enerji arzında yaşanan daralmanın makroekonomik dengeler üzerindeki olumsuz etkileriyle ilgilenmişler (Bielecki,2001,237), stratejistler ise bir tek enerjiye ya da enerji kaynağına bağlılığın neden olduğu politik riskleri azaltmayı düşünmüşlerdir.

Enerji güvenliği konuları kısa ve uzun vadeli olarak ele alınmaktadır. Kısa vadeli enerji güvenliği konularını; teknik problemler, uygunsuz doğa şartları ve politik sorunlar nedeniyle mevcut kaynakların dağıtımında karşılaşılan riskler oluşturur. Uzun vadeli enerji güvenliği konularını ise, artan enerji talebinin mevcut kaynaklarla karşılanması ya da yeni kaynaklar yaratılması gibi makro planda politikalar oluşturur.

Fiziksel olarak enerjinin kesintiye uğraması enerji kaynağının tükenmesi veya üretimin geçici ya da sürekli olarak durdurulması anlamına gelir. Ekonomik kesinti ise dünya pazarlarında enerji ürünlerinin fiyatlarının kararsız bir şekilde sürekli değişmesi anlamındadır. Bu kesintinin nedeni, yine fiziksel tehditler olabilir. Son yıllarda enerji güvenliği sorunlarına, enerji kaynaklarına yönelik beklentilerin ya da potansiyel tehditlerin neden olduğu spekülatif fiyat dalgalanmaları eklenmiştir. Bu ise neoliberal politikaların egemen olduğu günümüz dünya ekonomisinde son derece önem kazanmıştır (Costantini, Gracceva ve diğerleri, 2005,2).

Günümüzde enerji güvenliği konuları özellikle petrol üzerine yoğunlaşmaktadır. Bunun birincil nedeni dünya enerji ihtiyacının %40'ının petrolden karşılanmasıdır. İkinci olarak petrol piyasası arama, çıkarma, işleme, dağıtım gibi birçok sektörü içeren dev bir ticari kapasiteye sahiptir. Son olarak ise dünya petrol rezervleri kömüre ve doğal gaza göre daha azdır.

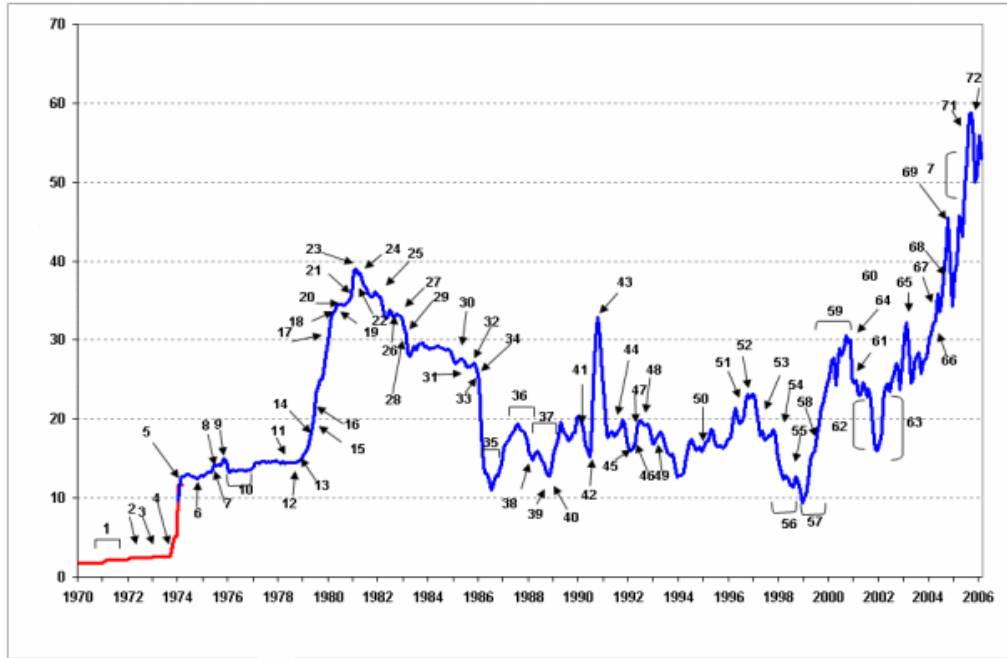
Petrole ilişkin diğer bir sorun ise petrole olan talep gelişmiş ülkelerde yoğunluk kazanmışken petrol kaynaklarının gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerin elinde olmasıdır. Bu durum diğer enerji kaynaklarının ötesinde petrol piyasasında uluslararası bir kartelleşmenin oluşmasına neden olmaktadır OPEC

ülkeleri ispatlanmış petrol rezervlerinin %80'ini elinde bulundururken petrol piyasasının ise %40'ına egemendir (Bielecki,2001,239).

1960 yılından ilk petrol krizinin yaşandığı 1973 yılına kadar olan süre içinde petrol fiyatları düşük fiyatta ve dengede gerçekleşmiştir. Petrole olan talep daha sonra ekonomik büyümeyle orantılı olarak artmıştır. Dönemin başında günlük petrol ihtiyacı 20 milyon varilken dönemin sonunda 60 milyon varile kadar yükselmiştir (EIA,2006). Bu dönemde petrol arzı ise bazı çok uluslu şirketlerin elinde bulunmaktadır.

1973–74 yıllarında karşılaşılan kriz, dünya ekonomisini son derece olumsuz etkilemiştir. 1980 yılına kadar olan bu dönemde çoğu Ortadoğu da yer alan petrol endüstrisinde millileşme yaşanmış ve fiyatlar alabildiğine yükselmiş, ekonomik gelişme ise yavaşlamıştır (Grafik.4).

Grafik 4: 1970–2006 Dünya Ham Petrol Fiyatları (Varil Başına ABD Doları)

Kaynak: (EIA,2006)

Bu durum sanayileşmiş ülkeleri bir önlem almaya itmiş ve Roma'da toplanarak Uluslararası Enerji Ajansını (IEA) kurmalarına neden olmuştur. 1986 yılında talepte ve ithalatta yaşanan daralma nedeniyle petrol fiyatları tekrar düşmüştür. Bu dönemde ayrıca enerji güvenliği hakkında radikal kararların alındığını görmekteyiz. Petrol üretimini elinde tutan ülkeler ekonomide yaşanan liberal politikalar nedeniyle daha önce ulusallaştırdıkları petrol şirketlerini uluslararası yatırımcılara açarak küresel pazarlara entegre olmaya çalışmışlardır. 1990'lı yıllardan sonra petrol piyasasını ellinde tutan özel girişimler ikili anlaşmalar yoluyla birleşerek dünya enerji piyasasının az sayıda aktörün eline geçmesine neden olmuştur.

2000'li yıllarda gelişmiş ülkelerin enerji yoğunluklu üretime dayalı ekonomik yapıları değişmiştir. Teknolojik gelişmeler, verimlilikte yaşanan artış ve neoliberal ekonomi politikaları nedeniyle enerjinin etkinliği artırılarak enerji tüketimi azaltılmıştır. Ayrıca çevre problemleri nedeniyle özellikle Avrupa'da petrol ve petrol ürünlerinden alınan vergiler artırılarak tüketimin kısılmasına çalışılmıştır. Küresel ekonomide yaşanan değişimler petrolün ekonomik önemini azaltırken petrolden daha geniş rezervlere sahip olan doğalgazın önemini ise her geçen gün daha da artırmaktadır. Bunun yanında enerji arzını çeşitlendirerek alternatifler yaratmak için araştırmalara hız verilmiştir. Rekabeti koruyarak sürdürülebilir bir kalkınmayı sağlamak için ise başta Avrupa Birliği olmak üzere küresel aktörler enerji güvenliği hakkında bir dizi kararlar almaktadırlar. Bu nedenle enerjiyi üreten ve ithal eden ülkelerle diyalogu artırmayı, üçüncü ülkelerde çevreye duyarlı yatırımları desteklemeyi ve en önemlisi de enerji geçişlerinin bulunduğu ülkelerle karşılıklı işbirliğini geliştirmeyi hedeflemişlerdir. Bu kapsamda eski Sovyetler Birliği ülkelerini de içeren Avrupa ve Türkiye'nin de dâhil olduğu 51 taraf ülkenin imza attığı ECT (Energy Charter Treaty) imzalanmıştır. Bu anlaşmaya 1998 yılında Avustralya, Japonya ve Moğolistan'da taraf olarak enerji konusunda Doğu-Batı iş birliği tamamlanmıştır (Energy Charter,2006).(EK.3 ve EK.4)

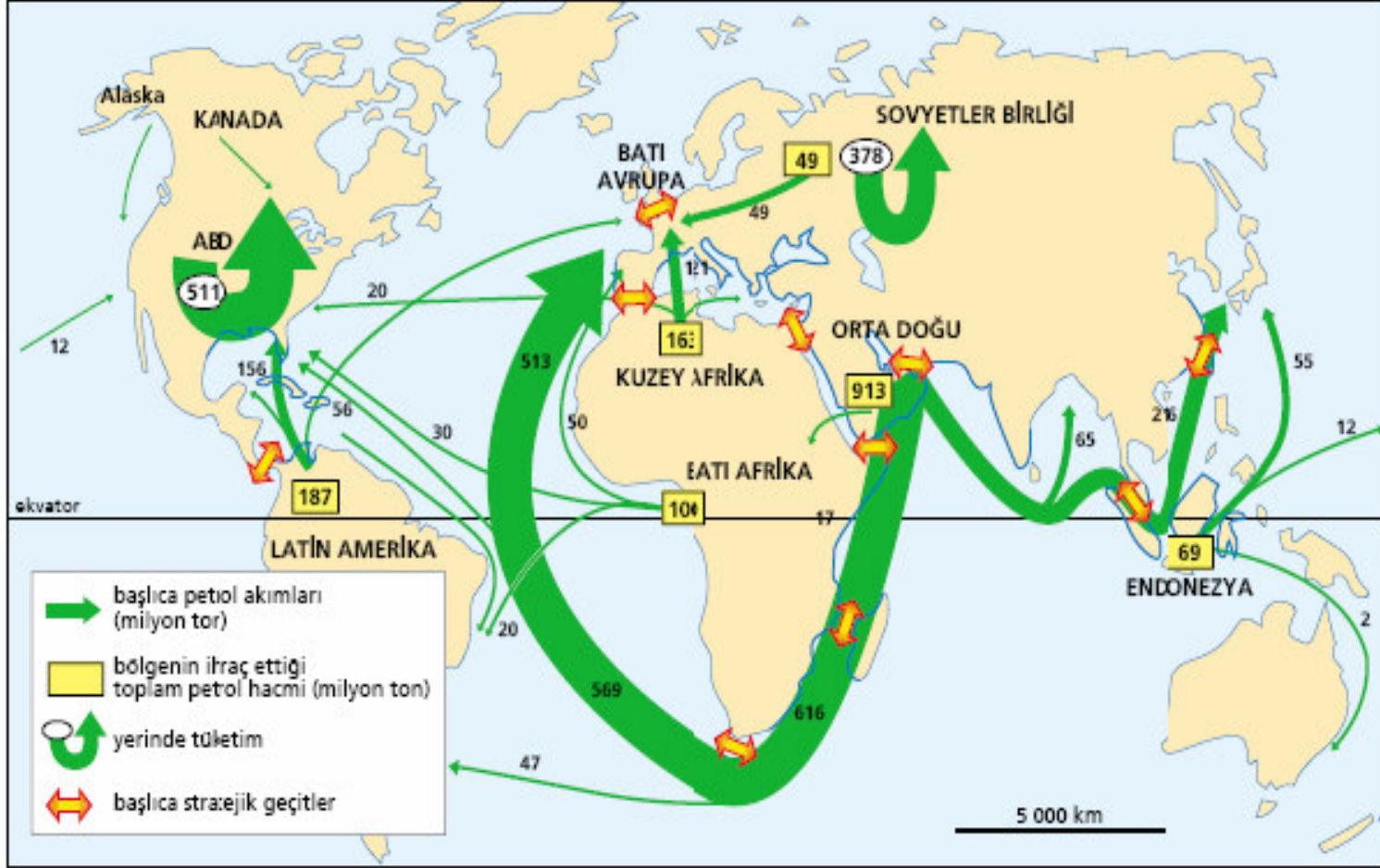
Enerji güvenliği hakkında yine 1990 sonrası ortaya çıkan en önemli durum enerji merkezli anlaşmaların ve birliklerin artması olmuştur. Böylelikle Avrupa ve Asya tabanlı ECT'nin yanında ASEAN (Güney Asya Ülkeleri Enerji Birliği) ve OPEC (Petrol İhraç eden Ülkeler Birliği) küresel aktörler haline gelmiştir.

Bir diğer güvenlik sorunu ise dünya petrol üretiminin %27'sini elinde tutan ve OPEC ülkeleri içinde yer alan altı Ortadoğu ülkesinin dünya petrol üretiminin üçte

ikisini kontrol etmesidir. Ayrıca bu bölgede dünya ham petrol ticaretinin %40'ı gerçekleşmektedir. Bu durum bölgenin politik ve ekonomik olarak sürekli dalgalanmasına ve uluslararası güvenliği ise doğrudan etkileyen sorunlar yumağı haline gelmesine neden olmaktadır.

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra bölgenin siyasal belirsizliğinden dolayı petrol üretimi azalırken Asya ekonomilerinde yaşanan büyüme, enerji konusundaki siyasal ağırlıklarının artmasına neden olmuştur. Çin'de yaşanan ekonomik reformlar nedeniyle Çin, enerji ithal eden önemli bir ülke haline gelmiş ve dünyanın Ortadoğuya olan bağımlılığını kısmen azaltmaya ve dengelemeye başlamıştır.

Grafik.5: Dünya’da Enerji Hareketleri (1996)

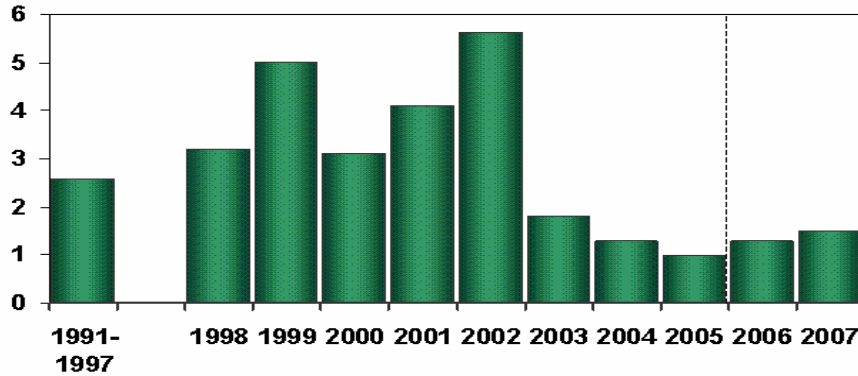

Kaynak: (TUSİAD,2006,107)

Doğalgaz'a olan talebin artmasıyla da enerji nakil hatları önemli bir konuma yükselmiştir. Enerji dağıtımının taşıdığı riskler ve jeopolitik kararlar nedeniyle rekabet hızlanmıştır. Bu durumda gelişmiş ülkelerin tek bir enerjiye olan bağımlılıklarını azaltmak ya da enerji sağladıkları kaynakları çeşitlendirmek istemeleri enerji güvenliğine yönelik politikaların önemli bir boyutunu oluşturmaya devam edecektir. Enerji arzının dengesizliği sadece ekonomik değil sosyal sıkıntılara da neden olur. Günümüzde enerji arzının ekonomi için hayati önem taşıması nedeniyle yaşanacak arz ve talep sıkıntısı, olası sosyal çatışmaların potansiyel kaynağı haline gelebilir.

Sanayileşmiş ülkelerin enerjiye olan bağımlılıkları ve birçoğunun yeterli enerji kaynaklarına sahip olmaması, enerjiye olan toplumsal talebin sürekli artmasına ve enerji güvenliğini uluslararası ilişkilerin önemli sorunu haline gelmesine neden olmuştur. Ayrıca enerjiye olan dış bağımlılığın sürekli artması dünya enerji piyasasını hareketlendirmekte ve enerjiyi sermaye birikiminin önemli bir kaynağı haline getirmektedir.

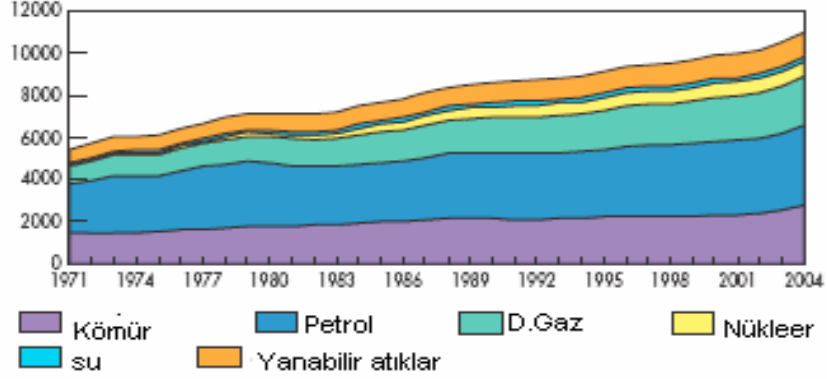
Grafik.6: Dünya Petrol Üretim Kapasitesi

Kaynak:(EIA,2007,21)

Geleceğe yönelik enerji talebi kestirimleri (projeksiyonları) nedeniyle enerji kaynaklarının jeopolitik analizleri küresel güvenliğin önemli bir parçası olmuştur. Bu nedenle birçok araştırmacı, kullanılabilir güvenlik göstergeleri geliştirmeye çalışmaktadırlar (Kendel, Hirschhausen ve diğerleri,1998, 17).

Grafik.7: 1971'den 2004'e Dünyada Toplam Enerji Arzında Görülen Değişim (Milyon ton)

Kaynak:(IEA,2006,6)

Çizelge.5: 1973–2004 Arası Dünya Enerji Tüketimi Dağılımı

Tarih	Alan	Petrol	Kömür	D.Gaz	Elektrik
1973	Taşımacılık	42,3	5,3	2,6	2,2
	Endüstri	20,9	57,4	54	51,3
	Diğer sektörler	24,6	36,3	40,7	46,3
	Enerji amacı dışında kullanım	2,2	1	2,7	-
2004	Taşımacılık	57	0,7	5,6	1,8
	Endüstri	9,9	77,2	37	41,4
	Diğer sektörler	15,6	17,8	45	56,8
	Enerji amacı dışında kullanım	16,6	4,3	9	-

Kaynak:(IEA,2006,35)

Dünya enerji kaynaklarının %34,3'ünü petrol, %20,9'unu doğalgaz meydana getirmektedir (IEA,2006,6). 2020 yılına kadar yapılan planlamalara göre özellikle petrol ve doğalgaz tüketimi daha da artacaktır. Bu yüzden petrol ve doğalgazın devamlılığı ve fiyat istikrarı devletleri, enerji endüstrisini ve jeologları derinden etkilemektedir. Dünya'daki petrol ve doğalgaz rezervleri, kömür yataklarının aksine

bölgelere göre eşit dağılmamıştır. Dünyada az gelişmiş ülkeler devasa petrol yataklarına sahipken gelişmiş ve petrolü en çok tüketen ülkelerde ya az ya da hiç petrol yatakları bulunmamaktadır. Bu nedenle petrolü üreten ve tüketen ülkeler arasında inanılmaz bir dengesizlik oluşmaktadır (Üşümezsoy,2003,101). Bu nedenle dünyada son iki yüz yıldır yaşanan savaşların ve güvenlik problemlerinin orta doğuda, petrol rezervini ellerinde tutan ülkelerde cereyan etmesi şaşırtıcı değildir.⁵

Enerjiye olan ihtiyaçtan dolayı birçok devlet kedilerine alternatifler geliştirmekte ve enerji kaynaklarını güvenceye alacak politikalar üretmekte ve araştırmalar yapmaktadır.

3.2.3. Çevreye Yönelik Tehditler

1990 sonrası dünyanın içine girdiği neoliberalist sürecin neden olduğu önemli sorunlardan biri de çevre sorunlarıdır. Çevre sorunları 1960'lı yıllarda dünyanın gündemine girmesine rağmen 1990 sonrası neoliberal yapılanmada devletin hızla küçülerek kamusal işlevlerini azaltması ortak varlıklar olan çevreyi daha da olumsuz olarak etkilemektedir. Küreselleşerek yerel kaynakların uluslararası sermayeye açılmasını kolaylaştıran neoliberalist düşünce toplumsal faydayı öncelikli olarak gözetmediği için çevre ve çevresel değerleri sermaye olarak görmekte ve sorumsuzca tüketmektedir. Küresel ölçekteki neoliberalist sermayenin temel hedeflerinden olan ucuz iş gücü, hammadde ve pazarlara ulaşma isteği ekosistemi sömürü aracı olarak kullanmakta ve ayrıca sanayi atıkları için “yatırım gerektirmeyen bir çöplük” olarak görmektedir.

Gelişen teknoloji ve bilimde ilerlemeler nedeniyle hayat beklentisi yükselmiş, çocuk ölümleri azalmış sonuçta dünya nüfusu hızla artmıştır. Yapılan araştırmalar ortalama yaşamın yüz yıl öncesine göre iki kat daha fazla artığını ortaya koymaktadır (Lomborg,2001,59). Sınırlı kaynaklara sahip dünyamızın insanların sınırsız istek ve hırslarına karşılık verebilmesi mümkün olmadığından 21'nci yüzyılın en büyük problemleri arasına çevre sorunları da girmiştir. Kapitalizmin yaygınlaşmasıyla

⁵ Dünyanın en büyük enerji tüketicisi olan ABD 1990'lı yıllar için geliştirdiği bölgesel savunma stratejisinde, enerji kaynaklarına ulaşımı güvenceye almak için Ortadoğu ve İran körfezinde uluslararası deniz ve hava limanlarını güvenceye almanın ve bölge üzerindeki ABD çıkarlarını korumanın öncelikli hedefleri olduğundan açıkça bahsetmektedir (Defense Strategy for the 1990's: The Regional Defense Strategy, Secretary Of Defense, January,1993 p.19)

insanlar çevrelerindeki her şeyi piyasada kar elde etmek için satabilecekleri potansiyel bir mal olarak görmeleri belki de çevre felaketlerinin en büyüğüdür (Foster,2002,34).

Neoliberal dönüşüm çevre varlıklarını küresel anlamda tehlikeye sokmuş doğal yaşam alanlarının sorumsuzca tüketilmesine neden olmuştur. Oysaki sürdürülebilir bir kalkınmanın ihtiyaçlarını karşılamak için çevrenin taşıma kapasitesi aşılmamalı ve doğanın kendini yenilemesine fırsat verilmelidir.

Her ne kadar çevre sorunlarına duyulan ilgi son yıllarda artmışsa da girişimler kişisel ilgiyi ya da duygusal boyutları fazlaca aşmamaktadır. Çevre konusunda en büyük girişimlerden biri olan sera etkisi yaratan gazların kullanımının sınırlandırılmasıyla ilgili Kyoto protokolüne bu kirlenmede en büyük katkı sahibi olan ABD'nin imza atmaması küresel güçlerin soruna hala kapitalist mantıkla baktığının en önemli göstergesidir.

Çevre sorunları marjinalleşmeyi hak etmeyen, dünyanın gerçek güvenlik politikalarıyla ilgili ve herkesi istisnasız ilgilendiren bir dünya sorunudur. Bu sorunu kapitalistleştirerek bir peyzaj düzenlemesine çevirmek ve ondan bu şekilde de getirim (rant) elde etmeye çalışmak sorunun önemini kavrayamamaktan kaynaklanmaktadır.

Küreselleşen neoliberal ekonominin beraberinde taşıdığı çevre sorunlarını şu başlıklar altında toplayabiliriz:

- (a) Ormanların azalması
- (b) Enerji kaynaklarının israfı
- (c) İçilebilir nitelikte suların azalması ve kaynakların kirlenmesi
- (d) Hava kirliliği
- (e) Asit yağmurları
- (f) Atıklar
- (g) Biyolojik farklılaşma ve türlerin tükenmesi
- (h) Küresel ısınma

Geçmişin teknolojileri (fosil yakıtlar ve nükleer santraller) gelişmiş ülkelerde yerini enerji verimliliği ve doğal çevrede enerji üretimi teknolojilerine (rüzgâr, güneş pilleri, jeotermal ve biokütle enerji santralleri) terk etmeye başlamıştır.

Rio, Kyoto ve Buenos Aires'de yapılan Birleşmiş Milletler toplantılarında küresel iklim değişikliğine yol açan kömür, doğal gaz ve petrol dâhil tüm fosil yakıtların kullanımına küresel kısıtlar getirilmekte ve kullananların vergilendirilmesi için, karbon vergileri benzeri önlemler geliştirilmektedir. Küresel yükümlülükleri gereği karbondioksit emisyonlarını azaltmak zorunda olan zengin ülkeler, emisyon ticareti yoluyla bu yükümlülüklerini diğer ülke topraklarında daha az maliyetle gerçekleştirmeyi planlamaktadırlar.

ÜÇÜNCÜ KESİM:
1990 SONRASI DÜNYANIN YENİDEN YAPILANMASI
BAĞLAMINDA GÜVENLİK SİYASALARI VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

1990'lı yıllar ekonomik anlamda yeni liberal yapılanmanın her alanda kendini gösterdiği yıllar olarak tarihe geçmiştir. İnsanlık tarihinin hiçbir döneminde ekonomi ve siyasetin bu kadar iç içe geçtiği ve ekonominin siyaseti kontrol altına aldığı bir dönem yaşanmamıştır. Sermayenin küreselleşmesi, siyasal güç ile iktisadi güç arasındaki ilişkiyi tersine çevirmiştir. Önceleri sermaye ulusal devletin denetimi altındayken sonra ulus devletin manevra ve kabiliyeti bu sermaye tarafından belirlenmeye başlanmıştır. Neoliberal yaklaşım ve piyasa ekonomisi devletle ve toplumla ilgili her şeyin yeniden yorumlanmasına neden olmuştur. Yeni dönemde devlete biçilen görevler şunlardır:

(a) Devlet ekonomideki işlemlerin yapılış biçimini neoliberal politikalara göre düzenleyen, düzenleyici bir kurum haline gelmiştir.

(b) Düzeni koruma ve savunma görevleri yerini, sermayeyi ve iktisadi sistemi korumaya bırakmıştır

(c) Devlet toplumun ortak işlerinin maliyetini düşüren bir araç haline gelmiştir.

(d) Toplumsal serveti yeniden dağıtan bir kurum haline gelmiştir.

(e) Sermaye girişimlerine kefil olan itibarı yüksek ve iş görme yeteneği etkin bir kurum haline gelmiştir (Toprak, Demir ve diğerleri,2001, 23).

Tüm bu değişimler devlete olan yaklaşımı; herkesin hizmet ettiği devlet'ten, önce herkese hizmet eden devlete, daha sonra ise sermayeye hizmet eden devlet'e doğru değiştirmiştir.

Devlet, siyaset ve ekonomi bağlamında yaşanan bu değişimler devletin öncelikli görevlerinden olan "güvenliği sağlama" , "düzeni koruma" işlevine yeni içerikler kazandırmıştır.

Bu kesimde dünyanın neoliberal yapılanması bağlamında güvenlik siyasasında yaşanan değişimler ele alınmaktadır. Yalnız bu değişim gelişmiş ülkelerle (küresel ekonomiye eklenmeye çalışan) gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkeler tarafından sürekli olarak sosyo-ekonomik kaynakları sömürülen az gelişmiş ülkeler bağlamında farklı içeriklere sahiptir. Öncelikle bu yaklaşımlar ortaya konulmakta ardından da gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan ülkemizin tüm bu değişimler nasıl etkilendiği anlatılmaktadır.

4. DÜNYANIN NEOLİBERAL DÖNÜŞÜMÜ VE GÜVENLİK SİYASASI

1980'ler den sonra küreselleşmenin ve yüksek teknolojinin etkisiyle dünyada neoliberal bir dönüşüm yaşanmıştır. Devletlerin geleneksel örgütlenme yapıları değişerek, yerini sosyal devlet anlayışından gittikçe düzenleyici devlet anlayışına bırakmıştır.

Devletin sosyal ve ekonomik alandan hızla küçülerek çekilmesi sonucu doğan boşluklar özel sermaye ya da yabancı yatırımcılar tarafından doldurulurken, oluşan siyasal boşluklar ve egemenlik hakları ise küresel karar mekanizmaları tarafından paylaşılmaya başlanmıştır. Devlette yaşanan bu işlevsel değişimin devletin egemenlik haklarının güvenceye alındığı “Güvenlik Siyaseti”nda da önemli yansımaları olmuştur.

Şimdiye kadar çoğunlukla bölgesel ve konjonktürel nitelikler taşıyan “Güvenlik Siyaseti” devletin temel varlık nedenleriyle ilişkilendirildiğinden üst düzey bir siyaset olduğu düşünülmüştür. Fakat 1990'dan sonra Sovyetler Birliğinin dağılması ve uluslararası ticaretin gelişmesine bağlı olarak karşılıklı bağımlılıkların artması sıcak çatışma olasılığını oldukça düşürmüştür (Rosecrance ve Thompson,2003,377). (Çizelge11.)

Yapılan incelemeler sonucu 1816–2002 yılları arasında dünyada 199 defa devletlerarası savaş ve 251 defa da sivil savaşın gerçekleştiği saptanmış, 1980 ve 90'lı yıllara gelindiğinde ise bu sayı 3'e kadar düşmüştür (Gleditsch,2004,247). Bu dramatik değişimin nedenleri araştırıldığında ise şu sonuçlara ulaşılmaktadır(HSR,2005,148).

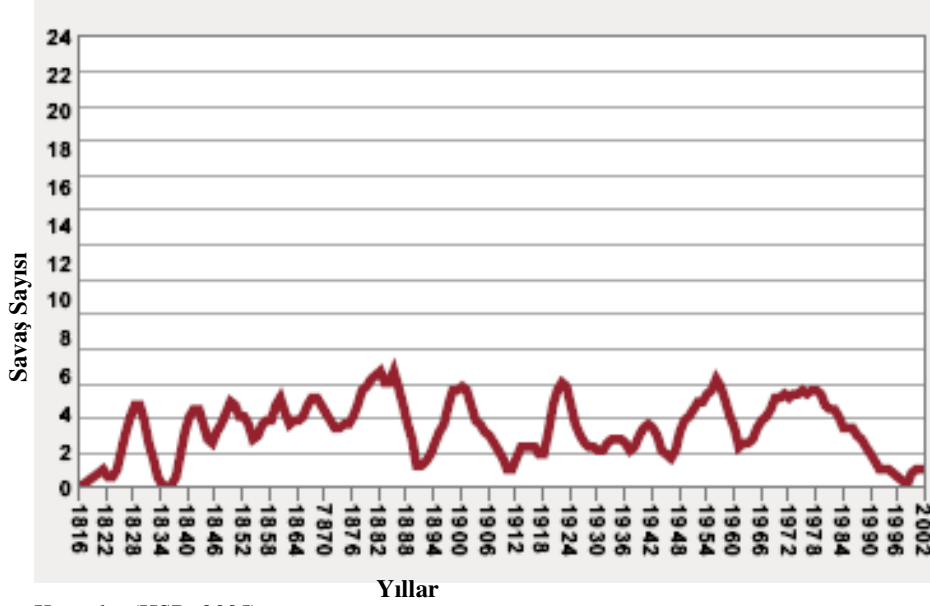
(a) Demokrasi ile idare edilen ülkelerin sayısında önemli artış yaşanmıştır, 1946'da dünyada 20 demokratik ülke varken 2005'de bu sayı 88'e çıkmıştır.

(b) Neoliberalizmin yaygınlaşmasıyla karşılıklı ekonomik bağımlılık artmıştır.

(c) Savaşlar ekonomik kazanç sağlamaktan uzaklaşmıştır. Modern ekonomilerde sermaye birikimi toprak ve ham materyal ele geçirmekle değil verimlilikte ve uluslararası ticarete artışla sağlanmaktadır.

(d) Uluslararası kuruluşların sayısı artmıştır

Grafik. 8: 1816–2002 Yılları Arasında Gerçekleşen Uluslararası Savaşlar

Kaynak : (HSR, 2005)

Bu siyasal ve ekonomik değişim doğal olarak güvenlik siyasalarının içeriğinin, kapsamı ve hedefleri açısından değişmesine neden olmuştur. Geleneksel yaklaşımda ulusal güvenlik siyasasından, toprakların dış düşmanlara karşı askeri önlemlerle korunması anlaşılırken bu günün dünyasında artık sosyal ve ekonomi merkezli güvenlik yaklaşımları geçerlilik kazanmıştır. Güvenlik konusundaki tehdit algıları ise hastalıklardan, açlıktan, çevresel kirlenmeden, sokak suçlarına ve yerel şiddet'te; sermayenin güvenliğinden, yatırımların ve uluslararası ticaretin güvenliğine kadar geniş ve bir o kadar da farklı konuları içermektedir (Newman,2001,240). Daha bireysel anlamda ise sosyal güvence, kişisel hak ve özgürlükler ve beklentilerini karşılayacak bir gelirin sürekliliği gibi gittikçe derinleşerek özelleşen bir anlam yoğunluğu konunun kapsamını genişletmektedir.

Bu bölümde neoliberal politikaların etkisinde, Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra en geniş uygulama alanına ulaşan güvenlik siyasalarındaki değişimler ortaya konmaktadır. Bu değişimden, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerle azgelişmiş ülkeler farklı şekilde etkilendikleri ve farklı siyasal çözümler ürettikleri için konu üretim modeli ve gelişmişlik düzeyleri bağlamında ele alınarak incelenmektedir.

4.1. Yeniden Yapılanan Dünyada Yeni Güvenlik Yaklaşımı ve Geliştirilen Siyasalar

Güvenlik tarih boyunca bireysel ve toplumsal yaşamın temel gereksinimleri arasında yer almıştır. İçeriği nedeni ile sosyolojik, kültürel ve jeostratejik boyutlar taşıyan güvenlik hakkında bugüne kadar çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bunlardan en yaygın olarak bilineni “*Ulusal Güvenlik*” yaklaşımıdır (Newman,2001,239). Sahip olunan toprakların düşman güçlere karşı savunulması anlamında kullanılan bu yaklaşım daha çok jeostratejik içeriğe sahiptir. Uluslararası ilişkilerde “*Realist Güvenlik*” yaklaşımı olarak da adlandırılan bu yaklaşım devletlerin temel değerlerinin dış askeri tehditlere karşı savunulmasını ve prensip olarak da askeri kuvvet kullanımını öngörmektedir (Krause ve William,1996,230). Bu yaklaşım hala gerekli ve geçerli olmasına rağmen neoliberal yapılanmada gittikçe etkinliğini kaybetmektedir.

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde kapitalizmin yapısal krizine çözüm olarak küreselleşme (globalleşme) kavramı ortaya çıkmıştır. Bu nedenle 1970’li yıllar kapitalizmin bütünsel olarak içine girdiği krize karşı geliştirdiği yeni mekanizmaların hayata geçirilmeye başlandığı yıllar olmuştur. Ulus devletin temel dayanaklarından biri olan “güvenlik siyasaları” da bu dönüşümden önemli oranda etkilenmiştir. Küreselleşmenin etkisiyle güvenlik konusunda ulusal devlet yaklaşımının gittikçe zayıfladığı görülmektedir (Ripsman ve Paul,2005,199). Şimdiye kadar çoğunlukla bölgesel ve konjonktürel nitelikler taşıyan “Güvenlik Siyasaları”, devletin temel varlık nedenleriyle ilişkilendirildiğinden üst düzey bir siyasa olarak görülmüştür. Liberal ekonomi, yenedünya düzeni, bilgi toplumu, postmodernizm, enformasyon çağı gibi pek çok kavram güvenlik yaklaşımını ciddi oranda değiştirmiş, çok uluslu sosyal ve ekonomik güçler devletlerin ulusal güvenlik politikalarını tek tip bir politikaya indirgemeye zorlamışlardır. Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan bu yaklaşım ise uluslararası ilişkilere “Ekonomi Güvenliği” ya da “Uluslararası Politik Ekonomi” (IPE) kavramını kazandırmıştır. Bu dönemden sonra küreselleşmeyle tanımlanan dünya ekonomisi nedeniyle güvenlik tartışmalarına güvensizliğin kaynağı hakkındaki sorularla birlikte “Kimin” ya da “Neyin” güvenliği sorusu da eklemiştir. Sosyal doku, ekonomik ilişkiler, ekonomik kriz ve şoklar, gelir seviyelerinde yaşanan ani değişimler devletlerin savunma direncini kıran önemli güvenlik sorunlarından kabul

edilmiş, sonuçta neoliberal yapılanma içerisinde ulusal güvenlik konusu piyasa ekonomisiyle doğrudan ilişkilendirilmiştir (Nesadurai,2004,461).

Ekonomik küreselleşmenin neden olduğu ekonomik değişkenlikler ve belirsizlikler nedeniyle birçok devlet bu yeni güvenlik yaklaşımını siyasal programlarının başına koymak zorunda kalmıştır. Küreselleşmenin etkisindeki üretim modeline ve liberal ekonomiye dayalı güvenlik yaklaşımının temel hedeflerini ise şu soruların cevabı oluşturmaktadır (Nesadurai,2004,462):

(a.) Piyasaların küresel ekonomiye eklenmesinin önündeki engeller nelerdir?

(b) Bu bağlamda neler, hangi yöntemlerle güvenliğe alınmalıdır?

Neoliberal politikaların yaygınlaştığı bu süreçte genel olarak güvenlik konusuna daha öznel yaklaşılmış ve insanlığı tehdit eden öğelerin temel gereksinimlerin karşılanamaması durumundan kaynaklandığı da ileri sürülmüştür (Buzan,1991,9; Krause ve Williams,1996,230; Fierke,2002,129 ve diğerleri). Bu nedenle güvenlik siyasasının içeriğinde gittikçe ekonomi, çevre, sağlık, uluslararası suçlar gibi askeri nitelik taşımayan tehditler önem kazanmıştır. Birleşmiş Milletler tarafından geliştirilerek tanımlanan bu yeni güvenlik yaklaşımına “*insan gereksinimleri*” yaklaşımı da denilmektedir. BM’nin uluslararası programları kapsamında geliştirilen bu yeni yaklaşıma göre güvenlik kaygısının içeriğini şunlar oluşturmaktadır: Gıda, sağlık, kişisel, çevresel, toplumsal, ekonomik ve politik güvenlik. Bu yaklaşım ilk olarak BM’in 1994’de yayımladığı raporda görülmektedir. Bu rapora göre günümüzde insanların çoğu günlük yaşamın akışı içerisinde ihtiyaçlarını karşılayamadığı için kendisini güvensiz hissetmektedir. İş güvenliği ya da güvencesi (ihtiyacını karşılayacak normal bir gelir düzeyi güvencesi), yaşadığı çevre güvenliği ve sokak suçlarına karşı güvenlik bunlardan birkaçıdır (UNDP,1994,3). Gelir dağılımındaki eşitsizlikler en fakirle en zengin kesim arasındaki farkın gittikçe açılmasına neden olmuş, bu nedenle de sokak suçlarında da artış yaşanmıştır. İngiltere İç İşleri Bakanlığına bağlı sokak suçlarını azaltmaya yönelik çalışmayı yöneten bir organizasyona göre İngiltere’de sokakta yaşanan soygun olaylarında 2001–2002 yılları ile 2002–2003 yılları karşılaştırıldığında %17 oranında artış yaşandığı saptanmıştır. AB’de şiddet içeren

suçlarda ise 2001 yılında daha önceki yıllarla karşılaştırıldığında %20 oranında artış görülmektedir (Crime Statistic,2006,6) .

Çağımızda yaşanan ekonomik, teknolojik ve sosyal gelişmeler modern toplumlarda kimi zaman durağan olan bu tehditlerin daha da gün yüzüne çıkmasına neden olmuştur. Modernleşme süreci göz önüne alındığında hızla bir risk ve tehdit toplumu haline dönüştüğümüzü söylemek mümkündür. Her teknolojik ilerleme aynı zamanda belirli bir riski ve tehdidi de beraberinde getirmektedir. Örnek olarak gemilerin icadı, denizde gerçekleşen gemi kazalarını da tetiklemiştir. Otoyolların icadı birkaç saniye içerisinde gerçekleşen zincirleme kazaları, uçağın icadı havayolları kazalarının tetikçisi olmuştur (Adam,2000,33). Nükleer çalışmalar ve silahlanma, potansiyel nükleer kazaların; biyolojik çalışmalar, salgın (epidemik) hastalıkların risklerini beraberinde getirmektedir. İnternet'in ve bilgisayar teknolojisinin yaygınlaşmasıyla ise siber suçlar kriminoloji biliminin gündemine girmiştir. Modernleşme sonrası ortaya çıkan tüm bu riskler tehdit algılamasının da değişmesine neden olmuştur. Bu yeni yaklaşımda güvenliğin içerik olarak kolektif anlayıştan daha bireysel yaklaşımlara doğru kayma yaptığını görüyoruz. Geleneksel yaklaşımdan, kişisel güvenlik (Individual) ve sosyal güvenlik (Societal security) yaklaşımına doğru değişen bu yaklaşım; fakirlik, çevresel tehditler, AIDS gibi salgın hastalıklar ve ekonomik durgunluklar gibi askeri olmayan kaynaklardan doğan tehditleri daha fazla önemsemektedir (Der,1995,26). Bu kapsamda devletlerin güvenliğinden daha fazla kişilerin ve sermayenin güvenliği ön plana çıkmıştır. Bu nedenle geleneksel ulusal güvenlik söyleminin hala gerekli olmasına rağmen toplumsal gönenç için yetersiz kaldığı ileri sürülmektedir (Newman,20001,240). Uluslararası ilişkiler bağlamında daha geniş anlamda (makro güvenlik) güvenlik ise stratejik noktalara kayma yapmış uluslararası terörizm, kaçakçılık, uyuşturucu trafiği ve göçmenler gibi konuları kapsamına alırken sıcak çatışma beklentisine bağlı tehdit algılaması geri planda kalmıştır.

Sermayenin küreselleşmesi ve sermaye hareketlerinin önündeki engellerin kaldırılması süreci, sermaye gruplarının ve kapitalist blokların arasında (başta ABD, AB, Japonya gibi) paylaşım savaşının yaşandığı bir rekabet ortamı yaratmıştır. Yoğun rekabet ve teknolojik gelişmeyle baş edebilmek için, sermayenin üretim sürecinde de değişiklik yapma zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Esneklik, teknolojik

gelişme ya da kalite, dalgalanan ve sürekli değişen talebe karşı kapitalizmin ayakta kalabilmesi için üretim ve tüketim aşamalarında esnekliği gerektirmiştir. Gerek sosyo-ekonomik ve gerekse siyasal boyutta bu esnekliği sağlama görevi ise güvenlik politikalarına düşmüştür.

Bu bağlamda 1980'lerden sonra yaşanan neoliberal süreçte ulus devlet, küresel sermayenin önünü açacak siyasal, hukuksal ve yönetsel düzenlemeleri yapmaya, yeni güvenlik siyasaları ile de küresel sermayenin ve yatırımların güvenliğini sağlayacak önlemler almaya başlamıştır.

Küreselleşmenin etkisiyle yatırım kapasitesini gittikçe artıran ve daha serbestçe hareket edebilen yabancı yatırımcılar (FDI-Foreign Direct Investment) nedeniyle sınırlar daha geçirgen bir hale gelmiş ve karşılıklı bağımlılık artmıştır. Bununla beraber bu yeni yapılanma aşağıda sayılan sosyoekonomik ve kültürel riskler ile tehditleri de beraberinde getirmiştir:

(a) BM ve AB gibi küresel örgütlerin sosyal fonlarından ve bölgesel politikaların sağladığı avantajlardan yararlanmak isteyen etnik ve kültürel topluluklar kendilerini milliyetler ve ulusal azınlıklar olarak ifade etmeye başlamışlar bu nedenle mikro milliyetçilik eğilimleri artmıştır (Kalaycı,2006,19).

(b) Küresel güçlerin ve ekonomik toplulukların uyguladıkları sosyal ve ekonomik programlar bölgelerin uluslararası aktörlere dönüşmesine yardımcı olmuş, güvenlik konularında ulus devlet saha dışına itilmiştir (Kalaycı,2006,24).

(c) Karşılıklı bağımlılık nedeniyle uluslararası çatışma riski azalırken iç güvenlik problemleri ise artmaya başlamıştır (Avrupa'da baş gösteren göçmen ayaklanmaları ve ırkçılık gibi) (Lohrmann,2000,7).

(d) Çevre problemleri küresel boyutlara ulaşmış doğal yaşam alanları hızla azalmaya başlamıştır.

(e) Portföy yatırımlar nedeniyle özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin ulusal ekonomileri spekülasyonlara açık hale gelmiştir.

(f) Küreselleşme sadece mal ve hizmetlerin dolaşımını kolaylaştırmakla kalmamış uluslararası suçların artmasına ve serbest dolaşımına da neden olmuştur.

(g) Teknoloji ve etkileşim nedeniyle toplumsal yaşam daha kırılgan hale gelmiştir.

(h) Uyuşturucu ticareti, insan ticareti, organ ticareti ve seks köleliği, çocuk istismarı ve ticareti gibi suçlarda artış yaşanmış internet ve teknoloji nedeniyle kontrol ve denetimi çok zor hale gelmiştir.

(i) Ekonomik performansın siyasal iktidarla olan yakın ilişkisi birçok devleti siyasal açıdan küresel karar mekanizmalarının güdümüne (manipülasyon) açık hale getirmiştir (Perkins,2005,17)

Karşılaşılan tüm bu yeni risklere ve güvenlik problemlerine karşı gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler farklı tutumlar takınmıştır. Bu konuda ülkelerin yaklaşımlarını ve güvenlik politikalarını incelemek istediğimizde içerik, yaklaşım ve uygulama farklılıkları doğal olarak ülkeleri iki guruba ayırmaktadır. Bu guruplardan biri gelişmiş ülkelerin uyguladıkları politikalar diğeri ise, azgelişmiş ya da gelişilmekte olan ülkelerin politikalarıdır.

4.1.1. Gelişmiş Ülkelerin Tehdit Algıları ve Güvenlik Siyasaları

Kapitalist üretim ilişkilerinin geliştiği ve bu çerçevede sosyo-ekonomik ve sosyo-politik dönüşümün tamamlandığı ülkeler gelişmiş ülkeler olarak adlandırılmaktadır. Bu ülkelerin güvenlik politikalarının en belirgin yönü neoliberal yapılanma sonrasında “ulusal çıkarlar” kavramının ülkenin fiziksel sınırlarını aşan bir kapsama ve ekonomik çıkar yoğunluklu bir içeriğe sahip olmasıdır.

Bu ülkelerin hemen hepsinde geçerli olan neoliberalizm, sosyo-politik özgürlük anlayışının ötesinde ekonomi politikaları hakkında da bir doktrine sahiptir. Bireysel girişimciliğin alabildiğine önünün açık olduğu bu ülkelerde, ekonomi ve ticarete hedeflenen en yüksek kar oranını sağlayacak her türlü kolaylık sağlanmış ve sermaye birikiminin önündeki her türlü engel de ortadan kaldırılmış ya da kaldırılmaktadır. Bu bağlamda uzun vadeli sürdürülebilir bir kalkınmanın hedeflendiği gelişmiş ülkelerde tehdit algıları ve güvenlik siyasaları soyut değerlerden çok somut kazanımlar üzerine yoğunlaşmıştır. Tehdit algılamasında korunması gereken ulusal değerler ve kimlik yerini ekonomik değerler ve siyasal önceliklere bırakmıştır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerin güvenlik politikalarına temel olan tehdit algısı sermaye önceliklidir. Küreselleşmenin neden olduğu eylem kolaylıkları nedeniyle küresel terörizm de önemli boyutlara ulaşmış güvenlik politikalarında dikkate alınan diğeri bir önemli tehdit haline gelmiştir.

Bu alt bölüm başlığı altında incelenen son tehdit algısı da çevre konusundadır. Üretimin kaynağı ve tüketimin gerçekleştiği fizyolojik ve sosyal ortam olması nedeniyle aynı zamanda ekonomik bir değer taşıyan çevre yüksek üretim yoğunluğu ve sorumsuz tüketim mantığı ile tehdit altında kaldığından bu dönemde önemli tehdit algılarından bir diğerini oluşturmaktadır (Ünder,96,4).

Neoliberal dönemde algılanan tehditlerin en önemlileri olan bu başlıklar aynı zamanda gelişmiş ülkelerin siyasi programları içerisinde yer alarak güvenlik politikalarına konu olmuştur. Bu bağlamda örnek olarak, 1993 yılında duyurulan Amerika'nın Ulusal Güvenlik Stratejisinde devlet politikalarının hedefi "*kurumların ve insanların tam güvenliğini sağlayarak özgür ve bağımsız bir ülke olan ABD'nin bekası, ABD ekonomisinin sürekli ve sağlıklı büyümesi için özel girişimciliğin ve ekonomik kaynakların güvenliğinin sağlanması, daha dengeli ve güvenli bir dünya için politik ve ekonomik özgürlüğün, insan haklarının ve demokratik kurumların sağlıklı büyümesinin sağlanması*" (Cheney,1993,11) olarak açıklanmıştır. Bu hedeflere ulaşmak için diğer ülkelerin güvenlik politikalarının ulusallaşmasının önüne geçerek ortak bir savunma zemininin oluşturulması böylelikle herkes için güvenliğin düşük risk ve maliyette sağlanması amaçlanmıştır. Yine aynı belgede Amerikanın bölgesel menfaatlerinin bulunduğu yerlerden düşman güçlerini uzak tutmak için ortaya çıkacak yeni tehditlere karşı bariyerleri güçlendirmekten bahsedilirken Amerikan çıkarlarının yoğunlaştığı bölgeler ise Avrupa, Doğu Asya, Ortadoğu, Körfez Bölgesi ve Latin Amerika olarak açıkça bahsedilmiştir.

2006 yılında yayımlanan Amerika Birleşik Devletlerinin ulusal güvenlik strateji belgesinde ise;

(a) Serbest pazar ve serbest ticaret sayesinde yeni küresel ekonomi çağını başlatmak, desteklemek, sürdürmek,

(b) Fırsatları değerlendirerek küreselleşmeye karşı meydan okumaları engellemek ve NGO (Non Governmental Organization)'lar ve diğer sivil toplum kuruluşlarını şekillendirici ve yapılandırıcı ortaklıklar kurmak,

(c) Uluslararası örgüt ve kuruluşlarla birlikte çalışmak,

(d) Çokuluslu kuruluşlar vasıtasıyla insan hak ve özgürlüklerine yönelik şiddeti kınamak ve olumlu çabaları desteklemek,

(e) Doğrudan yabancı yatırımları desteklemek ve bu yatırımların gerçekleştiği ülkelerde rüşvetle savaşıarak demokratik yönden talepleri karşılayabilir hale getirmek

(f) Serbest ticaret anlaşmalarının sonuçlandırılmasına yardım etmek, gibi iktisat ve ekonomi politikalarının ağırlığı dikkat çekicidir(NSS,2006,6).

Yine aynı şekilde İngiltere Savunma Bakanlığının resmi sitesinde güvenlik politikalarının amacının İngiltere'nin ve çıkarlarının korunması olduğu ifade edilirken dünya barışının korunması amacıyla askeri, siyasi ve ekonomik iş birliğinin önemine özellikle vurgu yapılmaktadır (Defence,2006).

4.1.1.1. Gelişmiş Ülkelerde Sermayenin Güvenliğine Yönelik Tehdit Alguları ve Güvenlik Siyasaları

Neoliberal yapılanmada güvenlik konusu ve politik ekonomi, devletin bağımsızlığı ve toplumun politik yapısı (tepkileri, beklentileri, korkuları vb.) ile oldukça fazla ilişkilendirilmiştir (Newman,2001,247). Ulusal güvenliğin geleneksel hedefleri olan; devletin dış tehditlere karşı savunulması yaklaşımı yeni neoliberal çağda değişerek “İnsan Güvenliği (Human Security) ya da Bireysel Güvenlik (Individual Security)” anlayışına dönüşmüştür (HSR,2005,8). Ayrıca ABD gibi gelişmiş devletlerde askeri harcamalar ile ekonomik performans arasındaki ilişki devletlerarası (interstate) güvenlik tartışmalarına farklı boyutlar kazandırmıştır. Dış ticaret, dış yardımlar ve dış borçlar gibi etkenler ise devletlerarası ilişkilerin geliştirilmesinde önemli siyasi ve ekonomik araçlar arasında görülmüştür (Nesadurai,2004,462)

Ekonomi ve güvenlik konularının kesiştiği alan çoğunlukla uluslararası ilişkiler kapsamına girmektedir. Bu bağlamda tartışmanın odak noktası çoğunlukla ekonomik bağımsızlık ve rekabetin uluslararası ilişkilere olan katkısı üzerindedir. Konjonktürel bir yapı arz eden bu ilişki zaman zaman değişmektedir. 1990'lı yılların başında Amerika'da ekonomik güvenlik Amerika Birleşik Devletleri ile Japonya arasındaki ticari anlaşmazlıklara odaklanmışken günümüzde bu yaklaşım Çin'le olan ilişkilere dönmüştür. Geleceğin süper gücü olarak görülen Çin, küresel güçlerin uluslararası sermaye güvenliğinin yeni ilgi alanı haline gelmiştir (Nesadurai,2004,463).

Gelişmiş devletlerin ya da küresel güçlerin ekonomi politikaları üç boyutludur.

(a) Gelişmiş Ülkelerin Ülke içi Ekonomi Siyasetleri ve Güvenlik: II.

Dünya Savaşından hemen sonraki dönemde küresel güçlerin hükümetleri, çalışan kesim ve sermaye sahipleri arasındaki sorunlarla daha yakından ilgilenmekteydi. Fakat daha sonra neoliberal düşüncenin ekonomi politikalarında başat olmasıyla küresel devletler sosyal görevleri dahil olmak üzere bir çok alandan çekilmiş ve sermaye ile iş gücü arasında düzenleyici rolü üstlenmeye başlamıştır. Bu bağlamda artan küresel rekabet nedeniyle iç politika olarak iş gücünü daha verimli kılacak, tüketimi teşvik edecek, hayat standardını yükseltecek önlemler alınmaya başlanmıştır (EPI,2006,2). Bu ülkelerin kendi toplumlarına yönelik ülke içi ekonomi politikaları aşağıda sunulan maddeler halinde özetlenebilir;

(aa) Sağlık ve emeklilikle ilgili güvenceler

(ab) Adil ticaret ortamı yaratmak: Küreselleşmenin ve haksız rekabetin neden olduğu eşitsizlikleri giderecek politikalar geliştirmek, yeni teknolojilere yatırım yapmak, yurt içi iş ve işçi kalitesini yükseltmek, çevre ve iş politikalarını geliştirmek

(ac) İşçi haklarını ve sosyal güvencelerini korumaya almak

(ad) Yurt içi yatırımlar yapmak

(ae) Etkin ve çevreye duyarlı enerji politikaları üretmek

(af) Çalışma saatlerini ve çalışma zorunluluğunu düzenleyerek iş gücü ve aile arasında denge oluşturmak

(ag) Çalışan nüfusun eğitim seviyesini artırmak

(ah) Düzenli bir gelir ve adil paylaşım için ekonomiyi güvenceye alacak politikalar geliştirmek

(a1) Herkes için eşit fırsatlar yaratmaya çalışmak.

Bu ve buna benzer politikalarla toplumsal hayatta hayatın akışını olumlu yönde düzenlemek için sosyo-ekonomik önlemler alınmaktadır (EPI,2006,3). Bu anlamda ekonomi bağlamında iç güvenlik politikaları, sürdürülebilir bir kalkınma ve sürekli bir gelir garantisi, üretim ve tüketim döngüsünü kendisini yineleyebilecek şekilde sürdürebilmesi için güvenli bir ortam yaratmak şeklinde gerçekleşmektedir.

(b) Gelişmiş Ülkelerin Diğer Gelişmiş ülkelere Yönelik Ekonomi Siyasaları ve Güvenlik: Başta dünyanın ekonomi devi ABD olmak üzere bu bağlamda politikalar geliştiren küresel güçler neoliberalist dönemde kendilerine yönelik olarak ekonomi kaynaklı başlıca üç dış tehdit algılamışlardır;

(ba) Mal ve varlıkların yabancılara geçmesine neden olabilecek kalıcı nitelikteki ticari ve mali dengesizlikler

(bb) Endüstri temelli olan ülkeler arasındaki rekabetin azalması

(bc) Stratejik öneme sahip mal, ürün ve teknolojiler konusunda dışa bağımlılığın artması (Nesadurai,2004,463)

Bu tehditlere karşı geliştirilen güvenlik politikaları yine ekonomi eksenli olup uluslararası rekabette üstünlüğün başka devletlere geçmesine neden olabilecek alanlarda (özellikle ileri teknoloji içeren ürünlerde) korumacı (protectionist) önlemler öne plana çıkmaya başlamıştır (Cable,1995,310).

Bu bağlamda ekonomiye yönelik güvenlik politikaları ise,

(1) İthalat-ihracat dengesini sağlama

(2) Kendi iç piyasalarına yönelik korumacı önlemler

(3)Yabancı ülkelerdeki yatırımcılarının yatırım ve finansman güvencelerini sağlayacak diplomatik girişimler, şeklinde gerçekleşmektedir.

Sahip olunan askeri güç ve kapasite ise uluslararası ilişkilerde devletlerin elini güçlendiren önemli bir dış politika aracı olarak kullanılmaktadır.

Ayrıca kapitalist evrimini tamamlamış devletlerarasında geliştirilen ekonomik ilişkilerin ve ticaretin, söz konusu devletlerin güvenliğine olumlu katkılar yaptığı düşünülmüştür. (Rosecrance ve Thompson, 2003, 377). Askeri ihaleler ve güvenlik yatırımları ise ekonomik çıkarların ve askeri siyasanın kesiştiği alanlar olup önemli oranda sermaye birikimine ve neden olmaktadır.

(c) Gelişmiş Ülkelerin Azgelişmiş veya Gelişmekte Olan Ülkelere Yönelik Ekonomi Siyasaları ve Güvenlik: Genel olarak uluslararası ticaretin gelişmesi devletlerin karşılıklı bağımlılık içerisine girmesine neden olacağından askeri anlamda yayılcı emellerin önüne geçilebileceği iddia edilmiştir (Rosecrance ve Thompson,2003,378). Bu nedenle özellikle azgelişmiş ülkelere karşı yabancı yatırımların artırılmasının bu devletlerin güvenliklerine ve uluslararası ilişkilerine önemli katkılarda bulunacağı ileri sürülmüş (Jones,2000,130) ve bu konularda korumacı

önlemlerin kaldırılması beklenmiştir. Gelişmiş ülkeler ekonomik ve sosyal gelişimlerine katkıda bulunmak amacıyla azgelişmiş ülkelere endüstriyel yatırımlar yapma teklifinde bulunmaktadırlar. Oysaki gelişmiş ülkeler ileri teknolojiye sahip olmalarından dolayı onlar için endüstriyel ürünlerin ticaretteki hayati önemi azalmıştır. Mesela Amerika Birleşik Devletleri ihtiyaç duyduğu endüstri ürünlerini Doğu Asya ülkelerinden Meksika'dan ve Brezilya gibi ülkelerden askeri ürünleri ise İsrail'den, Hindistan'dan, Rusya'dan karşılayabilmektedir. Buna karşın kendi ülkesinde ArGe çalışmalarına ve bilimsel etkinliklere ağırlık vererek daha yüksek kazancı daha az risk ile elde etmektedir. Bu bağlamda gelişmiş ülkelerin azgelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere karşı izledikleri politikalar kendi ülkelerinde izlediklerinden taban tabana farklıdır. Kendileri ekonomide korumacı önlemleri alırken ve yerli üreticileri kollarken azgelişmiş ülkelere bunun tersini beklemektedirler.

Çizelge 6: 1990 Sonrası Gelişmiş Ülkelerin Ekonomi Siyasetleri

Ekonomi Siyasetinin Yönü	Ekonomi ve Güvenlik Siyasetleri	Bu Siyasetleri Gerçekleştirmede Kullanılan Araç ve Yöntemler
İç Piyasalara Yönelik Politikalar	<ul style="list-style-type: none"> (a) Emeklilik ve sosyal güvence işlerini düzenlemek (b) Serbest ticaret ve yatırım için iç piyasadaki engelleri kaldırmak. (c) İşçi hakları ve sosyal güvencelerini garantiye almak (d) Çalışma saatlerini ve zorunluluğunu düzenleyerek aile ve iş hayatı arasında denge oluşturmak (e) Herkes için eşit fırsatlar yaratmak (f) Üretim ve tüketim döngüsünün sürekliliğini sağlayacak önlemler almak 	<ul style="list-style-type: none"> (a) Sosyal güvenlik yasaları (b) Ekonomi paket programları (c) Sivil toplum örgütleri (d) İç piyasada korumacı önlemler
Diğer Gelişmiş Devletler ve Küresel Güçlere Yönelik Politikalar	<ul style="list-style-type: none"> (a) Ortak ekonomik çıkarlar doğrultusunda iş birliğini geliştirmek (b) İthalat ve ihracat dengesini sağlamak (c) Yurt içinde üretilen mallara karşı korumacı önlemler almak (d) Bu ülkelerde bulunan yatırım ve finansmanların güvenliğini sağlamak 	<ul style="list-style-type: none"> (a) Bölgesel ekonomik ve sosyal iş birliği örgütleri (b) Gümrük ve ithalat/ ihracat düzenlemeleri (c) İkili ilişkilerin ve işbirliğini geliştirecek önlemler (d) İkili ve çokuluslu anlaşmalar (e) Karşılıklı ticaret anlaşmaları
Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere yönelik Politikalar	<ul style="list-style-type: none"> (a) Bu ülkelere yönelik ihracatı artırmak (b) Sermaye birikimlerini artıracak yatırımlar yapmak (c) Bu ülkelerin gümrük duvarlarını kendi çıkarları doğrultusunda indirtmek (d) Portföy yatırımlarla az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin ekonomileri üzerinde spekülasyon etkinliğine ulaşmak (e) Ekonomi politikaları üzerinde tavsiye kararları ile dış yardımlarla söz sahibi olmak (f) Emek yoğun işler için bu ülkelerde yatırım yaparak ucuz iş gücünden yararlanmak (g) Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde maliyeti yüksek yatırımları teşvik ederek finansman sağlamak 	<ul style="list-style-type: none"> (a) Bu ülkelerde ithalatı özendirerek propaganda ve teşvikler (b) Siyasal partilerle ve sivil toplum örgütleri ile iş birliği yapmak (c) Sosyal ve kültürel programlar adı altında etnik ayrımcılık ve antagonizm (d) Ekonomi yardım paketleri ve öneriler (e) Sosyal ve kültürel yardımlar (f) Küresel ve bölgesel örgütler (g) Çok uluslu şirketler (h) Sermaye yatırımları (i) Askeri müdahaleler (j) Siyasal ve ticari yaptırımlar, gerekirse ambargolar

Bu anlamda gelişmiş ülkelerin azgelişmiş ülkelere yönelik ekonomi bağlamında güvenlik politikalarının eksenini şu sorular saptamaktadır (Nesadurai,2004,463).

(a) Uluslararası ekonomik sistemde hangi ayarlamalar ve yapısal değişiklikler öncelikli olarak ticaret ve yatırım alanında hükümet ve özel girişimcilere ayrıcalık ve avantajlar kazandırır?

(b) Küresel ekonomide pazar mekanizmasını ve sürdürülebilir gelişmeyi ve uluslararası altyapıyı güvenceye almak için sosyal ve çevresel faktörler göz önünde tutularak nasıl bir denge oluşturulabilir.

Büyük sermaye birikimine sahip olan küresel güçler çevre ülkelerini uluslararası ekonomiye eklemlenmek için bu ülkelere bazı yapısal değişiklikleri gerçekleştirmelerini istemektedir. Bu talepler ikinci ve üçüncü dünya ülkelerine çoğunlukla demokratikleşme paketleri adı altında sunularak gelişmenin ve sürdürülebilir kalkınmanın temel gerekleri olarak gösterilmektedir.

Küresel güçlerde sermaye birikiminin hızlandırılması yani artı değer kütlelerinin artırılması için dış pazarlara yönelmek kaçınılmaz olmuştur. Bir başka deyişle sermaye-mal devresinin uluslararasılaşması gündeme gelmiştir (Sönmez,1998,28). Böylelikle sermaye birikimi ve artı değer elde edilmesinde ortaya çıkan sınırların ithalat ve ihracatla aşılması söz konusudur (Sönmez,1998,29). Bu bağlamda çevre ülkelerin küresel ekonomiye eklemlenmesi sürecinde karşılaşılan ekonomik ve siyasal engellerin aşılması için uluslararası ilişkiler ve askeri kapasite önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu yönde sarf edilen siyasal çaba ve gayretlerin önüne çıkan önemli engeller ve gelişmiş ülkelerin bir tehdit olarak algıladığı durumlar ise şunlardır;

- (a) Yabancı yatırımlara engel olabilecek mevcut kanun ve yönetmelikler
- (b) Katı ve merkeziyetçi ulus devlet yapılanması
- (c) Enerji kaynaklarının ve stratejik öneme sahip kamu kuruluşlarının ulusallaştırılması
- (d) Yerli mal ve ürünlerde korumacı politikalar
- (e) İthalat ve ihracatın önündeki engeller
- (f) Bağımsız tarım ve hayvancılık politikaları

Küresel güçlerin karşılaştığı bu engelleri aşmak için kullandıkları önemli araçlardan diğerleri de Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (WB), Dünya Ticaret Örgüyü (WTO) gibi uluslararası kurumlar olmuştur (Sönmez,1998,87).

II.Dünya Savaşı'ndan sonra Dünya Bankası'nın özel girişimleri desteklemeye ve proje temelinde kredi açmaya başladığı görülmektedir. Mali desteğin elde edilebilmesi için projenin karlı (rıntabl) ve yararlı olmasının yanı sıra mali açıdan sağlıklı olması gerekmektedir. Bir başka deyişle projenin ekonomik kalkınma yönünden önem taşıması ve hükümetin uyguladıkları maliye ve vergi politikalarının alınan borcun geri ödene bilmesini olanaklı kılması gerekmektedir (Sönmez,1998,130) bu nedenle bu örgütlerden finansman sağlamak isteyen devletler siyasal yapılarında gerekli düzenlemeleri yapmak zorundadırlar.

Küresel güçlerin çevre ülkeleri küresel ekonomiye ekleme yöntemlerinden diğerleri ise bölgesel ekonomik iş birliği örgütleri ve dış borçlardır. Borç veren ülkeler yüksek faize bağlı olarak mali alanda ürettikleri yatırım mallarına pazar bulunması ve ucuz hammadde sağlanmasından dolayı sanayi alanında büyük avantajlara sahip olmuşlardır(Sönmez,1998,25).

4.1.1.2. Gelişmiş Ülkelerde Terörizmin Neden Olduğu Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Siyasaları

Küreselleşmenin hedeflerinden olan sermayenin, malların ve insanların serbest dolaşımı aynı zamanda karşılıklı bağımlılığı ve küresel geçirgenliği artırmaktadır. Bu nedenle değişik amaçlara yönelik eylem yapan terör örgütlerinin hareket sahası genişlemiş ve eylemleri kolaylaşmıştır. Bu dönemde üretim alanları ve sermaye akış yolları her türlü saldırıya daha açık ve hassas hale gelmiştir. Terör saldırılarının toplum üzerindeki etkisi ise kitlesel boyutlara ulaşmıştır.

Özellikle 11 Eylül saldırılarından sonra gelişmiş ülkelere yönelik olarak artan terör saldırıları bu ülkeleri kendi güvenlik çevrimlerini sorgulamaya itmiştir (Dorff,2005,21). Saldırıyı gerçekleştiren militanların çoğunluğunun öz kaynakları gelişmiş ülkeler tarafından sömürülen azgelişmiş ülkelere olması olayın tepkisel olabileceğini düşündürmesine rağmen terör eylemlerinin jeoekonomik ve jeopolitik etkileri göz önüne alındığında daha fazlası aranmalıdır.

Küresel terör nedeniyle algılanan tehditlerle baş edebilmek için gelişmiş ülkeler sosyal ve siyasal politikalar geliştirmektedirler. Bu politikalar iki yönlüdür. Birincisi kendi toplumlarına yönelik yürüttükleri sosyal politika ve sosyal güvenlik siyasası diğeri ise azgelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler karşı yürüttükleri politikalar (Dorff,2005,25). Kendi toplumlarına karşı geliştirdikleri politikalar neoliberal politikaların ve rekabetin sosyal toplum üzerindeki olumsuz etkilerini azaltmaya yöneliktir. Piyasa ekonomisinin kusursuz işlemesi, üretim ve tüketim döngüsünün kesintisiz sağlanması ve yerli sermaye birikiminin güvenceye alınması, hayatın sosyal akışının her türlü kaostan uzak olmasına bağlıdır. Bu konudaki girişimlerin odaklandığı sosyal güvenliği tehdit eden önemli konular ise şunlardır;

- (a) Sınıfsal çatışmalar
- (b) Sokak suçlarında artış
- (c) Uyuşturucu ticareti
- (d) Göçmenler ve sığınmacılar

Gelişmiş ülkelerin her türlü güvenlik politikalarını “bölgesel ve küresel çıkarlarını” korumaya yönelik oluşturduğu bilinen bir gerçektir. Bunlar içinde ekonomik çıkarlar elbette ki en önemlisidir. Sürdürülebilir bir büyümenin desteklenmesi ve ekonominin can damarı hükmündeki enerji kaynaklarının ve ham madde akışının güvenceye alınması bu konuda en önemli eylem maddeleridir. Ekonomik çıkarlar başat olmasına rağmen bu çıkarların sağlanması için güvenlik siyasasının bir araç olarak kullanılması ve bu politikaların sosyal politikalar altında gizlenmesi önemlidir.

Gelişmiş ülkelerin özellikle azgelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere yönelik sosyal ve siyasal politikalarının başında “Demokratikleşme Paketleri” gelir. İnsan hak ve özgürlükleriyle özdeşleştirilen demokratikleştirme paketleri aynı zamanda toplumda piyasa ekonomisinin hukuksal ve kurumsal alt yapısını da oluşturur. Sonuçta bu paketler toplumda liberal ekonomi kurallarının yerleşmesini ülkenin insan ve doğal kaynaklarının teknolojik yeniliklerle desteklenerek en etkin bir şekilde kullanımını böylelikle üretimde verimliliğin ve kalitenin artmasını ve sürekliliğini sağlayarak aynı zamanda rekabet gücünün artmasını sağlayacak politikalar (TÜSİAD,1997,2).

Batı kapitalizminin tarihi piyasa kapitalizminin toplumlarda ticari rakipler ve bölgesel rekabet yaratmasının yanı sıra sınıf çatışmalarına ve sosyal bölünmelere de neden olduğunu göstermektedir (Nesadurai,2004,465).

Örnek olarak, küresel, ekonomik, teknolojik, askeri ve diplomatik etkileri nedeniyle dünyada kendini rakipsiz gören ABD, üstünlüğünün devamını gelecekte de garantilemek amacıyla sürekli uluslararası sisteme yön verici önlemler almaktadır. Sözgelimi Amerikan çıkarlarıyla özdeşleşmiş uluslarüstü ya da çok uluslu şirketler yoluyla diğer ülkelerin ekonomilerine ve dolaylı olarak iç işlerine müdahale etmekte ve siyasetini yönlendirmektedir (Civelek,2002,109). Kimi zamanda demokrasinin ve serbest piyasa ekonomisinin yayılması için az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde ve özellikle Afrika'nın güneyinde liberal sağ görüşlü askeri diktatörlükleri desteklemektedir. Aynı şekilde Fransız ve Belçika askerleri de dönüşümlü ve sürekli olarak söz konusu ülkelere görevlendirilmektedir (Mgbeoji,2006,859).

Gelişmiş ülkeler küresel çıkarlarının korunması amacıyla çevre ülkelerin her yönden etkiye açık hale gelmesi için sivil toplum oluşumlarını doğrudan ya da dolaylı olarak desteklemektedir. "Sivil toplum" üretim güçlerinin belirlemiş olduğu belirli bir gelişmişlik aşamasında bireylerin maddi ilişkilerinin tümünü kapsamaktadır. Sivil toplum ulaşılan her türlü ticari ve sınaî faaliyetleri içermekte ülke dışında ait olduğu ülkenin kimliğiyle tanımlansa da ülke içinde ulus devlet sınırlarının dışına taşmaktadır. Bu bağlamda sivil toplum ve siyasal toplum çatışmaya girmemekte sivil toplum gelişmek ve gerçek boyutlarına ulaşmak için ikincisine de ihtiyaç duymaktadır (Sönmez,1998,51).

Bir başka açıdan "küresel boyutlarıyla sivil toplum, uluslararası değişimin ya da iş bölümünün gerçekleştiği ortak bir platform olarak yorumlanabilir" (Sönmez,1998,51). Kapitalist üretim tarzının yalnızca dolaşımı örgütlediği aynı zamanda küresel anlamda sosyal ve ekonomik ilişkilerin üretimi ve tekrar üretimini sağladığı gözlemlenmektedir (Sönmez,1998,52).

Başta ABD olarak dünyanın gelişmiş diğer küresel güçleri Birleşmiş Milletler, Dünya Bankası ve IMF gibi küresel oluşumları kendi amaçları doğrultusunda siyasal ve ekonomik bir enstrüman olarak kullanmaktadır. BM'nin güvenlik konseyinde veto hakkı bulunan beş daimi üyesi ABD, Rusya, İngiltere, Fransa ve Çin aynı zamanda dünyanın önde gelen hegemonyal devletleridir.

Gelişmiş ülkelerin küresel çıkarlarını gerçekleştirmede kullandıkları siyasal araçlardan biri de silahlı kuvvetlerdir. Bütün ülkelerin silahlı kuvvellerinin politika üzerinde etkileri vardır. Ordular devletin bağımsızlığının sembolü ve birinci dereceden savunucusudur. Bu durum kendilerine sorumluluk ve saygınlık kazandırdığı gibi ihtiyaç duydukları kaynakları kullanma hakkı da verir. Özellikle Meksika, Hindistan, Ortadoğu, Güney Amerika ve Afrika ülkeleri gibi bir kısım ülkelerde ordunun sivil yönetim ve siyasa üzerindeki etkisi çok açıktır (Nordlinger,1977,3). Bu nedenle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere ordunun iktidar üzerindeki etkisi küresel güçler tarafından bir araç olarak kullanılmaktadır. Gelişmiş ve demokratik ülkelerde ise bu etkileşim az gelişmiş ülkelere farklı olarak küresel hedeflere ulaşmada ordunun aktif bir enstrüman olarak kullanılması şeklinde kendisini gösterir. Bu nedenle bu ülkelerin iç politikalarında ordunun ağırlığı hemen hemen hiç hissedilmez. Bu bağlamda Soğuk Savaş sonrası NATO'nun ise küresel ekonomik sistemi oluşturmak için güdülen ulus üstü siyasanın uygulanmasında ve küresel güvenliğin sağlanmasında “kolluk kuvveti” gibi kullanılmasını sağlayacak yeni bir yapılanmaya itildiği görülmektedir.

Soğuk Savaş döneminde askeri içerikli güvenlik yaklaşımı, tüm dünyayı adeta bir silah deposu haline getirmişti. 132 ülkede 702 askeri tesis ve kuruluş bulunmaktaydı. Sadece Amerika 8000 adet çalışır ve hazır durumda nükleer savaş başlığına sahipti (Bunlardan 2000 tanesi on beş dakika içinde ateşlenecek şekilde alarm durumunda bekletilmekteydi), binlerce kimyasal ve biyolojik savaş başlıkları, binlerce uçak ve yüzlerce savaş gemisi dünyanın daha güvenli hale gelmesi uğruna görev beklemekteydi. Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan konjonktür güvenlik konusunu yeniden değerlendirmeyi zorunlu kıldı. Artık güvenlik askeri hazırlık derecesiyle sınırlı olarak ele alınamazdı (Mgbeoji,2006,860). Bu nedenle özellikle 1990 sonrası güvenlik yaklaşımları, bireysel güvenlik ya da insan güvenliği ile ilgili ağırlık kazanmıştır. Bu yaklaşım bir dizi uluslararası anlaşma ve kuruluşun öncülüğünde dünyanın gündeminde ağırlık kazanmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır: BM Beyannamesi, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi, Soykırım Konvansiyonu, Cenova Konvansiyonu ve İnsan Güvenliği ile ilgili ek protokoller. Bu anlaşmalar bağlamında yeni güvenlik yaklaşımı siyasal olarak dört temel özelliğe

sahip olmuştur: Bunlar; küresellik, karşılıklı bağımlılık, önleyicilik, insan merkezilik (Antroposentrizm) (Mgbeoji,2006,860).

Tüm bu açıklamalardan 1990 sonrası güvenlik yaklaşımlarına askeri etkenler kadar siyasal girişimlerin ve ekonomik yorumlarında katkıda bulunmaya başladığını anlamak mümkündür. “Küresel sisteme eklenmiş devletler” projesinin bir aracı olarak kullanılan güvenlik siyasası yapısal değişiklikleri içeren dört konu üzerine odaklanmıştır. Bunlar; devletlerin dönüşümü(Küresel sisteme eklemleme), doğal alan daralması(Çevre güvenliği), göç ve nüfus hareketleri, küreselleşme ve sermaye hareketleri. Bu konuları hatırd tutarken güvenlik yaklaşımında yaşanan yeniden yapılanmaya şu boyutlar eklenmektedir: Korkudan emin olma ya da bireysel güvenlik, kanunlarla insan haklarının garantiye alınması, tüketici ve tüketicimin korunması fakirlikten kurtuluş ve sosyal adaletin kurumsallaşması ve sermayenin güvenliği (Mgbeoji,2006,861).

4.1.1.3. Gelişmiş Ülkelerde Enerji Güvenliğine Yönelik Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Siyasaları:

Gelişmiş ülkelerde enerji tüm ekonomik faaliyetlerin anahtar girdisi olması nedeniyle son derece önemlidir. Sürdürülebilir bir kalkınmanın ve ekonomik performansın en önemli gereği olan enerjinin güvenilir, yeteri miktarda ve uygun fiyatta piyasaya arz edilmesi enerji güvenliği konusunu oluşturur. Güvenilir ve yeteri miktarda enerji ise küresel ekonominin ihtiyaç duyduğu enerjinin kesintisiz sağlanması anlamına gelmektedir. Fiyat uygunluğu da serbest piyasa koşullarında olduğu için arz talep dengesine göre farklılık gösterebilmektedir (Bielecki,2002,237).

Gelişmiş ülkelerin enerji ihtiyacı birincil ve ikincil kaynaklardan karşılanmaktadır. Birincil kaynaklar ham petrol, kömür ve doğalgazdır. İkincil kaynaklar ise elektrik gibi birincil kaynakların dönüşümünden elde edilen enerji kaynaklarıdır (IEA,2005,17).

Enerji ekonominin hayat damarı olduğu için enerji güvenliği konusu stratejik bir önem taşır ve başta politik, askeri olmak üzere teknik ve ekonomik birçok boyutu içerir. Enerjiyi en çok gelişmiş ülkeler tüketirken (Çizelge 7) başta petrol olmak üzere geniş enerji kaynaklarına ise genellikle az gelişmiş ülkeler sahiptir. Gelişmiş

ülkelerin enerji arzına katkıları da gün geçtikçe azalmaktadır. Mesela gelişmiş ülkeler 1971 yılında toplan enerji arzının %62,3 ünü karşılarken 2001 yılında bu oran %53,2 ye düşmüştür (IEA,2005,7). Gelişmiş ülkelerde yaşam seviyesinin yüksek olmasından dolayı tüketilen enerji miktarı diğer ülkeler göre fazladır. Bu nedenle enerjiye olan bağımlılıklarını azaltmak ve ekonomi üzerindeki yükünü hafifletmek için teknoloji yoluyla endüstrinin enerjiye olan ihtiyacını azaltmaya çalışmaktadırlar. Ayrıca küreselleşme ve neoliberal politikaların yaygınlaşmasıyla üretim tesislerini enerji kaynaklarına sahip az gelişmiş ülkelerde kurarak enerji güvenliğini sağlamaktadırlar. Bu bağlamda gelişmiş ülkelerde enerji tüketimi endüstri alanından ulaşımaya doğru kayma yapmıştır. 1973 yılında üretilen enerjinin endüstride kullanımı %37,7, ulaşımında kullanımı ise %24,2 iken 2001 yılında endüstride kullanımı %34'e düşmüş ulaşırmada kullanımı ise %29,9'a çıkmıştır (IEA,2005,13).

Çizelge.7: Gelişmiş ve Az gelişmiş Ülkelerin Enerji Tüketim Miktarları (Milyon Ton Petrol Eşidi)

ÜLKE ADI	1970	1980	1990	2000	2005
ABD	1650,8	1813,2	1967	2312	2336,6
Fransa	155,5	190,9	219	254,5	262,1
Almanya	309,7	355,7	349,8	330,5	324
İtalya	120,4	144,2	154,7	176,4	183,9
İngiltere	216,9	201,7	211,5	223,5	227,3
İspanya	43,2	76,3	91	129,2	147,4
Türkiye	12,6	24,9	47,2	76,3	89,7
İran	25,7	39,1	70	122	162
Cezayir	3,2	15,8	28,1	26,9	33,9
Mısır	7,6	17,5	32,9	47,4	55,8
Bangladeş	-	3	6,7	12,7	17,4
Filipn	7,6	11,8	13,9	22,6	25,2
Güney Afrika	35,9	55,8	90,6	108,4	120,5
Diğer Afrika Ülkeleri	26,9	52,3	71,3	93,1	126,3

Kaynak (BP,2005)

Tüm bu gelişmelere rağmen özellikle gelişmiş ülkelerin enerjiye olan talebi her geçen gün artmaktadır. Yapılan araştırmalar 2030 yılına kadar dünyanın enerji talebinin yıllık olarak %1,7 artacağını göstermiştir (IEA,2005,29). Bu nedenle enerji güvenliği konusu özellikle neoliberal yapılanma içinde önemli bir yere sahiptir.

Gelişmiş ülkeler enerji güvenliğini sağlamak için enerji üreten ve ihraç eden ülkelerle iş birliği yapmaktadırlar. Bu kapsamda 1996 yılının nisan ayında eski Sovyet Cumhuriyetleri ve Avrupa ülkelerini kapsayan (Türkiye’de dahil) 51 ülkenin katılımıyla Energy Charter Treaty (ECT) anlaşması imzalanmıştır. 1998 yılında bu anlaşmaya Avustralya, Japonya ve Moğolistan’da katılmıştır. Bu anlaşmayla enerji taşımacılığında iş birliği hedeflenmektedir. Bu alanda diğer bir önemli anlaşmada Güneydoğu Asya ülkeleri arasında gerçekleşmiştir. Burunei, Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur ve Tayland arasında yapılan bu anlaşmaya ASEAN Petrol Güvenliği Anlaşması adı verilmektedir (Bielecki,2002,241).

Enerji konusunda kurulan örgütlerin en önemlisi OPEC’dir. Petrol ihraç eden ülkeler arasında 1973 yılında kurulan bu küresel örgüt dünya enerji arzı ve fiyatları konusunda belirleyici rol oynamaktadır.

Enerji sektöründe yatırımlar çok pahalı olduğu için öz kaynakları yetersiz kalan, ekonomik zayıflıkları ve teknolojik yetersizlikleri nedeniyle bu alanda yatırım yapamayan azgelişmiş ülkeler neoliberal politikaların da yaygınlaşmasıyla çok uluslu şirketlere kapılarını açmak zorunda kalmaktadırlar. Büyük paralar harcayarak yatırım yapan gelişmiş ülkeler ise sermayelerini ve üretimlerini garantiye alabilmek için yatırım yaptıkları ülkelerde istikrarı sağlamak adına siyasal ve ekonomik kararlara dolaylı olarak etki etmektedirler. Böylece enerji fiyatlarının siyasal krizlerden etkilenmesinin önüne geçilmektedir (Bahgat,2006,965).

4.1.1.4. Gelişmiş Ülkelerin Çevreye Yönelik Tehdit Algulamaları ve Güvenlik Siyasetleri

Kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmiş olduğu ülkelerde çevre bilinci doğal kaynakların düşünüldüğü gibi sınırsız olmadığına anlaşılması üzerine gelişmeye başlamıştır. Bu düşünsel gelişim içerisinde herkes için farklı anlamlar içeren “çevre sorunları”na farklı kesimler tarafından değişik yaklaşımlar ve önermelerde bulunulmuştur. Çevre ile ilgili sorunlara yaklaşımdaki temel farklılıklar “algı”dan

kaynaklanmaktadır. Herkesin çevre algısı farklı olabildiği için kapsam ve çözüm önerileri de farklılıklar göstermektedir. Bu nedenle akademisyenler öncelikle çevreyi nasıl algılamak gerektiği konusunda zaman harcamışlardır (Ünder,1996,2). Bu eğilimler genellikle iki grup altında toplanmaktadır.

(a) Mekanist Görüş: Teknolojiyi merkeze alarak insan ve insan-doğa ilişkilerini yorumlayan bir görüştür. Fransız aydınlanma düşünürlerinin etkisinde gelişen bu görüş teknolojinin sağladığı bir öz güvenle insanı doğa karşısında güçlü görme eğilimi taşımaktadır. Bu nedenle doğaya boyun eğdirme ve doğaya kendi amaçlarına göre şekil verme anlayışı doğa üzerinde yıkıcı etki yapmıştır. Çevre sorunlarının etik nedenleri üzerinde duran akademisyenler modern insanın canlılara karşı zalimce tutumundan bu kartezyen anlayışı sorumlu tutarlar (Ünder,1996,43).

(b) Ekolojik Görüş: Mekanist görüşün insan merkeziliğine karşın çevreyi merkeze alan bu görüşe ekolojik görüş denilmektedir. Bu görüşe göre çevre sorunlarının nedeni doğayla kurduğumuz yanlış ilişkilerden kaynaklanmaktadır. 1960 yılları sonrasında çevre sorunlarına nüfus artışı ve kaynakların yetersizliği bağlamında yaklaşılmasına neden olan bu yaklaşım Malthusçu görüşün etkisindedir (Ünder,1996,91).

Doğal kaynakları en fazla tüketen ve sahip oldukları sanayi ve teknoloji nedeniyle doğayı en fazla kirleten ülkeler gelişmiş ülkelerdir. Buna karşın artan çevre sorunlarına yönelik çevre bilinci yine en çok gelişmiş ülkelerde gelişmiştir. Başlangıçta bir açmaz (paradoks) gibi görülen bu durum aslında kapitalist düşüncenin insana ve doğaya olan yaklaşımından kaynaklanmaktadır. Özellikle 1990 sonrası kapitalist sistemin başat konuma yükselmesiyle yukarıda sayılan yaklaşımlara ek olarak neoliberalist bir çevre görüşü de gelişmeye başlamıştır. Bu görüşün temelinde üretim ilişkileri açısından insana ve doğaya olan yaklaşım yatmaktadır. Kapitalizm için insan üreten ve tüketendir. Doğa ise üretim ve tüketim kaynağıdır. Bu nedenle gelişmiş ülkelerde üretim ve tüketim zincirinin döngüsellüğünün kesintisiz olarak devam ettirmek için yaşam kalitesinin sürekli olarak yükseltilmesi amaçlanmaktadır. Doğal dengenin yitirilmesi, ekolojik döngülerin bozulması çevreyle bütünlük içerisinde düşünülen yaşam kalitesini olumsuz etkilemektedir. Bunun dışında tüketimin nicel ve nitel kalıplarının korunması için iş hayatının dışındaki yaşamın da (dinlenme ve boş vakitler gibi) kalitesinin

yükseltilecek doğaya olan talebin pazar ekonomisi içerisinde karşılanması gerekmektedir. Gelişen teknoloji nedeni ile ulaşımda, iletişimde ve üretimde harcanan zaman azalarak insanların iş yaşamı dışındaki aktivitelere ayırdığı zaman artmıştır. Bu nedenle neoliberal politikaların başat olduğu gelişmiş ülkelerde çevre politikalarıyla yeni mekânların üretilmesi ve doğal yaşamın yeni bir tüketim mekânı olarak sisteme kazandırılmasını amaçlamıştır. Bu bağlamda doğanın korunması sosyo-ekonomik tüketimin bir parçası olarak ele alınmaktadır. Ayrıca sürdürülebilir bir kalkınmanın kesintisiz bir kaynak akışıyla mümkün olması çevre politikalarının ulusal hedefler ve programlar içerisine alınmasına da neden olmuştur.

Örnek olarak AB komisyonu 24 Mart 1972 tarihli bir çevre koruma programı hakkında konseye sunduğu bildirisinde çevre şöyle tanımlanmıştır:

“Çevre, yaşam çerçevesini, ortamı, insanlığın yaşam koşullarını ve toplumu kendi karmaşık karşılıklı etkileşimleri çerçevesinde şekillendiren öğelerin bütünü olup doğal, sosyal ve kültürel çevreyi kapsar” (Budak,2000,29) .

Kaynakların sınırlılığı nedeni ile 1990 yıllarından sonra gelişmiş ülkeler yeniden yapılanma içerisinde çevre politikalarını ulusal güvenlik politikaları içerisine alarak enerji akışını ve doğal üretim /tüketim alanlarını güvenceye almak istemişlerdir. Mesela çevresel bunalımların ulusların varlığı, sürekliliği ve güvenliği tehdit eder boyutlara ulaştığı düşünüldüğünden (Keleş ve Hamamcı,2005,196), çevre politikaları 1990 yılında Amerikanın ulusal güvenlik politikaları içerisinde yer bulmuştur.

4.1.2. Azgelişmiş ya da Gelişmekte Olan Ülkelerin Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Siyasetleri

Ülkeler arasındaki ilişkiler üretim güçlerinin, iş bölümünün ve üretim ilişkilerinin gelişme düzeyine bağlıdır. Kapitalist üretim ilişkilerinin gelişmediği ülkeler azgelişmiş ülkelerdir. Bu gruptaki ülkeler zamanla batı ülkelerinin pazarı ve hammadde depolarına dönüştürülmüştür (Sönmez,19998,52).

Azgelişmiş ülkelerin sorunları yalnızca ekonomi değil, aynı zamanda siyasal ve toplumsaldır. Gelişmekte olan ülkeler ise özellikle 1970’li yıllardan sonra uluslararası üretim ve ticaret ilişkilerindeki değişimleri iyi algılayarak kendi

imkânlarını hareketlendirip üstünlüklere dönüştürmeye çalışmışlardır (Atalay ve Turhan,2002,77).

Günümüzde az gelişmiş toplumların en bariz özelliği fert başına sabit sermaye stokunun azlığı ve teknolojiye yoğun dışa bağımlılıktır. Az gelişmişliğin bu sebeplerini ortadan kaldırmanın yolu ise sabit sermayeye, eğitime, araştırma ve geliştirmeye yoğun yatırım yapmaktır. Oysaki az gelişmiş ülkelerde yoğun yatırım yapılamamaktadır. Zira bu ülkelerde uygulanan siyasalar yatırıma yönlendirilebilir kaynakların bir kısmının dışarıya, gelişmiş ülkelere transferine yol açmakta, kalanının da ülke içinde lüks tüketimde ve gereksiz harcamalarla israf edilmesini sağlamaktadır. Gelişmiş ülkelerin kurumları ve bilim adamları ise aslında bu dışarıya transferi ve yurt içi israfı kuramsal kılıflarla savunmaktadır. Onların telkinleri (IMF ve Dünya Bankası politikalarıyla) hem kalkınmayı kösteklemekte, hem de az gelişmiş ülkelerin iç gelir dağılımını bozarak emekçilerin sefaletini artırmaktadır. Kalkınma stratejisi bu dışarıya kaynak transferini ve lüks tüketim ve israfı önleyerek insana ve sabit sermayeye yatırımı mümkün mertebe artıracak politikaları gerektirir (Somel,2001,2).

Batılı olmayan ve özellikle çoğunluğu Afrika kıtasında bulunan az gelişmiş ülkelerin bir diğer ortak özelliği ise çoğunun diktatörlükle yönetiliyor olmasıdır. Zaman zaman demokratik seçimlerin olduğu bu ülkelerde ordunun siyasa üzerindeki baskın rolü bulunmaktadır (Nordlinger,1977,6).

Şimdi, az gelişmiş ülkelerin sosyal ve siyasal güvenliklerini tehlikeye sokan ekonomi tabanlı en önemli ortak sorunlarını kısaca görelim:

(a) Düşük Gelir Düzeyi: Az gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen gelir gelişmiş ülkelere göre düşüktür. Bunun bir istisnası politik, sosyal ve kurumsal yönden az gelişmiş olmasına rağmen önemli petrol kaynaklarına ve üretimine sahip bazı ülkelerde kişi başına düşen gelirin oldukça fazla olmasıdır. Dünya bankasının bir sınıflandırmasına göre ülkeler 2005 yılındaki kişi başına düşen gelirlerine göre dört kategoriye ayrılmaktadır. Bunlar, düşük gelirli ülkeler (Low-Income Countries=LIC), (kişi başına düşen gelirleri 875 dolar veya daha az olanlar), alt orta gelirli ülkeler (Lower-Middle Income Countries=MLC) kişi başına düşen gelirleri 876 dolar ile 3465 dolar arasında olanlar), üst orta gelirli ülkeler (Upper Middle-Income Countries=UMC) (kişi başına düşen milli gelirleri 3466 dolar ile 10725 dolar

arasında olan ülkeler) ve yüksek gelirli ülkeler (High-Income Countries=HIC), (kişi başına düşen gelirleri 10726 dolar veya daha fazla olan ülkeler), (WB,2006,1).

(b) Gelir Dağılımında Eşitsizlik: Ülkeden ülkeye farklılıklar göstermesine karşın, genelde, az gelişmiş ülkelerde gelir dağılımı gelişmiş ülkelerdeki gelir dağılımına göre daha eşitsizdir.

(c) Yoksulluk: Düşük gelir düzeyi ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin bir sonucu olarak az gelişmiş ülkelerde yoksulluk büyük boyutlardadır. Özellikle Afrika ülkelerinin bir kısmında zaman içinde kişi başına gelirin artması yerine azalması bu ülkelerde yoksulluğu, açlık nedeniyle ölenlerin sayısını önemli derecede arttırmıştır. Özellikle Pakistan, Hindistan, Bangladeş, Endonezya, Burma ve Filipinler gibi Asya ülkeleriyle Afrika ülkelerinin çoğunda yoksulluk büyük boyutlardadır. (WB,2006,74)

(d) Sanayi Sektörünün Gelişmemiş Olması: Az gelişmiş ülkeler sanayileşmemiş ve tarım sektörünün ekonomide önemli bir yer tuttuğu ülkelerdir. Gelişmiş ülkelerde tarım sektöründe modern teknolojiler kullandığından ve verimlilik az gelişmiş ülkelerin tarım sektöründeki verimliliğe göre çok daha fazladır. Gelişmiş Batı ülkelerinin çoğunda nüfusun %10'undan azı tarım sektöründe çalışırken az gelişmiş ülkelerde bu oran ortalama olarak %35 düzeyindedir.

(e) Hızlı Nüfus Artışı: Az gelişmiş ülkelerde nüfus artış oranı gelişmiş ülkelerdeki nüfus artış oranına göre daha fazladır. Özellikle kırsal kesimde nüfus artışı daha da fazla olup bu az gelişmiş Ülker için bazı ciddi sorunlara neden olmaktadır. Hızla artan nüfusu tarım sektörü düşük verimlilik nedeniyle besleyememektedir.

Az gelişmiş ve/veya gelişmekte olan ülkelerin güvenlik politikaları sosyal, ekonomik ve bazı siyasal bağıntılar çerçevesinde gerçekleşir. Bu ilişkiler sosyoekonomik eşitsizliklerle toplumun bölünmesi arasında, sivil çatışmalarla toplumsal şiddet arasında, insan hakları ihlalleri ile yoksulluk ve göç arasında, uluslararası ekonomideki dalgalanmalarla ulusal ekonomide bozulmalar arasında, uluslararası ürün pazarı ile sivil savaşlar arasında, uluslararası uyuşturucu ticareti ile rüşvet ve hükümet yolsuzlukları arasında, cehalet oranı ile doğum oranları arasında, toplumdaki kadınların eğitim düzeyiyle gelişmişlik düzeyi arasındaki bağıntıya bağlıdır (Newman,2001).

Az gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında bulunan önemli farklılıklar nedeni ile bu gruba giren ülkelerin iç ve dış politikalarında farklılıklar bulunmakla birlikte her gruba giren ülkeler içinde dışa bağımlılık ortak karakter göstermektedir. Dışa olan bu aşırı bağımlılıkları nedeni ile dış ve iç siyasa yoğun etki altında bulunmaktadır. Bu nedenle güvenlik yaklaşımları ve politikaları ekonomi, siyaset ve çevre bağlamında ele alınmıştır.

4.1.2.1. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin Sermayenin Güvenliğine Yönelik Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Siyasaları

Jeopolitikte bir ülkenin sahip olduğu potansiyelin kullanım kapasitesini yansıtan en önemli öğelerden biri ekonomi kaynakları ve teknolojik altyapısıdır (Davudoğlu,2002,24). Küresel ekonominin başat olduğu günümüzde ekonomi bir devletin gücünü oluşturan kaynaklarından daha fazlasını ifade etmektedir.

Sosyal ve ekonomik yetersizlikleri nedeni ile az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler statüsüne giren bu ülkeler mali yetersizliklerini aşmak için dış yardım almaktadırlar. Uluslararası ilişkilerde düzenleyici ve uzlaştırıcı etkileri bulunan ekonomi aynı zamanda farklılıklar nedeni ile çatışanında kaynağıdır (Nesadurai,2004,465). Bu nedenle ekonomi güvenliği tehdit eden en önemli öğeler arasında yer almaktadır.

Bu ülkelerin bir kısmı önemli oranda enerji kaynaklarına sahip olmasına rağmen yaptıkları sahip oldukları zenginlikleri bir türlü sosyal ve siyasal statülerini geliştirmek için kullanamamaktadırlar. Bunun en önemli nedeni iç güvenlik sorunlarının neden olduğu askeri harcamaların ekonomi üzerine büyük yük getirmesidir(Çizelge 13). Kendi kaynakları teknik uzmanlıkları yetersiz olan az gelişmiş ülkeler, kalkınmalarını gerçekleştirmek için dış borçlanmaya başvurmak zorunda kalmışlardır. Uluslararası kuruluşlar ile gelişmiş ülkeler başlıca borçlanma kaynakları olmuştur. Az gelişmiş ülkelerin borç almaya başlama tarihi 1970'li yıllara kadar uzanmaktadır. 1960'lı yıllarda başlayan ve daha çok hibe ya da faizsiz kredi şeklinde başlayan dış yardımlar, 1970'li yıllarla birlikte giderek piyasa faizinden sağlanan krediler haline dönüşmüştür(Nordlinger,1977,8). Bu ülkeler geçmiş dönemlerde, siyasi birtakım nedenlerin de etkisiyle kolayca borçlanabilmişlerdir. Ancak, yüklü ödeme vadelerinin geldiği 1980'li yıllarla birlikte, borçların geri

ödenmesi konusunda büyük sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. Bu sorunların temel nedeni alınan borçların ekonomi ve sosyal hedefler doğrultusunda kullanılarak yatırıma dönüştürülememesidir. 1990'lı yıllardan itibaren ise, sorunun çözümü için, daha önce genel olarak takip edilen, borçların yeni vadelere bağlanması ve faizlerin kısmen düşürülmesi gibi geleneksel politikaların artık sürdürülebilirliği kalmamıştır. Sorun, sosyal bir sorun olmanın yanında ekonomik bir sorun haline de gelmiştir. Peki, neden az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler aldıkları kredi ve borçları yatırıma dönüştürememişlerdir. Bu sorunun cevabı savunma giderlerinde yatmaktadır. Bu ülkelerin çoğu aldıkları kredileri savunma giderleri için harcamaktadırlar. Bu ülkelerde sık sık yaşanan askeri ve sivil darbeler ve iç güvenlik sorunları (Nordlinger,1977,9) mevcut iktidarların silaha ve savunmaya aşırı para harcamalarına neden olmaktadır. Bu durum güvenlik politikalarının sıcak çatışma ve savunma odaklı olarak gerçekleşmesine neden olmuştur. Az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler diğer ülkelerden ve uluslararası finans kuruluşlarından aldıkları yüksek faizli kredileri yine bu ülkelere silah almak için geri ödemektedirler.

Gelişmekte olan ülkelere 41 tanesi “Yüksek Borçlu Fakir Ülkeler (HIPC)” olarak belirlenmiştir. Bunlardan 32 tanesi, 1993 GSMH rakamlarına göre kişi başına milli geliri 695 dolardan az olan ve 1993 cari fiyatları ile borçlarının ihracatlarına oranı %220'nin ya da borçlarının GSMH'larına oranı %80'nin üstünde olan ülkelerdir. Bu kadar yüksek dış borç oranı bu devletlerin iç politikalarının bile borç sağlayan küresel güçlerin kontrol ya da etkisi altında şekillenmesine neden olmaktadır (Nordlinger,1977,22).

Çizelge 8: 2002 Yılı Amerika'nın En Büyük On Savunma Müteahhit Firmaları ve Yaptıkları Satış Kontratları

Firma Adı	Yapılan Kontrat değeri (Amerikan Doları)	Satış Yapılan Ülkeler
Lockheed Martin Corp.	17.0 milyar \$	Brezilya, Kolombiya,
Boeing Co.	16.6 milyar \$	Hindistan, Endonezya,
Northrop Grumman Corp.	8.7 milyar \$	İsrail, Pakistan, Filipinler,
Raytheon Co.	7.0 milyar \$	Türkiye, Mısır, Tayland,
General Dynamics Corp.	7.0 milyar \$	Bahreyn, Kolombiya,
United Technologies Corp.	3.6 milyar \$	Kıbrıs Rum kesimi, Mısır,
Science Applications Int. Corp.	2.1 milyar \$	Güney Kore, Tayvan,
TRW Inc.	2.0 milyar \$	Singapur, Meksika, Kuveyt
Health Net, Inc.	1.7 milyar \$	
L-3 Communications Holdings, Inc.	1.7 milyar \$	

Kaynak: (FAS,2006)

Çizelge.9: Seçilmiş Bazı Ülkelerin Önemli Sorunları ve Askeri Harcamalarının GSMH'ya Oranı

Ülke	Güvenlik Sorunları	Askeri harcamaların GSMH ye oranı
Filipin	Paramiliter Komünist Guruplar ve Ayrılıkçı Müslüman Milisler	% 0,6 (2005 yılı verileri)
Hindistan	Keşmir Sorunu	%2,5
Kolombiya	Paramiliter Guruplar ve İlegal Narkotik Trafik	%3,4
Endonezya	Açe ve Papua'da Ayrılıkçı Milisler	%3 (2004)
Türkiye	Ayrılıkçı Kürt Terör Örgütü PKK	%5,3 (2003)
İsrail	Filistin ve Arap Ülkeleri Sorunu	%7,7 (2005)
Mısır	Kökten Dinci Rejim Karştı Guruplar	%3,4 (2004)
Tayland	Malay Bölgesinde Ayrılıkçı Guruplar	%1,8
Bolivya	Bölgesel ve Etnik Çatışmalar	%1,4 (2005)
Sudan	Ayrılıkçı Çatışmalar	%3 (2005)
Suriye	İsrail ve Lübnan'la İlgili Çatışmalar	%5,9

Kaynak: (CIA, 2006)

4.1.2.2. Azgelişmiş ya da Gelişmekte Olan Ülkelerde Terörizmin Neden Olduğu Tehdit Algulamaları ve Güvenlik Siyasaları

Küresel terör açısından azgelişmiş ülkeler gelişmiş ülkeler tarafından sorunun kaynağı olarak görülmektedirler (Dorff,2005,24). Batı dünyasına göre bu ülkelerin demokratik bir yönetime, gelişmiş bir ekonomiye ve özetle batı değerlerine sahip olmamaları sorunun asıl kaynağıdır (Schwartz,2004,274). Bu nedenle söz konusu ülkelere yönelik politik, ekonomik ve hatta askeri müdahaleler kimi zaman kendi güvenlik politikalarının bir parçasını oluşturmaktadır (Woodward,2003,75).

Azgelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin güvenlik anlayışları ise sosyal ve ekonomik sıkıntılardan dolayı geleneksel güvenlik yaklaşımın dışına çıkmamaktadır. Bu ülkelerde güvenlik siyasası ağırlıklı olarak devletin varlık nedenleriyle ilişkilendirilmiş olan değerleri korumaya yönelik gerçekleşmektedir. Aslında karşı karşıya oldukları en büyük tehditlerden biri -dış askeri müdahale ya da çatışmadan çok- etnik ayrımcılığın neden olduğu sosyal bölünmüşlüktür. 1990 sonrası yükselen mikro milliyetçilik akımları toplumu oluşturan fert, zümre ve sınıfların bir birlerine düşmanca tutum izlemelerini sonuç vermiştir. Adil olmayan kaynak paylaşımları ve gelir farklılıkları sosyal ve etnik ayrımları körükleyen önemli bir etkidir (Nesadurai,2004,464).

Ayrıca azgelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler küresel güçlerle olan finans ilişkileri nedeni ile dış güçlerin sosyo-ekonomik önerilerine açık hale gelmişlerdir. Dış borçlarından dolayı bu ülkelere uluslararası finans kuruluşları tarafından sosyal ve ekonomik yapılanma programlarını içeren geri ödeme planları uygulanmaktadır. Bu programlarda en çok müdahale edilen alanlardan birinin sosyal güvenlikle ilgili olanlar olması ise dikkat çekicidir

4.1.2.3. Azgelişmiş Ülkelerde Enerji Güvenliğine Yönelik Tehdit Algulamaları ve Güvenlik Siyasaları

Dünya ham petrol rezervlerinin büyük bir kısmı azgelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde bulunmaktadır (IEA,2006). En fazla enerjiyi gelişmiş ülkeler tüketmesine rağmen bu ülkelerin enerji kaynakları az ya da yetersizdir. Bu nedenle başta petrol olmak üzere geniş enerji kaynaklarına sahip azgelişmiş ülkeler gelişmiş ülkelerin stratejik ilgi odağındadır. Bu ülkelerin hemen hepsinin ortak özelliği

gelişmiş bir ekonomiye ve demokratik sisteme sahip olmamalarıdır. Zengin doğal enerji kaynaklarıyla birlikte iç dengelerinin düzensiz oluşu bu ülkeleri dış müdahalelere açık hale getirmektedir. Enerji yatırımları büyük finansal ve teknik destek gerektirdiğinden azgelişmiş ülkeler iç kaynaklarının yetersizliği nedeniyle enerji yatırımlarını gerçekleştirmek için dış yatırımcıya gereksinim duymaktadır. Dış yatırımcı ise yatırımlarını güvenceye almak için siyasal ve ekonomik güvenilirlik aramaktadır. Bu bağlamda yatırımı gerçekleştiren ülkelerin sıklıkla bu ülkelerin içişlerine karıştıkları görülmektedir. Bu nedenle azgelişmiş ülkelerin güvenlik politikaları küresel güçlerin yatırımlarını güvenceye alacak şekilde şekillenmektedir. Azgelişmiş ülkelerde yaşanan iç çatışmalar ve bölgesel sorunlar enerji güvenliği bağlamında azgelişmiş ülkelerin elini zayıflatmaktadır. Yapılan bir araştırmada 2002–2005 yılları arasında gerçekleşen silahlı çatışmaların büyük bir bölümünün azgelişmiş ülkelerin bulunduğu bölgelerde gerçekleştiği saptanmıştır (Çizelge.10).

Çizelge.10: 2002–2005 Yılları Arası Devletlerarası Silahlı Çatışmalar

Bölge	2002	2003	2004	2005
Orta Afrika	13	7	8	5
Amerikan Ülkeleri	2	1	3	2
Orta ve Güney Asya	7	10	1	9
Doğu ve Güneydoğu Asya, Okyanusya	5	5	4	7
Avrupa	1	1	1	1
Ortadoğu ve Kuzey Afrika	4	6	6	7
Toplam	32	30	32	31

Kaynak: (Mack,2006,7)

II. Dünya Savaşı sonuna kadar çoğu gelişmiş ülkelerin sömürgeleri olan bu ülkeler bağımsızlıklarının ardından kendi enerji kaynaklarını değerlendirme konusunda söz sahibi olmak için 12 ülkenin katılımıyla OPEC (Organization of Petroleum Exporting Country)'i kurmuşlardır (Çizelge.11). Enerji kaynakları konusunda iş birliğini amaçlayan bu kuruluş uygulamada etkin görev yapamamaktadır. Bunun nedeni zengin kaynaklara sahip olmalarına rağmen bu zenginliklerini kendi gelişimlerine ve halklarının refahına yansıtamamaları nedeniyle gelişmiş ülkelere bağımlılıklarının devam etmesidir. Bu nedenle gelişmiş ülkelerin çıkarları dışında güvenlik politikalarını oluşturamamaktadırlar.

Çizelge.11: OPEC'e Üye Ülkeler

Ülke	OPEC'e Katılım Tarihi	Bölge
Cezayir	1969	Afrika
Angola	2007	Afrika
Endonezya	1962	Asya
İran	1960	Ortadoğu
Irak	1960	Ortadoğu
Kuveyt	1960	Ortadoğu
Libya	1962	Afrika
Nijerya	1971	Afrika
Katar	1961	Ortadoğu
Suudi Arabistan	1960	Ortadoğu
BAE	1967	Ortadoğu
Venezuela	1960	Güney Amerika

Kaynak: (OPEC,2007)

4.1.2.4. Az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin çevreye yönelik tehdit algılamaları ve güvenlik siyasetleri

Az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelerin büyük bir çoğunluğu yeterli sermaye birikimine sahip olmayan ekonomik sıkıntılar içerisinde olan ülkelerdir ve yine bunların çoğunluğu tropikal kuşakta yer alan, önemli maden ve enerji kaynaklarına sahip olan ülkelerdir. Buna rağmen bu ülkeler teknik uzmanlığın kısıtlı olması, ulaşım ağlarının yetersizliği, gelişmiş ülkelere olan borçlar ve uluslararası ekonomik ve siyasal düzenlemelerde etkilerinin olmaması nedeniyle sosyo-ekonomik gelişimlerini tamamlayamamaktadırlar (Gupta,1993,9).

Az gelişmiş ülkelerde yürütülen denetimsiz ve geniş çaplı kalkınma projeleri, çevre konusunda büyük risklere neden olmuş ve doğal hayatı büyük oranda tahrip etmiştir (Barrow,1999,17). Özellikle neoliberal yapılanma kapsamında bu ülkelerde bulunan ucuz iş gücünden yararlanmak isteyen çokuluslu şirketler çevre konusundaki yasal düzenleme eksikliklerinden de yararlanarak ağır sanayi üretim tesislerini bu ülkelere taşımışlardır. Çevre için zararlı sanayi atıkları, tarım ve orman alanlarının azalması ve hammadde kaynaklarının kurlsız ve özentsiz olarak çıkartılarak gelişmiş ülkelere taşınması bu ülkelerde doğal yaşamı felce uğratmıştır(Gupta,1993,19). Sık sık doğal kaynaklarını korumak ile büyük kalkınma projeleri arasında seçim yapmak zorunda kalan bu ülkeler ulusal ve ulus ötesi baskılar nedeni ile tercihlerini büyük projelerin arkasındaki küresel sermaye yararına kullanmak zorunda kalmışlardır. Konumları nedeni ile sürekli olarak istismar edilen

bu ülkeler de çevre politikaları bilinçli olarak siyasal programlar ve ulusal güvenlik politikaları içerisine alınmamaktadır. Gelişmiş ülkeler tarafından bu ülkelerin çevre sorunlarına yönelik ilgi ise bu ülkelerde hızlı nüfus artışının yarattığı beslenme sorunu ve çevre üzerinde yarattığı baskı ve bu baskı sonucu bu ülkelere yapılacak yardımlar bağlamında belirlenmektedir (Ünder,1996,12). Yine 1960–70 yıllarında nüfus bağlamında yapılan yorumlar, çevre sorunları ile ilgili olarak azgelişmiş ülkelere dikkatin yoğunlaşmasına neden olmuştur. Yıllarca doğal kaynakları Batılı ülkeler tarafından sömürülen ülkeler Batılı ülkeler çekildikten sonra çevre felaketlerinin en büyüklerini yaşamaya başlamışlardır. Dünya üzerinde en verimli alanları ve maden yataklarını barındıran Afrika'nın açlık ve kuraklık başta olmak üzere çevre felaketlerinin en kötülerini yaşaması bu sorumsuz tüketilişin en somut örnekleriyle doludur. Bütün bunlara rağmen azgelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin buldukları ekonomik durumdan bir an önce kurtulmak istemeleri nedeni ile (doğal hayat ve çevre ile ilgili hiçbir endişe taşımadan) ülkelerini yabancı yatırımcılara açmaları, ilerde önlenmesi güç felaketlere kapı açmaktadır.

5.DÜNYADA NEOLİBERAL YENİDEN YAPILANMANIN TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK SİYASASINA ETKİLERİ

Dünya’da birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de güvenlik konusuna uzun yıllar klasik anlamda yaklaşmıştır. Güvenlik yaklaşımının içeriği “Milli güvenlik” kavramı içerisinde ulusal sınırların dış tehditlere karşı savunulması anlamında, devletin laik ve demokratik yapısının korunması şeklinde doldurulmuştur. Soğuk Savaş yılları boyunca Varşova Paktı’nın konvansiyonel etki alanı içerisinde kalan Türkiye, ulusal güvenliğini sağlamak için Batı ile sıkı askeri ve ekonomik ilişkiler geliştirmek zorunda kalmıştır. Elbette ki Türkiye’nin batı ile olan ilişkisi güvenlik konusundaki işbirliği ile sınırlı değildir. Batıyı kendine ekonomik ve sosyal bir model olarak seçen Türkiye zaten 1950 yıllarından beri liberal politikaları uygulamaktaydı. Bu nedenle de 1990 yılları sonrasında neoliberal politikaların iktidara gelen siyasal partiler tarafından sıkıca takip edilmesi şartı olmuştur.

Soğuk savaş sonrası uluslararası sistemde yaşanan değişimlerin etkisi altında gelişmiş ülkelerde tehdit algılamasında belirli bir değişiklik yaşanmasına rağmen ekonomik yetersizliği, demokratik kültür eksikliği ve bürokrasinin sistem içindeki ağır rolü nedeniyle (Özbudun,1995,30) Türkiye’de güvenlik yaklaşımı bir süre geliştirilememiştir. Neoliberal politikaların yoğun etkisi altında bile güvenlik politikası klasik sınırlar içinde kalmıştır. Sovyetler Birliğinin dağılmasından hemen sonra Türk Cumhuriyetlerine yönelen ilgi ve idealist yaklaşımlar ise kısa süreli olmuştur.

Bu bölümde dünya’nın neoliberal yeniden yapılanmasının Türkiye üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bu etkilerin anlaşılması için daha önceki dönemlerle bir karşılaştırma yapabilmek amacıyla tarihsel süreç içinde güvenlik politikasının nasıl şekillendiği araştırılmıştır. Bu tarihsel saptama için Osmanlı İmparatorluğunun Tanzimat Dönemi başlangıç olarak alınmıştır. Türkiye için ekonomi ve güvenlik bağlamında Tanzimat öncesi dönem türdeştir. Fakat konunun işleniş sırasında bu dönem öncesine de kısaca değinilmektedir. Tanzimat sonrası dönem ise iki bölümde incelenmiştir. II. Dünya Savaşı öncesi ve sonrası şeklinde yapılan ayrımın ayırt edici niteliği algılanan tehditlerde ve siyasal önceliklerde yaşanan farklılaşmadır. II. Dünya Savaşı sonrasında yoğun bir şekilde Batı ile bütünleşme süreci başlamış bu nedenle sosyal ve ekonomik sorunlar tehdit algılamasında ağırlık kazanmaya başlamıştır.

5.1. 1990 Öncesinde Türkiye'nin Güvenlik Siyaseti

1990 öncesi Türkiye'nin güvenlik siyaseti üç bölüm halinde incelenmiştir. Bölümler üretim modeli ve ekonomik ilişkiler dikkate alınarak seçilmiş türdeş dönemler bir başlık altında toplanmıştır. Bu nedenle tarihsel uzunlukları ve siyaset yoğunlukları farklıdır. Özellikle üretim ilişkilerinin tarıma dayalı olduğu Batı'dakine benzer iktisadi bir düşüncenin henüz gelişmediği Osmanlı İmparatorluğu dönemi incelenirken konu Tanzimat döneminden başlatılmıştır. Bunun nedeni Osmanlı tarihinde ilk defa Tanzimatla birlikte ülke meselelerine farklı bir bakışın canlanmaya başlamasıdır. Her üç dönem incelenirken tarihsel nedenselliğe (determinizm) başvurularak analiz yapmak kolaylaştırılmıştır.

5.1.1. Tanzimat Öncesi ve Tanzimat Döneminde Güvenlik Siyaseti

Avrupa'da iktisat düşüncesinin geliştiği ve ekonomi politikalarının güvenlikle ilişkilendirilmeye başlandığı dönem olan 16'ncı ve 17'nci yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğunda ise Avrupa'dakine benzer bir iktisadi düşüncenin gelişmediği ve üretim modelinin tarım ağırlıklı olarak kaldığını görüyoruz. Bu nedenle Osmanlı siyaset ve ekonomi düşüncesi o dönemin Avrupa sına göre daha çok fizyokrat nitelikler taşımış ve üretim toprağa dayalı olduğu için de güvenlik siyasetinin temel hedefleri toprağı savunmaya yönelik olmuştur.

Devletin en büyük gelir kaynağı toprak ve toprak ürünlerinden elde edilen vergilere dayanmaktadır. Üretim kaynağı olan toprağın ise devletin mülkiyetinde olması Osmanlı ekonomik düzeninde devletin koşulsuz ekonominin tek egemeni haline gelmesine neden olmaktadır (Cem,1989,69). Devlet, yeni topraklar ve ganimetler elde ederek sürekli ayakta kalmaya çalışmıştır. Fetih düşüncesine dayalı Osmanlı Devleti ekonomisi 17'nci yüzyıldan III. Selim'e kadar olan dönemde devamlı askeri yenilgiler nedeniyle ciddi anlamda sarsılmış ve büyük çaplara varan toprak kayıpları ile "fütihat" kapısının kapanması sonucu yapısal çözülme süreci yerini çöküşe bırakmıştır. Bu dönemde, zamanın yöneticileri tarafından gerilemenin temel nedenleri üzerinde durulmadan sorun askeri kapasite ve yetersizliklere bağlanmış ve klasik güvenlik yaklaşımı bağlamında askeri reformlarla sorun aşılmasına çalışılmıştır. Oysaki Dünyada üretim ilişkilerinin kapitalizmin gelişme evreleri doğrultusunda gelişmeye başladığı, ekonominin siyaset üzerinde belirleyici

bir güç haline geldiği bir sırada fizyokrat bir ekonomi ve fetih hareketlerine dayalı siyasal formasyonla bir devleti ayakta tutmak mümkün değildir (Sayar,2000,168).

Bu yıllarda Avrupa'da gerçekleşen Sanayi Devrimi ve iktisadi düşüncenin gelişmesine maalesef Osmanlı aydını kayıtsız kalmıştır. Tanzimat ertesinde Avrupa'da bulunan Osmanlı-Türk aydınları bile Avrupa'da gerçekleşen iktisadi gelişmelere seyirci kalarak kendi siyasal hedefleri içerisinde iktisadi düşünce ne kadar gerekliyse bu konularla o kadar ilgilenmişlerdir (Sayar,2000,40).

Merkantilist düşüncenin geniş çapta ülkeler arasında yayılmasının ve başat bir iktisat politikası haline gelmesinin temel nedeni ülkelerin kıymetli madenlere olan ilgisidir (Sayar,2000,28). Oysa sanayi ve ticaretin ihmaliyle fizyokratik düşünce doğrultusunda yalnızca tarıma ağırlık verilmesi sonucu Osmanlı toplumunda bu düşünce yaygınlaşmamış (Sayar,2000,29) ve 1880'lere kadar Türkiye'ye iktisadi bilgi akışı neredeyse hiç gerçekleşmemiştir.

Osmanlı'nın kendi aktif değerleri içerisinde İngiltere ya da Avrupa'dakine benzer bir iktisat düşüncesinin gelişmemesinin önemli nedenleri ise şunlardır(Sayar,2000,67,241);

(a) Ulemanın serbest ve hür aklın rehberliğine, felsefi ve spekülatif düşünceye hayat hakkı vermeyişi nedeniyle merkantilizme giden yolların bulunmayışı iktisat bilgi üretimine bir engel teşkil etmiştir.

(b) Sermaye birikiminin tek kanalının toprak, toprağın ise mülkiyet olarak devlete ait olması.

(c) Üretici bireyin bulunmayışı ve gizil olarak var olan tüketicinin zayıf ve cılız tüketim kalıplarına sahip olması.

(d) Osmanlı sanayini yaşatacak idareci ve teknik kadronun bulunmayışı (Sayar,2000,241).

Osmanlı Devletinin yok olma tehlikesiyle karşılaştığı tarih 1774'tür. Küçük Kaynarca Anlaşmasının yapıldığı bu tarihte Osmanlı önemli oranda toprak kaybetmiştir. Bu dönemden itibaren yöneticiler Osmanlı'nın gerilemesinin nedenlerini sorgulamalarına rağmen sorunun temel nedenleri arasında ekonomi ve üretim modelini görmemişlerdir. Osmanlı'nı tek üretim aracı olan toprak düzeninin ve bu düzene bağlı dengelerin bozulması çöküşün temel nedenlerini hazırlarken (Cem,1989,191) III. Selim tahta çıktığında "bu devlet nasıl kurtarılabilir?" sorusuna

cevap arıyor ve çözümleri ise Avrupa'ya açılmanın sağlayacağı imkânlarla yeniden düzenleyeceği orduda görüyordu (Berkes,2002,91).

Bu dönemden itibaren devletin güvenlik siyaseti pasif ve var olanı korumaya yönelik durağan bir görünüm sergilemiştir. Oysaki aynı dönemde Avrupa'nın büyük devletlerinde ekonomi politikası anlayışı gelişmeye başlamış askeri önlemler kadar ekonomik önlemler de uluslararası ilişkilerde önem kazanmaya başlamıştır. Mesela Osmanlı'nın 1829'da imzaladığı Edirne anlaşmasının bir maddesi ile Ruslar ekonomiye müdahale ve liberalizme geçiş kanallarını açabilecek bir hak elde etmişlerdir. 1829'da Ruslarla yapılan Edirne anlaşmasının yedinci maddesinde ise Ruslar serbest ticaretin Osmanlıların bütün ticari faaliyetlerinde uygulanmasını istemişlerdir (Sayar,2000,188).

Tanzimatla birlikte Osmanlı insanının eşyaya bakışı ve dünya görüşü güçlü ve ciddi bir kayma ile Avrupa çizgisine yönelmiştir (Berkes,2002,101). Bu bağlamda gazeteci Blacque Bey yazıları ve iktisada ait risaleleriyle ekonomik liberalizmi ilk defa Türkiye'ye sokan kişidir (Sayar,2000,45).

Osmanlı Türk toplumunun önemli kurumsal özelliği olan "din ve töre" insanımızın madde ve iktisadi sorunlar karşısında pasif tutumunu zaman içinde pekiştirmiş, ticari faaliyete katılma ise Türkler arasında küçümsenmiştir (Berkes,2002,362). Osmanlı döneminde Türklerin ekonomik hayata bulaşmaması nedeniyle bu alanlar hep azınlıkların elinde kalmıştır. Osmanlı'nın içinde bulunan azınlıkların bu avantajı elde etmelerindeki en önemli sebeplerden biri de; etnik gruplar Osmanlı eğitim düzeninin dışında kendi eğitim kurumlarında formalist ve dinsel konulardan çok laik konulara yönelmiş eğitimle ekonomiye daha yatkın olarak yetiştirilmişlerdir (Sayar,2000,285). Ekonomik hayatta oluşan bu boşluk spekülasyon kazançları ve ticareti tercih eden azınlıklar ve yabancılar tarafından doldurulduğundan (Sayar,2000,238) devlet çöküş döneminde girdiği mali krizleri bu azınlıklardan iç borçlanma yoluyla atlatmaya çalışmıştır. Fakat bu durumun daha sonra devletin güvenliğini tehlikeye sokan ilişkilerin gelişmesine neden olduğunu görüyoruz.

I.Dünya Savaşı'na kadar sermayenin giderek küreselleşmesi sürecinde Osmanlı büyük devletlerin ekonomilerine bu azınlıklar sayesinde eklendi (Kazgan,2002,13). Osmanlı'nın güçlü olduğu dönemlerde siyasal çıkarları

doğrultusunda tanımış olduğu kapitülasyonları Avrupa, güçlendikçe zaman içerisinde tek taraflı kopartılmış tavizler haline getirmiştir. Yine bu dönemde toprak kayıpları ve sürekli savaşlar nedeni ile zor durumda kalan Osmanlıya Avrupalı devletler siyasi tavizler karşılığı finansal destekte bulunmuş ve kredi açmışlardır. Bu dönemden itibaren ekonomi ve güvenlik siyasası karşılıklı bağımlılık içerisinde girmiş ekonomik güçsüzlük en büyük tehdit haline gelmiştir. Tanzimatla birlikte ülkenin derhterine liberal açıdan bakan bir anlayışın yerleşmesi (Armaoğlu,1997,592) buna karşın üretim ilişkilerinin gelişmemesi ve sermaye birikiminin olmayışı Osmanlının küresel ekonomiye eklenme sürecini geciktirmiştir. Bu nedenle ekonomi bağlamında devletin güvenliğini yakından sarsan en büyük sorun dış borçlanma olarak gerçekleşmiştir (Öyle ki bu borçlar Osmanlı Devleti'nin yıkılışından sonra bir süre Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli sorunlarından biri haline gelmiştir). Dış borçlar nedeni ile Osmanlı Devleti moratoryum (borç erteleme) ilan etmiş devletin en önemli egemenlik haklarından biri olan vergi gelirleri yabancılar tarafından toplanmıştır. Bu süreç içerisinde devlet sadece düzenleyici ve aracı görevini üstlenmiş ve yarı sömürge haline gelmiştir(Kazgan,2002,40).

Bu bağlamda Osmanlının ekonomideki zaafı, dolaylı yoldan hem milliyetçi akımların güç kazanmasında etkili olmuş ve hem de dağılmasında önemli rol oynamıştır (Kazgan2002,41).

Müslüman Türkler bürokrat, memur, asker, köylü, ırgat olarak hem sermaye yapısının, hem de doğrudan üretim sürecinin dışında kalmışlardır (Kazgan,2002,52). Öyle ki 1922 yılında İstanbul'da faaliyet gösteren firmalardan sadece %22'si (4267 firmadan 1202 si) Türklerin elindeydi (Kazgan,2002,55).

Ağır borçlanma nedeniyle devletin ekonomideki etkinliği giderek azalmaya başlamış, bunun sonucu olarak tarımsal mülkiyet yapısı da değişikliğe uğramıştır. Merkezi yönetim gelirlerini artırmak için miri toprakları ya doğrudan satışa çıkarmış ya da vergi toplama işini özel girişimcilere bırakmıştır (Kepenek ve Yentürk,1996,11). İltizam usulü denen bu süreç, toprak mülkiyetini özelleştirerek Batıdaki feodal yapılanmaya benzer bir yapının Anadolu'da doğmasına neden olmuştur. Bu feodal yapı nedeniyle bölgesel ve etnik isyanların arttığı iç güvenlik sorunlarının çoğaldığı görülmektedir.

Osmanlıda sanayi ise büyük ölçüde el sanatlarına ve esnaf biçimi örgütlenmeye dayalı olduğu için sanayi devrimine koşut dönüşümleri gerçekleştirememiştir (Kepenek ve Yentürk,1996,17). İç pazarların yetersizliği nedeniyle dışa açılan ekonomi yerli üretimin daha da azalmasına neden olmuş tüm bu tablonun ortaya çıkardığı sonuç siyasal bağımlılığı toplumdaki sosyal gerilimi daha da artırmıştır.

5.1.2. Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluşundan II. Dünya Savaşı Yıllarına Kadar Olan Dönemde Güvenlik Siyaseti

Osmanlı'nın son dönem aydınları, devletin içine girdiği iktisadi krizi ve bu durumun yarattığı güvensizlik ortamının nedenlerini Tanzimat döneminde irdeleme başarısı gösterebilmişlerdir.

Sermaye birikimindeki yetersizlik ve yasal-idari engellerin yanı sıra yabancı şirketlerin kapitülasyonlarla elde ettikleri haklar Osmanlı'nın içine düştüğü durumdan kurtulmasına engel olmuştur (Toprak,1995,51). Elde ettikleri ticari haklar nedeni ile Osmanlı'nın iç işlerine karışan yabancı devletler bir yandan devletin çöküşünü hazırlarken diğer yandan farkında olmadan entelektüel düşüncenin de gelişmesine neden olmuştur. Dış etkenler nedeniyle gelişen bu düşünce kadrosu daha sonra Türkiye Cumhuriyetini kuracak liderleri içerisinden çıkartmıştır. Ekonomik yetersizliğin ne gibi sonuçlar doğuracağını yaşayarak öğrenmiş olan bu kadro, genç Türkiye Cumhuriyeti'nin iktisadi kalkınma hamlesini daha Kurtuluş Savaşı sırasında başlatarak güvenlik ve iktisat ilişkisine olan yaklaşım ve kavrayışlarını ortaya koymakta gecikmemişlerdir. Bu bağlamda örnek verecek olursak Ankara hükümeti işgalcilerin İstanbul'u terk etmeleri sırasında borsaya müdahale ederek Türk parası üzerinden spekülasyon yapılmasını yasaklamıştır (Kazgan,2002,51)

Gösterilen tüm çabalara karşın özellikle Anadolu'da bir sermaye birikiminin kısa zamanda oluşturulması imkânsız bir durumdu.

Üstelik ulusal bir kurtuluş mücadelesiyle kazanılmış olan hakları toplumda perçinlemek için birçok reforma ve devrime ihtiyaç vardı. Dolayısı ile Cumhuriyetin ilk dönemlerinde güvenlik yaklaşımı klasik anlamda askeri savunma kapsamı içerisine sıkıştırılmış bir yaklaşımdan neredeyse neorealist diyeceğimiz ekonomik, sosyal, bireysel ve toplumsal özellikler taşıyan top yekûn bir kalkınma hamlesinin

sürdürülebilmesi gereğini hedef edinmiş bir yaklaşıma doğru içerik genişlemesine uğramıştır.

Bu nedenle yeniden sömürgeleştirilme riskini göğüslemeyi amaçlayan güvenlik politikası ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel hamleler içererek bu içeriklere temas eden ve süreci kesintiye uğratma riskini taşıyan hemen her şeyi tehdit olarak algılamıştır.

Bu tehditlere karşı geliştirilen güvenlik politikası ise rejimi korumaya ve yerleştirmeye yönelik olmuştur. Osmanlı'dan kalan feodal yapılanmanın neden olduğu iç isyanlar (Doğu vilayetlerinde), kültürel devrimlere karşı direnç gösteren gelenekçiler, yeniden yapılanmaya karşı çıkan muhafazakârlar, değişimi taşıyamayacak kadar zayıf sosyal yapı ve ekonomi bu dönemin güvenlik politikasının belirleyen ana öğelerdir.

Türk kurtuluş mücadelesi yalnızca Anadolu'yu paylaşmak isteyen emperyalist güçlere karşı verilen silahlı mücadeleyle kalmamış aynı zamanda Osmanlıdan kalan yönetsel ve eğitimsel kurumların yeniden yapılanmasını da içermiştir. Bu nedenle milli mücadele yıllarında Osmanlı yönetimine alternatif yönetici kadrolarının yetişmesi içinde uygun bir zemin oluşmuştur. Bu dönemin diğer bir önemli özelliği ise I.Dünya Savaşı sonunda uluslararası sistemin öngördüğü bölgesel politikaları değiştirecek oluşumları üretmesidir (Türkeş, 1998,189).

Osmanlı'da üretimin topağa dayalı olması ve iktisadi düşüncenin gelişmemesi nedeniyle milli mücadele yıllarında üretim ilişkileri açısından belirli bir siyasanın tercih ve takip edilmesi söz konusu olmamıştır.

Askeri işgal altındaki bir milletin bağımsızlık mücadelesi bu dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik politikalarında ön plana çıkmıştır.

I. Dünya Savaşı'na neden olan uluslararası sistemin kaynak paylaşım hesapları Türkiye'nin de bulunduğu coğrafyada etnik temele dayalı bir ayrıştırma ve yeniden yapılanmayı öngördüğü için bu dönemde algılanan en büyük tehdit yerel düzeydeki ayrılıkçı siyasal taleplerin manda yönetimleri içerisinde karşılık bulması endişesi olmuştur. Buna karşın geliştirilen politikalar ise ulusal bir meclis ile tüm ülkeyi kucaklayan milli politikalar üretmek şeklinde gerçekleşmiştir. Bu nedenle Cumhuriyetin kuruluş yıllarında dış politikada barışçı (Kültür Bakanlığı,1994,49) iç politikada ise korumacı ve müdahaleci devletçilik politikası takip edilmiştir. Fakat

tüm bunlara rağmen savaş sonunda gerçekleştirilen Lozan Anlaşması'nda Türkiye'den resmi olmayan yollardan Milletler Cemiyeti'ne girme sözü alınarak Türkiye'nin yeniden uluslararası sisteme eklenmesi garanti altına alınmıştır⁶ (Akşin,1991,169).

Her ne kadar savaş şartlarında Osmanlının vermiş olduğu kapitülasyon ayrıcalıkları kaldırılmışsa da (Kazgan,2002,44) savaş sonrası Osmanlının düyun-u umumiye borçları Türkiye'yi batıya karşı ekonomik sorumluk altına sokmuştur.

Bu bağlamda savaş sonrası iktisadi açıdan karşılaşılan üç büyük sorun milli hükümetin karşısında duruyordu. Bunlardan birincisi; Osmanlı'dan devreden borçlar, ikincisi; savaşın getirdiği ekonomik ve sosyal yıkım ve üçüncüsü ise; yeniden yapılanmanın ihtiyaç duyduğu finansmandır. Bu sorunları aşmak için ilk elden İktisat Kongresi toplanarak bir politika belirlenmeye çalışılmıştır (Tokgöz,2001,40). Bu kongre sonunda özel girişimciliğin canlandırılmasına bunun için kredi olanaklarının eğitim, ulaştırma, haberleşme gibi altyapı ve teknik hizmetlerin hükümetçe sağlanmasına ve gerekli yasal düzenlemelerin yapılmasına karar verilmiştir. Böylelikle batı Avrupa ülkelerine liberal ekonomi politikalarına bağlı kalınacağı mesajı verilmiş Osmanlı'dan devralınan ekonomik yapı ulusalcı bir anlayışla onaylanmıştır (Kepenek ve Yentürk,1996,33). Yine bu kapsamda yabancı sermayeyi ülkeye çekecek bazı girişimlerde bulunulmuş ve 1930'lu yılların başlarına kadar bazı yabancı şirketlere ekonomik ayrıcalıklar tanınmıştır. Bunlardan en dikkate değer olanlarından biri de, Amerikan Fort Motor Şirketine 25 yıllık bir anlaşmayla İstanbul'da bir montaj tesisi kurması iznidir (Bu anlaşma kapsamında hükümet, tesisin 400 metrelik çevresi boyunca başka bir şirketin gelip çalışmasına engel olacağı garantisini vermiştir). Fakat şirketin kısa bir faaliyet sonrasında 1930'lu yılların sonlarında kapandığı anlaşılmaktadır (Kuruç,1988,11). (Fabrikanın 1929 yılında girilen dünya ekonomik krizi nedeniyle kapandığını düşünüyoruz)

Bu yıllarda devletin ekonomide düzenleyici ve müdahaleci bir rol aldığını ve korumacı kanunlar çıkarttığını görüyoruz. Yine bu yıllarda yaşanan ekonomik

⁶ Türkiye 1923 Lozan Anlaşmasıyla Milletler Cemiyeti'ne (Cemiyet-i Akvam) girmeyi taahhüt etmiş değildir. Lozan Konferansında, konferansa başkanlık etmiş olan İngiliz heyeti başkanı Lord Curson söz konusu anlaşmanın Lordlar kamarasında görüşüldüğü sırada verdiği demeçte: “ Türklerden ancak Milletler Cemiyetine girme vaadi aldım” der (Bilsel'den aktaran, Akşin,1991,77).

sıkıntılar siyasal sistemi de etkileyerek yeni oluşumlara neden olmuştur. Mesela 1930'lu yıllarda kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası programında ekonomi politikalarına vurgu yapmıştır (Kipal ve Uyanık,2001,86). Bu nedenle devletin ekonomik performansı ile siyasal politikaları iç içe girmiş devletin iç ve dış güvenlik politikalarını etkiler hale gelmiştir. II. Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde devletçiliğin hem siyasal hem de ekonomik politikalarda belirleyici olduğunu söyleyebiliriz. Fakat devletçilik politikası Türkiye'nin iç ve dış koşullarının zorlamasıyla kendine özgü nedenlerden oluştuğu için kapitalist ya da komünist ekonomilere benzememektedir (Kepenek ve Yentürk,1996,54). Ekonomik krizlerin aşılması ve yeniden yapılanmanın tamamlanabilmesi için ekonomi politikaları sosyal politikalarla desteklenmiş gerekli yasal düzenlemelerle sistemin işleyişi güvenliğe alınmıştır. Bu nedenle dönemin güvenlik politikalarında içsel (dâhili) önlemlerin ağırlık kazandığını ve toplumsal dönüşüme karşı oluşan iç dirençlerin bazen demokratik olmayan yöntemlerle bastırıldığını görmekteyiz.

1929 yılında Batının ekonomik krize girmesi Sovyetler Birliği'nin ise planlı bir ekonomiyle sanayileşme alanında hızlı bir gelişme sağlayarak krizden etkilenmemesi (Türkiye daha gerekli dönüşüm ve değişimleri tamamlamadan) 1940'lı yıllarda Dünyayı yeniden bir paylaşım sürecine sürükleyen en önemli nedenlerden biridir (Kepenek ve Yentürk,1996,56).

5.1.3. II. Dünya Savaşı'ndan 1990'lı Yıllara Kadar Olan Dönemde Güvenlik Siyaseti

Tanzimat'tan itibaren Türkiye'nin siyasal ve ekonomik eğilimi hep Batı'dan yana olmuştur. Bu nedenle özellikle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren sosyal, siyasal ve ekonomik standartları Batı ölçülerine ulaştırmak için yoğun bir istek görülmektedir. Bununla birlikte Türkiye, II. Dünya Savaşı yıllarına kadar ekonomik ve sosyal dönüşümünü tamamlamak için dışa kapalı ve devletçi bir ekonomi izlemiştir(Kazgan,2002,78).

II. Dünya Savaşının ortaya çıkardığı durum ise sömürge imparatorluklarının dağılmasını sonuç verirken bağlı olduğu emperyalist devletten kopan bu ülkelerin az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler olarak uluslararası sisteme yeniden eklenmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu sırada Rusya'da gittikçe güçlenen

komünizm tehlikesi az gelişmiş ülkelerin güvenlik sorunları bahane edilerek batı tarafından kontrol altına alınmasına fırsat vermiştir. Bu himaye çabaları sonunda Dünyayı siyasal ve stratejik olarak iki kutuplu bir yapılanmaya sürüklemiştir.

Türkiye'nin II. Dünya Savaşı sonrasında ekonomik ve siyasal açıdan Batıya eklemleme gayretinin arkasındaki nedenlerin en önemlisi güvenlik sorunudur. Sovyetler Birliği Savaş sonrası bölgede güçlü bir devlet haline gelmiş ve boğazlardan üs talep etmiştir (Çufalı,2005,402). Bu sırada Savaş sırasında girilen ekonomik bunalım nedeniyle Türkiye Batıdan yardım talep etmek zorunda kalmış 1942 yılında yaşanan buğday kıtlığı dış yardım isteklerinin ilk basamaklarını oluşturmuştur. Yaşanan bu sıkıntılar savaş sonrası dönemde yeni ekonomi modeli arayışı olarak kendisini göstermiştir (Kepenek ve Yentürk,1996,81). Bu bağlamda savaş sonrası şartları değerlendirebilmek ve ekonomik kalkınma hamlesini başarabilmek için planlar hazırlanmış⁷ ve devletçilik ilkesi beliren yeni koşullara göre yeniden yorumlanmıştır. Fakat bu anlayışa göre hükümetin ekonomi politikası özel sermayeyi desteklemeye indirgenmiştir (Kepenek ve Yentürk,1996,81).

II Dünya Savaşı'na kadar devletçi bir ekonomi izleyen Türkiye bu yıllardan sonra liberal ağırlıklı politikalar geliştirmeye başlamıştır. Henüz Osmanlı'nın son dönemlerinden kalan kırsal emeğin özgürleştirilmesi ve feodal ilişkilerin tasfiyesine yönelik siyasanın (Keskinok,2004,56) tamamlanmadığı bu süreçte, Atatürk'ün milli iktisat oluşturma anlayış ve uygulamaları terk edilmeye başlanmıştır.

II. Dünya Savaşı içinde yaşanan enflasyonun etkileri ile aşırı korumacı önlemlere rağmen o günün şartlarında önemli sayılabilecek bir miktarda döviz ve altın biriktirmesine karşın sermaye donanımı satın almak zorunda olan Türkiye hem siyasal güvence hem de ortaya çıkabilecek ekonomik imkânlardan yararlanmak için dışa açılmayı gerekli görmüştür (Kazgan,2002,80). Bu döneme kadar Türkiye'nin güvenlik siyasasını ve uluslararası toplumla olan ilişkilerini ağırlıklı olarak ekonomiyi geliştirme ve kalkınma hamleleri saptamış bu dönemden sonra ise batılı

⁷ Hükümet 1944 yazında Kadro Dergisi yayıncıları Şevket Süreyya Aydemir ve İsmail Hüsrev Tokin'in de bulunduğu bir komisyona "Ekonominin savaş sonrası koşullara uyumu" ile ilgili bir çalışma yapması talimatı verdi.

1947 yılında da özel girişim yanlısı bürokratlardan oluşan bir komisyona iktisadi kalkınma planı hazırlattı. Bu plan komisyon başkanı adıyla "Vaner Planı" olarak anılır (Kepenek ve Yentürk,1996,82).

ülkelerin önerilerine uygun olarak ekonomi siyasasını değiştirmiştir (Karluk,2002,229).

Bu sırada Batının ekonomi devi olan ABD, Dünyanın siyasal yapılanmasını ekonomik yeniden yapılanma çalışmaları ile güçlendirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda 1944 yılında Breton Woods anlaşması 1947 yılında IMF ve Dünya Bankası, 1948 yılında yürürlüğe giren GATT, uluslararası ekonomik sistemin temel taşları haline gelmiştir.

Aynı dönemler içerisinde Türkiye'nin askeri ve ekonomik güçsüzlüğüne karşın Rusya'nın toprak talepleri Türkiye'yi batı kampına iyice yaklaştırmış ve Batının askeri ve ekonomik yardımları için haklı bir neden oluşturmuştur. Uygulanmaya başlanan yeni ekonomi politikalarının Batıdan destek bulması için uluslararası sisteme Batı saflarında katılmak isteyen Türkiye henüz NATO dışındayken "Truman Doktrini" çerçevesinde ilk askeri yardımı almış ve Kore'ye asker gönderme kararı vermiştir. Bunun karşılığı olarakda Türkiye 1952'de NATO'ya girmiştir (Kazgan,2002,79). Bu fiili durum ekonomi politikaları ile güvenlik politikaları arasındaki nesnel bağlantıyı açıkça ortaya koymaktadır.

Bu tarihten sonra NATO'nun cephe ülkesi konumuna gelen Türkiye'nin güvenlik politikalarına uluslararası konvansiyonel tehdit şekil vermiştir. Bu dönemin en önemli siyasal yapılanması 1949 yılında kurulan NATO ile 1955 yılında kurulan Varşova Paktı olmuştur.

1960 yılları sonrasından 1980'li yılların başına dek ekonomide yaşanan değişim planlı kalkınma çerçevesinde incelenebilir. Bu dönemden sonra kapitalizmin girdiği ağır buhranlar nedeniyle dış borçlara bağlı olarak az gelişmiş ülkelerle birlikte Türkiye de Batı kampına daha fazla yaklaşmıştır (Kepenek ve Yentürk,1996,129). Bu dönemden sonra dış ödeme güçlükleri ve enflasyon sorunu yaşayan Türkiye zorunlu olarak planlı kalkınmaya geçmiştir. Bu yıllarda ağırlıklı olarak dış borç ve ekonomik yardım alan Türkiye güvenlik politikalarını Batı ekseninde oluşturarak konvansiyonel güç dengesi içerisinde realist politikalar takip etmiştir.

5.2. 1990 Sonrası Yeniden Yapılanan Dünyada Türkiye'nin Yeri ve Önemi

Karlofça Anlaşmasından beri sürekli toprak kaybederek küçülmek Türkiye'yi sahip olduğu yerleri koruma telaşı içine itmiştir. Avrupa devletlerinin ve özellikle Rusya'nın emperyalist çıkarları Türkiye'yi başkalarıyla işbirliği içine girmeye zorlamış bu nedenle statik bir durum (konjonktür) arayışı Türkiye'nin dış ilişkiler politikasına damgasını vurmuştur. Bunun sonucu olarak da Türkiye başta NATO olmak üzere Batı ittifakı içerisinde yer almasını sağlayacak her türlü girişimi fazlaca sorgulamadan baştan kabul etmiştir.

Türkiye Sovyetler Birliği'ne komşu olduğu için Batının askeri ittifakının cephe ülkesi olmuş ve batı ile olan ilişkilerinde de bu stratejik konumu sürekli olarak vurgulayarak güncel kalmaya gayret göstermiştir. SSCB'nin sınırlandırılması hedefi, Soğuk Savaşın sona erdiği 1980'li yılların sonuna kadar Türkiye'nin Batı ülkeleri arasında aranır ve saygın bir ülke olmasına da yardım etmiştir. Bu döneme kadar Türkiye, ekonomi alanında görece özgürlüğe ve Batının desteğine kavuşmuştur. Yine bu süre içerisinde Türkiye'nin zayıflamaması için siyasi yaptırımlarla ve ekonomik zorlamalarla Batının çıkarlarına hizmet ettirecek politikalara fazlaca sürüklenmemiştir (Kazgan,2002,78). Böyle bir toplu durum (konjonktür) üzerine kurulu dış politika mantalitesi Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra ise yavaş yavaş önemini yitirmiştir.

Türkiye jeopolitik olarak önemli bir coğrafyanın parçası, jeokültürel olarak da yine bu coğrafya da uzun yıllar hükmetmiş bir medeniyetin temsilcisi ve varisidir. Sahip olduğu potansiyeli etkin bir güç haline dönüştürmeyi başaramamak uluslararası ilişkilerde tek yönlü bir bağımlılığa neden olmuş bu nedenle ödünlerle dolu bir politik geçmiş ulusal bellekte taşınmak zorunda kalmıştır.

Uluslararası ilişkilerde görece bir serbestliğe ve askeri üstünlüğe sahip olan Türkiye'nin konumu Sovyetler Birliğinin dağılması ve Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle sorgulanır olmuştur. Bu sorgulama doğrudan Türkiye üzerinden olmayıp içerisinde yer aldığı Varşova Paketi karşıtı güvenlik örgütlerinin durumu ve stratejik konumu nedeniyledir.

Dağılan Sovyet cumhuriyetlerinin büyük enerji kaynaklarına sahip olması nedeniyle küresel güçlerin stratejik hedeflerinin alanı daha da genişlemiştir. Batı

ülkelerinin özellikle tehdide dayalı ve savunma amaçlı güvenlik politikaları yerini etki odaklı yayılcı ve aktif stratejilere bırakmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Yugoslavya'nın parçalanmasıyla 1990'dan sonra Avrupa'nın göbeği ve Asya'daki komşu bölgeler toprakla ilgili istikrarsızlığın merkezi haline gelmiştir. Bu bölgelerin tam ortasında yer alan Türkiye'nin artık kendine yeni stratejiler geliştirmesi ise kaçınılmaz olmuştur.

Dünyanın en büyük ekonomilerini birbirine bağlayan ve herhangi bir devletin kendi, ekonomik kaderini kendisinin belirlemesine engel olan farklı kültürel ve ekonomik eğilimlere meydan bırakmayan küreselleşme, bir çevre ülkesi olan Türkiye'yi de olumsuz etkilemektedir (Tuathail,2003,154). 1980 sonrası Türkiye ekonomik güçsüzlüğünü yenmek için küresel ekonomi piyasalarına eklenmek istenmiş bu nedenle hızla devlet küçültülerek örgütlenme ve yönetim biçimini yeniden belirlemiştir (Şengül,2006,1). Küreselleşmeyle birlikte terör, uluslararası organize suçlar, uyuşturucu ticareti, kitle imha silahları ve nükleer silahlanma gibi konular gittikçe önemini daha da artırmıştır.

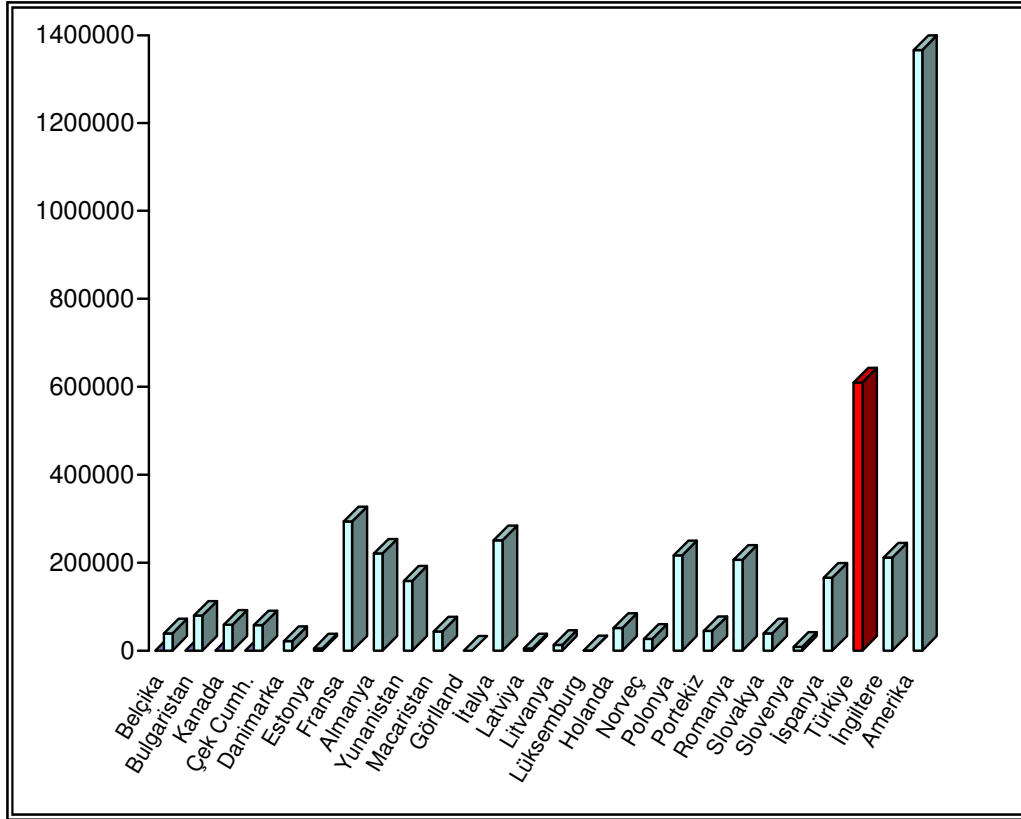
Bu dönemde önemli yapısal değişimler geçiren Türkiye, bu süreci dünyanın neoliberal dönüşümüne uygun olarak yaşamış ve bu dönüşüm 1990 sonrası dönemde daha belirgin hale gelmiştir. Ekonomide neoliberal politikalar siyasette ise yine Batı eksenli dış politika bu dönemin en belirgin özellikleri arasındadır. Devlet geleneğine ve bölge üzerindeki tarihsel bağlardan kaynaklanan ağırlığına rağmen Türk ekonomisinin zayıflığı, üretim verimliliğinin düşük olması, teknolojik ve mali yetersizlik Türkiye'nin bir çevre ülkesi olarak kalmasına ve bu yeni dönemde de Batı tarafından sömürülmesine yol açmaktadır (Kongar,2000,251).

Özellikle birinci ve ikinci körfez krizi harekâtlarından sonra bölgenin dinamiklerine arzu ettiği şekilde hükmedemeyen ABD, Türkiye'nin önemini fark ederek bölgesel bir güç kartı olarak Türkiye'yi öne sürmek istemektedir.

Siyasal ve ekonomik alanda zaten batıya eklenmeye hazır olan Türkiye Amerika için istikrarsız bir bölgede güvenilir bir müttefik olarak büyük önem taşımaktadır. Çünkü ABD'nin küresel düzendeki merkezi konumunun anahtarı Avrasya'dadır (Davutoğlu,2002,229). Bu bölgede Amerikan çıkarlarının ilgi alanına giren her ülkeyle doğrusal ilişkilere sahip tek ülke Türkiye'dir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan boşluk alanlarını denetim altına almadan bölgenin

istikrara kavuşması ve küresel bir egemenlik kurulması ise imkânsızdır. Maliyeti çok yüksek ve hem siyasal hem de askeri anlamda ekonomik olmayan bu hedeflere ulaşmak için ABD, kendi ordusunu siyasal ve ekonomik gücünü kullanmak istemeyip, yerine uluslararası topluluğu harekete geçirerek ortaya çıkacak riskleri paylaşmak istemektedir (Cheney,1993,9). Belirlenen bu bölgesel hedefler üzerinde denetimi sağlayacak en önemli askeri güç ise NATO'dur. Varşova Pakti'nın dağılmasından sonra amaçları sorgulanmaya başlayan NATO'nun uluslararası çatışmalarda küresel gücün jandarma kuvveti gibi kullanılmak istenmesi NATO içerisinde önemli bir askeri güce sahip olan Türkiye'yi ise yeniden vazgeçilmez kılmıştır(Grafik 9. ve Çizelge 12) .

Grafik 9: NATO Üyesi Ülkelerin Asker Sayıları

Kaynak: (Nation Master,2007)

Çizelge .12: 1990 Sonrasında NATO'nun Katıldığı Uluslararası Görevler

1995–1996	Bosna (IFOR)
1996–2004	Bosna Hersek (SFOR)
1999	Kosova (KFOR)
2001	Akdeniz Devriye görevi(1)
2002	Makedonya (SKOPJE)
2003	Afganistan (ISAF)
2003	Türkiye (2)
2004	Irak
2004	Atina (3)
2005	Sudan, Darfur
2005	Pakistan(4)
<p>(1) Amerika'da gerçekleşen 11 Eylül saldırılarından sonra NATO gemileri Akdeniz'de devriye gezerek askeri olmayan kanal ve boğazlarda gözlem ve eskortluk görevi yapmaktadır. Akdeniz'de NATO'nun izni olmadan hiçbir boğaz ve kanaldan geçmek mümkün değildir. Bu görevi ise Yunanistan, İspanya, İtalya ve Türkiye yürütmektedir.</p> <p>(2) Irak Savaşında artan risk nedeniyle Türkiye tarafından destek talep edilmiş ve NATO'nun gözlem uçakları 65 gün boyunca bölgede uçuşlar gerçekleştirmiştir.</p> <p>(3) Yunanistan'ın isteği üzerine NATO, Atina olimpiyatlarının güvenliğini sağlamıştır</p> <p>(4) 8 Ekim 2005 de gerçekleşen Pakistan depreminde uluslararası yardımın bölgeye ulaştırılmasında kullanılmıştır.</p>	

Kaynak: (NATO,2007)

ABD, özellikle balkanlar, Ortadoğu ve Doğu Avrupa ülkeleri ile olan çelişkilerini Türkiye faktörü ile aşmaya çalışmaktadır (Davutoğlu,2002,234). 1990 sonrası değişen dünya düzeninde Türkiye'nin diğer bir önemi ise İslam dininden kaynaklanmaktadır. Batı içerisinde laik ve demokratik yapısı ile tek Müslüman ülke olan Türkiye birçok kesim tarafından Batı ve İslam dünyası arasında köprü olarak görülme istenmektedir. Türkiye'nin taşımakta isteksiz olduğu bu görev nedeniyle başka birçok siyasal proje kendisine zorla kabul ettirilmeye çalışılmaktadır. Batı demokratik ve laik yapısıyla İslam dünyası için model olarak önerdiği Türkiye'yi böyle bir önerme ile aslında kendi sınırları dışında fakat kendine bağlı tutmak istemektedir. Bu önermeler temelde 1990 öncesi SSCB'yi ve Çin'i stratejik olarak kuşatmayı amaçlayan "Yeşil Kuşak" projesinin bir devamıdır. Türkiye'nin bölge içinde bir manipülasyon aracı (Kırkkanat,2005) olarak kullanılmak istenmesinin temel nedeni bölge ülkeleri ile olan kültür bağlarından Truva Atı gibi yararlanılmak istenmesinden kaynaklanmaktadır.

Gelişen tüm olaylar bağlamında 1990 sonrası için jeostratejik bir genelleme yapıldığında Türkiye; coğrafi güç, insan gücü ve psiko-sosyal güç kriterleri açısından önemli bir güçtür. Siyasi ve askeri güç açısından kısmen, ekonomik ve teknolojik güç açısından ise oldukça yetersizdir. Dünyanın 1990 sonrası neoliberal dönüşümü sürecinde Türkiye geniş bir tüketici pazarı olarak görülmekte ve emek yoğun işlerde kullanılabilecek ucuz bir iş gücü cenneti kabul edilmektedir.

5.3. Yeniden Yapılanan Dünyada Türkiye'nin Tehdit Algılamaları ve Güvenliğini Tehdit Eden Sorunlar

1980 sonrası piyasa ekonomisinde görülen yükseliş ve ardından sosyalizmin çöküşü liberal toplum ve ekonomi yaklaşımının zaferi olarak görülmüştür. Geleceğe yönelik olumlu beklentilere karşın geçen on yıllık süre neoliberalizmin toplumsal sorunlara çözüm üretmede beklenen başarıyı göstermediğini ortaya koymuştur (Fitoussi,1997,148).

Buna rağmen Batı ekonomisinin taşıyıcılığında ve serbest piyasa ekonomisinde ifadesini bulan neoliberalizm önüne çıkan siyasi ve ekonomik engelleri aşmasını sağlayacak dönüşüm projelerini hızla devreye koymaya devam etmiş ve dünyayı bir küreselleşme sürecine itmiştir.

Hassas dengeler üzerine kurulan bu yeni dünya düzeni politik ekonominin, sosyal ve siyasi bütünleşmenin (entegrasyon), etnik ayrışmanın ve kültürel benzeşmenin üzerine kurulu bir sistemi tüm dünyaya dayatmaya başlamıştır.

Küresel ekonominin yeni pazarlar, yeni üretim kapasiteleri, yeni kaynaklar, toplumsal olanaklar ve emek olanakları açmak amacıyla coğrafi genişleme ve mekansal yeniden örgütlenme çabaları (Harvey,2004,24) gelişmekte olan ülkelerin bağımsızlık haklarını ve ulusal örgütlenmelerini önemli oranda tehdit etmeye başlamıştır.

Jeopolitik, jeoekonomik ve jeokültürel konumu nedeniyle neoliberal yapılanmanın proje merkezinde yer alan Türkiye diğer gelişmekte olan ülkelerle birlikte önemli sorunlarla yüz yüze gelmiştir. Küresel güçlerin bölgesel hesapları için özellikle oluşturulmuş stratejik çatışma alanları Türkiye'nin ulusal güvenliğini içte ve dışta tehdit edecek kırılmalara neden olmaktadır.

Bu alt bölümde söz konusu süreç içerisinde Türkiye'nin karşılaşmış olduğu sorunlar sosyo-ekonomik sorunlar ve dış politika sorunları başlığı altında genellenerek incelenmiştir. 1980 sonrası uygulanmaya başlanan ekonomi politikaları ve bu politikaların toplumsal yansımaları (işsizlik, gelir dağılımındaki bozulma, yoksulluk ve suç oranlarında görülen artış vb.), AB politikalarının neden olduğu etnik ve kültürel kırılmalar⁸, “Sosyal ve Ekonomik Sorunlar” başlığı altında yer almaktadır.

1990 Körfez Krizi sonrası Türkiye'nin dış ilişkilerde yaşamış olduğu güvenlik sorunları ise “Dış Politika sorunları” başlığı altında incelenmiştir.

Konunun geniş bir tabana sahip olması ve birbirleriyle olan bağlantısı nedeni ile sorunlar ana hatlarıyla ele alınmış ve güvenlik siyasetiyle ilişkilendirilerek incelenmiştir.

5.3.1. Sermayenin Güvenliğine Yönelik Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Siyasetleri

1990 sonrası uluslararası alanda neoliberalizmin neden olduğu sorunlar daha çok sosyal ve ekonomik içerikler taşımaktadır. Ülkelerin öz kaynaklarıyla yapmaları mümkün olmayan büyüklükteki projeleri hayata geçirmek için ihtiyaç duyulan krediler nedeniyle ya da yapısal ve etik değerlerden kaynaklanan nedenlerle öz kaynakları sorumsuzca tüketildiği için dış borçlanma sosyal ve ekonomik sorunların en başında gelmektedir. Üretim kaynaklarının belirli ellerde toplanması nedeniyle gelir dağılımı eşitsizlikleri, teknolojinin neden olduğu istihdam sorunu, spekülasyonlara ve uluslararası müdahalelere açık olma yüzünden karşılaşılan ekonomik krizler ve ekonominin can damarı olan enerji kaynaklarının yetersizliği veya güvensizliği sorunları ise sosyal ve ekonomik sorunların başında gelmektedir. Toplumsal kırılma eğilimi artırarak güvenlik ortamını ortadan kaldırdığı için özellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerin ortak sorunları olan bu konular Türkiye bağlamında ele alınmaktadır.

⁸ Avrupa'nın kurumsal yapısı ve paradiplomasi, devlet olmayan aktörlere müdahale etme, tanınma, eylem sistemleri geliştirme ve korunmalarını sağlama gibi olanakları sunmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'de 1980 sonrası artış gösteren ayrılıkçı hareketlerin arkasında adaletsizlik ya da demokrasi talepleri değil ulusal kimlik arayışları yer almaktadır. Bu nedenle özellikle 1990 sonrası, Türkiye'de yer alan etnik azınlıklar kendilerini “milliyetler” ya da “ulusal azınlıklar” olarak tanımlamaya çalışmaktadırlar (Kalaycı,2006,18).

5.3.1.1. Dış Borçlar

Neoliberal politikalarla birlikte küresel sermayenin en önemli kaynaklarından birini geliştirmekte olan ülkelere sağlanan dış borçlar oluşturmuştur. Özellikle 1980 ve '90 yılları sonrasında planlı ekonomilerin piyasa ekonomisine geçiş süreciyle birlikte, sistem değişimine yönelik düzenleme programlarını sunmak ve bu sürecin getireceği bunalımları aşmaya yönelik politikalar üretmek adına IMF danışmanlık görevi yürütmüştür. Bu danışmanlık görevinin katkısıyla ve hızla yükselen finans ekonomisi nedeniyle üçüncü dünya ülkelerinin borçları 2004 yılında 375 milyar dolara kadar yükselmiştir (Perkins,2005,18)

1980'lerin sonundan itibaren özellikle enformasyon-telekomünikasyon teknolojilerinde yaşanan teknolojik gelişmeler, GATT anlaşmasındaki bazı yenilikler ve finans sektörünün büyümesi dünya ekonomisinin küreselleşme sürecini hızlandırmıştır. Bu dönemde özellikle mal akımlarının önündeki engellerin yanı sıra, para ve sermayenin önündeki engeller de ortadan kalkmaya başlamıştır.

Enformasyon teknolojisindeki önemli gelişmeler sonucunda şirketlerin uluslararası finans piyasalarından rahatlıkla fon alım-satımında bulunabilmesi olanağı artmış ve 1990'larda finans piyasalarında iktisadi ölçütlere göre hareket etmeyen fonların miktarı çok önemli boyutlara ulaşmıştır. Özellikle bu dönemde finans sektöründeki karlılık, üretken yatırımların karlılığının üstüne çıkmış ve finans kesiminde salınımları gittikçe sıklaşan krizler artış eğilimine girmiştir.

IMF'nin bu yeni ekonomik düzendeki rolü ise ortaya çıkan dengesizlikleri mümkün olduğu kadar düzenleyerek bu krizleri üçüncü dünya ülkelerine yaymak ve krizden kaynaklanan olumsuz etkilerden gelişmiş ülkelerin en az etkilenmesini sağlamaktır (Soyak ve Bahçekapılı,1998,48). Söz konusu dönemler içinde küresel kapitalist sisteme eklenmeye çalışan Türkiye diğer geliştirmekte olan ülkelerin ekonomileriyle benzer eğilimler göstermiş ve dış borçları özellikle 1980 sonrasında olağan üstü artış göstermiştir (Çizelge 16.).

Türkiye'nin finansman ihtiyacının dış borçlanmayla karşılama politikaları çok önceye dayanır. Özellikle 1970 öncesi Türkiye ekonomisinin girdiği bunalımlar 1970 yılları sonrası yeni arayışlara neden olmuştur. Bu yıllarda uluslararası bankaların Türkiye gibi geliştirmekte olan ülkelere kredi verme isteği, ekonomide serbest bir döneme geçilmesini çekici kılmıştır (Kazgan,1998,164). Bu nedenle

1950'lerden sonra izlenen dışa açılma politikaları 1980'li yıllarda yeni bir sürece girerek hız kazanmış, 1980'li yılların sonuna kadar da yoğun bir şekilde dünya ekonomilerine eklenme süreci yaşanmıştır.

Toplumdaki sosyal değişimlerin en temel gerekçeleri aslında ekonomiyle ilişkili olanlardır. Özellikle 24 Ocak 1980 kararlarıyla izlenen ekonomi politikaları Türkiye'yi hızlı bir küreselleşme sürecine sokarak sosyal ve siyasal yapısında önemli değişimleri gerçekleştirmek zorunda bırakmıştır (Şahin,1998,178). Bu değişimin dış mimarları arasında olan IMF politikalarının bu değişime olan katkısı yadsınamaz bir gerçektir (Savaş,2002,209).

Fakat 1980'li yıllarda başlatılan bu reform süreci 1990'lı yıllar yaklaştıkça hızını kaybetmiş, saptanan makro ekonomik veriler ülkenin iktisadi ve sosyal sınırlarına gelindiğini göstermiştir. Bu durumun sonucu olarak Türkiye yeni yapılanma hamleleriyle, 1990'lı yıllarda daha fazla dışa açık bir makro ekonomi görünümünü kazanmıştır (Erinç,2001,189).

1989 yılında Sovyet Bloğunun çökmesi Türkiye'nin içinde bulunduğu uluslararası sistemin yapısını önemli oranda değiştirmiştir. Ortaya çıkan yeni durum konjonktürel olarak Türkiye'ye daha geniş bir alanda hareket etme fırsatı vermesine rağmen NATO'nun korumacı ve destekleyici politikalarının sona ermesi ve dış yardımda yaşanan azalma nedeniyle bölgesel risklerin getirdiği fazladan maliyet Türkiye'nin uluslararası sisteme olan ekonomik bağıllılığının devam etmesine neden olmuştur⁹ (Kaya,2005,341).

1990 sonrası ortaya çıkan ekonomik sorunlar; dış borçlanmada rekor düzeye ulaşma, kapatılmayan bütçe açıkları (ithalat ve ihracat açıkları dâhil), artan işsizlik oranları ve gelir dağılımındaki eşitsizlikler olarak özetlenebilir.

Dış borçlar çoğunlukla gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere sağladıkları dış kaynaklar olarak görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin dış kaynak gereksinimlerinin başlıca nedenleri ise (Evgin,2000,2);

(a) Kaynak ve tasarruf açığı

(b) Dış ticaret ve ödemeler dengesi açığı olarak gösterilebilir

⁹ “1993 yılında ABD-AB ve Japonya arasında sağlanan uzlaşma sonucu GATT Uruguay Round anlaşması imzalandı ve Türkiye'de GATT üyesi olarak getirisi götürüsünün altında kalan bu anlaşmayı imzaladı. Daha sonra GATT örgütü yaptırım gücüyle donatılıp Dünya Ticaret Örgütüne dönüştürüldü” (Kazgan,1994,174).

Çizelge.13: 1990 Sonrasında Dünyanın Neoliberal Yapılanmasının Türkiye’de Neden Olduğu Sorunlar

İÇ SORUNLAR		DIŞ SORUNLAR	
Ekonomik ve Sosyal Sorunlar	1. Dış Borçlar 2. Bütçe Açığı 3. İşsizlik 4. Gelir dağılımı eşitsizliği 5. Mikro Milliyetçilik	Jeostratejik	1. Enerjide Dışa Bağımlılık 2. Çevre Sorunları 3. Su Sorunları
		Dış İlişkiler	1. İran’ın Nükleer Programı 2. Irak’ta Yeniden Yapılanma 3. Kıbrıs Sorunu 4. Ermeni soykırım İddiaları
Kültürel Sorunlar	1. Kültürel yozlaşma 2. Küresel benzeşme	Bölgesel Güvenlik	1. NATO’da değişim 2. AB İle İlişkiler 3. ABD İle İlişkiler 4. Rusya ve Türk Cumhuriyetleriyle olan ilişkiler 5. Ermenistan ile ilişkiler
İç Güvenlik Sorunları	1. Bölücülük 2. Köktendincilik 3. Adi suç oranlarında artış		

Ayrıca ülkenin geri kalmışlık ve gelişmişlik düzeyi ile öz kaynaklarının durumu borçlanmanın yapılması ile ilgili birçok nedeni beraberinde getirmektedir.

Bu nedenler;

- (a) Bütçe açıklarının giderilmesi
- (b) Savunma giderlerinin karşılanması
- (c) Yatırım projelerine kaynak sağlanması
- (d) Vadesi gelmiş borçlara finansman sağlanması
- (e) Olağan üstü harcamaların (savaş, doğal afet vb.) karşılanması, gibi sıralanabilir.

Dış borçların ulusal güvenlikle olan ilgisi nicel ve niteliksel değerlerine bağlıdır. Bugünkü ekonomik gerçekler birçok ülkenin dış borç almasını gerektirmektedir. Bu nedenle nemli olan dış borçların kendi ekonomik performansı içerisinde finanse edilebilir olmasıdır. Sürekli artan bir borçlanma ve borçların yine uluslararası kredilerle kapatılmaya çalışması ulusal egemenlik açısından büyük risk taşır. “Yabancı bir devlete karşı herhangi bir bağımlılığı olan devletin içeride

egemen olacak gücü kalmaz”(ATO,2004,3). Osmanlı İmparatorluğu döneminde dış borçların yönetimi ile ilgili kurulmuş olan Düyun-u Umumiye devletin sadece borçlarını yapılandırmakla kalmamış ekonomi ve idari yapıda değişiklikler gerçekleştirmiştir. Bunlardan en önemlisi de devletin vergi gelirlerinin bu kuruluş tarafından toplanarak değerlendirilmesidir. Böylelikle devlet egemenlik haklarından önemli birini kaybetmiştir (ATO,2004,71). Bu bağlamda dış borçlar güvenlik siyasasını etkileyen önemli bir dış etkidir.

Çizelge.14: 1970–2006 Yılları Arası Türkiye’nin Dış Borçları¹⁰

YILLAR	TOPLAM BORÇ (Milyon Dolar)
1970	1,929
1980	16,227
1990	49,035
2000	118,568
2004	161,801
2006	198,3

Kaynak: (Hazine Müsteşarlığı,2007)

5.3.1.2. Gelir Dağılımında Eşitlikçilik

Neoliberal politikaların yaygınlaşmasıyla para akışında ve sermaye birikiminde önemli gelişmeler sağlanırken toplumun yüz yüze kaldığı diğer önemli bir problemde gelir dağılımındaki bozukluklardır. Gelir dağılımı, bir ülkede belirli dönemler içinde üretilen gelirin fertler, fertlerden oluşan gruplar veya üretim faktörleri arasında bölünmesidir.

Piyasa ekonomisinde, gelir dağılımı iktisat politikasının en önemli araçlarından biridir. Özellikle II. Dünya Savaşı’ndan sonra kamunun ekonomide artan görevleri arasında gelir dağılımını düzeltmek önemli bir amaç haline gelmiştir. Bu dönemde, sosyal devletin en önemli görevleri arasında gelirin adil dağılımını sağlamak yer almıştır. 1980’lerden sonra yaygınlaşan neoliberalizm, devletin küçültülmesini ve piyasa ekonomisi çerçevesinde özel kesimin öncülüğü ile

¹⁰ Çizelge Hazine Müsteşarlığı verilerinden yararlanılarak bu çalışmanın yazarı tarafından oluşturulmuştur.

ekonomik gelişmeyi önermiştir. Bu bağlamda gelir dağılımının artan ekonomik refah ile beraber, piyasa ilişkileri içerisinde düzeleceği ifade edilmiştir. Buna rağmen ülkemizde benimsenen piyasa ekonomisi ile birlikte gelir dağılımı gittikçe bozulmuştur (Bilen ve Es,1998,376).

Ülkemizde ilk olarak 1963 tarihinde gelir dağılımı araştırmaları DİE tarafından yapılmıştır. Bu araştırmada, nüfusun en düşük gelirli %20'lik kesimi, gelirin ancak %4,5'ini alırken, nüfusun en yüksek gelirli %20'lik kesimi, gelirin %57'sini almaktadır. Yani gelirin yarısından fazlası nüfusun %20'si tarafından kullanılmaktadır. 1963 yılından sonra 1987 yılına kadar yapılan çeşitli araştırmalarda, söz konusu kesimlerin paylarında sınırlı bir şekilde düşme ve yükselme olmakla birlikte, 1987'de DİE tarafından yapılan gelir dağılımı araştırmasında, aynı kesimlerin sırayla gelirdeki payı %5,2 ve %50 olmuştur. 1987 araştırmasında elde edilen veriler, 1963 yılı sonuçlarıyla karşılaştırıldığında; Türkiye'de, üst gelir gruplarından alt gelir gruplarına doğru sınırlı bir gelir aktarımı olduğu görülmektedir. Aynı şekilde gelirin yoğunlaşmasını ifade eden "Gini Katsayı", 1963 gelir dağılımı araştırmasında 0.55 iken, 1987'de ki araştırmada 0.43 olarak hesaplanmıştır. Son dönemlerde de gözlenen bu sınırlı düzelmede, personel kanunundaki değişikliğin, ücretliler ve diğer dar gelirliler yararına gelir vergisi oranının azaltılmasının, vergi iadesi sağlanmasının ve toplu iş sözleşmeleri ile sağlanan ücret artışlarının etkisi olmuştur (Erdoğan,1988,24).

1994 DİE gelir dağılımı araştırmasının sonuçlarına bakıldığında en düşük gelirli nüfusun %20'lik kesimi gelirin ancak %4,9'unu alırken, nüfusun en yüksek gelirli %20'lik kesimi, gelirin %54.9 ile gelirin yarısından fazlasını elde etmektedir.

Çizelge.15: 1963–1994 Arası Türkiye’de Gelir Dağılımı

GELİR GURUPLARI	1963	1968	1973	1986	1987	1994
En düşük %20	4,5	3,0	3,5	3,9	5,2	4,9
İkinci %20	8,5	7,0	8,0	8,4	9,6	8,6
Üçüncü %20	11,5	10,0	12,5	12,6	14,0	12,6
Dördüncü %20	18,5	20,0	19,5	19,2	21,2	19,0
En yüksek %20	57	60	56	55,9	50	54
Gini katsayısı	0,55	0,56	0,51	0,49	0,43	0,49

Kaynak: (Bilen ve Es,1998,388)

Çizelge 15’de görüldüğü gibi 1987 yılı itibariyle gelir dağılımında görülen nispi iyileşmenin 1994 gelir dağılımı araştırmasında kaybolduğu görülmektedir. Aynı şekilde “Gini Katsayısı” söz konusu araştırmada bozulma yönünde seyrederek 0,49 olmuştur. Genel olarak nüfusun en alt gelir grubu ile en yüksek gelir grubu arasındaki fark 8 katı ise toplumsal bunalımların ortaya çıkacağı ifade edilmektedir. Bu nedenle gelir dağılımındaki dengesizliklerin toplumun sosyal yapısına yönelik önemli bir güvenlik sorunu oluşturabildiği gözden kaçırılmamalıdır. (Ülkemizde en son yapılan (1994) gelir dağılımı araştırmasına göre bu fark 11 kat olmasına rağmen sosyal patlamalar veya bunalımlar çıkmamıştır. Bu durum araştırmacılar tarafından Türkiye’de sosyal yardımlaşma duygularının diğer toplumlara göre daha gelişmiş olmasına bağlanmıştır.)

Çizelge.16: 2002–2003 Yıllarında Seçilmiş Ülkeler Arasında Gelir Dağılımı Karşılaştırması

ÜLKELER	GİNİ KATSAYISI ¹¹
Türkiye	43,6
İngiltere	36,6
Almanya	28,3
Amerika	40,8
Brezilya	58,0
Arjantin	52,8
Bulgaristan	29,2
Azerbaycan	19,0
Kanada	32,2
İtalya	36,0
Japonya	24,9
Pakistan	30,6

Kaynak:(World Bank,2006)

5.3.1.3. İstihdam Sorunu (İşsizlik)

Türkiye'nin ekonomik sorunlarından biri de işsizliktir. Özellikle neoliberalist dönemde teknolojinin sağladığı kolaylık insan emeğinin üretim aşamaları içerisindeki yerini ve önemini olumsuz yönde etkilemiştir. 1980 sonrası yaşanan neo-fordist dönemde üretimde yüksek teknolojiye geçilmesi emek yoğun işleri azaltmış, yönetim ve üretim aşamalarında nitelikli teknik personelin istihdamının artmasına neden olmuştur. Yine bu dönemde meslek eğitimi almamış kişilerin iş bulamama ve işsiz kalma riski de artmıştır. Eğitim düzeyi düşük olanların yanı sıra kadın iş gücünün çok düşük nitelikteki işlerde çalışmaları, daha az alanda faaliyet gösterebilmeleri gibi nedenlerle iş piyasasında dezavantajlı bir konumda yer aldıkları

¹¹ Bu oran 0'a ne kadar yakınsa gelir dağılımı eşitsizliği o oranda az, 100'e ne kadar yakınsa o oranda fazla demektir

görülmektedir. Kapitalist üretim ve tüketim döngüsü içerisinde önemli yer tutan alım gücünün artırılması için liberal politikalarla birlikte sosyal haklarda iyileşme yaşanmış bu nedenle işçi maliyetlerinde yaşanan artış da paradoksal olarak işsizlik sorununu körüklemiştir.

Çizelge.17: Seçilmiş Bazı Ülkelerle Karşılaştırmalı İşsizlik Oranları

YILLAR	1988	1990	1995	2000	2001	2005
Türkiye	8,4	8,6	7,9	6,5	8,3	10,3
Yunanistan	-	-	9,2	11,3	10,8	9,8
Almanya	-	-	8,0	7,2	7,4	9,5
Fransa	-	-	11,1	9,1	8,4	9,5
İtalya	-	-	11,2	10,1	9,1	7,7
İngiltere	-	-	8,5	5,4	5,0	4,7
Macaristan	-	-	9,6	6,1	5,7	7,2
Slovenya	-	-	6,9	6,7	6,2	6,3
Romanya	-	-	5,3	6,8	6,6	7,7

Kaynak : (European Commission,1998) ve (TÜİK,2007)

5.3.1.4. Ekonomik Krizler

Neoliberal yapılanma içerisinde ekonomik anlamda kapitalizm üretimin artarak devam etmesi ve küreselleşmesi anlamını taşımaktadır. Geleneksel toplumlarda mal ve hizmetler insanların ihtiyaçları için üretilmekte ve artan az bir kısım değişim için piyasaya girmekte iken kapitalist üretimde ise üretimin daha büyük bir kısmının değişim için piyasaya girmesi söz konusudur (Şaylan2003,34). Bu nedenle sürekli artan bir üretim kapitalizmin amaçları arasındadır. Ve sermayenin hareketliliği kapitalizme bir dinamizm kazandırmaktadır. Bu bağlamda üretememek, ürettiğini piyasa içerisinde değişime ya da dolaşıma sokamamak (sermaye yetersizliği veya aşırı sermaye birikimi) kapitalizmde krizlere neden olmaktadır. Birikim sürecinin ve tüketimin çeşitli nedenlerle birbirine uyum

sağlayamaması nedeniyle bunalım geçiren liberal ekonomi, kriz sürecinden her zaman kendini yenileyerek çıktığından sistemsel varlığını sürdürebilmektedir (Şaylan,2003,118). Bunun en temel nedeni ise ekonomik krizler sermaye akış kalıplarını, siyasal dengeleri ve toplumsal yapıyı, kültürel formları ve tüketim alışkanlıklarını yeniden düzenleyerek sisteme uyumlu hale getirmesinde yatmaktadır.

Bu nedenle neoliberal geçiş süreci içerisinde küresel sermayeye eklenmeye çalışan ekonomilerde krizlere sık sık rastlanmaktadır. II. Dünya Savaşı sonrası ülke içi gelişmeler ve dış etmenler nedeni ile yeni ekonomi politikası arayışına giren Türkiye (Kepenek ve Yentürk,1996,81) 1950'li yıllar sonrasında yavaş yavaş devletçi politikaları terk ederek liberal geçiş sürecini yaşamaya başlamıştır (Karluk,2002,229). Sermaye ve altyapı yetersizliği içerisinde liberal geçiş denemeleri hemen beraberinde ekonomik krizleri getirmeye başlamış bunu sonucunda ise planlama politikaları 1963 yılından itibaren uygulamaya konulmuştur. Kalkınma planlarının toplumsal gelişmeyi içeren sosyal politikaları da kapsamı ve eğitimden, sağlığa kadar her konuda ileriye dönük önermeleri taşıması (Kepenek ve Yentürk,1996,131), ekonomik krizlerle, sosyo-politik dönüşümün ve iç güvenliğin arasındaki bağıntıyı daha açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Planlı ekonominin sosyal ve siyasal istikrarı amaçlamasına rağmen ekonomiyi her defasında bunalıma sürüklemesi, planlara iç ve dış ekonomik gelişmelerin yön vermesinden kaynaklanmaktadır (Kepenek ve Yentürk,1996,180). Bu yönüyle kapitalist krizlere karşı önerilen planlı ekonomi ulusal güvenliği tehdit edebilecek öğeleri de kendi içerisinde barındırmaktadır.

II. Dünya Savaşı sonrasında yapılan Marshall yardımı 1950'li yıllarda Türkiye'yi hızlı bir yapılanmaya sokmuş fakat ekonomi dinamiklerinin yetersizliği nedeni ile bütçe açıkları ve yükselen enflasyon daha on yıl geçmeden (1958) Türkiye'yi yeniden krize sokmuştur. Sonuçta kredi ve finansman sorunu yaşayan ülke IMF destekli denge programlarını uygulamaya sokmak zorunda kalmıştır (Aktan ve diğerleri,2002,66). Kısa bir büyüme döneminden sonra ticaret ve cari işlemler dengelerindeki açıklar nedeni ile 1970 yılında tekrar kriz yaşanmış ve IMF'ye yeniden başvurmak zorunda kalınmıştır. Bir sonraki kriz ise yaklaşık on yıl sonra 1978-79 yıllarında baş göstermiş neden olduğu sosyal sıkıntıların ülkeyi sürüklediği kargaşa (kaos) ortamı 1980 askeri darbesi ile sonuçlanmıştır(Aktan ve

diğerleri,2002,67). Bu yılları 1980–90 dönemindeki 24 Ocak Kararları, 1994’de 5 Nisan Kararları ve ardından 2001 krizi, benzer nedenlerle izlemektedir. Tüm bu krizlerin Türk siyasal hayatı, politik karar alma süreci ve ulusal güvenliği üzerindeki olumsuz sonuçları şöyle özetlenebilir:

(a) Türkiye sosyal ve kurumsal yapıları hazır olmadan küresel sermayeye eklenmeye çalışılmış ve spekülâtif sermaye nedeni ile ekonomi yönetiminin para politikası araçlarını kullanma etkinliği azaltılmıştır (Aktan ve diğerleri,2002,68)

(b) IMF politikaları nedeni ile küresel sermayenin önündeki ticari kısıtlamalar en aza indirgenmiştir (Doğruel,2002,13).

(c) IMF istikrar programlarının kalıcılığını garanti altına almak için yapısal reformlara öncelik tanınarak sosyal ve siyasal dönüşüm sağlanmıştır

(d) İstikrar programları sayesinde liberal ekonomi politikaları alternatifsiz kılınarak küreselleşme tek seçenek olarak bırakılmıştır (Civelek ve Durukan,2002,116).

(e) Oluşturulan ekonomik örgütler, üretim standartları (ISO gibi) ve üretim ideolojileriyle (TKY, tam zamanlı üretim ve yönetişim gibi) üretim ve tüketim) küresel karar mekanizmalarının kontrolü altına alınmıştır (Dikmen,2002,313).

(f) Üretim, dolaşım ve tüketim alanları yeniden düzenlenerek bu alanlardan neoliberal yapılanmaya uyumlu toplumsal ilişkiler yeniden türetilmiştir (Kültürel bütünleşme), (Türkay,2005,227).

(g) Kurulan ekonomik ve sosyal baskılar nedeni ile politik karar alma süreçleri ve mekanizmaları kolaylıkla etkilenebilir hale getirilmiştir.

(h) Devletin düzen sağlama işlevi pazar mekanizmasının ve kapitalist üretimin gelişimiyle uyumlu hale getirilmiştir (Şaylan,2003,39)

Tüm bu değişimler sonucunda devletin en önemli siyasalarından biri olan güvenlik siyasaları ve uygulama araçları, iç barışı sağlayarak güvenli ve güvenceli bir iç pazar oluşumunu sağlayan, uluslararası pazar ilişkilerinin sürekliliğini garanti altına alan ve bunu engelleyecek güç ve odakları baskı altında tutabilen biçimsel bir yapıya ulaşmıştır.

5.3.2. Enerji Güvenliğine Yönelik Tehdit Algulamaları ve Güvenlik Siyaseti

Ekonomik büyüme ve enerji talebi birbiriyle bağlantılıdır, ama bu bağlantının gücü bölgelere ve ekonomik gelişmişlik düzeyine göre değişmektedir. Belirli bir bölgede ekonomik gelişmenin düzeyi ve insanların yaşam standartları, ekonomik büyüme ve enerji talebi arasındaki ilişkiyi doğrudan etkilemektedir. Yüksek hayat standartlarının olduğu gelişmiş ekonomilerde birim hasıla başına enerji kullanımı görece yüksektir, fakat bu ekonomilerde birim hasıla başına enerji kullanımı sabit kalma veya çok yavaş değişme eğilimindedir; enerji kullanımındaki artış da istihdam ve nüfus artışıyla bağlantılı olma eğilimindedir (IEA,2006).

Gelişmekte olan bir ülke olarak Türkiye'nin önemli sorunlarından biri de enerjide dışa bağımlılıktır. Enerji kaynakları bakımından kendi kendine yetmeyen Türkiye ihtiyacının büyük bir kısmını dışarıdan karşılamaktadır.

Çizelge.18: Türkiye Petrol ve Doğalgaz Üretim ve İthalat Bilgileri (1998-2005)

	Ham Petrol Üretimi	Doğalgaz Üretimi(m3)	Ham Petrol İthalatı
1998	3 223 622	564 541 339	23 735 420
1999	2 939 896	731 098 727	22 983 699
2000	2 749 105	639 222 969	21 671 150
2001	2 551 467	311 562 545	23 242 875
2002	2 441 534	378 402 738	23 661 811
2003	2 375 044	560 633 511	24 096 407
2004	2 275 530	707 008 763	23 830 052
2005	2 281 131	896 424 950	

Kaynak: (ETKB,2006)

Gelişmişlik ölçülerinden biri olarak kullanılan kişi başına enerji tüketimi incelendiğinde 2001 yılı baz alındığında Türkiye'nin(1.056 KEP) dünya ortalamasının altında olduğu görülmektedir. Bu oran aynı yılda ABD'de 7.979 KEP (Kilogram Petrol Eşdeğeri), Kanada'da 7.985 KEP, Almanya'da 4.264 KEP, Fransa'da 4.360 KEP ve Japonya'da 4.093 KEP olarak gerçekleşmiştir.

Çizelge.19: Dünyanın Çeşitli Bölgelerindeki Kişi Başına Enerji Tüketimi (2001 Yılı)

Ülke Adı	Nüfus (Milyon)	Tüketilen Enerji (MTEP)	Kişi Başına Düşen Enerji Tüketimi (KEP)
Dünya	6.102.6	10.029.1	1.643
OECD	1.138.5	5.332.8	4.684
Ortadoğu	168.9	389.7	2.308
Eski Sovyet Ülkeleri	289.1	935.3	3.235
OECD Dışı Avrupa	57.9	99.2	1.713
Çin	1.278.6	1.155.7	904
Asya	1.935.2	1.152.3	595
Latin Amerika	421.9	449.9	1.066
Afrika	812.5	514.3	633

Kaynak : (Kavak,2005,17)

Enerji konusunda Türkiye'nin kendi öz kaynaklarının kısıtlı olmasına önemli enerji kaynaklarına sahip ülkelerle çevrilmiştir. Asya ve Avrupa arasında nemli bir geçit noktasında olması nedeniyle Türkiye bu jeolojik olumsuzluğunu bölgesinde enerji koridoru olmaya çalışarak kapatmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda yaptığı uluslararası anlaşmalar özellikle doğalgaz odaklıdır (Çomak,2006,2).

(a) Bakü – Tiflis – Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı Projesi: Programın maliyeti 2,4 milyon dolar olup, yıllık kapasitesi 50 milyon tondur. 2006 yılında faaliyete geçmiştir.

(b) Azerbaycan – Türkiye (Şahdeniz) Doğalgaz Boru Hattı Projesi: Projenin sözleşmesi 12 Mart 2001 tarihinde Türkiye, Azerbaycan ve Gürcistan arasında imzalanmıştır. Projenin birinci adımı 2 milyar m³, ikinci adımı 6.6 milyar m³'tür.

(c) Türkmenistan – Türkiye – Avrupa Doğalgaz Boru Hattı (Trans– Hazar) Projesi: 29 Ekim 1998 tarihinde imzalanmıştır. Türkmen doğalgazının Türkiye ve Avrupa'ya taşınmasını amaçlamaktadır.

(d) Türkiye–Yunanistan–İtalya Doğalgaz Boru Hattı (Güney Avrupa Gaz Ringi) Projesi: Projenin 1'inci aşamasının 2010 yılında tamamlanması öngörülmektedir. Yıllık İtalya için 4 milyar m³ ve Yunanistan için 1,7 milyar m³ gaz transferi yapılacaktır. Projenin ikinci aşamasının 2012 yılında tamamlanması

öngörülmektedir. Bu aşamada İtalya için 8milyar m³ ve Yunanistan için 3,6 milyar m³ gaz transferi yapılacaktır.

(e) Mavi Akım (Doğalgaz) Projesi: Bu proje ile Türkiye doğalgaz ihtiyacının %65'ini Rusya Federasyonu'ndan temin edecektir. Toplam uzunluğu 1200 kilometre ve Karadeniz'de derinliği 2140 metredir. Projeye 2008'de 12 milyar m³ ve 2010'da 16 milyar m³ kapasiteye ulaşacaktır.

(f) AKTAU (Kazakistan petrollerinin Bakü-Ceyhan'a aktarılması) Projesi: Proje aşamasında olup işlemleri devam etmektedir.

(g) Orta Asya Doğal Gaz Boru Hattı Projesi-CENTGAS: (Türkmenistan-Afganistan-Pakistan) Petrol Boru Hattı Projesi: Bu projenin maliyeti 5 milyar \$ olup Afganistan'daki gelişmeler nedeniyle durdurulmuştur.

(h) Türkmenistan-İran-Türkiye Doğalgaz Boru Hattı Projesi: Proje aşamasında olup işlemleri devam etmektedir.

(i) Türkiye-Bulgaristan-Romanya-Macaristan Doğalgaz Boru Hattı (NABUCCO) Projesi.

Enerjide Türkiye'nin kendi kaynaklarının yetersizliği yeni olmamakla birlikte 1990 sonrası geliştirilen neoliberal politikalarla birlikte devletin hızla bu alandaki yatırımlardan çekilmesi ve toplumsal çıkarları ve güvenlik stratejilerini bile etkileyen önemli yatırımları özel sermayeye bırakması bu bağımlılığı daha da artırmıştır. Maliyetinin yüksekliği ve stratejik önemi nedeniyle devlet eliyle işletilen elektrik santralleri, maden işletmeleri ve güç üniteleri hızla özelleştirilerek özel sermayeye devredilmiştir. Bu tür yatırım alanlarının pahalılığı ve yerli sermayenin yeterli birikime sahip olmaması nedeniyle uluslararası şirketler birliği (konsorsiyumlar) oluşturulmuş ve küresel sermayenin bu alanlara girmesi sağlanmıştır. Enerjinin ekonominin en önemli kaynağı olması ve kentleşmeyle birlikte enerjiye olan talebin hızla artması bu konunun stratejik önemini daha da artırmışken bu işletmelerin küresel sermayeye ya da yabancı yatırımcıya teslim edilmesi ulusal güvenlik açısından önemli bir risk oluşturmaktadır. Dünyanın en büyük küresel sermayelerinin çoğunlukla enerji şirketleri olması ise enerjinin uluslararası ilişkilerde nasıl bir anahtar rol oynadığının açık göstergesidir. Enerji kaynaklarının ekonomi ve politika üzerindeki ağırlığının her geçen gün artması başta güvenlik olmak üzere

ulusal politikaların dış etkilere daha açık hale gelmesini sonuç vermektedir (Bielecki,2001,7).

Enerji yatırımlarının büyük finanssal kaynaklara ihtiyaç göstermesi konunun uluslararası ilişkiler içerisinde ele alınma zorunluluğunu doğurmaktadır. Uluslararası yatırım firmalarının geleceğe yönelik enerji ihtiyacı tahminleri referans alınarak yapılan yatırımların yüksek maliyeti ulus devletleri küresel finans kuruluşlarının kapısına sürüklemektedir. Bu konuda yapılan abartılı tahminler ise uluslararası bağımlılığı daha da artırarak devletleri dış borç batağına saptırmaktadır. 1970'li yıllarda bir Amerikan firması tarafından Endonezya'nın gelecek 25 yıl içindeki elektrik enerjisi ihtiyacı tahminleri normalden iki kat fazla olarak hesaplanmıştır (Perkins,2005,53). Nitekim Türkiye'nin de Rusya'yla 1996 yılında yaptığı doğal gaz anlaşmasında ileriye dönük ihtiyaçlar olduğundan fazla gösterilerek Rusya'yla 23 yıl sürecek bir bağımlılık anlaşması uygulamaya konulmuştur (Oğan ve Aytekin, 2002, 66).

5.3.3. Türkiye'de Çevreye Yönelik Tehdit Algılamaları ve Güvenlik Siyasaları

Gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye, ekonomik ve teknik yetersizliklerini aşmak için bölgesel projeler geliştirmiş ve kalkınma hamleleri gerçekleştirmiştir. Bu süreç içerisinde çevre duyarlılığı fazla gelişmediğinden teknik ve yasal düzenlemeler yapmakta geç kalınmıştır. 1970'li yıllar çevre sorunlarına resmi ilginin uyanmaya başladığı yıllardır. Fakat neoliberal politikaların yoğunlukla uygulanmaya başlandığı yıllar olan 1980'li yıllara kadar bu konuya siyasal çevrelerce ilgi zayıf kalmıştır. 1982-83 yıllarında anayasada çevre ile ilgili düzenlemeler yapılmışsa da özellikle enerji yatırım ve projeleri nedeni ile çevre konularına siyasal partiler tarafından sahip çıkılmamıştır (Keleş ve Hamamcı,2005,295).

Türkiye jeostratejik olarak hassas bir bölgede bulunduğundan güvenlik konularına klasik anlamda yaklaşmış geleneksel askeri tehditleri kendisi için risk olarak değerlendirmiştir. Bu nedenle ulusal çevre varlıkları ve zenginlikler güvenlik siyasasının amaçları arasına uzun yıllar girmemiştir.

Çoğu zaman kalkınma ve gelişme gayretleriyle çevre değerleri arasındaki hassas denge fark edilemediğinden çevre sorunları ulusal güvenlik politikaları bağlamında ele alınmamıştır¹²

Son yıllarda konvansiyonel çatışma riskinin azalması ve çevre bilincinin gelişmesi nedeni ile ulusal güvenlikle ilgili sempozyumlarda çevre ve doğal kaynakların tahrip edilmesi güvenlik sorunu olarak görülmeye başlanmıştır (Ergüvenç, 2006,6).

Neoliberal politikaların ve her şeyi ticari kazanç bağlamında metalaştırma eğiliminin yaygınlaşmasıyla atık ticareti, kirli sanayi ve nükleer santraller, çevre problemleriyle güvenlik sorunlarının iç içe girmesine neden olmuştur. Bu bağlamda doğal kaynakların korunması ve temiz enerji elde edilmesi stratejik önem taşıyan konular haline gelmiştir.

5.3.4. Siyasal Sorunlar

1990 sonrası Türkiye'nin karşılaştığı en önemli siyasal sorunlar mikro milliyetçilikte görülen yükselişler, AB ile ilişkiler ve uluslararası toplumda baskı aracı olarak kullanılan soykırım iddialarıdır. Bu siyasal sorunların hemen hepsi temelde AB'nin yapısal uyum talepleri içerisinden doğmaktadır. AB'nin izlediği sosyal siyasalar mikro milliyetçilik akımını artırmaktadır. Diğer yandan soykırım söylemleri ile Türkiye'nin siyasal savunmasızlığı artırılmaya çalışılarak her türlü ödün için uluslararası hukuk içerisinde bir zemin hazırlanmaya çalışılmaktadır. Türkiye'de kışkırtılmaya çalışılan etnik temele dayalı milliyetçi talepler uzun yıllardır Türkiye'nin sosyal ve ekonomik kaynaklarını tükettiği ve somut tehditlere neden olduğu için güvenlik sorunlarının başında gelmektedir. Bu nedenle konu bağlı olduğu AB ile ilişkilerin önünde yer almıştır.

¹² 1998-2000 yılları arasında Milli Savunma Bakanlığı tarafından yayınlanan Beyaz Kitap'larda Milli Güvenlik Siyasetinin esasları arasında çevre ile ilgili konular geçmemektedir.

5.3.4.1. Etnik Milliyetçilik (Kürt Sorunu) ve Kültürel Yozlaşma

Modern tarih, kültürel şovenizmden ilhamını alan sömürgeciliğin, istilaların ve ekonomik sömürülerin değişik formlarıyla doludur. Fakat bunlardan hiç biri Avrupa sömürgeciliği kadar kanlı olmamıştır. Kültürel şovenizm, ben merkezli (etnosentrik) bir yaklaşımla kendi değerlerini üstün ve diğerlerini gelişmemiş görmekten kaynaklanan antogonistik bir tutumdur (Mgbeoji,2006,857).

Modern zamanların oryantalizmine kaynaklık eden bu yaklaşım emperyalist çıkar ilişkilerine ideolojik yönden hizmet etmekle kalmamış aynı zamanda bölgesel bütünlükleri tehdit ederek ulusal devletleri gelişmiş ülkelerin ekonomik sömürülerine açık hale getirmiştir.

Çeşitli dinlerden ve kültürlerden oluşan Osmanlı İmparatorluğundan bu güne kadar, gerek kültürel ve gerekse ulusalcı nitelikli birçok hareket değişik taleplerle ortaya çıkmıştır (Ortaylı,2005,61). Zaman zaman ekonomik, bazen de ideolojik temellere dayanan bu etnik ayrımcılık neoliberal politikalarla birlikte kimlik temelinde çatışma riskini beraberinde getirmiştir (Keyman,2002,15).

Türkiye’de kolektif aidiyet duygusunun 1980’li yıllarla birlikte değişerek bazılarının kendilerini “ulusal azınlıklar” ya da “milliyetler” olarak ifade etmeye çalışmasının ardındaki temel gerçeklerden biri de neoliberal genişleme ve yeniden örgütlenme çabalarıdır. Bu değişimin en önemli mimarları arasında AB yapısal uyum politikaları ve bölgesel politikaları olduğunu anlamak zor değildir

Ulusal topluluklar AB ile ekonomik ve siyasal bütünleşmeyi (entegrasyon) kendi kaderini tayin haklarını savunmak için bir avantaj olarak görmekteler ve AB’nin fonlarından ve imkânlarından yararlanabilmek için ulusal bir kimlik olarak kendilerini tanımlamak istemektedirler (Kalaycı,2006,19).

Aslında Türkiye’de etnik kimliğin bir problem olarak görülmesinin tarihi çokta derin değildir. Özellikle I. Dünya Savaşı’ndan sonra Batılı devletlerin “Şark Meselesi” bağlamında ele aldıkları Osmanlı’yı parçalama projelerinin bir sonucu olarak gündeme girmiş doğal olmayan bir yaklaşımdır. Doğal değildir çünkü Osmanlı İmparatorluğu gibi geniş coğrafyayı egemenliği altında tutmuş olan bir devlette çeşitli sebeplerden dolayı insanlar yer değiştirmiş ve yeni yerleşimler edinmiştir. Ortak değer yargıları ve dünya yorumları nedeni ile bütünleşmiş bu topluluklar herhangi bir kaygı nedeni ile asimilasyona uğratılmadıklarından öznel

niteliklerini koruyabilmişlerdir. Bölgesel olarak ayrıştırılmayacak kadar iç içe geçmiş ve etnik kimlikleri nedeni ile de coğrafik tanımlama amacıyla geçmişte Kürdistan, Ermenistan gibi isimlerle isimlendirilen yöreler idari bir birim değil muğlâk birer coğrafi etiket olarak kullanılmıştır (Kieser,2005,63). Bu günün bilimsel ölçütlerine göre bile bu kültür renkliliğini etnik mozaik olarak tanımlamak mümkün değildir. Çünkü uluslararası bilimsel ölçütte etnik mozaik tanımlaması için “etnik çeşitlilik” ve etnik gurupların nüfusunun ülke nüfusunun en az %35’ini oluşturması gerekmektedir. Bu nedenle örneğin Fransa’da, anlamlı büyüklükte nüfusa sahip 16 etnik gurubun varlığına rağmen ülke nüfusunun ancak %20 sini oluşturmaları nedeni ile Fransa etnik mozaik tanımını kabul etmemektedirler (Önder,2006,15).

Türkiye’de 1927 yılından 1965 yılına kadar yapılan genel nüfus sayımlarında ana dil tespiti yapılmış çeşitli araştırmalarla desteklenen sonuçlarda anadil temelinde etnik gurup sayısının hiçbir zaman 6’yı geçmediği ve tüm etnik gurupların nüfusunun ise %14’ü hiç aşmadığı saptanmıştır (Önder,2006,15). Aynı şekilde AB-Avrupa Komisyonunun Eylül 2005’de yayınladığı “Eurobarometer” araştırma sonuçlarında anadili Türkçe olan nüfus %91 olarak gösterilmiş olup diğer tüm etnik gurupların kullandığı başka bir dil oranı ise %9 olarak gösterilmiştir (EU Comm,2005,2).

Türkiye’de bulunan Kürtler ve Ermeniler değişik zamanda emperyalist ülkeler tarafından buldukları toplumda sosyal dokuyu zayıflatmaya ve ulus devleti yıkmaya yönelik olarak kullanılmışlardır.

Tüm bu girişimlerin stratejik perde arkasında bölgenin zengin yeraltı kaynakları ve geniş tüketim pazarı olması gerçeği yadsınamaz bir gerçektir. Dünya petrol ve doğalgaz rezervlerinin %67’sinin Ortadoğu’da bulunması (Üşümezsoy,2003,102) ve Türkiye’nin Avrupa ile Ortadoğu arasında stratejik geçiş noktasında yer alması enerji güvenliği açısından Türkiye’yi son derece önemli kılmaktadır (Üşümezsoy,2003,118). Ayrıca dünya ticareti için önemli olan deniz geçiş noktalarının yine bu bölgede yer alması kapitalizmin egemenlik alanlarının güvenceye alınması için bölgedeki ulus devlet yapılanmalarının zayıflatılarak kontrolü kolaylaştıracak politikaların izlenmesini gerekli kılmaktadır (Waylet ve Jackh 2004,21). Bu politikaların başında bölgenin etnik yapısının demokratik gerekçelerle ön plana çıkarılması ve milliyetçi taleplerle bölgenin iktisadi coğrafyalara bölünmesi gelmektedir.

Bu bağlamda Türkiye'nin gündemine sokulan etnik ayrımcılık insan hak ve özgürlükleri kapsamında yükselen haklı taleplerden çok neoliberal politikaların yeniden yapılanma stratejilerinin birer uzantısıdır (Dura,2005,130).

1990 sonrası dönemde ortaya çıkarak ve giderek ulus devletleri tehdit den diğer bir tehlike ise mikro milliyetçiliktir. Küresel sermayenin ulus devletleri dize getirmek için ortaya attığı bu kavram kültürel farklılıkları sosyal çeşitliliğin ötesine taşıyarak kişisel hak ve özgürlükleri güvenceye almak namına siyasallaştırmaya çalışmaktadır.

Başlangıçta, dağılan Sovyetler Birliği ülkelerinin Rusya Federasyonu altında tekrar birleşmesini önlemek amacıyla ABD tarafından etnik ve bölgesel farklılıklar kasıtlı olarak körüklenmiştir. Böylelikle kuzey ve batı Asya'da etkinliği denenmiş olan bu yöntem daha sonra küresel emperyalizmin hedef aldığı tüm bölgelerde uygulamaya konulmuştur. Uzun yıllar boyunca kader birliği etmiş olan aynı ülkenin vatandaşları daha önce kendilerini bir birine kaynaştırarak çok sesliliğe ve renkli bir kültür mozağine neden olan etnolojik farklılıkları ayrılma ve çatışma nedeni olarak görmeye başlamışlardır. Bu kültürel çatışmanın epistemolojik temelleri Huntington ve Fukuyama gibi teorisyenler tarafından atılarak bu on yılın başında kuramsallaştırılmıştır. Siyasal açıdan kültürel farklılıkların korunması ilkesi demokratik hak ve özgürlüklerin ayrılmaz bir parçası olarak sunulurken uluslararası sermayenin günlük tüketim alışkanlıklarını denetleyerek tüm dünyayı benzer davranış kalıplarına sokmaya çalışması ve tüketim açısından tüm toplumları tek boyutlu bir kültürel kimliğe zorlaması ise küreselleşmenin dikkat çekici bir açmazıdır (Kongar,2006,1).

Bu süreçte “ulus”, “etnik grup”, “halk” ve “kültür” kavramları bilim dışı bir özensizlikle kullanılmakla kalmayıp bu kavramlara ırk anlamı yüklenmektedir. Çünkü etnik toplulukların, özerk bölgelerin yararlandığı küresel fonlardan ve imkânlardan yararlanabilmesi ve benzer yetkilerle donatılabilmesi için ulusal bir kimlik edinmesi zorunludur. AB adayı Türkiye'de de, bazı etnik kimliklerin, kendilerini ulus gibi göstermeye çalışması özellikle 1990 sonrası şaşırtıcı bir şekilde ön plana çıkmış, ayrılıkçı ve özerk eğilimler göstererek ve ulusal güvenliği tehdit edici boyutlara ulaşmıştır.

Türkiye'ye yönelik oryantalist çalışmalarla ulusal bütünlüğün bozulmaya çalışılması aslında yeni olmamakla birlikte 1990 sonrası ortaya çıkan siyasal konjonktür ve Avrupa Birliğine katılma çabaları kapsamında yaşanan uyum sürecinde bu yönlü talepler ve eleştiriler daha açıktan ve cesurca yapılmaya başlanmıştır. Türkiye nüfusunu etnik dilimlere ayırıp hepsine “milli azınlık” statüsü vererek Türk Ulusunu yapay bir zemine oturtmaya çalışmak bu süreç içerisinde sıklıkla karşılaşılan siyasal bir söylem haline gelmiştir (Bacınoğlu,2001,42).

Giddens'e göre (2005,387) ulus her şeyden önce politik bir yapıdır ve yurttaşlık temeline dayanır. Bu nedenle ulus'u “ *dil, tarih, kültür ve ekonomiyle birbirine bağlı, aynı bayrak altında yaşayan, ortak bir tarihsel geçmişe ve gelecek beklentisine sahip insanlar topluluğu*” olarak görmek gerekir. Buna karşın ulus ötesi küresel güçler, yerel kimlikleri güçlendirirken bölgesel örgütler ve uluslararası sermaye ulus-devletlerin etkinliğini azaltıcı etkide bulunmaktadır. Küreselleşmenin etkisiyle serbest ticaret ve ekonomik özerklikle durumlarını kuvvetlendirmeye çalışan azınlıklar Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler gibi küresel ve bölgesel organizasyonların çatısı altında bölgesel bütünleşmeden (entegrasyon) fayda beklemektedirler(Kalaycı,2006,19). Bu nedenle Türkiye'de mikro milliyetçiliğe neden olan sorunlar politik ve ekonomik çıkarlarla ilintili ve dış kaynaklı olup toplumsal bilincin gelişmesi ve demokratik toplumsal taleplerle ilişkili değildir.

Küreselleşmenin ve 1990 sonrası dünya'da yaşanan yeniden yapılanmanın Türkiye'de ortaya çıkardığı sosyal sorunlardan biride kültürel yozlaşma ya da kültürel benzeşmedir(kültürel entegrasyon). Uluslararası sermayenin ortak tüketim kalıpları oluşturarak ekonomik çıkarlarını ve sermaye birikimlerini en üst düzeye çıkarmak amacıyla başvurdukları bu yöntem, bir tür toplumsal sapma olarak kendini göstermektedir. Girdikleri dünya pazarlarında ürünlerini pazarlamak amacıyla öncelikle yerel motifleri kullanmayı tercih eden küresel sermaye, sundukları hizmetin altında ve yüksek teknolojinin etkisinde farklılıkları zaman içinde yok ederek küresel bir benzeşmenin altyapısını hazırlamaktadır. “Fastfoot” kültürünün tüm dünyaya egemen olması ve gazlı içeceklerde büyük bir pazar payına ulaşılması bu çabaların sonucu olmuştur. Türkiye'de dini ve yerel motifler kullanılarak (Ramazanda iftar sofrasında Coca Cola'nın ön plana çıkartılması gibi) başarı ile uygulanan yerel motiflere eklenmiş bu ticari girişimler kültürel zenginliklerin

yok olmasına neden olmuş ve egemen medeniyetin üst değerlerinin ulusal kimliğin önüne geçmesine neden olmuştur.

Bu kültürel yozlaşmanın diğer bir olumsuz etkisi ise toplumda adi suç oranlarının artması olmuştur.

Kültürel normlar ve değerlerin ağır küreselleşme altında yerelliğini kaybetmesi, toplumda görülen suç oranlarının hızla artmasına ve kapitalist sınıf çatışmalarının baş göstermesine neden olmaktadır. Kapitalizmin sunduğu teknolojik gelişme ve maddi gönenç'in toplumda eşit olmayan dağılımı ve bireysel anlamda yalnızlaşma (ya da toplumdan soyutlanma), sosyal yalıtımı (izolasyon) artırmakta, suça olan eğilimi artırmakta ve toplumun statik yapısını bozmaktadır (Korkmaz ve Kocabaş,2006,108). Önemli bir iç güvenlik sorunu olarak kendini göstermeye başlayan bu olumsuz eğilim toplumda ulusal kimliğin gevşemesine ve sosyal kırılmanın da artmasına neden olmaktadır. Sosyal ve kültürel yönden baş gösteren bu değişim politik sistemi de olumsuz etkilemektedir. Çünkü toplumun inançları ve değerleri politik sistemle doğrudan ilişkilidir. Diğer bir yaklaşımda ise ulusal direnç noktalarından biri olan moral değerlerin yıpratılması güvenlik stratejilerini son derece olumsuz etkilemektedir. Bu bağlamda demografik ve ekonomik değişimler medeniyetler arasındaki güç dengesini etkileyen önemli bir ögedir (Lantis,2002,102).

5.3.4.2. AB ile İlişkiler

Türkiye'nin Batıya eklemlenme gayretleri Tanzimat Dönemine kadar uzanır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrası başlatılan ekonomik bütünleşme çabaları uzun bir süreç halinde Türkiye'nin her konudaki gündemini işgal etmiştir. Varşova Paktının dağılmasından sonra NATO'nun işlevi tartışmaya açılırken güvenliğini Batıya finanse ettiren Türkiye, uluslararası toplumda tutunmanın yolu olarak AB'ne daha fazla sarılmıştır. Bu nedenle 1963 yılından bu güne Türkiye AB ile ikili ilişkilerde hep fedakârlık yapan taraf olmuştur. Kimi zaman yapılan anlaşmalar ve verilen tavizler ülkenin geleceğini riske atacaktır düzeye ulaşmıştır (Külünk,2006,82). Henüz tam üyelik gerçekleşmeden yapılan Gümrük Birliği Anlaşması ülkenin siyasal, ekonomik ve hukuki haklarını riske sokmaktadır.

Türkiye ekonomik ve sosyal altyapısını gelişmiş ülkeler düzeyine çıkartmak için AB'ne üye olmak istemektedir (İstanbul Ticaret Odası,2003,29). Oysaki AB

yapacağı ekonomik yardımları ve sosyal katkıları yine ülke içerisinde suni olarak kabarttığı sorunlar nedeni ile sık sık askıya almaktadır¹³ (Çayhan,1997,432). Bu ve benzeri uygulamalar nedeni ile AB ile olan ilişkilere karşılaşılan siyasal ve ekonomik talepler Türkiye'nin dış sorunlarının en önemli kaynağı haline gelmektedir.

Ekonomik ve siyasal olarak örgütlenmiş dünya'nın en önemli güç odaklarından biri olan Avrupa Birliği, ABD'nin tartışmasız üstünlüğünü dengeleyebilecek en önemli bir oluşum olarak görülmektedir. Düşünsel temelleri 17. yüzyıla kadar dayandırılan AB (Armaoğlu,1997,99) sanayi üretimi ve pazar arayışlarıyla birlikte somutlaşarak uluslararası ekonomik bir örgüt halini almıştır (Karluk,1998,3). 1959 yılında ki ortak üyelik başvurusundan bu yana Türkiye AB'ne üye olmak için çabalamaktadır. Geçen süre içerisinde yükümlülüklerini büyük oranda yerine getirmiş olmasına rağmen hala Türkiye'nin adaylık statüsünden çıkamayışı birçok soruyu ve tartışmayı beraberinde getirmektedir. Bu tartışmalar arasında en önemlileri Türkiye'nin güvenliği ve bağımsızlığıyla ilgili olanlardır. Türkiye'nin Batı uygarlığı içerisinde yer alma gayreti uzun yıllara dayanmaktadır. Kurtuluş Savaşı yılları sırasında Avrupa ülkeleri arasında verilen bağımsızlık (İstiklal) mücadelesinin yerini bu gün AB içerisinde "istikbal" mücadelesi almıştır (Kalaycı,2006,33). AB'ni Türkiye için istenilir kılan ekonomik rekabet gücü, sosyal yapılanması ve ABD hegemonyasını dengeleyebilir bir birlik olmasıdır. Batının ekonomik ve siyasal sistemine eklenmeye çalışan Türkiye için AB iyi bir seçenektir fakat AB'nin Türkiye'yi almak için gösterdiği isteksizlik ve öne sürdüğü koşullar Türkiye'nin güvenliği açısından ciddi riskler taşımaktadır. Bu riskler şunlardır:

(a) Özellikle dünyanın yeniden yapılanma sürecinde AB'nin istediği yapısal reformlar Türkiye'nin ulusal kimliğini ve yapısal bütünlüğünü tehdit edebilecek boyutlardadır.

(b) Türkiye tarihsel birikimi, etnik yapısı ve kültürel değerleri açısından Avrupalı özellikler taşımadığı iddiası nedeniyle kendi değerlerinden vaz geçmeye zorlanmaktadır (Andican,2006,36).

¹³ AB Parlamentosu 19 Eylül 1996'da aldığı bir kararla Gümrük Birliği çerçevesinde Türkiye'ye yapılacak olan mali yardımın 1997 yılı için öngörülen bölümünün, Türkiye'de insan hakları, demokratikleşme, Kıbrıs ve Kürt sorunlarında bir iyileşme sağlanıncaya kadar askıya alındığı bildirilmiştir (Çayhan,1997,432).

(c) Gümrük Birliği sonrasında ithalat ve ihracat birlikte ele alındığında başlangıçta Türkiye'nin AB'ye ihracatında ciddi bir artışın meydana gelmediği ancak AB'den ithalatın önemli oranda arttığı görülmektedir. Bu nedenle Türkiye ciddi dış ticaret açıkları vermiştir. Zaman içinde bu fark azalma eğilimi göstermişse de hala yerli üretimi tehlikeye düşürecek düzeydedir (Ege,2006,97).

(d) Küresel ekonomide yaşanan hızlı değişim ve istikrarsız ilişkiler Türkiye'de finans sektörünü olumsuz etkileyerek risklere daha açık ve kırılgan hale getirmektedir (İnceci,2006,149).

(e) AB'nin ön gördüğü maliye ve para politikaları üretim süreci ve emek faktörünün Türkiye aleyhine gelişmesine ve ulusal egemenlik ilkesinin tehlikeye düşmesine neden olabilir (Savaş,1996,211).

(f) AB'nin katılım sürecinde Türkiye'den Kıbrıs, Ege sorunu ve Kürtlerle ilgili talepleri bulunmaktadır. Bu talepler Türkiye'nin ulusal çıkarlarına aykırıdır (Günüğur,2002,10).

Türkiye'nin AB'ne girmesinin AB'ne sağlayacağı tahmin edilen yararlar ise şunlardır:

(a) Geniş nüfusu ve zengin kaynaklarının yaratacağı etkiyle trans-Avrupa ağı genişleyecektir

(b) Türkiye genç ve dinamik nüfusuyla yaşlı bir nüfusa sahip AB nüfus yapısını olumlu etkileyerek sosyal politikaların finansmanında önemli katkılar sağlayacaktır

(c) AB pazarı genişleyecektir

(d) AB'de ki çokuluslu şirketlerin ciroları büyüyecektir

(e) Tarımsal girdi maliyetlerinde düşüş yaşanacaktır

(f) Enerji kaynaklarının yoğun olarak bulunduğu Asya ve Ortadoğu ülkeleri için güvenli bir köprü görevi görecektir. Alternatif enerji nakil hatları oluşacaktır (Kalaycı,2006,66)

AB'ne girmenin Türkiye'ye olan katkıları ise şöyle özetlenebilir:

(a) Toplumun gelir seviyesinde genel bir artış

(b) Trans-Avrupa ağlarına dahil olma

(c) Yeni tüketici ve üretici kitlesi

(d) İşsizliğin azalması

- (e) Enflasyon hızının düşmesi
- (f) Yabancı sermaye akış hızının artması
- (g) Ortak tarım politikaları yoluyla destekleme fonlarından yararlanma
- (h) Savunma ve güvenlik harcamalarında azalma
- (i) Bilimsel ve teknolojik üretimde artış
- (j) Uluslararası ekonomide IMF'e karşı Türkiye'nin elinin güçlenmesi
- (k) Sosyal Güvenlik hizmetlerinin kalitesinde artış
- (l) Bölgesel gelişme farklılıklarının azalması (Kalaycı,2006,89)

5.3.4.3. Soykırım İddiaları

1990 sonrası yeniden yapılanma sonrası Türkiye'nin sıklıkla karşılaştığı sorunlardan birisi de Ermeni sorunudur. Bu konuda Türkiye'nin karşılaştığı sorunlar 1990 yılları öncesine dayanmaktadır. Fakat 1990 sonrası AB ile ilgili sürecin hızlanmasıyla bu iddialarla ilgili girişimler daha ciddi boyutlara ulaşmıştır. Uluslararası alanda çeşitli fırsatlar değerlendirilerek öne sürülen soykırım iddiaları Türkiye'yi, uluslararası hukuk önünde zor duruma düşürmeyi amaçlamaktadır ve farklı gurupların beklentilerini karşılamaya yöneliktir.

1828–29 Rus, Osmanlı Savaşı sırasında Rus işgali altında kalan bölgedeki Ermeniler ideolojik olduğu kadar kültürel olarak da Rus Ermenilerinin etkisi altına girerek Osmanlı'ya karşı Rusları desteklemişlerdir (Kieser,2005,65). Yine aynı şekilde Güneydoğu ve Doğu Anadolu'da dağınık bir şekilde aşiretler halinde yaşayan Kürtler din ve kültür bağlarına rağmen İngilizlerin bölge politikaları doğrultusunda sık sık isyana sevk edildikleri ve özerklik arayışı içerisine sokuldukları görülmektedir (Çay,1996,343).

1890 yıllarından itibaren Doğu Anadolu Bölgesinde büyük bir devlet kurma iddiasında olan Ermeniler Türkiye'yi bölmek isteyen güçlerin yardımıyla Sevr Anlaşmasında bu yönde sözler almıştır. Uzun yıllar hiçbir sorun yaşamadıkları Osmanlı topraklarında “millet-i sadıka” ismiyle anılacak kadar güven duyulmalarına rağmen özellikle Rusya'nın çıkarları doğrultusunda Osmanlıya isyan etmiş ve I. Dünya Savaşı boyunca işgalci güçlerle işbirliği içerisine girmişlerdir (Selvi,2006,10).

Savaş sonrası bu hizmetlerinin karşılığını ABD Başkanı Wilson'un Doğu Anadolu'da Erzurum, Van ve Trabzon bölgesini içeren alanın Ermenilere bırakılması

teziyle görmüşler fakat Türk Kurtuluş Savaşı sonunda bu hayallerine veda etmek zorunda kalmışlardır. Ermenilerin bu taleplerinden daha fazla, bu talepler bahane edilerek Ermenilerin kullanılabilceğini fark eden çıkar çevreleri II Dünya Savaşı yıllarında konuyu tekrar gündeme taşımakta sakınca görmemişlerdir. II Dünya Savaşı sırasında Türkiye'nin tarafsız kalması, Almanya ile anlaşma imzalaması ve boğazları savaş gemilerinin geçişine kapatmasından dolayı Rusya 1925'de yapılan dostluk anlaşmasını yenilemeyeceğini duyurdu ve Kars ile Ardahan'ın kendisine verilmesini istedi (Sarı,2006,106). Türkiye bu talepler karşısında NATO'ya girip kendini Batı kampına alarak güvenceye almıştır. Kıbrıs krizinde Batının Türkiye'yi yalnız bırakmasından cesaret alan Ermeni diasporası kanundışı örgütlenmeler ve propaganda faaliyetleri ile konuyu tekrar gündeme taşımaya çalışmışlardır. 1970 ve 1980'li yıllar boyunca Türkiye Ermeni terörüyle mücadele etmiştir. Geçen süre içinde terör faaliyetleri azalarak etkinliğini yitirmiş verini uluslararası diplomasiye ve lobicilik faaliyetlerine bırakmıştır (İskefiyeli,2006,206). 1070 ve 1980'li yıllarda fanatik Ermeniler tarafından Türkiye'ye yönelik gerçekleştirilen terör eylemlerinin yerini ABD kongresinde ve kamuoyunda yürüttükleri siyasal girişimler almıştır.

1990 sonrası neoliberal yeniden yapılanma ile birlikte sosyal, ekonomik ve siyasal çalışmalar birlikte yürütölmeye başlanmıştır. Avrupa ve ABD'deki Ermeni sermayesinin desteğinde daha örgütlü çalışan Ermeniler Türkiye'nin Avrupa Birliğine girme çabalarını Türkiye'ye siyasal baskı yapmak için bir fırsat olarak gördüler. Türkiye'yi uluslararası alanda soykırımla mahkûm ettirerek orta ve uzun vadede çıkar sağlamayı hedefleyen Ermeni lobileri AB uyum protokollerini kendi çıkarları doğrultusunda şekillendirmeye çalışmak için siyasal ve ekonomik güç odaklarına baskı yapmaktan geri kalmamışlardır. Özellikle 1985 yılından itibaren neredeyse her yıl ABD senatosuna Ermeni yasa tasarısı getirmek bir gelenek halini almıştır.

Günümüz Türkiye'sinde 50 bin civarı Ermeni yaşadığı tahmin ediliyor (TTK,2007). Sosyal Bilimler açısından anlamlı bir azınlık oluşturmamalarına rağmen Avrupa ve ABD'deki lobileri, ekonomik ve siyasal bağlantıları nedeni ile Türkiye'ye bir baskı unsuru olmaya devam etmektedirler. Önemli bir güvenlik sorunu haline gelen bu durum Türkiye içindeki azınlıklarla ilgili sosyal ve kültürel bir sorun olmaktan çok stratejik temelli bir üst siyaset halini almıştır.

5.3.5. Stratejik ve Askeri Sorunlar

1990 sonrası yeniden yapılanmanın temelleri ekonomik güce dayalı siyasal egemenlik ekseninde gerçekleşmektedir. Küreselleşmeye dayalı ekonomik bir örgütlenmeyi gerçekleştirmek için siyasal yeniden yapılanma zorunludur. Bu yapılanma demokratik ülkelerin neoliberal politikalarla küresel sisteme eklenmesi demokratik olmayan ülkelerin ise dönüşerek demokratikleşmelerini gerektirir. Bu bağlamda uluslararası diplomasi bir güç aracı olan askeri kapasite önemli bir strateji ögesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bölümde uluslararası siyasetin güvenlik boyutunda karşılaştığı konvansiyonel sorunlar Türkiye bağlamında ele alınmıştır ve bölgesel stratejilere kaynaklık eden, ulusal bağlamda önceliklere sahip olan genel sorunlar seçilmiştir.

5.3.5.1. NATO'nun Yeni İşlevi ve Türkiye

Küresel sistemin en önemli güvenlik örgütü olan NATO, caydırıcılık doktrini üzerine kurulmuş bir örgüttür (Hofmann,1984,1). Uzun vadeli hedefleri arasında Batı değerlerini ve sosyo-politik ve ekonomik yapısını korumak olan bu uluslararası organizasyona Türkiye 1955 yılında katılmıştır. Varlık nedeni olarak Varşova Paktından kaynaklanan siyasal ve ideolojik tehlikeyi gösteren NATO, üye ülkelerin savunma politikalarını yönlendiren ve devlet eliyle savunma sanayine önemli finansman aktarılmasını sağlayan güçlü bir örgüttür. Öyle ki Varşova Paktının dağılmasından birkaç yıl öncesine kadar NATO'da önemli karar organlarının başında olan kimi yetkililer Sovyetler Birliğini büyüyen bir tehdit olarak yorumlayarak örgüte olan gereksinimi pekiştirmek istemişlerdir¹⁴.

II. Dünya Savaşı ve sonrasında Türkiye'nin NATO'ya katılımı Sovyetler Birliğinden gelen tehdit nedeniyledir. Ayrıca Türkiye'nin Sovyetler Birliğine komşu olması uluslararası dengede Türkiye'yi taraf olmaya zorlamıştır. Bu gereksinimin önemli nedenlerinden biri de Türkiye'nin uzun yıllardır ekonomik, sosyal ve siyasal

¹⁴ ABD Deniz Kuvvetleri, Atlantik Müttefik Kuvvetleri Yüksek Komutanı (SACLANT), Amiral Wesley L.MC. Donald 1984 yılı NATO Dergisinin 3.ncü sayısında Sovyetler Birliğinin deniz gücünün gittikçe gelişerek NATO için bir tehdit oluşturmaya başladığını ifade etmiştir

yönden Batı ile bütünleşme isteği taşımasından kaynaklanmaktadır (Halefoğlu,1986,1).

Türkiye'nin NATO içerisindeki önemi Varşova Paktı'na sınırı olması ve Avrupa'nın en kalabalık ordusuna sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Geçmişte Avrupa kendi güvenliği için Türkleri önemli bir tehdit olarak görürken (Gordon, 1987,26) Dünya savaşının sonunda yeni tehdit algılamasını Sovyet gücü olarak görmüş ve bu tehdiye karşı kurduğu ortak güvenlik örgütüne kaderin gaip bir cilvesi olarak Türkiye'yi almakta bir sakınca görmemiştir.

NATO gibi bir örgüte üye olmak her ne kadar Türkiye'ye soyut bir güvenlik duygusu ve silahlı kuvvetlere yönelik teknolojik yapılanma (Modernleşmeyi) kolaylığını sağladıysa da, örgüt Türkiye'ye siyasal ve ekonomik yönden önemli oranda yük olmuştur. Çünkü, NATO'nun kaynaşmış askeri yapısına dahil askerlerin %25'i, tankların %12'si, topların %49'u, uçakların ise %11'i Türkiye tarafından karşılanmaktadır ve savunma harcamaları Türkiye gibi gelişmekte olan bir ülke için oldukça yüksek bir orandadır (Yılmaz,1988,1).¹⁵

1989 yılında Sovyetler Birliğinin beklenmeyen çöküşünden sonra NATO birçok platformda sorgulanır hale gelmiştir. Kimileri NATO'nun varlık nedeninin ortadan kalktığını, söz konusu örgütün Doğu-Batı ilişkilerinde yer alabilecek daha geniş çaptaki gelişmeler açısından engel oluşturabileceğini ileri sürerken büyük bir kesim tarafından NATO'ya olan ihtiyacın hala devam ettiği ileri sürülmüştür. NATO'ya olan ihtiyacın devam ettiğini ileri süren kesim dört neden ileri sürmektedir: savunma, istikrar, silahların denetimi ve politik reformların özendirilmesi (Alexander,1990,1).

Bu açıklamalardan NATO'ya 1990 sonrası yeniden yapılanma süreci içerisinde dağılan Varşova Paktı ülkelerini batıya ekleme görevinin verildiği anlaşılmaktadır. Bu görevin “*doğunun demokratik sistemlere ve pazar ekonomisine geçişinin neden olacağı zorunlu travmaların imkân ölçüsünde sınırlı kalmasını garantilemek*” şeklinde dile getirildiğini görüyoruz (Alexander,1990,3).

Askeri ve stratejik açıdan NATO için önemli görülen Türkiye'nin, Sovyetler Birliğinin dağılma süreci sonrasında stratejik öneminin azalacağı endişesi askeri ve

¹⁵ Veriler 1988 yılına aittir

siyaset çevreleri tarafından sıklıkla dile getirilmiştir. Türkiye'nin ise örgüt içerisinde varlığını koruması birkaç açıdan önem taşımaktadır. Bunlardan en önemlisi askeri nedenlerdir. Uluslararası ilişkiler ve enerji kaynakları açısından kritik bir bölgede bulunan Türkiye, askeri gücünü sürdürebilmek için önemli oranda Batı'dan gelecek dış yardıma ihtiyaç duymaktadır (Sander,1990,26). Diğer bir neden ise Türkiye'nin Batı toplumu içerisinde kalmaya devam etmesidir.

Türkiye'nin NATO'ya duyduğu ihtiyacın ötesinde NATO'nun Türkiye'ye tekrar ihtiyaç hissetmesi ise uzun sürmemiştir. Sovyetler Birliğinin Dağılması sonucu bağlantısız kalan ülkelerin neden olduğu güç boşluğu ve istikrarsızlık küresel terör örgütleri ve aşırı milliyetçi siyasal liderlerin iştahını kabartmıştır (Arsın,1991,16) Bu tehlikenin ilk somut dışa vurumu Yugoslavya'da gerçekleşmiştir. Tarihsel kökleri itibariyle bölge halkları üzerinde önemli etkisi olan Türkiye, 1990 sonrası NATO'nun üstlendiği kriz yönetimi görevine uygun bir ülke konumundadır. Bunlarında ötesinde Batı açısından büyük önem taşıyan Ortadoğu enerji kaynakları için Türkiye uygun bir sıçrama tahtasıdır. Varşova Paktının dağılması sonrasında dünyanın en büyük organize güvenlik kuruluşu olan NATO Batı ekonomisi için hayati önem taşıyan enerji kaynaklarının korunması ve Batının çıkarlarının kollanması için en etkili bir güç ve kriz yönetim ögesidir (Renaud,1991,21).

Bu bağlamda NATO, daha küçük çapta ve hazırlık durumunda bir kuvvete dayalı savunma şeklini daha sonra benimsemiş “ Birleşik Müşterek Görev Gücü (CJTF) gibi esnek ifadelerle görev tanımını yeniden yapmıştır (Wörner,1994,1).

Türkiye bu yeni görev tanımını Batı ile olan “ortak değerler topluluğu” görüşü altında benimsemiştir (Çiller,1994,1). Bu nedenle özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası yürütülen operasyonlarda Türk Silahlı Kuvvetleri, Batının küresel çıkarları doğrultusunda uluslararası görevlerde sıklıkla kullanılmıştır.

5.3.5.2. İran'ın Nükleer Faaliyetleri

Dış ilişkiler açısından tarihsel derinliğe sahip olan İran-Türkiye komşuluğu kimi zaman politik, kimi zaman stratejik, kimi zamanda ideolojik sürtüşmelerin neden olduğu gerginliği her zaman beraberinde taşımıştır (Saray,1999,27).

Dünyada yeniden yapılanma çalışmalarının ve Ortadoğu'ya yönelik emperyalist çıkar ilişkilerinin sürekli hedeflerinden biri olan İran, bu popülaritesini dünya rezervlerinin yaklaşık %9'unu oluşturan petrolüne ve 812 trilyon m³'lük rezervleriyle Rusya'dan sonra dünya ikinciliğini elinde tuttuğu doğal gazına borçludur (Saray,1999,140). Enerji kaynakları açısından taşıdığı stratejik önemi nedeni ile güç bir komşuluk sergileyen İran ayrıca etnik yapısı ve bölge üzerindeki Türkiye ile olan ortak kültürel ve tarihsel sorumlukları nedeni ile önemli güvenlik sorunlarının başında gelmiştir.¹⁶

1979'da gerçekleşen İran İslam Devrimi sonrası Batı ile kapitalist ilişkileri bir süreliğine duraksayan İran sahip olduğu doğal enerji kaynakları nedeni ile bu ilişkileri yeniden oluşturmakta gecikmemiştir.

Soğuk Savaş yılları boyunca "bağlantısızlar" gurubu içerisinde yer alan İran özellikle 1979'da ki devrimden sonra Batı ile olan ilişkilerini azaltarak Varşova Paktı ülkelerle daha yakın ilişkiler içerisine girmiştir. Bu nedenle soğuk savaş yılları boyunca Türkiye tarafından önemli bir tehdit olarak algılanan gelmiştir.

1990 sonrasında dağılan Sovyetler Birliği içerisindeki Türk Cumhuriyetleriyle Türkiye arasında gelişen karşılıklı ilgi önemli oranda Türk asıllı nüfus barındıran İran'ı (%24 Azeri Türk) kaygılandırmıştır. Gittikçe gelişen bu ilgi nedeni ile Türkiye'yi sıkıştırmak isteyen İran Türkiye'deki ayrılıkçı Kürt hareketlerini desteklemiş bu nedenle karşılıklı ilişkilerde gerginlik artarak devam etmiştir.¹⁷ Birinci körfez krizi sonrası bölge üzerindeki Amerikan planları nedeni ile kendini her zamankinden daha güvensiz hisseden İran teknolojisini 1970'li yıllarda Amerika'dan aldığı nükleer faaliyetlerine 2001–2002 yıllarında yeniden başlamıştır (Gaffney,2004,132).

¹⁶ Etnik olarak İran, %51Farsi, %24 Azeri Türk'ü, %8 Gilaki-Mazandarani, %7Kürt,%3 Arap, %7 diğer unsurlardan oluşur (CIA Fack Book,2007).

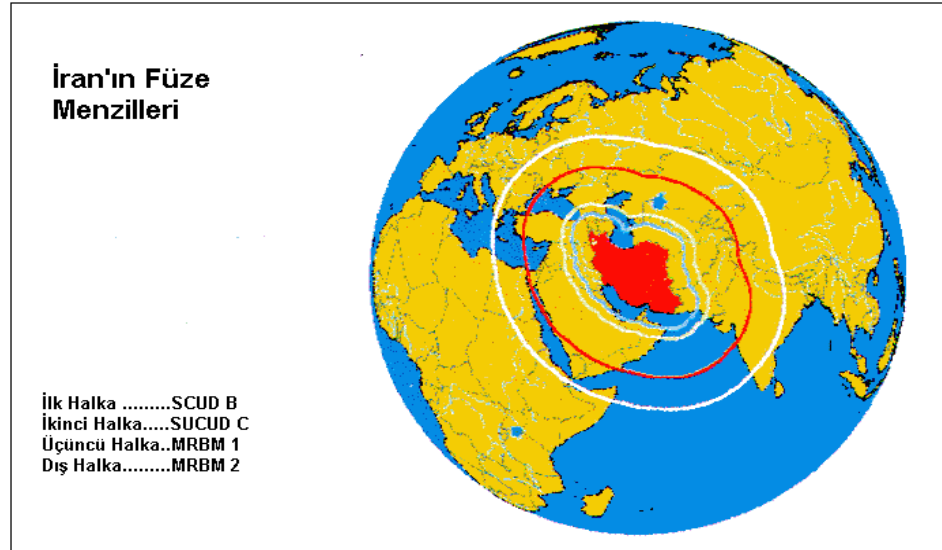
¹⁷ İran'ın içerisinde %7 oranında Kürt Azınlık bulunmaktadır.

Çift kutuplu dengenin Batı lehinde dağılmasıyla dış politikada alternatifler arayan İran

11 Eylül saldırıları sonrası Irak ve Afganistan harekâtıyla neredeyse etrafını çevirip abluka altına alan Amerika'ya karşı kendini savunacak bir mekanizma üretme gayreti içerisinde girmiştir. Bu nedenle Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'ın asil üye olduğu Şanghay İşbirliği Örgütüne (ŞİÖ) gözlemci statüsünde katılmıştır(Kamalov,2006,12).

Tüm bu yaklaşımlar bağlamında Türkiye'yi içine alan füze menzilleri, nükleer çalışmaları, ideolojik yayılcılığı ve etnik ayrımcılığa dayanan terör örgütlerine verdiği destek nedeni ile İran Türkiye için ciddi bir tehdit ve güvenlik sorunu olmaya devam etmektedir.

Grafik .10: İran'ın Füze Menzilleri

Kaynak: (Missiles,2006)

5.3.3.3. Yeni Çatışma Alanları

Soğuk savaş sırasında uluslararası sisteme yön vermiş olan iki kutuplu yapının dağılması ile dünya'da siyasi, ekonomi ve güvenlikle ilgili dış parametrelerde önemli değişiklikler yaşanmıştır. Uluslararası sistemde ve hukuksal yapıda güç kaymaları olarak yorumlanan (Davutoğlu,2002,74) bu durum Varşova

Paktı üyesi ülkeler buldukları bölgelerde stratejik ve jeopolitik boşluk alanlarına neden olmuştur.

Bunun sonucunda 20'nci yüzyıl boyunca karşı kutupları kontrol altında tutan ve ABD'nin aşırı uçlara kaymasını önleyen liberal ve realist politikalarının bir anlamı kalmamıştır. Güçler dengesi, ittifaklar, caydırıcılık ve çevreleme gibi öğelere dayanan realizm, gönüllü ekonomik ve siyasi birliktelikler kurmayı hedefleyen liberalizm Amerika açısından oluşan güç boşluklarını doldurmak için politika üretmekte yetersiz kalmıştır.

Bunun yerine sermayeyi jeopolitik bir güç ögesi olarak kullanmaya dayalı ekonomi politikaları, jeokültürel bölünmüşlüklere dayalı çelişkileri kullanan stratejik kültür siyasaları, demokratik yetersizliklerden kaynaklanan yapısal sorunları kullanmaya dayalı neoliberal siyasalar küreselleşme ideolojileri içerisinde tüm dünyaya dayatılmaya başlanmıştır.

Bu bağlamda önemli enerji geçiş noktaları ve bağlantı hatları üzerinde bulunan Ortadoğu ve doğu Avrupa ülkeleri üzerinde yeni çatışma alanları oluşmuştur. Bu çatışma alanları; Balkanlar, Hazar bölgesi ve Ortadoğu, üzerinde yoğunlaşmaktadır. Bu bölgeler önceden beri stratejisyenler tarafından dünya siyasetine yön verme gizil gücüne sahip egemenlik alanlarıdır¹⁸. Bu nedenle birçok Jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik alanın kesiştiği ve stratejik olarak iç bütünlüğe sahip olan bu bölgelerde tarih boyunca egemenlik kavgası hiç bitmemiştir.

Soğuk savaş sonrası bu bölgeler üzerinde ekonomik ve siyasal üstünlüğünü kurmak isteyen ABD ise istediği fırsatı 11 Eylül saldırıları ile yakalamıştır(Woodward,2003,41). Bu saldırılardan sonra Amerika geleneksel tehdit-merkezli askeri savunma doktrininden olanak-olasılık merkezli bir yaklaşıma geçiş yapmıştır. Bu çerçevede ABD artık kendisine yönelebilecek tehditleri daha tehdit ortaya çıkmadan önlemeye yönelik bir savunma stratejisi geliştirmiştir (Cheney,1993,8).

¹⁸ Ünlü stratejisyenlerden ve uzun yıllar ABD dış siyasetine önemli etkilerde bulunan Amiral Alfred T Mahan (1840–1914) dünya hâkimiyetini öncelik ve özellikle deniz gücü üstünlüğüne dayandırmıştır. İngiliz coğrafyacı ve stratejisyen Sir Halfrod J.Mackinder (1861–1947) ise dünya hâkimiyetini Dünya Adası ya da kalpgah olarak adlandırdığı Avrasya merkezine egemen olmaya bağlamıştır (Özdağ,2001,10). Her iki teoride de ortak hedefler Balkanlar, Hazar bölgesi ve Ortadoğu üzerinde toplanmaktadır. Çünkü Dünya ekonomi politüğüne yön veren en önemli boğazlar ve teniz ticaret yolları bu bölgeler içerisinde (Davutoğlu,2002,32)

Uluslararası çıkar bölgeleri üzerinde kültürlerin ve kıtaların kavşak noktasında buluna Türkiye, ABD ve Avrupa için büyük önem taşımaktadır. Türkiye'nin bu önemi öncelikle bir Balkanlar, Ege, Hazar ve Orta Asya petrol ve doğal gazının transit yolları ve SSCB'nin dağılmasından sonra ortaya çıkan bağımsız ülkeler gibi konularda söz sahibi bir ülke olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır (Harp Akademileri,2003,184). Bu nedenle özellikle Amerika tarafından stratejik ortak olarak görülen Türkiye, bölge üzerindeki küresel çıkarların elde edilmesi konusunda şu konularda yardımcı olabileceği düşünülmektedir:

- (a) Enerji ulaşım yollarını kontrol etmesi,
- (b) Irak'a karşı bir cephe oluşturması,
- (c) Bölgesel terörizmle mücadele edilmesi,
- (d) Ortadoğu'ya barışın getirilmesi,
- (e) İran'ın izole edilmesi,
- (f) Ortaasya' daki bağımsızlıklarını kazanmış ülkelere açılım,
- (g) Kafkaslardaki durumun normale döndürülmesi,
- (h) Bosna-Hersek'e ve Kosova'ya barışın getirilmesi,
- (i) Kıbrıs sorununun halledilmesi,
- (j) Uyuşturucu trafiğinin önlenilmesi.

1990 sonrası stratejik ve askeri açıdan Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı sorunların kaynağı olan bölgeler ve içerdiği gizil tehditler şunlardır;

a. Ortadoğu: Ortadoğu kaynaklı kaygıların temelinde aşırı petrol gelirlerine sahip istikrarsız yönetimlerin ya da demokratik olmayan siyasal rejimlerin neden olduğu belirsizlikler yatmaktadır. Bu belirsizlikler Türkiye'nin savunma önceliklerinin Trakya ve Kafkasya'yı kapsayan güney ve doğuya uzanan geleneksel güvenlik çizgisinden kayarak bölge üzerine giderek artan bir şekilde yoğunlaşmasına neden olmuştur(Lesser ve Fuller,2000,151).

Dünyanın enerji merkezi olan Ortadoğu ve Körfez bölgesine, Orta Asya ve Hazar bölgesi de eklendiğinde dünyamızın fosil enerji kaynaklarının % 90'ına yakın kısmı bu bölgede toplanmış olacaktır. Çok önemli bir enerji sorunu da petrol ve doğal gazın taşınmasının doğurduğu sorunlardır. Boru hatları ile petrol ve sıvılaştırılmış doğalgaz (LPG) taşıyan gemilerin geçiş yollarını kontrol etmek güvenlik sorunlarının başında gelmektedir. Bu sorunlar da çatışmaların sebebini

oluşturmaktadır. Bu bağlamda ABD bölge üzerindeki çıkarları için “*Bizim Ortadoğu’da en büyük ulusal çıkarımız, Basra Körfezi’nden Dünya pazarlarına, istikrarlı fiyatlarla ve pürüzsüz bir biçimde petrol akışının sürdürülmesidir*” demektedir (Fouskas,2004,27). Hazar kaynaklarının sömürülmesi yoluyla Ortadoğu’nun dünya petrol stokları üzerindeki denetimini ortadan kaldırmak, küresel enerji dengesinde olumlu bir etki yaratacak ve eğer ABD petrol şirketleri doğrudan müdahale ederlerse, uzun vadeli ticari yararlar sağlayacaklardır. Ortadoğu ve çevresinde, ABD ve AB arasında sert bir rekabet yaşanmakta olup Rusya ve Çin’in de konuya ilgisiz kalacağı düşünülemez. Bölgede var olan anlaşmazlıkları da buna eklediğimizde bölgeyi ne kadar sıcak bir ortamın beklediğini görebiliriz (Fouskas,2004,30).

b. Balkanlar: ABD ve NATO Yugoslavya’daki gelişmeleri Bosna ve Kosova krizleri aracılığıyla zor kullanarak yönetmek, böylece Balkanlar’ı Alman ve Rus etkisinden arındırıp, denetim altına almak için yaşamsal bir neden sunan enerji faktörünü elinde tutmayı amaçlamıştır. “NATO’nun genişlemesi ve ABD-Rusya anlaşması, kaçınılmaz olarak, Avrupa ve Çin’in, Balkanlarla Ortadoğu ve çevresinin petrol ve doğal gaz boru hatları haritasına nüfuzunu sınırlamıştır.” Balkanlardan geçen hat, petrol ve doğal gaz için önemli bir ulaşım yolu ve bu yüzden stratejik bir köprüdür. Bu açıdan Balkanlar, Batı ve Doğu Avrasya arasında NATO ve ABD için önemli bir güvenlik boyutu taşıyan jeopolitik bir bekçi olarak görülmektedir. Rusya’nın da Balkanlar politikası da aynı derece aktiftir. Durum böyle olunca bu bölgede güven ve istikrardan bahsetmek hayli güç olacaktır.

c. Kafkaslar: Kafkasya bölgesi bir dengeye ve barışa kavuşmaktan uzaktır ve bu zaman alacaktır. Petrol ve doğalgaz çekişmeleri de gün geçtikçe önemini artıracaktır. SSCB’nin dağılmasıyla birlikte Kafkasların petrol ve doğalgaz üretim bölgeleri ya da stratejik ulaşım yolları, özel bir jeostratejik anlam kazanmıştır. Buradaki yeni bağımsız devletlerde çıkarı olan güçlerin mücadele alanı olmaya başlamıştır. Kafkasların karışıklık içerisinde olmasını engellemek ve petrolün Batı piyasalarına güvenli ulaşımını sağlama almak ABD için ciddi bir sorun olacaktır. Rusya da mevcut çıkarlarını korumak için elinden geleni yapacaktır. AB’nin ise konuya seyirci kalmayacağı düşünülürse ortamın nelere gebe olduğunu tahmin etmek hiç de zor değildir.

6. TÜRKİYE’NİN GÜVENLİK POLİTİKASININ GELECEĞİ

1990 öncesi var olan uluslararası ortam, ulus devlet düzenini ve ulusal güvenliği ön planda tutuyordu. İdeolojik kutuplaşmanın neden olduğu jeopolitik düzen askeri gücü de dış politikanın önemli bir aracı haline getirmişti. Bu nedenle güvenlik politikaları tüm dünya’da “klasik anlamda” ulusal sınırların askeri tehditlere karşı korunması ile sınırlı kalmıştır. Bu bağlamda ulusal güvenlik stratejileri dört kategoride ele alınmıştır.

- (a) Büyük Güçler
- (b) Denge sağlanmış bölgelerdeki devletler
- (c) Uluslararası rekabetin yaşandığı bölgede yer alan devletler
- (d) Zayıf ve güçsüz devletler

Dünya’daki bu jeostratejik yapılanma devletleri rakip güçlere karşı kendilerini korumak için güvenlik konusunda organize olmaya itmiştir (Paul,2005,199) ve devletlerin önemli sayıda bir kısmı NATO ve Varşova Paktı ekseninde toplanmış bu guruba girmeyen devletler ise bağlantısızlar olarak adlandırılmışlardır. Bağlantısız devletlerin büyük çoğunluğu uluslararası rekabetin yaşandığı bölgelerde bulunan zayıf ve güçsüz devletlerdir.

Soğuk Savaş yıllarının güvenlik ve tehdit ortamı bu ideolojik kutuplaşmaya dayalı olduğundan Türkiye’nin de güvenlik politikaları savunmaya dayalı askeri güce ve kutuplar arasındaki dengeye oturtulmuştur (Ergüvenç,2006,2). Fakat 1990 sonrası ortaya çıkan yeni durumda güç dengeleri ve tehdit öncelikleri değişmiş, uluslararası alanda artan karşılıklı bağımlılık nedeni ile devletlerarası sıcak çatışma olasılığı yok denecek kadar azalmıştır.

Küreselleşme ve Neoliberal politikalar nedeniyle toplumda sınıf farklılıkları artmış, orta kesim ise daha da azalmıştır. Sermayenin ulusal politikaları etkileyecek güce ulaşması nedeni ile yerellik azalarak küresel benzeşme fazlalaşmıştır. Bu nedenle yeni dönemde algılanan tehditler klasik anlamda türdeş değil farklılaşmıştır.

Bu dönemin önde gelen tehditleri ise şunlardır;

(a) Uluslararası alanda karşılıklı bağımlılığın artması nedeni ile ulus devletlerin bağımsızlık ve egemenliğinin tehlikeye düşmesi (Ripsman ve Paul,2005,199).

(b) Toplumlar arası kültür çatışmalarının neden olduğu aşırı milliyetçi akımlar

(c) Teknoloji ve küreselleşme nedeni ile hukuk dışı örgütsel yapılanmaların hareket yeteneklerinin artması

(d) Caydırıcılık ögesi olarak kitle imha silahlarının yaygınlaşması (Ergüvenç,2006,6)

(e) Etnik temele dayalı ayrımcılığın ve bölgesel yapılanmaların artması

(f) Sosyal ve ekonomik eşitsizliğin artması

(g) Çokuluslu sermayenin giderek güçlenerek ulusal politikaları etkileyecek güce ulaşmaları (Beland,2005,25).

(h) Küresel terör olaylarının neden olduğu asimetrik tehdit

(i) Sosyal dokuyu zayıflatan kültürel yozlaşma ve benzeşme

(j) Küresel boyuttaki sivil toplum örgütlerinin karar mekanizmalarını etkileyebilecek güç ve etkinliğe ulaşması

(k) Doğal kaynakların tahrip edilmesinden kaynaklanan çevre felaketleri (Ergüvenç,2006,6).

(l) Uluslararası kaçakçılık, uyuşturucu ticareti, insan ticareti, çocuk kaçırma olayları, organ mafyası ve yasadışı göçlerde yaşanan artışlar

Türkiye siyasal, kültürel, ideolojik ve ekonomik açıdan dünyadaki en kırılgan fay hatlarının birisi üzerinde olmanın ötesinde ayrıca kendi içerisinde gelişmişlik, gelir dağılımı ve anayasal oydaşma açısından hassa dengelere sahiptir. Dünyanın önemli enerji kaynaklarına yakınlığı ve stratejik geçiş noktaları üzerinde olması nedeniyle küresel politikaların ve kaynak paylaşımının merkezinde yer almaktadır. Bu nedenle güvenlik olgusu Türkiye için herkesten daha fazla şey ifade etmektedir.

Bugünün dünyasında kapitalist üretimin doğası nedeni ile devletin ya da toplumun ürettiği güvenlik politikalarının kökleri her zamandan daha fazla ekonomiye dayanmaktadır(Goldfischer,2002,706). Bu bağlamda günümüzde güvenliği tehdit eden çatışmaların üretim kaynaklarının ya da küresel çıkarların paylaşımından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Sürekli rekabet, bölgesel yarışlar, sınıf çatışmaları ve devletlerarası gerginlikten beslenen kapitalist ekonominin neden olduğu güvensizlik, sosyal çatışmalarında kaynağını oluşturduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Küreselleşme, demokratikleşme, şeffaflaşma, devlette küçülmeye giderek liberalleşme gibi eğilimler devleti ekonomi yoluyla dış güdülemeye (manipülasyonlara) de açık hale getirmektedir.

Bu nedenle Türkiye geleceğe dönük güvenlik politikalarını oluştururken güvenliği ekonomi ve çevre boyutlarıyla da ele alıp yeniden yorumlanmalıdır. Dünyadaki sermaye hareketlerini dikkate almadan oluşturulacak siyasalar çözüm üretmekten uzak kalacaktır. Ayrıca neoliberal yapılanmaya uygun olarak üretilecek olan güvenlik yaklaşımında güvenliğin kapsamı Kimin için güvenlik? Hangi tehditlere karşı güvenlik? ve Hangi yöntemlerle güvenlik? Sorularının cevapları doğrultusunda genişletilmelidir. (Baldwin,1993,15).

Ekonomi güvenliği bir devletin ya da toplumun tarihsel ve sosyolojik derinliklerine ve stratejik konumuna da dayanmaktadır. Ekonomik güçsüzlük toplumun ve devletin kırılganlığını artırdığı için devletin ekonomik öncelikleri sağduyulu olarak güvenlikle ilişkilendirilmelidir.

Özellikle Körfez krizi ve Irak'ın işgalinden sonra stratejik ortaklık yaptığımız ABD'nin askeri ve ekonomik gücünün neoliberal düzenden kaynaklandığı gözden kaçırılmamalıdır ve sistemin gelişmekte olan ülkelerin aleyhinde olduğu da bir gerçektir.

DÖRDÜNCÜ KESİM: GENEL DEĞERLENDİRME

Bu kesimde araştırma sırasında ulaşılan bulgular sıralanmıştır. Ayrıca konunun işlenmesi sırasında saptanan olgular sonuç başlığı altında özetlenmiştir.

7. BULGULAR VE SONUÇ

Bu bölümde araştırmanın sonunda ulaşılan somut veriler bulgular başlığı altında toplanmıştır. Saptanan bu bulgulara öneriler geliştirilerek somut faydalara ulaşmak amaçlanmıştır. Ayrıca araştırmayı genel anlamda kucaklayarak özetleyen sonuç kısmı da bu bölümde yer almaktadır.

7.1. Bulgular

Bu bölümde araştırma sonucu ulaşılan bulgulara yer verilmiştir.

Bulgu 1. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası ilişkiler alanı köklü biçimde yeniden yapılandırılmıştır. Bu dönemde ülkeler arasında karşılıklı bağımlılığın artması nedeniyle sıcak çatışma tehlikesi iyice azalmış ve uluslararası ilişkilerde ekonominin belirleyici rolü daha da belirginleşmiştir. Bu nedenle de geleneksel güvenlik yaklaşımı terk edilerek stratejik ve ideolojik anlamda doğu batı ayrımı yerini gelişmiş ve az gelişmiş devletler ayrımına bırakmıştır.

Bulgu 2. Tek kutuplu jeopolitik yeni yapılanma küresel ölçekte tek bir piyasa yaratmak ve ortak tüketim kalıpları oluşturarak küresel ölçekte bir pazar oluşturmak için ulus devletleri tek tip siyasalar geliştirmeye zorlamaktadır. Gelişmiş ülkeler, uluslararası ekonomik örgütler ve sözleşmeler yoluyla az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler üzerindeki siyasal denetim ve baskılarını artırmışlardır. Bu nedenle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin güvenlik siyasaları küresel güçlerin çıkarları doğrultusunda gerçekleşmektedir.

Bulgu 3. Türkiye sahip olduğu nitelikli nüfus yapısıyla küresel sermaye için önemli bir pazar ve iş gücü kaynağı görünümündedir. Önemli enerji kaynaklarına yakınlığı ve uluslararası geçiş noktalarında bulunması nedeni ile de stratejik bir önem taşımaktadır. Bu nedenle ekonomik ve siyasal yapılanması ile birlikte güvenlik siyasaları da küresel güçlerin bölge üzerindeki çıkarlarına uyum sağlayacak şekilde şekillendirilmektedir.

7.2. Genel Sonuç

Güvenlik kaygısı insanların sosyal ve fizyolojik zayıflıklarından kaynaklanan önemli bir ihtiyaçtır. Bireysel anlamda varoluşsal (ontolojik) nedenlere dayanan bu ihtiyaç sosyal bilimlerde ve siyaset boyutunda toplumun her türlü kazanımını korumaya yönelik kurallar ve siyasalar halini almıştır. Güvenlik siyasası tarihsel süreç içerisinde toplumun iktisadi yapısıyla birlikte gelişmiş ve toplumun sadece sosyal değerlerini değil aynı zamanda üretim kaynaklarını ve sermaye birikimini de güvenceye alan siyasal davranışlar bütünü haline gelmiştir. Bu nedenle güvenlik siyasaları üretim modeline bağlı olarak algılanan tehditlere karşı geliştirilen ve devletin temel varlık nedenleriyle de ilişkilendirilmiş üst düzey bir siyasa olarak kabul edilmektedir.

Soğuk Savaş yıllarına kadar kapitalizmin gelişim sürecine uyumlu olarak değişen güvenlik siyasaları, kutuplar arasında süregelen siyasal ve ideolojik gerginliğe bağlı olarak klasik anlamda gelişmiş ve askeri önlemlerle sınırlandırılmıştır.

Üçüncü bölümde anlatıldığı gibi 1990 sonrası Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle devletlerarası sıcak çatışma beklentisi azalmış ve bu doğrultuda birçok ülke askeri harcamalarında ve asker sayılarında azaltmaya gitmişlerdir. Teknolojide yaşanan gelişmelerin de katkısıyla küreselleşme, üretim/tüketim boyutunda kapasite ve hız patlamasına neden olmuştur. Bu nedenle sermaye ulusal sınırları aşarak örgütlenmiş ve uluslararası ilişkilerde önemli bir güç haline gelmiştir. Bu sırada devletlerin yapısında ve güvenlik yaklaşımında da önemli değişimler yaşanmıştır. Bu değişim, herkesin hizmet ettiği devlet anlayışından sermayeye hizmet eden devlet anlayışına, kurumlara öncelik tanıyan yaklaşımdan özel girişime öncelik tanıyan hizmet anlayışına doğru gerçekleşmiştir. Küreselleşmenin etkisiyle hizmet sektöründe büyük talep artışı yaşandığından karşılıklı ticaret anlaşmalarının ve çokuluslu şirketlerin sayısı da hızla artmıştır. Karşılıklı bağımlılık nedeniyle de devletlerarasında ki ilişki durağan bir stratejiden hareketli ve değişken bir yapıya dönüşmüştür.

Bu bağlamda yenedünya düzeninin başat ideolojisi neoliberalizmdir. Neoliberal sermaye birikim modelinin küreselleşmesiyle, uluslararası sözleşmeler, ekonomik örgütler, üretim standartları (ISO gibi) ve yeni üretim ideolojileriyle (TKY gibi) küresel bir kontrol ağı kurulmuş ve küresel sermaye uluslararası ilişkileri düzenler hale

gelmiştir. Bu doğrultuda güvenlik siyasaları da pazar güvenliğini ve güvencesini sağlayan devlet politikaları halini alıp sistemin işleyişinin güvencesi olmuştur.

Bu süreci hızlandıran en önemli nedenler ise; özellikle 1990 sonrası sınırların geçirgenliğinin artması, ulus ötesi kuruluşların sayısının çoğalması ve uluslararası ilişkilerde karşılıklı bağımlılık gibi etkenlerdir. Bu yeni dönemde algılanan tehditler değiştiğinden geleneksel güvenlik yaklaşımı da terk edilmek zorunda kalmış ve uluslararası sorunların (terörizm, çevre sorunları ve uyuşturucu trafiği gibi) kapsamının ve etkilerinin genişlemesi nedeniyle ortak bir eylem planı yapmak zorunlu hale gelmiştir.

Uluslararası alanda yaşanan bu değişimlere bağlı olarak devletler ulusal güvenlik yapılarını yeni meydan okumalara göre yapılandırmak zorunda kalmışlardır. Neoliberal politikaların bu sürece olan katkısı ise devlet dışı aktörlerin katılımına izin verilmesidir. Bunun sonucunda ise ulus devleti aşan siyasal ve ekonomik aktörlerin tüm dünyada ulusal güvenlik yapılarını türdeş bir yapıya zorladıkları görülmektedir.

Uluslararası sistemde yaşanan bu değişim devletleri, ekonomik ve siyasal güçleriyle orantılı olarak farklı şekilde etkilemektedir. Ekonomik yapıları güçlü olan gelişmiş devletler etkilendiklerinden daha fazla oranda bu küresel değişimi etkilemekte ve yönlendirmektedirler. Bu nedenle gelişmiş devletlerin ulusal güvenlik politikalarıyla küresel sermaye çıkarlarının kesiştiği görülmektedir.

Bu çalışmada 1990 sonrası güvenlik siyasasında yaşanan değişimler Dünya Bankası ve IMF'in ölçütlerine göre yapılmış olan; *gelişmiş*, *gelişmekte olan* ya da *az gelişmiş* ülkeler ayrımı kapsamında incelenmektedir. Bölgesel değişimlerin, küresel oluşumların ve uluslararası anlaşmaların sonuçları dikkate alındığında denge bölgelerindeki (stable region) devletlerin ulusal güvenlik politikalarının, küreselleşmenin taleplerini karşılayacak şekilde oluştuğu açıkça görülmektedir. Uluslararası sisteme yön veren gelişmiş devletlerin, çıkarlarına uyduğu sürece küreselleşme olgusuna uyum gösterdikleri, buna karşı zayıf ve güçsüz devletlerin ise son derece kırılgan ulusal güvenlik yapılarının küreselleşmenin ağır baskısı altında kaldığı gözlemlenmektedir. Ayrıca azgelişmiş devletler gerek ekonomik gerekse sosyal ve kurumsal yapılarında türdeş özellikler göstermektedirler. Geniş enerji kaynaklarına rağmen az gelişmişlikten bir türlü kurtulamamaları ve iç çelişkileri nedeniyle bölgesel

çatışmaların kaynağı olarak gösterilmeleri onları sürekli olarak dış müdahalelere açık hale getirmektedir.

Bu çalışmanın dördüncü bölümünde ayrıntılı biçimde ortaya konan 1990 sonrası dönemde az gelişmiş devletlerin ekonomik göstergeleri ve küresel ekonominin uluslararası kontrol ağıyla olan ilişkileri, birinci denencemiz olan “*Neoliberalizm’in küreselleşmesi sürecinde az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin güvenlik siyasaları, küresel güçlerin bu ülkelerde bulunan ekonomik ve siyasal çıkarlarının korunması ve devamlılığının sağlanması çerçevesinde gerçekleşmektedir.*” savını doğrulamaktadır.

Ekonomik ve sosyal yapısı ile gelişmekte olan ülkeler arasında yer alan Türkiye’nin içinde bulunduğu coğrafya onu kaçınılmaz olarak uluslararası ilişkilerin yoğun olarak yaşandığı bir siyasal sistemin parçası haline getirmektedir. 1950’li yıllarda başlattığı liberal dönüşüm hareketinin tamamlanması için siyasal ve ekonomik yönden ABD ve Avrupa’ya eklenmeye çalışan Türkiye, Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla yeni bir süreç içine girmiştir. Bu değişim, Türkiye’nin Batıyla birlikte hareket etme geleneğini bozmamakla birlikte Batının Türkiye’ye olan ihtiyacını değiştirerek Türkiye’nin jeostratejik önemini yeniden sorgulanmasına neden olmuştur. II. Dünya Savaşı’ndan sonra ekonomik, sosyal ve siyasal sorunlarını aşabilmek için Batıyla birlikte hareket etmeyi dış ilişkilerinde temel kural olarak kabul eden Türkiye, başta NATO olmak üzere her türlü küresel oluşumun içinde yer almaya çalışmıştır. Gelecekle ilgili beklentilerini Avrupa üzerinden karşılamaktan çok Avrupa’nın beklentilerini Türkiye üzerinde tatmin etmeye yarayan bu siyasal yaklaşımlar, uluslararası ilişkilerde Türkiye’yi sık sık çıkmaza sürüklemiştir. Sürekli artan dış borçları nedeniyle küresel ekonomik sistemin desteğine ihtiyaç duyan Türkiye bu ilişkilerin devamı için istenilen yapısal değişiklikleri hayata geçirmekle kalmayıp küresel ve bölgesel politikalarda da Batı’nın yanında yer alarak Batı’nın çıkarlarına uygun hareket etmek zorunda bırakılmıştır. Çalışmanın beşinci bölümünde ortaya konan bu tarihsel arka plan, “*1990 sonrası Dünyanın yeniden yapılanması sürecinde Türkiye’nin güvenlik siyasası küresel güçlerin Türkiye’deki ekonomik ve siyasal çıkarlarının korunması ve sürdürülmesi çerçevesinde gerçekleşmektedir.*” biçimindeki ikinci denencemizi doğrulamaktadır.

Türkiye’de de küresel kapitalizmin egemenliğine hizmet eden neoliberal politikalar ekonomik çıkarların temel veri kabul edilmesine ve uluslararası ilişkilerde ülkenin stratejik konumunun da bu bağlamda değerlendirilmesini önermektedir. Bu nedenle önemli enerji kaynaklarının geçiş yolları üzerinde olan ve geniş tüketim

pazarlarına sahip Türkiye, gelişmiş ülkelerin ekonomik ve siyasal baskısı altındadır. Bu nedenle ekonomik güçsüzlüğünü ve iç yapısının yetersizliklerini yenmek için bir yandan küreselleşmenin olumsuzluklarını azaltacak önlemler alınırken diğer yandan ulusal politikalara ağırlık vermek durumundadır. Küresel politikalara karşı ulusal çıkarları ön planda tutarak direnebilmek için iç siyasette israf, yolsuzluk, rüşvet ve taraf tutmak gibi öz kaynakların boşa harcanmasına neden olan olumsuzlukları giderecek önlemler almak gereklidir.

Türkiye, sahip olduğu coğrafi konumunu, ekonomisini, yeraltı ve yer üstü zenginliklerini, tarihsel ve kültürel zenginliklerini uluslararası ilişkilerde etkin bir siyasi güce dönüştürebildiği sürece sayılan değerlerin stratejik bir önemi vardır. Ayrıca, tarihsel ve moral değerlerini ancak üretimden gelen bir güçle destekleyerek uluslararası ilişkilerde konumunu güçlendirebilir ve bağımsız siyasalar takip edebilir.

EKLER

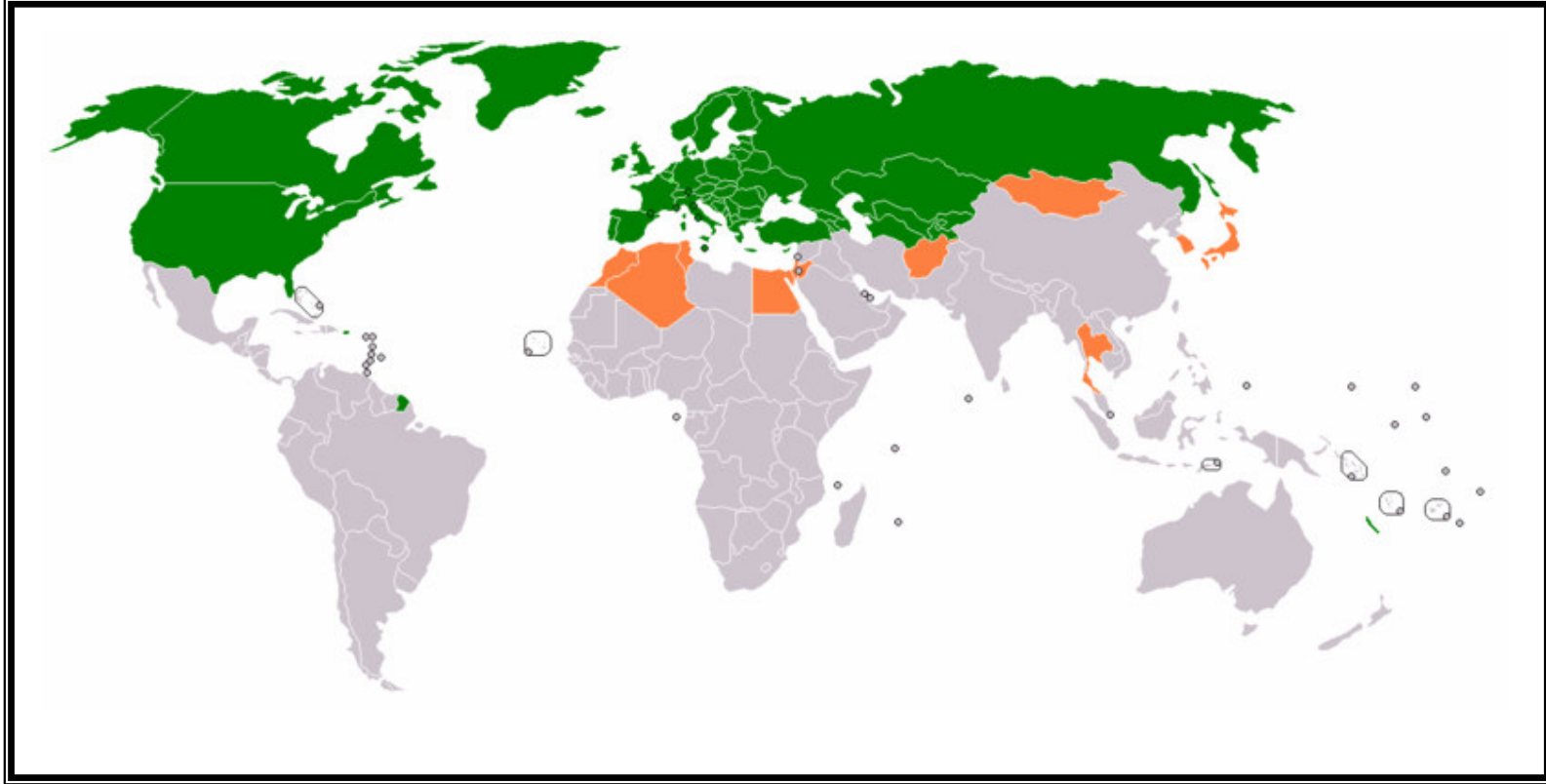
EK.1: Dünya Haritası Üzerinde AGİT'e Üye Devletler

EK.2: Dünya Haritası Üzerinde OECD Üye Ülkeleri

EK.3: Avrasya Ham Petrol Boru Hatları

EK.4: Avrasya Doğalgaz Boru Hatları

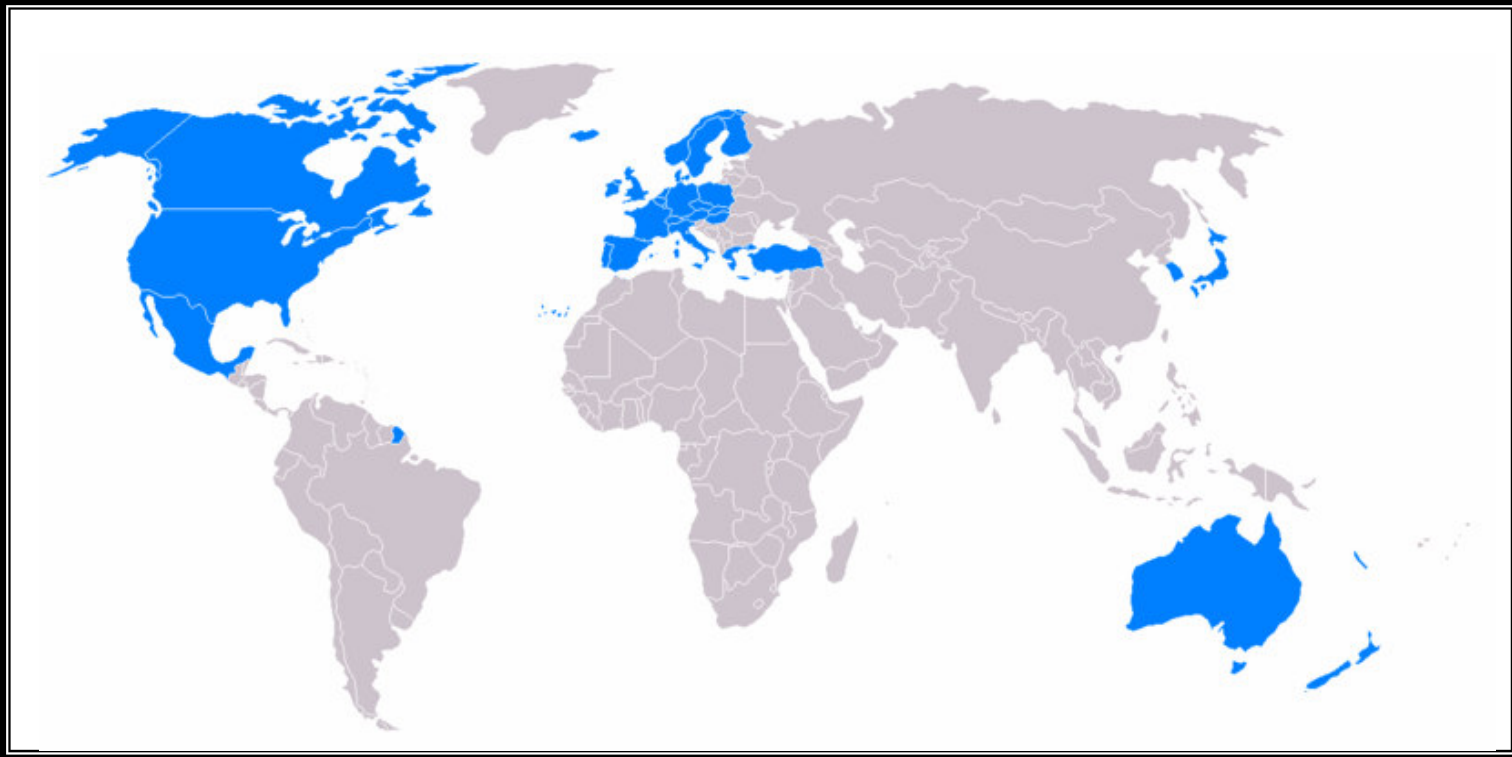
EK.1: Dünya Haritası Üzerinde AGİT Üye Devletleri

Dünya haritası üzerinde AGİT'e üye devletler (2006) AGİT'e üye devletler İşbirliği yapılan ortak devletler

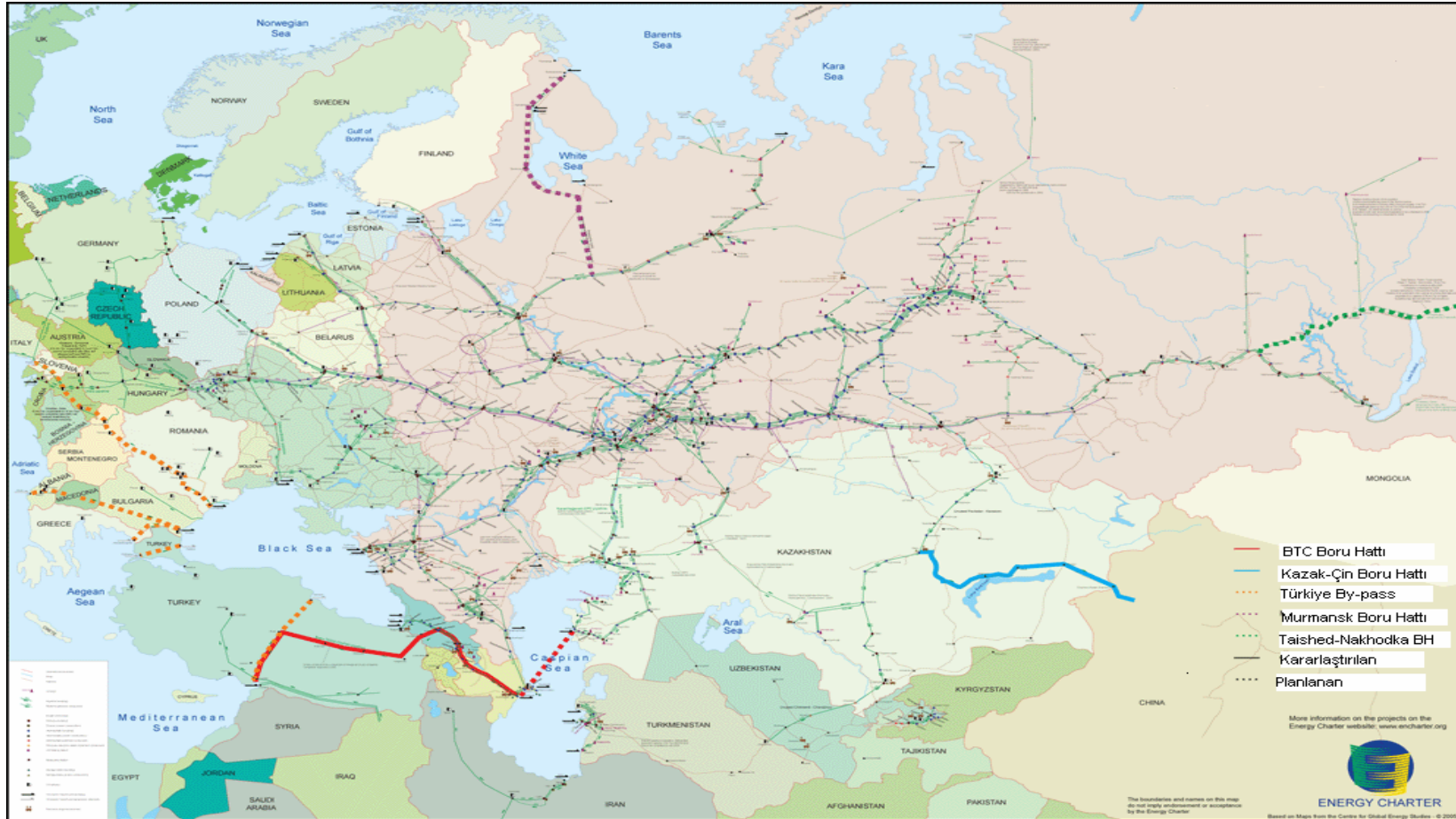
Kaynak (AGIT,2006)

EK.2: Dünya Haritası Üzerinde OECD Üye Ülkeleri

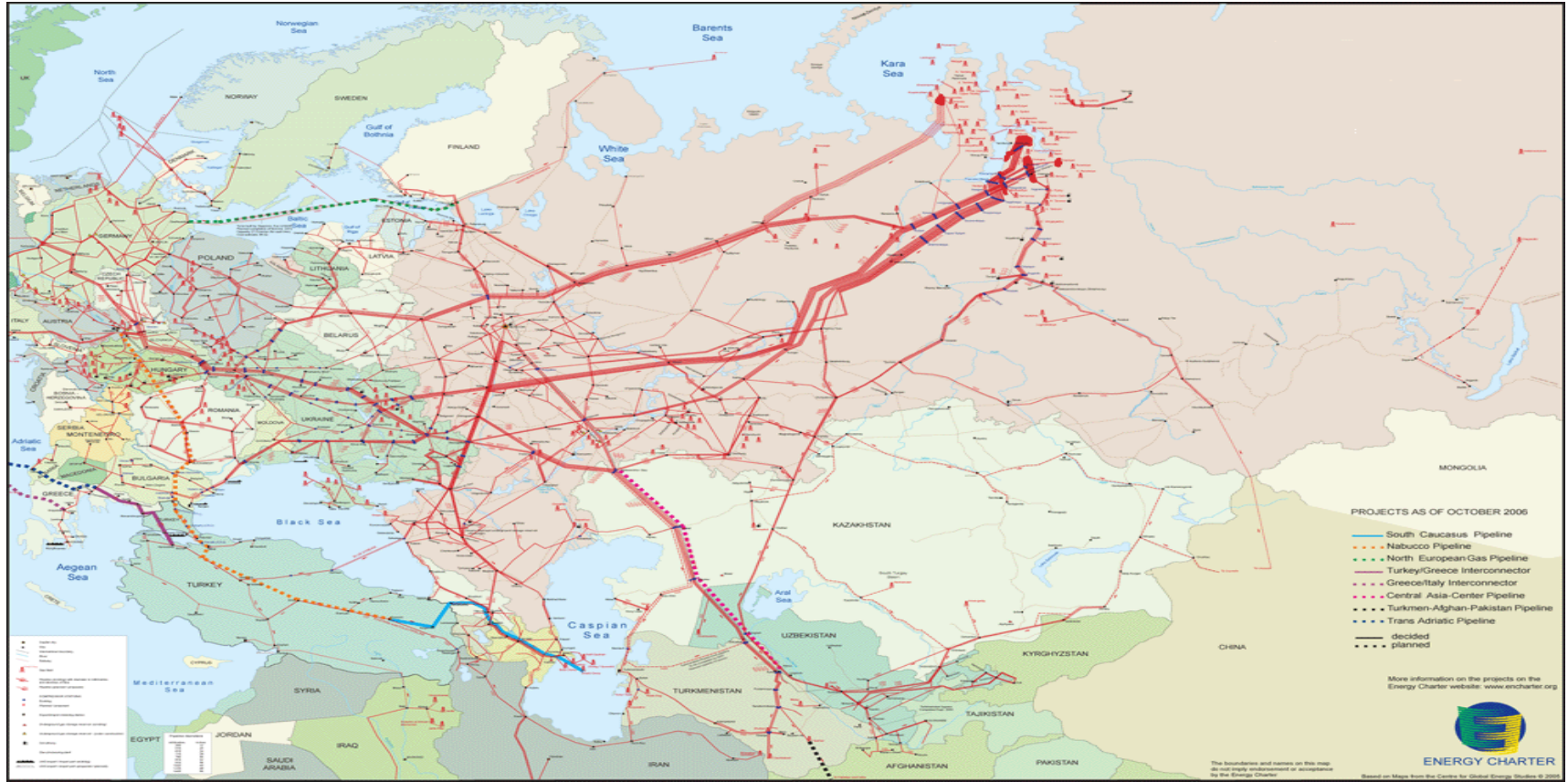
Kaynak: (OECD,2006)

EK.3: Avrasya Ham Petrol Boru Hatları (Ekim 2006)

Kaynak: (Energy Charter,2006)

EK.4: Avrasya Doğal Gaz Boru Hatları (Ekim 2006)

Kaynak: (Energy Charter,2006)

KAYNAKÇA

- ADAM, Barbara, Ulrich Beck ve Joost Van Loon (2000), **The Risk Society and Beyond**, London: Sage Pup.
- AGIT, (2006), “AGIT Üye Devletler”, http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_G%C3%BCvenlik_ve_%C4%B0%C5%9Fbirli%C4%9Fi_Te%C5%9Fkilat%C4%B1(Erişim Tarihi:23.04.2007).
- AKŞİN, Abdülahat, (1991), **Atatürk’ün Dış Politika İlkeleri ve Diplomasisi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- AKTAN, H.Okan ve Diğerleri,(2002),” Kurtuluş Savaşından Günümüze Türk Dış Ekonomisinde Gelişmeler”, **Atatürk’ten Günümüze Türkiye Ekonomisi**, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları, ss53–81.
- ALEXANDER, Sir Michael (1990), “Değişen Bir Dünya’da NATO’nun Rolü”, **NATO Dergisi**, sayı:1, yıl:1990, Brüksel: NATO Yayınları, ss.1–5.
- ANDİCAN, A.Ahat (2006), “AB-Avrasya Ekseninde Türkiye”, **Avrupa Birliği Dersleri**, (Edit.İ.kalaycı, İstanbul: Nobel yayınları), ss. 34–43.
- ARMAOĞLU, Fahir (1997), **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- ARISTOTALES, (1975), **Politika**,(Çev. Mete Tuncay), İstanbul: Remzi Kitapevi.
- ARRIGHI, Giovanni, (2000), **Uzun Yirminci Yüzyıl**, (Çev. Recep Boztemur), Ankara: İmge Kitapevi.
- ARSIN, Ali,(1991), “Değişen Doğu-Batı İlişkileri, Bir Türk Görüşü” **NATO Dergisi**, Sayı:3, Yıl:1991, Brüksel: NATO Yayınları, ss.13–16.
- ATALAY, Mehmet ve Mustafa Turhan,(2002), “Küreselleşme, Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türk İmalat Sanayi”, **Planlama Dergisi**, Sayı:42, Ankara: Dpt. Yayınevi.
- ATATÜRK, Mustafa, Kemal, (1997), **Nutuk** (1919–1927), Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- ATKINSON, Rita L ve Ernest Hilgard (1995), **Psikolojiye Giriş**, İstanbul: Sosyal Yayınları.

- ATO (Ankara Ticaret ve Sanayi Odası),(2004), **Dünden Bugüne Kapitülasyonlar**, Ankara: ATO Yayınları.
- BACINOĞLU, Tamer ve Andrea (2001), **Modern Alman Oryantalizmi**, Ankara: ASAM Yayınları.
- BAHARÇİÇEK, Abdulkadir (1999), “AGİT ve Avrupa’nın Güvenliği Sorunu”, **Başak**, Yıl.23, Sayı.107, Ankara: TC. Ziraat Bankası Yayınları, ss.76–83.
- BAHGAT, Gawdat,(2006), “Europe’s Energy Security: Challenges and Opportunities, **International Affairs**, Issue:82/5, Blackwell Pub. pp:961-975.
- BALDWIN, David, A.(1993), **Neorealism and Neoliberalism: The Contemporary Debate**, New York: Colombia University Pres.
- BARBER, William J.(1997), **İktisadi Düşünce Tarihi**,(çev. İ.Durdu), İstanbul: Şule Yayınları.
- BARROW, C.J. (1999), **Environmental Management**, London: Routledge Pub.
- BEESON, Mark ve Alex J.Bellamy,(2003), “Globalisation, Security and International Order After 11 September” **Australian Journal of Politics and History**,Vol 49, Number 3, The University of Queensland and Blackwell pub, pp.339–354.
- BELAND, Daniel (2005), “Insecurity, Citizenship and Globalization”, **Sosyological Theory**, 23,1, Washington: American Sociological Association, Blackwell Pub., pp.25–41.
- BERKES, Niyazi,(2002), **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- BIELECKI, J.(2001), “Energy Security: is the Wolf at Door?”, **The Quarterly Review of Economics and Finance**, ,V.42, Iss.2, Illinois: Elsevier Science Inc. pp:235–250.
- BİLEN Mahmut ve Muharrem Es,(1998), “Gelir Dağılımı Sorunu ve Çözümünde Yeni Arayışlar”, **Yönetim ve Siyaset Etik Sempozyumu**, ,Adapazarı: ww.econturk.org/Turkiyeekonomisi/bilen98.pdf, (Erişim Tarihi: 05.01.2007), ss.376–399.

- BLOCH, March,(2005), **Feodal Toplum**, (Çev.M.Ali Kılıçbay), Ankara: Doğu, Batı Yayınları.
- BUCKLER, Jhon ,McKay and Hill, (1995), **A History of Western Society**, Boston: Houghton Mifflin Company.
- BUDAK, Sevim,(2000), **Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası**, İstanbul: Büke Yayınları.
- BUZAN, Barry,(1991), **People,States and Fear**, London: Longman pub.
- BP,(2006), “Statistical Review of World Energy” <http://www.bp.com/productlanding.do?categoryId=6842&contentId=7021390>, (Erişim Tarihi:28.05.2007).
- BP,(2005),**Primery Energy Consumption**, http://www.bp.com/liveassets/bp_internet/globalbp/globalbp_uk_english/reports_and_publications/statistical_energy_review_2006/STAGING/local_assets/downloads/spreadsheets/statistical_review_full_report_workbook_2006.xls#'Primary Energy - Consumption'!A1, (Erişim Tarihi:1.6.2007).
- BRAD, Roberts (1995), **Order and Disorder After the Cold War**, Massachussets: Cambridge Pres..
- CABLE, Vincent,(1995), “ What is International Economic Security?”, **International Affairs**, issue:71/2 pp.243-256.
- CASTELLS, Manuel,(2003), **The Power of Identity**, Malden: Blackwell Pub.
- CEM, İsmail (1989), **Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi**, İstanbul: Cem Yayınevi.
- CHENEY, Dick,(1993), **Defense Strategy For The 1990’s**, www.informationclearinghouse.info/pdf/naarpr_Defense.pdf (Erişim Tarihi:09.04.2007).
- CHILDE, Gordon (2006), **Kendini Yaratan İnsan**, (Çev. Filiz Ofluoğlu), İstanbul: Varlık Yayınları.
- CİVELEK, Mehmet A.ve M.Banu Durukan,(2002) “ Globalleşme Sürecinde İstikrar Programları”, **Küreselleşme Emek Süreçleri ve Yapısal Uyum**, Ankara: İmaj Yayınevi, ss.103–126.

- CIA, (2006), World Factbook, www.cia.gov/cia/publications/factbook
(Erişim Tarihi:29.10.2006).
- CLAUSEWITZ, Carl Von,(1984), **Harp Üzerine**, (çev. H.Fahri Çeliker),
Ankara: GENKUR Yayınları.
- CLINTON, J.William, (1994), **A National Strategy of Engagement and
Enlargement** , Washington D.C.: White House Boks.
- COSTANTINI, Valeria, Francesco Gracceva, Anil Markendya, (2005),
“Security of Energy Supply: Comparing Scenerio from a European
Perspective”, **Energy Policy** Rome: Rome Tre Universty Publucation
pp.3–17.
- COTTLE, D. Graham, (1962), **Security Analysis**, New York: McGraw-Hill
Book Comp.
- CRIME STATISTIC (2006), “All Crime-Long-Term National Recorded
Crime Trend”, <http://www.crimestatistics.org.uk/output/Page6.asp>,
(Erişim Tarihi: 23.04.2007).
- CRISTOPHER Warren, (1994), “Opening Statement of U.S.Secretary of
State”, **The Meeting Of The North Atlantic Council**, Brussel:
www.nato.int/docu/speech/1994/s941201a.htm,(Erişim
Tarihi:16.11.2006).
- ÇAY, A.Haluk (1996), **Her Yönüyle Kürt Dosyası**, Ankara: Turan Kültür
Yayımları.
- ÇAYHAN, Esra (1997), **Türkiye Avrupa Birliği ilişkileri**, İstanbul: Boyut
Kitapları.
- ÇİLLER, Tansu (1994), “ Türkiye ve NATO: Değişimler Girdabında
İstikrar”, **NATO Dergisi**, sayı:2, yıl:1994, Brüksel: NATO Yayınları,
ss.3-6.
- ÇOMAK, Hasret, (2006), **Türkiye'nin Enerji Güvenliği**,
<http://www.konrad.org.tr/Enerji/08COMAK.pdf>, (Erişim
Tarihi:02.05.2007).
- ÇUFALI Mustafa,(2005), , “Çok Partili Hayata Geçiş Dönemi”, **Türkiye’de
Siyasal Hayat**, İstanbul: Aktüel Yayınları s:401–430.

- DAVUTOĞLU, Ahmet (2004), **Küresel Bunalım**, İstanbul: Küre Yayınları.
- DAVUTOĞLU, Ahmet (2002), **Stratejik Derinlik**, İstanbul: Küre Yayınları.
- DENİS, Henri,(1997), **Ekonomik Doktrinler Tarihi**, (Çev. Atilla Tokatlı)
İstanbul: Sosyal Yayınları.
- DEFENCE, (2006), The Defence Vision (Web sayfası),
<http://www.mod.uk/DefenceInternet/AboutDefence/Organisation/DefenceVision/>, (Erişim tarihi: 12.11.2006).
- DER Derian ,James (1995),” The Value of Security: Hobbes, Marx,
Nietzsche and Bau Drillard, **On Security**, New York: Colombia
University Pres .
- DOĞRUEL, A.Suut,(2002), “İstikrar programları ve Ekonomik Büyüme”,
Küreselleşme Emek Süreçleri ve Yapısal Uyum, ss.1-26,Ankara:
İmaj Yayınevi.
- DORFF Robert,H. (2005), “Failed States After 9/11: What Did We Know
and What Have We Learned?”, **International Studies Perspectives**,
Malden: Blackwell Pub.pp.20-34.
- DIAMOND, Jared, (2003), **Tüfek, Mikrop ve Çelik**, (çev. Ülker İnce)
Ankara: TÜBİTAK Yayınları.
- DİKMEN, A.Alpay (2002),” Küresel Elit ve Türkiye’de Küresel Elit Oluşum
Kanalları”, **Küreselleşme Emek Süreçleri ve Yapısal Uyum**,
Ankara: İmaj Yayınevi,ss.305-312.
- DURA, Cihan,(2005), **Sömürgeleşen Türkiye**, İstanbul: İleri Yayınları.
- ELLSWORTH, P.T,(1984), **The International Economy**, New York:
Macmillan Publising Company.
- EGE, Aylin, (2006), “Türkiye’nin AB Üyeliğinin Ekonomik Etkileri”,
Türkiye-AB İlişkileri Üzerine Ekonomi-Politik Tezler, (Ed.İ.
Kalaycı), İstanbul: Beta Yayınları, ss:87-104.
- EIA , (2007), “Short-Term Energy And Summer Fuels Outlook”, **Energy
Information Administration** <http://www.eia.doe.gov/emeu/steo/pub/apr07.pdf> (Erişim Tarihi: 14.04.2007).

- EIA ,(2006),”Anual Oil Market Chronology”, **Energy Information Administration**, <http://www.eia.doe.gov/emeu/cabs/AOMC/Overview.html>, (Erişim Tarihi: 27.05.2007).
- EMMERIJ, Lous, Richard Jolly ve Thomas G.Weiss, (2005),”Economic and Social Thinking at the UN in Historical Perspective”, **Development and Change**, pp:211–234, Malden (USA): Blackwell Publishing.
- Energy Charter (2006), “About the Charter”, **Energy Charter**, <http://www.encharter.org/index.php?id=7> (Erişim Tarihi:27.05.2007).
- EUROPEN COMMISSION, (1998), **Employment in Europe**, Belgium:EuropenComminity, http://ec.europa.eu/employment_social/employment_analysis/eie/1998_en.pdf (Erişim Tarihi:18.04.2007).
- ERDOĞAN, Alptekin (1988), “Gelir Dağılımının İyileştirilmesi, Toplumun Çağdaş Hayat Standardının Yükseltilmesi ve Gelir-Refah Politikalarının Rasyonel Yapıda Yönlendirilmesi İlkeleri”, Ankara: DPT Yayınları.
- ERGÜVENÇ, şadi,(2006), “Güvenlik Algılamalarına Genel Bakış”, **Türkiye’nin Çevresinde Meydana Gelen Gelişmelerin, Türkiye’nin Güvenlik Politikalarına Etkileri** (Sempozyum Sonuç Bildirisi), İstanbul: Harp Akademileri Yayınları, ss:2–7.
- EPI, (2006), “Agenda For Shared Prosperity”, **The Economic Policy Instutue**, www.sharedprosperity.org (Erişim tarihi:28.01.2007).
- ERİNÇ, Yelda (2001), “Türkiye Ekonomisinde 2000–2001 Krizinin Yapısal Kaynakları Üzerine”, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, Sayı:17 s.189–190
- ETKB, (2006), “Türkiye Ham Petrol ve Petrol Ürünleri”, <http://www.enerji.gov.tr/petrolarztalep.htm>, (Erişim Tarihi: 02.05.2007).
- EU Commission, Eurobarometer,(2005), **European and Languages**, http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_237.en.pdf (Erişim tarihi: 14.03.2007).
- FARABI, (2004), **İdeal Devlet (El- Medinetü’l-Fazıla)**, (Çeviren Ahmet Arslan), Ankara: Vadi Yayınları.

- FAS,(The Federation of American Scientists), (2006), **Arms Sales Monitoring Project**, www.fas.org/asmp/profiles/index.html (Erişim Tarihi: 29.10.2006).
- FERRO, Marc,(2002), **Sömürgecilik Tarihi**, (çev. Muna Cedden), İstanbul: İmge Kitapevi.
- FITOUSSI, J.Poul (1997), “Following the Collapse of Communism, is There Still a Middle Way?”, **Political Economy of Modern Capitalism**, London: Sage Publication, pp.148–160.
- FIERKE, Karin (2002),” Meaning, Method and Practice: Assessing the Changing Security Agenda”, **The New Agenda For International Relation** , Chambrige: Politiy Pres, pp: 117-145.
- FOSTER, J.Bellamy, (2002), **Savunmasız Gezegen**, (çev. Hasan Ünder), Ankara: Epos Yayınları.
- FOUSKAS, Vassilis, (2004), **Balkanlar, Ortadoğu, Kafkasya: Soğuk Savaş Sonrası ABD Politikaları**, (Çev. Ali Çakıroğlu), İstanbul: Aykırı Yayıncılık.
- FROMM, Erich (2005), **Kendini Savunan İnsan**, (Çev. D.Doğan Yüzer), İzmir: İlya Yayınevi.
- GAFFNEY, Mark,(2004), “Will Iran Be Next?”, **War in The Gardens of Babylon**, (Edited by Bülent Aras), İstanbul: Tasam pub.
- GIDDENS, Anthony, (2005), **Ulus-Devlet ve Şiddet**, (Çev. Cumhuri Atay) İstanbul: Devlin Yayıncılık.
- GORDON, Lincoln (1987),” Marshall Planının Mirası, **NATO Dergisi**, sayı:2, yıl:1987, Brüksel: NATO Yayınları, ss.25–30.
- GOTTMAN, Jean, (1980), **Centre and Periphery**, CA: Beverly Hills
- GRAY, John, (2004), **Post-Liberalizm**, (Çev. Müfit Günay), Ankara: Dost Kitapevi.
- GRAY,Colin S., (2003), **Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya**, (Çev. Tuğrul Karabacak), Ankara: ASAM Yayınları.
- GUPTA, Avijit, (1993), **Üçüncü Dünya Ülkelerinde Çevre ve Kalkınma**,(Çev,Ş.Alpagut), İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

- GÜNUĞUR, Haluk, (2002), **Türkiye AB İlişkileri Son Gelişmeler**, İzmir: Ekonomi Üniversitesi Yayınları.
- GÜVENÇ, Bozkurt (2000), **Sosyal Kültürel Değişme**, Ankara: Gündoğan Yayınları.
- GLEDITSCH, Kristian (2004),”A Revised List of Wars Between and Within Independent States,1816–2002”, **International Interaction**, Issue 30, www.interaction.org/pub (Erişim tarihi:08.12.2006)
- HALEFOĞLU, Vahit (1986), “ Müttefikler ve Ortaklar”, **NATO Dergisi**, sayı:1, yıl:1986, Brüksel: NATO Yayınları, ss.1–6.
- HART, Liddell, (2002), (Çev. Kerim Bağrıaçık), **II. Dünya Savaşı Tarihi**, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- HARVEY, David,(2004), (çeviren, E.Mehmet Dinçer), “Yeni Emperyalizm: Mülksüzleşme Yoluyla Birikim”, **Praksis** 11, Ankara: Dipnot Kitapevi, ss.23–48.
- HAVİLAND, William A. , (2002), (Çev. Hüsamettin İnanç), **Kültürel Antropoloji**, İstanbul, Kaknüs Yayınları .
- HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI, (2007), **Dış Borç İstatistikleri**,(web sayfası), www.hazine.gov.tr/stat/dbi3.htm (Erişim Tarihi: 04.01.2007).
- HELD, David (1999), **Global Transformation: Politic, Economic and Culture**, Stanford, Stanford Universty Pres.
- HELLEINER, E. (1995),” Explaining the Globalisation of Financial Market”, **Rewiev of International Political Economy**, UK. Blackwell Pub. pp:268–320.
- HEILBRONER Robert L., Lester C. Thurow, **The Economic System**, New Jersey: Prentice Hall .
- HOFMANN, Wilfried (1984), “ NATO Savunma Politikası Bir Buhranla Karşı Karşıya mı?”, **NATO Dergisi**, Sayı:3, Yıl:1984, Brüksel: NATO, Yayınları, ss.1–6
- HOLSTI, K.J, (1996), **The State War, and State of War**, Cambrige, Cambrige University Pres.
- HSR (Human Security Report), (2005), www.humansecuritycentre.org (Erişim Tarihi: 30.01.200).

- İNCE, Hilal Onur (2004) “ Carl Schmitt’in Siyasa Anlayışının 11 Eylül Sonrası ABD Güvenlik Politikasına Yansımaları Üzerine Düşünceler” **Türkiye Günlüğü**, Sayı 79, ss.80–98.
- İNECİ, S.Gençay, (2006), (Ed.İ. Kalaycı), “ Finansal Piyasalarda Yeni Riskler ve AB Entegrasyon Sürecinde Türk Bankacılık Sistemi”,**Türkiye-AB İlişkileri Üzerine Ekonomi-Politik Tezler**, İstanbul: Beta Yayınları, ss.149–164.
- IEA (International Energy Agency), (2006), **Key World Energy Statistics**, <http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/2006/key2006.pdf> (Erişim Tarihi: 17.11.2006).
- IEA (2005),**30 Key Energy Trends in the IEA world Wide** http://www.iea.org/textbase/nppdf/free/2005/energy_trends.pdf, Paris: IEA Pub.(Erişim Tarihi:1.06.2007).
- IEA,(2004), **Energy Statistic Manual**, http://www.iea.org/Textbase/publications/free_new_Desc.asp?PUBS_ID=1461, Paris:STEDI Pub. (Erişim Tarihi:1.06.2007).
- ITO,(İstanbul Ticaret Odası), (2003), **Türkiye Ekonomisinin Dünya Pazarlarında Oryantasyonu**, İstanbul: Su Yayıncılık.
- İSKEFİYELİ, Zeynep, (2006),” İngiliz Diplomasisinin Ermeni ve Ermenistan Politikaları”, **Geçmişten Günümüze Ermeni Sorunu ve Avrupa**, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, ss.164–221.
- JAKOBSON, Max,(1998), “Collective Security in Europe Today”, **The Washington Quarterly**,18,2.
- JONES, R.W. (2000), **Globalization and the Theory of Input Trade**, Chambrige, MIT Pres.
- JOHNSTON’S ARCHİVE, (2006), “Statistic on Terrorism”, www.johnstonsarchive.net/terrorism/intlterror.html (Erişim Tarihi: 17.12.2006)
- KALAYCI, Hüseyin, (2006), “Avrupa Birliği ve Mikro Milliyetçilik”, **Stratejik Analiz**, Cilt:7, sayı:73, Ankara, ASAM Yayınları, ss18–77.

- KALAYCI, İrfan (2006), “Avrupacı Türkiye mi, Türkiyeciler Avrupa mı?”, ,
Türkiye-AB İlişkileri Üzerine Ekonomi-Politik Tezler, İstanbul:
Beta Yayınları, ss.33–55.
- KAMALOV, İlyas,(2006)” Şanghay Ekseni, NATO’yu Dengeleyebilir mi?”,
Stratejik Analiz, cilt:6, Sayı:69, Ankara, ss.12–13.
- KARLUK, Rıdvan (1998), **Avrupa Birliği ve Türkiye**, İstanbul: Beta
Yayıncılık .
- KAVAK, Kubilay, (2005), **Dünyada ve Türkiye’de Enerji Verimliliği**,
<http://ekutup.dpt.gov.tr/sanayi/verimlilik/kavakk/enerji.pdf> (Erişim
Tarihi: 02.05.2007).
- KAYA, Mehmet, (2005), **Küreselleşme Olgusu, Gelişmekte olan Ülkeler ve
Türkiye Üzerindeki Olası Yansımaları** (Basılmamış Doktora Tezi),
Malatya: İnönü Üniversitesi.
- KAZGAN, Gülten, (2002), **Tanzimat’tan 21.Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**,
İstanbul: Bilgi Yayınları.
- KAZGAN, Gülten, (1994), **Yeni Ekonomik Düzendeki Türkiye’nin Yeri**,
İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- KAZGAN, Gülten, (1998), **Ekonomide Dışa Açık Büyüme**, İstanbul: Altın
Kitaplar Yayınevi.
- KAPANI, Münci,(2004), **Politika Bilimine Giriş**, Ankara, Bilgi Yayınları.
- KARLUK, Rıdvan, (2002), **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul: Beta Yayınları.
- KELEŞ, Ruşen ve Can Hamamcı,(2005), **Çevre Politikası**, Ankara: İmge
Yayınevi.
- KENDEL, J.M.,(1998), “Measures of Oil Import Dependence”, **Energy
Policy**, Rome:Rome Tre University Pub.
- KENNEDY, Paul (2001), **Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri**, (Çev.
Birtane Karanakaç) İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları .
- KEPENEK Yakup ve Nurhan Yentürk,(1996), **Türkiye Ekonomisi**, İstanbul:
Remzi Kitapevi.
- KEYMAN, Fuat (2002),”Globalleşme, Oryantalizm ve Öteki Sorunu”, **Doğu
Batı**, Yıl:4, Sayı:20,İstanbul: Doğu Batı Yayınevi ss.11–32.

- KONGAR, Emre, (2002), **Toplumsal Değişme Kuramları ve Türkiye Gerçeği**, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- KONGAR, Emre, (2000), **21. Yüzyılda Türkiye**, İstanbul: Remzi Kitapevi
- KONGAR Emre, (2006), “Küreselleşme, Mikro Milliyetçilik, Çok Kültürlülük, Anayasal Vatandaşlık”, www.kongar.org, (Erişim Tarihi:06.01.2007).
- KORKMAZ, Abdullah ve Bekir Kocabaş, (2006), **Toplumsal Sapma**, İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- KURUÇ, Bilsay (1988), **Belgelerle Türkiye İktisat Politikası**, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- KÜLÜNK, Metin (2006), **Küreselleşen Dünya’da Türkiye**, İstanbul: Kum Saati Yayıncılık.
- Kültür Bakanlığı, (1994), **Atatürk’ün Milli Dış Politikası**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- KRAUSE, Keith ve Michael Williams (1996), “Broadening the Agenda of Security Studies: Politics and Methods”, **International Studies Quarterly**, Issue:40.
- KYMLICKA, Will,(2004)**Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş**,(Çev. Ebru Kılıç), İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- KHALİLZAD, Zalmay (1995), “Losing the Moment? The USA and theWorld After the Cold War”, Brad Roberts (Ed.),**Order and Disorder After the Cold War**,London: MIT Pres, pp.56-77.
- KIRIKKANAT, Mine (2005), “ ABD’nin Yeşil Tutkusu”, Gazete Köşe Yazısı,08.06.2005,**Radikal Gazetesi** , Politika.
- KIESER, Hans, Lukas (2005), **İskalanmış Barış**, İstanbul: İleri Yayınları
- KİPAL, Ulaş ve Özgür Uyanık, (2001), **Türkiye Milli İktisat Tarihi**, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- LANTİS, Jeffrey, (2002), “Strategic Culture and National Security Policy”,**International Studies Association**, Malden: Blackwell Pub. pp.87–113.

- LESSER, Ian O. ve Graham E.Fuller, (2000), “Köprü mü Engel mi? Soğuk Savaşın Ardından Türkiye ve Batı”, **Türkiye’nin Yeni Jeopolitik Konumu**, İstanbul: Alfa Yayınları, ss.125–180.
- LOHRMANN, Reinhard,(2000), Migrants, Refugees and Insecurity. Current Threats to Peace?” **International Migration**, Vol.38, Oxford: Blackwell Pub.pp.3-22.
- LOMBORG, Bjorn,(2001), **The Skeptical Environmentalist**, Cambridge University Pres.
- MACK Andrew, (2006), Human Security Brief, Canada: The University of British Columbia Pres.
- MAİ, (Küreselleşme Karşıtı Çalışma Gurubu), (2006), **Küreselleşme**, www.antimai.org/dagindex.htm, (Erişim Tarihi: 18.12.2006).
- MAGDOFF, Harry (2005), **Sömürsüz Emperyalizm**, İstanbul: Devir Yayınları.
- MARDİN, Şerif, (1995), **Türkiye’de Toplum ve Siyaset**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- MASLOW, A.H. (1943), “ A Theory of Human Motivation”, **Psychological Review**, Vol.50, Iss.4, <http://psychclassics.yorku.ca/Maslow/motivation.htm> (Erişim Tarihi:14.02.2007)
- MGBEOJI, Ikechi,(2006), “ The Civilised Self and Barbaric Other: Imperial Delusions of Order and The Challenges of Human Security”, **Third World Quarterly**, Vol.27, No:5, Taylor&Francis Group, pp.855–869.
- MISSILES, (2006), Missiles,(Web sayfası) www.fas.org/nuke/guide/iran/missile/ (Erişim Tarihi: 12.11.2006).
- MONTESQUIEU, Charles, Luis’de Secondat, (1998), **Kanunların Ruhunu Üzerine**, (Çeviren, Fehmi Baldaş), İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları .
- NANDA, Serena, (1987), **Cultural Antropoloji**, California/USA:Wadsworth Publishing Company.
- NATION MASTER, (2007), **Military Statistics by Country**, www.nationmaster.com/cat/mil-military, (Erişim Tarihi: 04.04.2007).

- NATO, (2007), **What is NATO?**, www.nato.int, (Erişim Tarihi: 04.04.2007).
- NESADURAI, Helen E.S.,(2004), “Introduction: Economic Security, Globalization and Governance”, **The Pacific Review**, Vol,17, UK: Taylor and Francis Ltd.
- NEWMAN, Edward, (2001),” Human Security and Constructivism”, **International Studies Perspectives**, Oxford: Blackwell Publishers.
- NORDLINGER, Eric A.,(1977), **Soldier In Politics**, New Jersey: Prentice Hall .
- NSS (The National Security Strategy of The USA), (2006), www.whitehouse.gov/nsc/nss.html (Erişim Tarihi:29.01.2007).
- OECD, (2006), OECD Members, <http://en.wikipedia.org/wiki/Image:OECD-memberstates.png>, (Erişim Tarihi: 24.04.2007).
- OĞAN, Sinan ve İlke Aytekin,(2002), “Mavi Akım: Türk Rus İlişkilerinde Mavi Bağımlılık”, **Stratejik Analiz**, Ankara: Asam Yayınları.
- OPEC, (2007), “Who Are The OPEC Members Countries?”, <http://www.opec.org/library/FAQs/aboutOPEC/q3.htm>, (Erişim Tarihi: 02.06.2007).
- ORTAYLI, İlber (2005), **İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖNDER, A.Tayyar, (2006), **Türkiye'nin Etnik Yapısı**, Ankara: Fark Yayınları.
- ÖZ, Erol (1996), **Feodalizm**, İstanbul: BDS Yayınları.
- ÖZBUDUN, Ergun, (1995), “Türkiye’de Devlet Seçkinleri ve Demokratik Siyasi Kültür”, **Türkiye’de Demokratik Siyasal Kültür**, Ankara: TDV Yayınları, ss.1–42.
- ÖZDAĞ, Muzaffer (2001), **Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği Üzerine**, Ankara: ASAM Yayınları..
- ÖZDEMİR, Hikmet, (2003), “Milli Güç, Politik Güç Üzerine Bazı Gözlemler”, **Stratejik Araştırmalar**, Sayı:1, Yıl:1, Ankara: GENKUR. Basımevi,ss:1-20.

- ÖZÜERMAN, Tülay (2006), “Yeni Totalitarizm”, Olaylar ve Görüşler,
Cumhuriyet Gazetesi, 3 Şubat 2007.
- PERKİNS, Jhon, (2005), **Confession of an Economic Hit Man**, London:
Ebury Pres.
- POLANYI, Karl (2001), “The Great Transformation: The Political and
Economic Origins of Our Time” www.eh.net/bookreviews
(Erişim Tarihi:11.11.2006).
- PORTER, Bruce D.,(1995), “A Country Instead of a Cause: Russian Foreign
Policy in the Post Sovyet Era”, Brad Roberts (ed.),**Order and Disorder
After the Cold War**, Massachusset: Cambrige Pres.
- RENAUD, Jean Claude (1991), “Kriz Sonrası Döneminde Güvenlik ve
Enerji”, **NATO Dergisi**, sayı:1, yıl:1991, Brüksel: NATO Yayınları,
ss.21–23.
- RILEY, Michael, Jamie Byrom and C.Culpin (2004), **The Impact Of
Empire**, London: Pupil’s Book.
- RİPSMAN, Norrin M,T.V. Poul(2005),”Globalization and the National
Security State: A Framework for Analysis”, **International Studies
Review**, Oxfort: Blackwell Pub, pp:199–227.
- ROSECRANCE, Richard ve Peter Thompson (2003), “Trade, Foreign
Investment and Security”, **Annual Review Politic Sciince**,
www.arjournals.annualreviwe.org. (Erişim Tarihi:16.01.2007).
- ROUSSEAU, Jean J, (2002), **İnsanlar Arasındaki Eşitsizliğin Kaynağı**,
(çev.R.Nuri İleri), İstanbul: Say Yayınları.
- RUHLE, Michael ve Nich Williams (1998),” Beter than its Sounds: Europe’s
Invisible Security” **Comperative Strategy**,Cilt:17 No:2, ss.121-124
- RUSSEL, Ruth,(1958), **A History of The United Nation**, Washington D.C:
Brookings Inst.
- SALVATORE, Dominic, (2001), **International Economics**, New York: Jhon
Wiley& Sons.Inc.
- SAVAŞ, Vural (2002), **Satılmışların Ekonomisi**, İstanbul: Bilgi Yayınevi

- SAVAŞ, Vural Fuat, (2006), (Ed.İ. Kalaycı), “ Ekonomik Açıdan Parasal Birlik ve Ulusal Egemenlik”,**Türkiye-AB İlişkileri Üzerine Ekonomi-Politik Tezler**, İstanbul: Beta Yayınları, ss:211–222.
- SANDER, Oral (1990), “ Türkiye’nin NATO İçindeki Rolü, Bir Yeni Perspektifler Devresi”, **NATO Dergisi**, sayı:2, yıl:1990, Brüksel: NATO Yayınları, ss.25–28.
- SARAY, Mehmet,(1999), **Türk-İran İlişkileri**, Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.
- SARI, Mustafa, (2006), “Birinci Dünya Savaşı’ndan Sonra Rusya’nın Ermeni ve Ermenistan Politikaları”, **Geçmişten Günümüze Ermeni Sorunu ve Avrupa**, Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- SAVRAN, Sungur (2004), “30 Yıl Krizi”, www.iscimucadelesi.net (Erişim Tarihi: 12.02.2007).
- SAYAR, Ahmet Güner (2000), **Osmanlı İktisat Düşüncesinin Çağdaşlaşması**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- SCHWARTZ, Joseph M. (2004), “ Misreading Islamist Terrorism:War Aganist Terrorism and Just War Theory”, **Metaphilosophy**, Madlen: Blackwell Pub.pp. 273-302.
- SELVİ, Haluk, (2006),“ Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’nin Avrupa Macerası ve Ermeni Sorunu”,**Geçmişten Günümüze Ermeni Sorunu ve Avrupa**, (Ed. H.Selvi),Sakarya: Sakarya Üni. Yayınları, ss.3–74.
- SHIN, D.M.(2000), “Economic Policy and Social Policy: Policy-Linkages in Era of Globalisation”, **International Journal of Social Walfare**, UK: Blackwell Puplisher.
- SLOAN, Geoffrey (2003),” Sir Halfrod J. Mackinder: Geçmişten Günümüze Kalpgah Kuramı”, **Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya**, Ankara: ASAM Yayınları .
- SOMEL, Cem,(2001),“Küreselleşen Dünya’da Kalkınma Stratejisi Nasıl Olmalı?”, **Emek Politikaları Sempozyumu (24 Mart 2001)**, www.bilkent.edu.tr/~yeldanbs/Yazilar_Uye/Somel_mar01.html (Erişim Tarihi:06.12.2006).

- SOYAK Aklan ve Cengiz Bahçekapılı,(1998), “İktisadi Krizler- IMF Politikaları İlişkisi ve Finance And Development Dergisindeki Yansımaları”, **İktisat, İşletme ve Finans Dergisi**, Yıl 13, sayı,144.
- SÖNMEZ, Sinan, (1998), **Dünya Ekonomisinde Dönüşüm**, Ankara: İmge Kitapevi.
- SAPNIER, John (1993), **Games Nation Play**, Washington D.C, CQ Pres.
- ŞAYLAN, Gencay (2003), **Değişim, Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi**, Ankara: İmge Kitapevi.
- ŞAHİN, Hüseyin,(1998), **Türkiye Ekonomisi**, Bursa: Ezgi Kitapevi.
- ŞENEL, Alâeddin,(1995), **İlkel Topluluktan Uygur Topluma**, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- ŞENGÜL, Mihriban, (2006),”Türkiye’de Kamu Yönetimindeki Neoliberal Yeniden Yapılanmanın Çevresel Sonuçları”, Malatya.
- SINGER Max ve Aaron Widavsky, (1993), **The Real World Order**, New Jersey: Blackwell Pub.
- TALAS, Cahit (1999), **Ekonomik Sistemler**, Ankara: İmge Kitapevi.
- TANİLLİ, Server,(1999), **Yüzyılların Gerçeği ve Mirası** (IV. ve V. cilt), İstanbul: Adam Yayınları.
- TURHANLI, Halil, (2007), “Mutlak Demokrasinin Avrupa sı”, www.radikal.com.tr, (Erişim tarihi:16.02.2007).
- TÜİK, (2007), **İş Gücü İstatistikleri**, www.tuik.gov.tr/PreIstatistikTablo.do?istab_id=602 (Erişim Tarihi: 04.01.2007).
- TÜSİAD,(1997), **Türkiye’de Demokratikleşme Perspektifleri**, TÜSİAD Yayınları, www.tusiad.org/turkish/rapor/, (Erişim Tarihi: 17.03.2007).
- TÜSİAD,(2006),“Büyümenin Yönetimi”,www.tusiad.org.tr/turkish/rapor/tarih/106126.pdf, (Erişim Tar:20.02.2007).
- THOMAS, Raju G.C. (2003), “What is Third World Security”, **Annual Review Political Science**, www.Arjournals.Annualreviews.org. (Erişim Tarihi:22.06.2007).
- THOMPSON, Loren B.(1989, **Patern Of Warfare in the Modern World**, Lexington: M.A, Lengton Book.

- TOKGÖZ, Erdinç (2001), **Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi**, Ankara: İmaj Yayınevi.
- TOPRAK, Metin, Ömer Demir ve diğerleri (2001), **Küreselleşen Dünyada Türkiye Ekonomisi**, Ankara: Siyasal Kitapevi.
- TOPRAK, Zafer, (1995), **Milli İktisat, Milli burjuvazi**, İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- TUATHAİL, Georaid O.(2003), “Eleştirel Jeopolitiği Anlamak: Jeopolitik ve Risk Toplumu”, **Jeopolitik, Strateji ve Coğrafya**, ASAM Yayınları.
- TÜRKAY, Mehmet (2005),” Karar Alma Süreçlerinin Özelleştirilmesi, Eski Aktörler, Yeni hukuk”, **Kapitalizm ve Türkiye II**, , Ankara: Dipnot Yayınları, ss.219–240.
- TÜRKEŞ, Mustafa (1998), **Birinci Meclis**, “Birinci Meclis Döneminde Dış Politika”, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, ss.189–201.
- TTK,(2007), “Türk Tarih Kurumu Başkanı'ndan Hepimiz Ermeniyiz, açıklaması”,<http://www.ttk.org.tr/index.php?Page=Duyurular&DuyuruNo=11> (Erişim Tarihi: 27.03.2007).
- UN (Population Division),(2005), **World At Six Billion**, www.un.org/esa/population/publications/sixbillion/sixbilpart1.pdf (Erişim Tarihi: 12.02.2007).
- ÜŞÜMEZSOY, Şener ve Şamil Şen,(2003), **Yeni Dünya Petrol Düzeni ve Körfez Savaşları**, İstanbul: İnkılâp Yayınları.
- ÜNDER, Hasan, (1996), **Çevre Felsefesi**, Ankara: Doruk Yayınları.
- WAYLET, Bonyar ve Ernst Jackh, (2004), , **İmparatorluk Stratejileri ve Ortadoğu**, (Çeviren: Vedat Atilla) İstanbul: Chivi Yazıları.
- WB, (2006), World Bank Data and Statistic, <http://web.worldbank.org> (Erişim Tarihi:04.02.2007).
- WOODWARD, Bob,(2003), **Bush At War**, London:Pocket Boks .
- WÖRNER, Manfred,(1994), “İttifakın Geleceğe Dönük Biçimlendirilmesi”, **NATO Dergisi**, Sayı:1, Yıl:1994, Brüksel: NATO Yayınları, ss.1-6.

WORLD BANK, (1980), **World Development Report**,

www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2000/12/13/000178830_98101911111283/Rendered/PDF/multi_page.pdf
(Erişim Tarihi: 09.02.2007).

WORLD BANK, (2006), **World Development Report**,

<http://econ.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/EXTDEC/EXTRESEARCH/EXTWDRS/0,,contentMDK:20227703~pagePK:478093~piPK:477627~theSitePK:477624,00.html>,(Erişim tarihi:04.01.2007).

YILMAZ, Mesut (1988),” Türkiye Açısından Savunmada Yük Paylaşımı”,

NATO Dergisi, sayı:4, yıl:1988, Brüksel: NATO Yayınları, ss.01-04.

ZAKARIA, Fareed,(1997), “The Rise of The Liberal Democracy”, **Foreign**

Affair, <http://www.foreignaffairs.org/19971101faessay3809/>

[fareed-zakaria/the-rise-of-illiberal-democracy.html](http://www.foreignaffairs.org/19971101faessay3809/fareed-zakaria/the-rise-of-illiberal-democracy.html) (Erişim Tarihi: 14.01.2006).